

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

”KÄSKE JOTAIN, KÄSKE HETI” – SUOMALAISTEN TULIKASTEVEDERAANIEN ÄÄRITILANNEJOHTAJUUS 2000-LUVULLA

Yleisesikuntaupseerikurssin diplomityö

Kapteeni
Jussi-Pekka Niemelä

Yleisesikuntaupseerikurssi 61
Maasotalinja

Elokuu 2023

Kurssi Yleisesikuntaupseerikurssi 61	Linja Maasotalinja
Tekijä Kapteeni Jussi-Pekka Niemelä	
Opinnäytetyön nimi "Käske jotain, käske heti" – suomalaisten tulikasteveteraanien ääritilannejohtajuus 2000-luvulla	
Oppiaine, johon työ liittyy Johtaminen	Säilytyspaikka Maanpuolustuskorkeakoulun kirjasto
Aika Elokuu 2023	Tekstisivuja 144 Liitesivuja 7
TIIVISTELMÄ	
<p>Suomalaiset vapaaehtoiset reserviläiset ja palkattu henkilöstö ovat osallistuneet vaativan sotilaallisen kriisihallinnan tehtäviin 2000-luvulla toistuvasti. Heille on kertynyt niin kutsutun rauhanturvakokemuksen lisäksi myös poikkeusolojen organisaatiolle arvokasta taistelukokemusta kymmenistä taisteluista, joissa arviolta noin viisisataa suomalaista on saanut tulikasteensa. Tulikaste- ja taistelukokemuksen systemaattinen hyödyntäminen on elintärkeää ammatti- ja reserviläisjohtajien osaamiselle valmistauduttaessa tulevaan sotaan.</p> <p><i>Tutkimusongelmana on, millaisia kokemuksia suomalaisilla sotilaallisen kriisinhallinnan tulikasteveteraaneilla on tulikasteessa ja taistelukokemuksessa ilmenneestä ääritilannejohtamisesta?</i> Tässä tulikasteveteraanien (n=7) teemahaastatteluihin perustuvassa fenomenologisorientoituneessa laadullisessa tutkimuksessa analysoitiin ääritilannekontekstissa ilmennyttä johtamista laadullisella sisällönanalyysillä. Tutkimuksen teoria sidottiin Hannahin ym. (2009) äärikontekstiteoriaan ja Grintin (2008) kolmitasoiseen johtamisen teoreettiseen malliin. Johtamista tarkasteltiin kolmesta eri näkökulmasta, joita olivat johtajuus (leadership), asioiden johtaminen (management) ja ääritilannejohtaminen (command).</p> <p>Tutkimuksen tulokset osoittivat, että suomalaiset tulikasteveteraanit olivat kokeneet tulikasteensa pääosin hyvin henkisesti ja koulutuksellisesti valmistautuneena, pääsääntöisesti osana monikansallista joukkoa. Haastateltavat olivat osallistuneet yhteensä lähes kolmeenkymmeneen eri tulitaisteluun, joiden aktiiviset vaiheet kestivät keskimäärin 4–6 tuntia.</p> <p>Tulikasteeseen valmistautumisessa korostuivat henkilöstövalintojen mukauttaminen, materiaallinen valmistautuminen, perustaistelumentelmien harjoittaminen ja henkinen valmentautuminen. Taistelun aikana korostuivat perustaistelumenetelmien ja ensikomennon merkitys, johtajan olemuksen ja viestinnän rauhallisuus, toiminta- ja päätöksentekokyvyn säilyttäminen sekä tilannetiedon jakamisen käytänteet. Taisteluiden päätyttyä jälkitoimien johtamisessa korostuivat joukon toiminnan jatkuvuuden turvaaminen ja palautuminen taisteluista ja operaatioista. Tulikastekokemuksen myötä tulikasteveteraanit kokivat taistelustressin oireiden kirjoa ja ammatti-identiteettinsä vahvistumista. Tulikasteveteraanit kuvailivat keskinäisiä sopimuksiaan olla puhumatta taistelutapahtumista ulkopuolisille välttääkseen leimautumista. Palattuaan operaatiosta he osallistuivat aktiivisesti seuraavien rotaatioiden koulutukseen ja järjestivät itseohjautuvasti erilaisia koulutustilaisuuksia ammattisotilaille.</p> <p>Tutkimus osoitti, että sotatieteellisen tutkimuksen ytimessä oleva <i>tulikaste</i>-käsite on edelleen relevantti. Vakiintunut <i>sotaveteraani</i>-käsite ei ole riittävän erottelukykyinen, vaan sen rinnalle tarvitaan <i>tulikasteveteraani</i>-käsite. Tutkimus myös osoitti, että suomalaisten 2000-luvun tulikastekokemuksia ei ole systemaattisesti aiemmin kerätty. Ilmiötä koskevassa jatkotutkimuksessa on selvitettävä tieteellisesti suomalaisten tulikasteveteraanien kokemuksia ja luotava pysyvät järjestelyt operatiivistaktisten havaintojen keräämiseksi kotiinpaluutilaisuuksien yhteydessä.</p>	
AVAINSANAT taistelu, tulikasteveteraani, veteraani, ääritilanne, command, management, leadership, kriisinhallinta	

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
2. ÄÄRITILANNEJOHTAJUUS TULIKASTEKONTEKSTISSA	6
2.1. Äärikonteksti	6
2.2. Suomalaisotilaat tulikasteessa	20
2.3. Taistelu johtamisympäristönä	23
2.4. Ääritilannejohtaminen johtajan näkökulmasta	31
2.5. Yhteenveto ääritilanteista tulikastekontekstissa	40
3. TUTKIMUSASETELMA	45
3.1. Tutkimusongelma ja viitekehys	45
3.2. Tutkimuksen tiedonintressi	47
3.3. Laadullinen tutkimusote	49
3.4. Kokemuksen tieteellinen tutkiminen	50
4. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	53
4.1. Informanttijoukon ja tulikasteiden kuvailu	53
4.2. Aineistonkeruun toteutus	55
4.3. Aineiston analyysin toteutus	58
5. TUTKIMUSTULOKSET	63
5.1. Ääritapahtuma tulikasteveteraanien kokemana	63
5.2. Johtamisen ulottuvuuksien ilmentyminen äärikontekstissa	72
5.2.1. Valmistautumisen johtaminen	73
5.2.1. Ääritapahtuman johtaminen	81
5.2.2. Jälkitoimien johtaminen	89
5.2.3. Johtajuus	93
5.3. Tulikasteen ja taistelukosketuksen seuraukset	99
5.4. Tutkimustulosten yhteenveto	112
6. JOHTOPÄÄTÖKSET	114
6.1. Tulikasteveteraanien kokemat tulikasteet ääritapahtumina	114
6.2. Tulikasteveteraanien antamat merkitykset äärikontekstissa ilmenneelle johtamiselle ja johtajuudelle ..	116
6.3. Ääritilannekokemuksien ja -johtamiskokemusten seuraukset yksilöille ja organisaatioille	122
7. DISKUSSIO	125
7.1. Taistelukokemuksen merkitys sotatieteille ja sotilasjohtamiselle	125
7.2. Jatkotutkimusaiheita	128
7.3. Käytännöllisiä toimenpidesuosituksia puolustushallinnolle	130
7.4. Luotettavuusarviointi ja tutkimusaiheen sensitiivisyys	137

LÄHTEET

LIIITTEET

KUVA- JA TAULUKKOLUETTELO

Kuva 1. Tutkimusasetelma.....	5
Taulukko 1. Äärikontekstin ulottuvuudet Hannahin ym. (2009) mukaan.....	6
Taulukko 2. Tutkijan jäsenitys ääritapahtumien luokittelusta mukaillen (Gaidarli [Гайдарли] 2022, 120–122). 13	
Taulukko 3. Suomalaisten kokemat ääritilanteet Afganistanissa (Moilanen 2014).	15
Taulukko 4. Tulikasteensa saaneiden suomalaissotilaiden määrät suhteessa verrokkimaihin.	17
Taulukko 5. Analyysi erilaisista ääritilannejohtajuudesta pohjautuen Kurkon (2012, ss. 155–163) kuvaukseen. 30	
Taulukko 6. Analyysi erilaisista ääritilannejohtajuudesta pohjautuen Lindholmin (2012) kuvaukseen.	30
Kuva 2. Grintin (2008, 15) jäsenitys ongelmista, vallasta ja auktoriteetista.	32
Taulukko 7. Jäsenitys Hannahin ym. (2009) ja Grintin (2005) teoreettisista malleista tulikastekontekstissa.	44
Kuva 3. Tutkimuksen ääritilannejohtamisen teoreettinen viitekehys.....	46
Kuva 4. Tulikasteveteraanin kokemuksellisuuden tulkintakehys.....	47
Taulukko 8. Haastatteluteemojen ja analyysin kohteen suhde tutkimuskysymyksiin.....	52
Taulukko 9. Haastattelujen, informanttien ja tulikasteiden kuvailu.	53
Kuva 5. Ääritapahtuma tulikasteveteraanien kokemana.	63
Kuva 6A. Tutkimustulosten ryhmittely johtamisen eri ulottuvuuksien mukaan.....	72
Kuva 6B. Tulikasteveteraanien kokemukset valmistautumisen johtamisesta.	73
Kuva 6C. Tulikasteveteraanien kokemukset ääritilannejohtamisesta (commanding).....	81
Kuva 6D. Tulikasteveteraanien kokemukset jälkitoimien johtamisesta.....	89
Kuva 6E. Tulikasteveteraanien kokemukset äärikonteksteissa ilmenevästä johtajuudesta.....	93
Kuva 6F. Tulikasteveteraanien kokemukset ääritapahtuman seurauksista.....	99
Kuva 7. Tutkimustulosten yhteenveto.....	112
Taulukko 10. Esimerkki sotilasjoukon teknisen purkukeskustelun rakenteesta (mukaillen JALLC 2022).....	134
Kuva 8. Ehdotus sotilasjohtamisen nelikentäksi uudistamiseksi (mukaillen Huhtinen 2006b, 45).....	136

*Omistettu suomalaisille
tulikaste- ja rintamaveteraaneille,
heidän omaisilleen ja läheisilleen
riippumatta siitä,
milloin tai missä
taistelukokemus on syntynyt*

”KÄSKE JOTAIN, KÄSKE HETI” – SUOMALAISTEN TULIKASTEVEETERAANIEN ÄÄRITILANNEJOHTAJUUS 2000-LUVULLA

1. JOHDANTO

Sotilaat arvostavat sotaan valmistautuessaan joukkojen sota- ja taistelukokemuksia (war experiences, combat experiences) ja teknisten järjestelmien taistelukokemuksia (combat proven). Teknisten järjestelmien taistelukokemus hyödynnetään täysimääräisesti osana aseellisuuden markkinointia ja puolustusteollisuutta, mutta kuinka on inhimillisen sotakokemuksen hyödyntämisen laita?

Suomalaisessa sotahistoriassa on perinteisesti arvostettu sotakokemusta. Ensimmäiset suomalaissotilaat keräsivät jo 1600-luvulla taistelukokemusta Ruotsin vallan alla Porin rykmentin, Savon rykmentin ja Uudenmaan prikaatin joukoissa. 1800-luvulle tultaessa suomalaisten sota- ja taistelukokemukset taltioitiin muun muassa Runebergin kirjoittamaan Vänrikki Stoolin runokokoelmaan, jonka Kuormarenki-runossa on kuvaus 23-vuotiaan vänrikin tulikasteesta Siikajoella vuonna 1808 ”*Ennen iltaa ensi kerta taisteltiin, paon päivän voiton päiväksi muutettiin.*” (Runeberg, 1945, s. 151, 185, 197).

1900-luvulle tultaessa tuhannet suomalaisnuorukaiset, sittemmin jääkäreiksi kutsutut, hakivat sotakokemusta ensimmäisestä maailmansodasta kuninkaallisen Preussin joukoista. Sotakokemuksesta kerrotaan olleen hyötyä joukkokokoonpanojen kehittämisessä. Esimerkiksi preussilaisten ensimmäisen maailmansodan *sotakokemusten* kerrotaan *osoittaneen*, että pioneeriyksiköiden määrä oli riittämätön (Mäkitalo, 2019, s. 54). Suomalainen Jääkäripataljoona 27 saikin tulikasteensa Missejoen suunnalla Schmardenin taistelussa 24.–25.7.1916, jossa hyökkäystehtävän suoritti pioneerikomppania (Mäkitalo, 2019, s. 59).

Toisen maailmansodan aikaisten suomalaisveteraanien sota- ja taistelukokemuksien kartoittaminen aloitettiin jo sotien aikana ja sitä jatkettiin systemaattisena vain kuukausia sodan

päättymisen jälkeen (Säämänen, 2011, s. 210). Sota- ja taistelukokemukset päätyivät suomalaisiin Puolustusvoimien ohjesääntöihin kirjoittajiensa kautta suodatettuna. Jälkikäteen on mahdotonta arvioida omien kokemusten ja toisen käden kokemusten todellinen vaikuttavuus tuon ajan ohjesääntöihin.

Tulikaste- ja taistelukokemukset eivät rajoitu ainoastaan sotaan tai sotilaisiin. Vaikka suomalaiskontekstissa *veteraani- ja rintamaveteraani*-käsitteiden koetaan julkisessa keskustelussa tarkoittavan yksinomaan talvi-, jatko- ja Lapin sodan veteraaneja, on tulikastekokemusta kertynyt myös muille suomalaisille sotiemme jälkeenkin. Sotilaille taistelukokemusta on kertynyt erityisesti Afganistanin vaativasta kriisinhallintaoperaatiosta ja poliisille puolestaan taistelukokemusta kertyy vaativista aseellisista voimankäyttötilanteista vuosittain. Suomalaiset kriisinhallintaveteraanit ovat kokeneet 2002–2014 Afganistanissa 67 taistelukokemusta (Moilanen, 2014) ja samanaikaisesti Suomen poliisi on kotimaassa ampunut erilaisissa voimankäyttötilanteissa 156 laukausta (Boucht, 2020, s. 67) Vertailun vuoksi samassa aikaikkunassa ruotsalaiset sotilaat ovat kokeneet 195 taistelukokemusta (stridskontakt) (Tingsgård ym., 2017, s. 74).

Sotiemme suomalaiset veteraanit ovat osallistuneet myös rauhanturvaamiseen. He osallistuivat Suomen ensimmäiseen kriisinhallintaoperaatioon Suezilla vuonna 1956. Sotaveteraanit aseistettiin rauhanturvaoperaatioon panssarinyrkein, kranaattikiväärein ja miinoin (Pesu, 2020, s. 114). 2000-luvulle tultaessa rauhanturvaamisen käsite sai rinnalleen *sotilaallisen kriisinhallinnan* ja hetkeä myöhemmin vielä *vaativan sotilaallisen kriisinhallinnan*- käsitteen. Afganistanissa palvelleet suomalaissotilas, kriisinhallintaveteraani, toteaaakin tekstissään osuvasti, että ”tarkoituksena ei ole politikoida tai käyttää sanan säilää siihen, onko Suomi sodassa vai ei” (Rantapelkonen, 2012, s. 14). Hän kertoo palvelleensa ”sotatantereella, vaikka suomalaisessa politiikassa Suomi ei käynyt sotaa” ja olleensa Afganistanin sodan osallinen ja veteraani, tunnistaen veteraani-käsitteeseen latautuneen määritelmän (Rantapelkonen, 2012, ss. 143–144).

Muun muassa Afganistanissa palvelleelle noin 2 500 suomalaissotilaille on kertynyt kokemusta useista ääritilanteista, taisteluiden keskeltä ja sotatoimiyhtymän alueelta, mutta yhteiskunnallisen sensitiivisyyden ja niin sanottujen yleisten syiden vuoksi suomalaisten ei katsottu osallistuneen sotaan, vaan *vaativaan kriisinhallintaoperaatioon sodankaltaisissa oloissa*. Vaikka *sotakokemus* sivuutettaisiinkin käsitteenä, on kiistatta osalla Afganistanissa palvelleilla veteraaneilla lukuisia *tulikaste- ja taistelukokemuksia*, jotka toisissa oloissa olisivat oikeuttaneet rintamaveteraanin tunnustukseen. Lisäksi Puolustusvoimien poikkeusolojen

organisaation henkilöstöllä on kokemusta toiminta- ja suorituskyvyn säilyttämisestä välittömässä kuolemanvaarassa. Jos sodankaltaisissa olosuhteissa palvelleet ja sotilaallisiin operaatioihin osallistuneet taistelun kokeneet kriisinhallintaveteraanit eivät ole sota- tai rintamaveteraaneja, millainen taisteluveteraanin kohtalo heillä on suomalaisessa yhteiskunnassa ja osana Puolustusvoimia? Avaisivatko rintamaveteraanin statukseen rinnastettava *tulikasteveteraani*- tai *taisteluveteraani*-käsitteet uusia teoreettisia ja käytännöllisiä mahdollisuuksia? Olisiko aika kypsä sotaveteraanikäsitteistön laajentamiselle ja osittaiselle uudelleenmäärittelylle?

Suomi on kehittänyt vuodesta 2008 alkaen voimakkaasti kriisinhallintaveteraanien kotiinpaluukoulutuksen ja purkukeskustelujen järjestelyitä ja prosesseja varmistaakseen ulkomaankomennuksen jälkeisen psyykkisen toimintakyvyn palauttamisen ja säilymisen. Lukuisat tutkimukset käsittelevät nimenomaisesti sotilaiden kokemuksia (ks. esim. Virtanen ym., 2018). Psyykkisen palautumisen ja jälkihoidon näkökulmasta ei ole ollut relevanttia pohtia, millainen tai kuinka äärimmäinen tilanne on veteraanille kuormitusta aiheuttanut – tärkeintä on ollut käsitellä kokemukset luottamuksellisesti ja ammattilaisten tukemana.

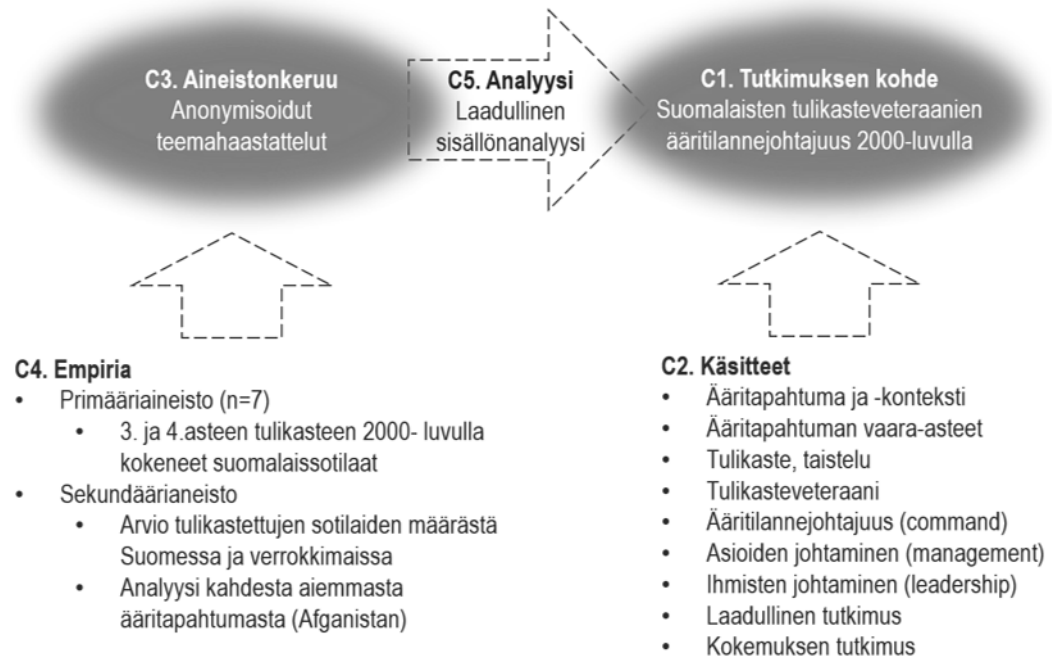
Puolustusvoimien, poikkeusolojen varautumisorganisaationa, on kuitenkin tärkeää tarkastella syvällisemmin varsinaista substanssia, sotataidollista ydintä, eikä jättää hyödyntämättä sotilaallisissa kriisinhallintaoperaatioissa kertynyttä osaamispääomaa. Sinänsä arvokkaat Afganistan-televisiosarja, kaunokirjalliset teokset ja tutkiva journalismi ovat yhteiskunnallisesta näkökulmasta oleellisia menetelmiä, mutta tietoa on tuotettava myös tieteellisellä menetelmällä objektiivisuuteen pyrkien.

Tämän tutkimuksen keskeisimmät käsitteet, *tulikaste* ja *taistelu*, on omaksuttu suomalaisessa yhteiskunnassa osaksi arkikielistä urheilukieltä, television viihdeohjelmia ja kirjallisuutta. Sotilaallisessa kontekstissa niiden rinnakkaiskäsitteenä käytetään usein tulikoetta ja joukkojen sotakokemusta. Tässä tutkimuksessa ollaan kuitenkin kiinnostuneita todellisesta tulikasteesta nimenomaan kuolemanvaarassa olleiden sotilaiden kertomana. Heidän havainnointikykynsä taistelutilanteessa on väistämättä ollut rajoittunut. Sen sijaan kuolemanvaaran ulottumattomissa, turvallisessa tutkijan kammiossa, on mahdollisuus analysoida ja syvennyä tulkitsemaan suomalaisten tulikasteveteraanien kokemuksia. Tutkimuksessa tarkastellaan retrospektiivisesti erilaisten taistelutilanteiden kokemuksia niitä jäsentäen ja pyrkien samalla ymmärtämään niille veteraanien itsensä antamia merkityksiä.

Tämä tutkimus käynnistyi kesällä 2021, eikä sen ajankohtaisuus tutkimusprosessin aikana ainakaan vähentynyt Venäjän Ukrainassa aloittaman sodan toisen vaiheen vuoksi. Kirjoitushetkellä Ukraina taistelee yhä urheasti itsenäisyytensä säilyttämisen puolesta.

Sotatieteellisestä näkökulmasta on pysyvä tarve tarkastella sota- ja taistelukokemusta, ja sota- ja taistelukokemuksella on merkitystä sotilaallisen suorituskyvyn rakentamisessa. On olemassa runsaasti tutkimusta suomalaisten toisen maailmansodan aikaisista taistelukokemuksista. On myös saatavilla runsaasti suomenkielistä sotatieteellistä tutkimusta, joka tarkastelee komentajuutta, komentajakeskeisyyttä ja tehtävätaktiikkaa, mutta usein tutkimuksissa ei ole tarkasteltu taisteluteknisen tason komentajuutta. Kansainvälisestä näkökulmasta tarkasteltuna on olemassa runsaasti tutkimusta sotilaiden kokemista ääritilanteista, ja Pohjoismaista on saatavilla kattavasti tutkimustietoa Afganistanin tapahtumista. Lisäksi on olemassa runsaasti johtamistutkimusta rauhanturvaamisen ja sotilaallisen kriisinhallinnan kontekstissa. Ei ole kuitenkaan olemassa aiempaa tutkimusta suomalaisten tulikasteesta ja ääritilannejohtamisesta 2000-luvulla. Ei ole myöskään sotatieteellisessä käytössä käsitettä, joka kykenisi erottelemaan riittävästi erilaisia kokemuksia, kuten aiemmat rintamaveteraani- ja sotaveteraani-käsitteet ovat kyenneet tekemään.

Tämän laadullisen tutkimuksen kohteena oleva ilmiö on tulikastetilanteessa ilmenevä johtaminen, johtajuus ja ääritilannejohtaminen (kuva 1). Tutkittava ilmiö on pysyvässä muutoksen tilassa, sillä johtaminen nähdään tässä tutkimuksessa tilanne- ja kontekstisidonnaisena vuorovaikutuksena. Kun pääosa suomalaisista sotilasjohtajista ei ole kohdannut taistelua ja tulikastetta vuosikymmeniin, on mahdollista, että johtamiskäsitteet ja -koulutus ovat muuttuneet liiaksi palvelemaan normaalolojen tarpeita. Tutkimuksen kannalta keskeiset käsitteet ovat ääritapahtuma ja -konteksti, jossa tukeudutaan Hannahin ym. (2009) teoriaan, joka on esitelty alaluvussa 2.1.. Johtamista käsiteltäessä alaluvussa 2.2. tukeudutaan Grintin (2008) kolmijakoiseen johtamisen teoreettiseen malliin, jossa johtaminen muodostuu siis commandista, managementista ja leadershipstä. Tässä tutkimuksessa niistä käytetään käsitteitä ääritilannejohtajuus, asioiden johtaminen ja ihmisten johtajuus. Kontekstin ymmärtämiseksi on myös laadittu analyysi kahdesta aiemmin julkaistusta taistelukuvauksesta sekä arvio tulikastettujen suomalaissotilaiden määrästä suhteessa verrokkimaihin.

Kuva 1. Tutkimusasetelma.

Tutkittavaa ilmiötä lähestytty on keräämällä empiria anonymisoiduilla teemahaastatteluilla. Koherentin tutkimuksen toteuttamiseksi haastattelut kohdennettiin sellaisiin suomalaisiin tulikasteveteraaneihin, joilla on autenttista johtamiskokemusta tulikasteessa ja taistelussa ryhmän, tiimin, joukkueen ja osin komppanian -organisaatiotasoilta. He olivat osallistuneet yhteensä yli kolmeen kymmeneen taisteluun osallistuessaan sotilaallisen kriisinhallinnan tehtäviin 2000-luvulla. Empiria on analysoitu kolmivaiheisessa sisällönanalyysissä, jonka aineistolähtöiset tulokset on raportoitu pääluvussa 5. Tutkimuskysymykseen vastataan pääluvussa 6.

2. ÄÄRITILANNEJOHTAJUUS TULIKASTEKONTEKSTISSA

2.1. Äärikonteksti

Tulikaste ja taistelukosketus nähdään tässä tutkimuksessa äärikontekstina. Äärikonteksti (extreme context) koostuu ääritapahtumista, jotka puolestaan edellyttävät tilannesidonnaista äärikäyttäytymistä siihen osallistuvilta ihmisiltä. Heidän johtamisensa taas edellyttää monentasoista johtamista – valmistautumisen johtamista, ääritilannejohtamista ja jälkitoimien johtamista. Ääritilannejohtamista eli komentamista voi tapahtua sotilaskontekstin lisäksi erilaisissa muissa organisaatioissa, jotka voidaan erotella sen suhteen, kuinka hyvin valmistautuneita ne ovat kohtaamaan ääritilanteet. Taistelun lisäksi esimerkiksi akuutti ensihoito onnettomuuspaikalla tai naparetkikuntien arktisissa oloissa johtaminen muodostavat poikkeuksellisia roolidotuksia johtajilleen.

Äärikontekstin (extreme context) on kuvattu rakentuvan viidestä pääulottuvuudesta, jotka ovat 1) ajallinen ulottuvuus, 2) seurauksien todennäköisyys, 3) seurausten suuruusluokka, 4) läheisyys ja 5) uhkan muoto (taulukko 1) (Hannah ym, 2009, s. 899).

Taulukko 1. Äärikontekstin ulottuvuudet Hannahin ym. (2009) mukaan.

Äärikontekstin pääulottuvuudet ja alaulottuvuudet

Ajallinen ulottuvuus (Location in time)	Valmistautuminen Ääritapahtuma Jälkitoimet
Seuraukset (Consequences)	Merkitys Todennäköisyys
Läheisyys (Proximity)	Fyysinen etäisyys Sosiopsykologinen etäisyys Psyykkinen läheisyys ja tiimit
Uhkan muoto (Form of threat)	Fyysinen uhka Sosiopsykologinen uhka Materiaalinen uhka

Hannah, Uhl-Bien, Avolio ja Cavarretta (2009) määrittelevät ajallisen ulottuvuuden sisältävän kolme erilaista alaulottuvuutta, jotka ovat valmistautuminen, ääritilanne (in situ) ja jälkitoimet. Äärikonteksteja tarkasteltaessa *aika* on kriittinen ulottuvuus, sillä johtajan tehtävänä on kyetä liukumaan joustavasti ääritilanteesta takaisin vakaaseen tasapainottaen organisaatiota emotionaalisten, kognitiivisten ja fyysisten näkökulmien suhteen. Kuten uhkatasot vaihtuvat ääritilanteiden aikana, myös äärimmäisyyden aste voi vaihdella. Vaikka äärimmäisyyden asteen uskotaankin usein olevan korkein ääritapahtuman aikana, sen vaikutukset saattavat kestää jopa kolme vuosikymmentä (Hannah ym., 2009, s. 902). Aikaa voidaan pitää luonteeltaan myös pakkautuvana ja tiivistyvänä elementtinä, joka rajoittaa vastatoimien ja päätöksenteon mahdollisuuksia. Kullakin ääritapahtumalla on sille ominainen *ajan tiivistymisen taso*, jonka aikana valintoja on tehtävä, kuten lentäjän täytyy lintuparveen tahattomasti törmättyään valita, palatako varsinaiselle lentokentälle vai suorittaako hätälaskeutuminen lähistöllä olevaan varalaskupaikkaan. (Hannah ym., 2009, s. 911.)

Tämän tutkimuksen ääritapahtuma, suomalaisten sotilaiden kokema tulikaste, voi kestää tunteja (Kurko, 2012; Lindholm, 2012), mutta itse sotilaallisen kriisinhallinnan operaatiokomennus kestää kuukausien tai vuosien ajan. Koetuilla taisteluilla voi olla seurauksia, jotka ulottuvat vuosikymmenien päähän. Taistelukosketuksessa *ajan tiivistymisen taso* lähestyy yllä kuvatun lento-onnettomuuden tasoa. Esimerkiksi Kurkon (2012) kuvaamassa ääritilanteessa terroriräjähteen sirpale- ja painevaikutus kohdistuu liikkuvaan ajoneuvoon täysin yllätyksenä, mikä rajoittaa merkittävästi vastatoimien mahdollisuuksia ja päätöksentekoa.

Ääritapahtuman kuolemanvaarassa on läsnä fysiologisia, kognitiivisia ja emotionaalisia stressitekijöitä, jotka ovat taisteluympäristössä väkivaltaisuus, ahdistavat näyt ja äänet, uhrin hämmennys ja tiedon puute, eristyneisyyden tunne, pelko, stressi ja henkinen väsymys sekä vihollistaistelijoiden tappaminen. Lisäksi stressitekijöitä lisäävät sodan sumu ja taistelun kitka. (Marshall, 1949; Grossman, 1995, kuten Fisher ym., 2010, s. 91 esittäneet.)

Välittömässä hengenvaarassa sotilas siirtyy niin sanottuun taistele tai pakene -hälytystilaan, jolloin keskittyminen muuttuu impulsiiviseksi ja havainnointikyky muuttuu kaksijakoiseksi. Toisaalta keskittyminen on erittäin kiinteää muun maailman ikään kuin kadotessa ympäriltä päätöksenteon hetkellä, ja samaan aikaan tärkeitä asioita jää huomiotta. Reaktiokyky uhkaaviin tilanteisiin, jatkuvan valmiuden ylläpito hätätehtäviin ja jatkuva valppaus voivat pitkittyessään synnyttää ADT-ilmiön (attention deficit trait). (Huutilainen & Moisala, 2019, ss. 69–71.)

ADT-ilmiön syntymekanismia ei tunneta, mutta sen epäillään olevan yhteydessä uhkaan reagoimiseen ja pakenemiseen liittyviin primitiivisiin reaktioihin elimistössä. Sen tunnuspiirre on *itsensä keskeyttäminen* (Huotilainen & Moisala, 2019, ss. 8–11). Juuri taistelukosketus erityisesti koettelee sotilaan kykyä itsensä keskeyttämiseen, sillä samanaikaisesti on kyettävä tekemään usean eri tärkeysluokan päätöksiä ja samanaikaisesti toimimaan itse.

Ääritapahtumalla voi olla laajoja tai sietämättömiä fyysisiä, psyykkisiä tai psykologisia tai aineellisia seurauksia – tai organisaation jäsenet kokevat sen fyysisesti tai psykososiaalisesti läheltä. Äärikonteksti voidaan määritellä myös useiden ääritapahtumien muodostamaksi toimintaympäristöksi, joka voi ylittää organisaation kyvyn estää tai sietää ääritapahtumia. (Hannah ym., 2009, s. 898). Tässä tutkimuksessa äärikontekstina nähdään taistelukosketus, erityisesti ensimmäinen taistelukosketus eli tulikaste.

Taistelun voittamiseen yhtenä menetelmänä voidaan pitää yllätystä. Toisin sanoen sotilaan pelkona on ollut tulla yllätetyksi, mikä on omiaan luomaan jatkuvaa epävarmuutta. Yllätyksiä ei voida poistaa, koska ne syntyvät luonnollisesti kompleksisuuden seurauksena. Yllätykselle on ominaista neljä syytä: ne ylittävät mielikuvituksemme, ne ovat harvinaisia ja kompleksisia eivätkä ne sovi historiallisen polkuriippuvuutemme kokemukseen. (Hanén, 2017, ss. 1–2, 75, 139–140.)

Ääritapahtumaan *valmistautumisessa* korostuu johtajuus. Johtajien näkökulmasta yhtä tärkeää on se, mitä johtajat tekevät ennen ääritapahtumaa, kuin itse varsinaisessa ääritapahtumassa. Valmistautumisen puute voi näyttäytyä ääritapahtuman kohtaamisena ”housut kintuissa”, esimerkiksi rutiinien tylsistytymänä. Johtajan on voitettava alaistensa inhimilliset taipumukset uskoa, ettei ääritapahtuma voisi tapahtua heille. Tämä korostuu erityisesti silloin, kun ääritapahtuman todennäköisyys ei ole helposti havaittavissa.

Valmistautuessaan johtaja voi pyrkiä hyödyntämään aiempien ääritapahtumien kokemuksia, epäonnistumisia ja onnistumisia. Onnistumisista oppimiseen voi liittyä kuitenkin merkittävä riski. Pahimmillaan aikaisemmat onnistumiset voivat laskea joukon valppautta, minkä väitetään ilmenneen asiaankuuluvien taisteluvarusteiden poisjättämisenä tunnetussa Somaliassa tapahtuneessa Black Hawk Down-ääritapahtumassa. (Hannah ym., 2009, ss. 92–93).

Tämän tutkimuksen kohteena olevat suomalaissotilaat ovat osallistuneet 2000-luvulla useisiin eri sotilaallisen kriisinhallinnan operaatioihin ja saaneet niissä tulikasteensa. Ennen operaatioalueelle lähtöään he ovat suorittaneet vähintään varusmiespalveluksen ja pituudeltaan vaihtelevan koulutus- ja valintatilaisuuden (Puolustusvoimat, 2023) Tykistöprikaatin Kansainvälisessä keskuksessa vuoteen 2006 saakka ja vuodesta 2006 alkaen Porin prikaatin Kriisinhallintakeskuksessa. Tämän lisäksi ääritapahtumissa osallisina olleet ammattisotilaat ovat suorittaneet vuosien mittaisen sotilaallisen perus- ja täydennyskoulutuksen sekä hankkineet vaihtelevan määrän työkokemusta Puolustusvoimista tai Rajavartiolaitoksesta. Lisäksi osa heistä on palvellut perinteisimmissä rauhanturvatehtävissä kohdaten äärimmäisyyden asteeltaan vaatimattomampia tehtäviä ennen tulikasteeseen joutumista.

Jälkitoimet (post event) lukeutuvat edelleen ajalliseen pääulottuvuuteen. Ääritapahtuman jälkeisen aikaan siirtyminen edellyttää muutosta johtamistyyliin, jotta paraneminen, oppiminen ja toipuminen olisivat mahdollista. Ääritapahtuman jälkeinen merkityksien rakentaminen ja toipuminen edellyttää johtajalta avoimuutta, joka luo alaisille turvallisen ilmapiirin käsitellä ja reflektoida kokemuksiaan. Stressaava ääritapahtuma on horjuttanut yksilön turvallisuuden tunnetta, mikä voi näyttäytyä kranaattikauhuna tai taisteluväsämyksenä. Ilman joustavaa asioiden käsittelyä on todennäköistä, ettei organisaatio kykene hyödyntämään hyviä käytänteitään, vaan se palaa vanhoihin totuttuihin tapoihin. (Hannah ym., 2009, s. 905).

Kivimäki on tutkimuksessaan osoittanut, että suomalaisen sotilasorganisaation suhde psyykkisesti vammautuneisiin on ollut kompleksinen ja psyykkisten vammojen tunnustaminen on sekin kestänyt pitkään. Suomessa posttraumaattinen stressireaktio sai virallisen tautiluokituksensa vasta vuonna 1987, 42 vuotta Lapin sodan päättymisen jälkeen. (Kivimäki, 2013, ss. 368–391.) Tuomitsevaa suhtautumista psyykkisiin häiriöihin viime sotiemme aikana voi selittää kulttuurinen trauma, sillä psyykkiset murtumiset paljastivat sodan mielettömyyden, raa’an väkivallan ja miehiseen haavoittuvuuden. ”Niin kauan kuin sotapsykiatrit näkivät tärkeimpänä motiivinaan kansallisen edun varjelemisen, oli lähes vääjäämätöntä, että he eivät voineet pitää sotilaiden psyykkisiä häiriöitä sodankäynnin suorana seurauksena.” (Kivimäki, 2013, s. 387.)

Toisalta traumaattisella ääritapahtumalla ei välttämättä ole yksinomaan negatiivisia seurauksia. Se on voinut johtaa yksilölliseen myönteisenä pidettävään posttraumaattiseen kasvuun (PTG, post traumatic growth) komennuksen jälkeen, jos trauma on käsitelty oikein. Aktiivinen tietojen etsintä traumaattisesta tapahtumasta, henkilökohtaiset ominaispiirteet ja nuori ikä ovat olleet yhteydessä posttraumaumaattiseen kasvun kokemukseen. Myös taisteluihin toistuvasti osallistuneet veteraanit ovat mahdollisesti olleet kyvykkäämpiä käsittelemään traumaattisia tapahtumien tuntemuksia. Parhaassa tapauksessa posstraumaattista kasvua voidaan voimistaa, mikä puolestaan on yhteydessä psykologiseen hyvinvointiin. (Stevellink ym., 2018, ss. 27–28, 30, 32.)

Rauhanturva- ja kriisiinhallintatehtävistä palanneille suomalaissotilaille on järjestetty vuodesta 2002 alkaen kotiin paluun jälkeen ensimmäiset purkukeskustelut, joiden tavoitteena on ollut toipumisen tukeminen. Jo 1990-luvun alkupuolella olivat ammattilaiset ja media havainneet rauhanturvaajien tarvetta käsitellä huoliaan kotinpaluun jälkeen (Holma, 2011, s. 5), mutta vielä vuonna 2008 ”valtaosalla rauhanturvatehtävistä palanneista ei ollut suurempaa mielenterveydellistä hätää” (Leskinen, 2011, s. 4). Tilanne muuttui, kun vuodesta 2011 alkaen rauhanturvaajan joutuminen hengenvaaraan oli todennäköistä (Leskinen, 2011, s. 4). Vuonna 2011 jälkitoimien johtamiseen lukeutuivat 1) taisteluiden jälkeinen spontaani keskustelu, 2) purkukeskustelu (defusing) ja 3) varsinainen jälkipuintikeskustelu (debriefing) (Isosomppi & Leskinen, 2011, s. 39).

Taisteluiden jälkeisessä spontaanissa keskustelussa päämääränä voi olla tapahtumankulun kokonaiskuvan hahmottaminen ja kokemuksesta oppiminen (Isosomppi & Leskinen, 2011, ss. 39–40). Tästä keskustelusta on käytetty suomalaisen pelastustoimen kontekstissa ilmaisua *tekninen jälkipuinti* (Aunola, 2006, s. 12). Psykologinen jälkipuinti on kaksivaiheinen, ja sen johtaa ulkopuolinen koulutettu henkilö. Sen ensimmäisessä vaiheessa purkukeskustelussa kokemukset jaetaan ja tunnistetaan mahdollisesti vaikeat tunnereaktiot. Toisessa vaiheessa eli varsinaisessa jälkipuintikeskustelussa (debriefing) käydään šokkivaiheen mentyä ohi rauhallisissa ilmapiirissa läpi kaikkien ajatukset, tunteet ja oireet ja pyritään muodostamaan sirpaleisista mielikuvista yhtenäinen käsitys. (Isosomppi & Leskinen, 2011, ss. 39–40; Leskinen, 2018, ss. 88–90).

Sittemmin käsitteistöä on yksinkertaistettu ja suomalainen malli rauhanturvaajien purkukeskustelusta on kaksivaiheinen. Ryhmän jäsenten kesken käydään välitön purkukeskustelu (defusing), jota *tarvittaessa* tukee psykososiaalisen tuen ryhmä. Toisessa vaiheessa pidetään ryhmän ulkopuolisen ammattilaisen johtama purkukeskustelu. (Porin prikaati, 2023, s. 40, 49). Oppimiseen tähtäävä spontaania keskustelua ei tuoreessa rauhanturvaajan oppaassa mainita. Ryhmän sisäinen spontaani ja tekninen purkukeskustelu ja ulkopuolisen johtama defusing-keskustelu näyttävät läheineistossa osin sekoittuneen.

Hannah ym. (2009, ss. 905–906) määrittää ääritapahtuman *seuraukset* kolmanneksi ja neljänneksi äärikontekstin ulottuvuuksiksi seurauksien todennäköisyyksien (probability) ja suuruusluokan (magnitude) kautta. Johtajat arvioivat ääritapahtuman todennäköisyyttä aiempien kokemustensa ja mielikuvituksensa pohjalta. Ääritapahtuman kasvanut todennäköisyys lisää valmisteluvaiheen merkitystä, voi luoda rajoitteita ja kohottaa alaisten kokemaa tarvetta kyvykkäille johtajille. Johtajuudella ja valmistautumisella voidaan siis suoraan vaikuttaa seurausten todennäköisyyteen. Seurausten suuruusluokkaa voidaan tarkastella ääritapahtuman uhkapotentiaalin kautta analyytisesti: kuolemanvaara on vakavampi kuin pienen vamman, ja kymmenen sotilaan menettäminen olisi vakavampi tilanne kuin yhden sotilaan menettäminen.

Seurausten suuruusluokan kasvu näyttäytyy organisaation prioriteeteissa ja korkeampana luontaisena yksilöllisenä motivaationa, ja se nostaa odotusarvoa myös johtajia kohtaan (Hannah ym., 2009, ss. 905–906). Suurin osa taistelukosketuksen kokeneista sotilaista ilmoitti harkinneensa uudelleen johtajiinsa kohdistamaa luottamusta ennen taistelua. Uudelleenarvioinnin keskeinen ajuri oli sotilaiden kokema huoli siitä, onko johtaja kyllin pätevä täyttämään taistelutilanteen rooli-odotukset, ei niinkään hänen persoonansa. (Sweeney, 2010, ss. 81–82.)

Neljäs ulottuvuus on ääritapahtuman *läheisyys* (proximity). Läheisyys jaetaan fyysiseen ja psykososiaaliseen alalottuvuuteen. Fyysisellä läheisyydellä tarkoitetaan yksilötason luonnontieteellistä etäisyyttä ääritapahtuman uhkapotentiaaliin. Psykososiaalinen etäisyys puolestaan tarkoittaa tapahtumaan osallistuvien henkilöiden henkistä etäisyyttä tai läheisyyttä, ja sosiaalisella ulottuvuudella tarkoitetaan johtajan ja alaisten fyysistä sijoittumista tilanteessa toisiinsa nähden. (Hannah ym., 2009, s. 906.)

Läheisyyden on nähty vaikuttavan siihen, että samat riskit jakavat ja joukon keskeltä johtavat johtajat on koettu tehokkaampina ja luotettavimpina kuin etäiset johtajat. Toisaalta fyysinen etäisyys ei välttämättä tarkoita tehottomampaa tai vähemmän tuloksellista johtamista. Psykososiaalinen läheisyys voi ilmentyä karismaattisuutena tai siinä, kuinka valmis yksilö on riskeeraamaan oman henkensä taistelutoveriensä puolesta. Vaikka tehokkaimmat itseohjautuvat tiimit nojautuivat vähemmän pakkovaltaan, saattaa liiallisesta alaisen ja johtajan välisestä läheisyydestäkin olla haittaa.

Alaisen näkökulmasta voi olla kiusallista puuttua tehtävän aikana johtajan ilmiselvästi väärään ratkaisuun tai kyseenalaistaa johtajan tekemä päätös. Tämän kiusallisuuden tunteen vastatoimena on siviililentoturvallisuuden varmentamiseksi kehitetty sääntö (two challenge rule), jonka ansiosta lentokoneen perämies voi ääritapahtumassa ottaa koko lentokoneen johtajuuden itselleen haastettuaan lentäjää ensin kahdesti. Vastaavia esimerkkejä ei kuitenkaan ole sotilasjohtamisen kontekstissa. Yhtä kaikki äärikäyttäytyminen voi olla riippuvainen siitä, kuinka johtajan ja alaisten välinen fyysinen etäisyys on vuorovaikutuksessa koettuun stressiin ja uhkan luonteeseen. (Hannah ym., 2009, s. 908.)

Viides ulottuvuus, joka määrittää äärikontekstia, on *uhkan muoto*. Erilaiset uhkan ilmenemismuodot ovat ääritapahtuman seurausten lähteitä. Uhkan erilaiset muodot voidaan luokitella esimerkiksi fyysisestä, psykologisesta ja materiaalisesta näkökulmasta. Äärikontekstin uhka voi olla myös erilaisten uhkatyyppien yhdistelmä. Niille on yhteistä se, että erilaiset uhkatyytit voivat edellyttää erilaista johtamistapaa. (Hannah ym., 2009, s. 908.) Uhkan muodot on mahdollista luokitella vielä Hannahin ym. mallia yksityiskohtaisemmin, jotta voidaan tarkastella sotilaallisen ääritapahtuman eli taistelun erityispiirteitä.

Ääritapahtumien erityispiirteiden täsmällisen tarkastelun vuoksi on tässä tutkimuksessa laadittu Gaidarlin (2022, ss. 120–122) mallin mukaisesti yksityiskohtaisempi ja kuvailevampi asteittainen viitekehys ääritapahtumille kontekstin ymmärtämiseksi (taulukko 2). Jäsennys on laadittu hyödyntämällä Gaidarlin [Гайдарли] esittelemää vastaterroriräjähdetoiminnan uhka-aste-ajattelua. Sen tarkoituksena on luoda edellytykset tiedonintressin rajaamiseksi tarkoin määritettyihin tapahtumiin tässä ja muissa tieteellisissä tutkimuksissa.

Taulukko 2. Tutkijan jäsenitys ääritapahtumien luokittelusta mukailen (Gaidarli [Гайдарли] 2022, 120–122).

Ääritapahtuman aste	Englanninkielinen kuvaileva sana	Hengenvaara/esimerkki	Räjähdeiskun mahdollisuus *(mukailen Гайдарли,2022)	Tulitaistelun mahdollisuus	Veteraanien oma toiminta
0. aste, ei uhkaa	pre-deployment training	epätodennäköinen kuolemanvaara: liikenneonnettomuus	kuljetusturvalliset ja vaarattomaksi tehdyt räjähteet	harjoitusampumatarvikkeilla, kovilla ampumatarvikkeilla ja räjähdysaineilla tapahtuva harjoittelu. Vastustaja ei vaikuta.	Pyrkii valmentamaan ensikertalaiset taisteluun
1. asteen uhka	route check VP check blue-on-blue	epätodennäköinen kuolemanvaara: vahinkolaukaus	tuntemattoman tekijän asentamat räjähteet ilman välitöntä detonaation vaaraa	uhka muodostuu olosuhdetekijoista, toiminta-alueella, kuten miinavaarasta TAI onnettomuuksista. Vastustaja ei vaikuta.	Pyrkii paikantamaan uhkat
2. asteen uhka	movement outside the campound, green-on-blue	mahdollinen kuolemanvaara	räjähdeet ja terroriräjähdeet, joissa moniherätesytyttämiä	vastustajan toimeenpanema räjähdysisku, johon ei liity käsiasetulitusta TAI sala-ampuja	Pyrkii pienentämään räjähdysiskun tai taistelukosketuksen uhkaa, ei vastaa tuleen.
3. asteen uhka	complex attack, hotzone,	todennäköinen kuolemanvaara	terroriräjähdeet, joissa moniherätesytyttämiä, jotka voivat detonoida ilman kontaktia	vastustajan toimeenpanema räjähdysisku, johon liittyy toisioräjähdeet ja käsiasetulen käyttöä	Pyrkii irtaantumaan uhkasta tai tulitaistelusta, vastaa tuleen.
4. asteen uhka (korkein)	combat, killzone, battle zone, combat zone complex attack	välitön kuolemanvaara	tuntemattomassa vireystilassa olevat kemialliset- ja erikoisräjähteet	vastustajan toimeenpanema räjähdysisku, johon liittyy toisioräjähdeet, käsiasepanssarintorjunta ja epäsuoran tulen käyttöä	Pyrkii jatkamaan tulitaistelua ja LYÖMÄÄN uhkan

Vuosikymmenten aikana suomalaiset kriisinhallintaveteraanit ja rauhanturvaajat ovat kokeneet useita vakavia ja uhkaavia vaaratilanteita. Taistelukosketuksella näyttää olevan useita erityispiirteitä: yllätyksellisyys, kuolemanvaara, poikkeuksellisia vaateita johtamiselle, käsiasetulitus, terroriräjähdeet, epäsuora tuli, haavoittuminen, tappaminen ja kuolema, räjähdysuhka, tulen avaaminen ja tulituksen kohteeksi joutuminen ja tulen käytön vaikutusten arviointi. Tulikaste puolestaan nähdään tässä tutkimuksessa joukon ensimmäiseksi taistelukosketukseksi.

Tulikaste- ja kriisinhallintakontekstissa matalain uhka-aste on 0. aste, jota ilmentää niin kutsuttu rotaatiokoulutus (koulutus- ja valintatilaisuus), jonne kriisinhallintajoukko kootaan ja koulutetaan operaatiota varten. Rotaatiokoulutuksessa ei varsinaista vihollisen aiheuttamaa uhkaa ole, mutta silti kuolemanvaara on läsnä harjoiteltaessa harjoitus- ja kovapanoksiin. Sen tarkoitus on valmentaa ja harjoituttaa joukot kohtaamaan tulikaste ja taistelu. Toiminta ei ole sinänsä äärimmäistä muttei myöskään vaaratonta. Edellisen kerran suomalaissotilaan kuolemantapaus rotaatiokoulutuksessa sattui lokakuussa 2016, kun joukko harjoitteli saattue toimintaa Porin prikaatissa (Onnettomuustutkintakeskus, 2017).

Ensimmäisen asteen uhkan ääritapahtumat muodostuvat tilanteista, jossa operaatioalueelle on keskitetty sotilasjoukko. Joukko pyrkii toiminnallaan paikantamaan ja välttämään mahdollisia uhkia, jotka kohdistuvat siihen itseensä, liittolaisiin tai sivullisiin. Tätä uhka-astetta voi kuvailla myös tavanomaisena rauhanturvaamisena.

Toisen asteen ääritapahtumissa pyritään pienentämään havaitun uhkan vaikutusta esimerkiksi voiman näytöllä tai taktisella toiminnalla ja taisteluliikkeillä. Toiminta mahdollistaa esimerkiksi tienvarsipommien tai miinoitteiden löytämisen ennakolta ja niiden vaarattomaksi tekemisen. Toimintatapamallit perustuvat parhaisiin operaatioalueelta Suomeen jalkautuneisiin käytänteisiin, kuten vastaterroriräjähdetoimintamalleihin (counter improvised explosive disposal, C-IED) ja toimintamalleihin kohdattaessa räjähdde (5C, 5/25). Uhka-asteen mukaiset tapahtumat lähestyvät luonteeltaan *sotilaallisen kriisinhallinnan* käsitettä.

Kolmannen asteen ääritapahtumassa joukko ajautuu tuliylläköön tai räjähddeiskun kohteeksi ja se pyrkii minimoimaan tappiot irtautumalla tilanteesta tulittaen. Toiminnassa tärkeintä on oman toiminnan suojaaminen, hengenvaaralliselta alueelta (killzone, hotzone) väistäminen, taistelupelastamisen aloittaminen sekä haavoittuneen henkilöstön ja liikuntakyvyttömän ajoneuvon evakuoiminen. Neljännen asteen ääritapahtuma on puolestaan sellainen ääritilanne, jossa joukko on niin valmistunut taistelukosketukseen, että se ryhmittää osan joukosta ennalta tukemisvalmiiksi ja pyrkii lyömään tai tuhoamaan uhkan. Tässä tutkimuksessa tiedonintressi kohdistuu ensisijaisesti kolmannen ja neljännen asteen ääritapahtumiin.

Äärimmäisyyden aste ei kuitenkaan sellaisenaan riitä kuvailemaan toiminnan odottamattomuutta tai yllätyksellisyyttä. Yksilölliset ja organisatoriset lähtökohdat näyttävät siten, että huomisen taisteluun käydään eilisen opeilla ja taktiikoilla ja tämän päivän toimintakyvyllä ja tiedustelutiedolla. Parhaassa tapauksessa organisaatiot ovat materiaalisesti, taidollisesti ja mentaalisesti valmiita kohtaamaan huomisen ääritilanteet.

Kokonaisuutena tarkastellen suomalaisten ensimmäisten rauhanturvaamisvuosikymmenten aikana tehtävissä ei kertynyt juurikaan tulikastekokemusta ainakaan vakavina ääritapahtumina, mikäli tukeudutaan kaatuneiden rauhanturvaajien lukumääräraportteihin. Arkistolähteiden mukaan vuosina 1956–1989 suomalaissotilaita kaatui 34, joista 20 menehtyi palvelusvapaalla ja 14 palveluksessa. Palveluksessa kaatuneiden joukosta kymmenen rauhanturvaajan kerrotaan kuolleen ampumavälikohtauksen, miinaan ajon tai onnettomuuden takia. (Pesu, 2020, s. 494.) Suomalaiset kuitenkin käyttivät toiminnassaan myös aseellista voimaa, kuten vuonna 1975, jolloin suomalainen vartiomies ampui UNMEF-operaatiossa puskurivyöhykkeellä luvattomasti ollutta ulkomaalaissohilasta reiteen (Pesu, 2020, s. 478).

Varsinaisista kolmannen ja neljännen asteen ääritapahtumista eli taistelukosketuksista ei kuitenkaan ole julkisissa lähteissä viitteitä ennen 2000-lukua, mutta sittemmin niiden määrä on kasvanut. Suomalaiset kriisinhallintaveteraanit ovat kohdanneet vuosina 2002–2014 Afganistanissa 67 ääritilannetta, joista 56 vuosien 2009–2014 aikana (taulukko 3). Suomalaisten tapaukset on eritelty vielä varsinaisiin tilanteisiin, jossa on ammuttu takaisin, jolloin tilanteiden lukumäärä on Pääesikunnan raportoimien tietojen mukaan ollut kolmekymmentä. (Moilanen, 2014.)

Taulukko 3. Suomalaisten kokemat ääritilanteet Afganistanissa (Moilanen 2014).

Vuosi	Räjähdeisku (2.asteen uhka)	Taistelukosketus, ei vastattu tulitukseen (2.asteen uhka)	Taistelukosketus, vastattu tulitukseen (3. asteen uhka)	Yhteensä
2009	4	2	11	17
2010	2	8	8	18
2011	4	1	4	9
2012	2	2	5	9
2013	0	0	0	0
2014	0	1	2	3
Yhteensä	12	14	30	56

Samanaikaisesti suomalaisjoukon henkilöstövahvuus oli suurimmillaan 216 henkilöä vuonna 2010, kunnes se laski muutamaa kymmeneen 2010-luvun lopulla (Mustasilta ym., 2022, ss. 62–63, 79). Afganistanin operaatioon osallistui arvion mukaan vuosina 2009–2014 noin 2 000 suomalaista, jotka joutuivat 56 taisteluun. 2010-luvun alussa suomalaisia kohtaan hyökättiin usein, ja osalle taistelutilanteet *olivat lähes päivittäisiä* (Mustasilta ym., 2022, s. 63, 122).

Sakko (2019) kuvailee rauhanturvaliiton jäsenille suunnatussa kyselyssään (n=185), millaista apua traumaattisten asioiden käsittelyyn rauhanturvaajat saivat komennuksen aikana. Eräässä hänen kyselynsä avoimessa kysymyksessä annettiin mahdollisuus kertoa omista kriisinhallintaoperaatiokokemuksista. Opinnäytetyö keskittyi psykososiaaliseen tukeen, ja siinä traumaattisen tapahtuman käsitteen alle mahtuu myös tulikaste tai taistelutilanne. Traumaattisia kokemuksia ilmoitti kokeneensa 53 % kun taas Afganistanin veteraaneista 67,5 % oli kokenut traumaattisia tilanteita. (Sakko, 2019, ss. 55–60.)

Sakon opinnäytetyö ei kiistattomasti osoita, että taistelutilanteita olisi ollut, mutta sen pohjalta voi kuitenkin tehdä päätelmiä suosituimpien operaatioiden traumaattisuuskokemusten yleisyydestä, sillä vastaajajoukko edusti melko kattavasti eri operaatioita (Libanon, 93 vastaajaa, Kosovo, 67, Bosnia, 45, Golan, 38, Afganistan, 32) (Sakko, 2019, s. 43). Toisin sanoen esimerkiksi Afganistanin kriisinhallintaveteraaneista $32 \times 0,675 = 22$ henkilöä oli kokenut traumaattisia tilanteita. Näistä tilanteista osa lienee peräisin taistelukokemuksista. Vielä vuonna 2008 kriisinhallintatehtävistä palanneista suomalaissotilasta 9 % ilmoitti joutuneensa epäsuoran tulituksen kohteeksi ja 2 % suoran tulituksen kohteeksi komennuksensa aikana (Leskinen ym., 2011, s. 54).

Suomalaisten tulikastekokemuksia ja kokemuksia kuolemanvyöhykkeeltä (killzone) on kuvattu Maanpuolustuskorkeakoulun *Taistelukentällä – Suomalaisupseerien kokemuksia Afganistanissa* -julkaisussa (Rantapelkonen, 2012, s. 1). Alun perin Suomen Kuvalehdessä julkaistun, sittemmin jo edesmenneen sotakirjeenvaihtaja Jari Lindholmin laatiman kuvauksen perusteella vuonna 2006 tapahtuneessa kuusituntisessa PRT Maimanan tapauksessa tulikasteensa sai yhteensä kymmenen suomalaista ammattisotilasta ja reserviläistä. Siinä ammuttiin ensimmäistä kertaa suomalaisella rynnäkkökiväärillä taistelutilanteessa Afganistanissa (Lindholm, 2012, s. 130, 132). Tapahtuman aikana tukikohdassa oli 34 sotilasta Norjasta, Suomesta, Ruotsista ja Latviasta. Suomalaisista seitsemän on mainittu nimeltä, ja he olivat iältään 23–51 vuotiaita. Yksityiskohtaisempi tämän kolmannen asteen ääritilanteen analyysi on esitetty alaluvussa 2.2.

Suomalaisten lisäksi myös muiden länsimaisten puolustus- ja asevoimien joukot ovat olleet lukuisissa taistelukosketuksissa 2000-luvulla (taulukko 4). Taulukossa on suhteutettu suomalaissotilaiden kokemien ääritapahtumien yleisyyttä ja äärimmäisyyttä länsimaisiin verrokkimaihin. Se osoittaa, että suomalaisten kokemat ääritapahtumat ovat olleet lukumääräisesti tarkasteltuna vähäisempiä verrokkimaihin nähden.

Tarkastelu kohteeksi on valittu Afganistanin operaatio tiedon sisäisen koherenssin takaamiseksi. Vaikka esitettyjen tietojen raportointijakson pituus vaihtelee ja taistelukosketusten määrän julkisessa raportoinnissa on maakohtaisia eroja, on julkisten lähteiden mukaisten lukujen nojalla pyritty arvioimaan kokonaisuutta. Taulukossa 4 esitetyt Suomen ja Ruotsin taistelutiedot ja verokkimaiden kaatuneiden ja haavoittuneiden tiedot perustuvat avointen lähteiden tietoihin, mutta taistelukosketusten lukumäärät ovat tutkijan analyttisiä ja suuntaa antavia arvioita. Arviot perustuvat Bayesin teoreeman innoittamaan laskelmaan (Liite 2A ja Liite 2B).

Tarkastelu osoittaa, että noin 500 suomalaista on saanut tulikasteensa tarkasteluvuosina, kun samanaikaisesti muilla Pohjoismailla tulikastekokemusta on kertynyt kolme- tai kuusinkertaisesti Suomeen nähden ja yli 4 000 virolaissotilasta on kokenut taistelun.

Taulukko 4. Tulikasteensa saaneiden suomalaissotilaiden määrät suhteessa verrokkimaihin.

	Operaatioalue		Arvio: Taistelu- koske- tukset	Kaatu- neita (KIA)	Haa- voittu- neita (WIA)	Arvio: KIA/ WIA %	Arvio: KIA/ TIC %	Arvio: WIA/ TIC %	Arvio: tulikas- tettuja (n=TIC*8hl öä)	Tarkastelu- vuodet (t)
c1	Suomi	Afganistan	67	2	15	0,133	0,030	0,224	536	2008-2014
c2	Ruotsi	Afganistan	195	9	35	0,257	0,046	0,179	1.560	2002-2014
c3	Norja	Afganistan	208	9	42	0,214	0,043	0,202*	1.666	2002-2010
c4	Tanska	Afganistan	397	31	80	0,388	0,078	0,202*	3.173	2001-2009
c5	Viro	Afganistan	506	9	102	0,088	0,018	0,202*	4.046	2003-2017
c6	Saksa	Afganistan	620	35	125	0,280	0,056	0,202*	4.958	2002-2019
c7	Ranska	Afganistan	3.471	87	700	0,124	0,025	0,202*	27.766	2001-2018
c8	Iso-Britannia	Afganistan	10.953	457	2209	0,207	0,042	0,202*	87.622	2001-2020
c9	Yhdysvallat	Afganistan & Pakistan	101.302	2.401	20.431	0,118	0,024	0,202*	810.417	2001-2018
	Yhteensä	Afganistan & Pakistan	117.718	3.040	23.739	0,128	0,026	0,202	941.745	2001-2019

*Lihavoidut tiedot perustuvat tutkijan määrittämään vakioon.

**Kursivoidut tiedot ovat tosi, mikäli WIA/TIC -vakio on tosi ja kahdeksan (8) henkilön vakio on tosi.

Tarkastelu osoittaa, että yksinomaan Afganistaniin sijoittuneissa operaatioissa (ISAF/RSM) on haavoittunut yhteensä yli 23 000 sotilasta ja kaatunut noin 2 400 sotilasta. Laaditun tarkastelun lukuarvojen virhemarginaali voi olla suurikin, mutta toisaalta esimerkiksi saksalaissohilaita koskeva arvio on hyvinkin relevantti. Noin 5 000 saksalaissohilastaan kerrotaan osallistuneen Afganistanissa taisteluihin henkilökohtaisesti (Tomforde, 2017, s. 155, 158, 163). Laskelmaan perustuva lukuarvo 4 958 poikkeaa noin yhden prosentin yllä esitetyn tarkastelun luvuista. Suomalaissotilaiden tulikasteveteraaniutta 2000-luvulla ei kuitenkaan ollut tunnustettu, kuten länsimaissa yleensä. Riippumatta suomalaissotilaiden ääritapahtumien luonteesta ja taistelukokemuksesta suomalaiset on tunnustettu *kriisinhallintaveteraaneiksi*. Tämän tunnustuksen sai noin 45 000 suomalaissotilasta vuonna 2017 (Puolustusministeriö, 2015, s. 5).

Vaikka Suomen eduskunta ja puolustushallinto eivät ole tunnustaneet omien sotilaidensa taistelu- ja sotakokemuksia esimerkiksi Afganistanissa, on suomalaisissa sotatieteissä oltu kiinnostuneita sotien jälkeisestäkin sotakokemuksesta, esimerkiksi yhdysvaltalaisien ja venäläisten kokemuksista.

Yhdysvalloissa 9/11-terroristihyökkäyksen jälkeen veteraanistatuksen saaneita sotilaita on yli 3,7 miljoonaa (Crawford, 2018, s. 1). Yllä esitetyn analyysin perustella he ovat osallistuneet noin sataantuhanteen (101 302) taistelukosketukseen. Vuosina 2001–2018 tulikasteensa saaneita rintamaveteraaneja on arviolta noin kahdeksansataatuhatta (810 417), mikä on noin viidennes veteraaneista. On esitetty argumentteja, että tämä perustuisi siihen, että Yhdysvaltojen interventio oli kohdistettu sananmukaisesti räjähdysherkkään eteläiseen Afganistaniin ja Irakiin. Yhdysvaltalaisessa veteraniajattelussa korostuu se, että operaatioalue tai koko maa-alue on osa sotänäyttämöä, jossa koko kohdemaassa on sota tai ei ole. Toisen maailmansodan jälkeen yhdysvaltalais sotilaille on myönnetty taistelutunnustuksia, kuten Combat Infantryman Badge, Combat Action Badg ja Combat Medical Badge (U.S. Army, 2021).

Suomessa on osoitettu kiinnostusta myös Venäjän federaation asevoimien taistelukokemukseen. Suomen valtioneuvoston julkaiseman puolustuselonteon mukaan ”*Venäjä on jatkanut asevoimiensa modernisointia ja kehittänyt niiden toimintaperiaatteita ottaen huomioon sotakokemukset viimeaikaisista operaatioista*” (Valtioneuvosto, 2021, s. 14). Saman sävyinen kirjaus oli tehty vuonna 2009, jonka mukaan ”*Viron ja Georgian kokemukset osoittavat, että tietoverkkohyökkäykset ovat konkreettinen turvallisuusuhka*” (Valtioneuvosto, 2009, s. 54). Venäjän toteuttaman Krimin valtauksen jälkeen laadittuun vuoden 2017 selontekoon ei kirjauksia venäläisten sotakokemuksista ole tehty – vaikka Itä-Ukrainassa käytiin kirjoittamishetkellä taisteluita.

Suomalaiset ulko- ja turvallisuuspolitiikan selontekodokumentit näkevät tuoreet sotakokemukset keskeisenä osana asevoiman kehittämistä. Vastaavanlaisia kirjauksia suomalaissotilaiden taistelu- ja sotakokemuksen hyödyntämisestä ei ole mainuttu 2000-luvun selonteoissa. Lähimpänä taistelukentän kokemuksia on vuoden 2012 kirjaus, jossa todetaan Kriisinhallinnan suorituskykyjen kehittämisessä otettavan huomioon ”*kokemukset viimeisimmistä operaatioista Afganistanissa, Tšadissa ja Afrikan sarvessa*” (Valtioneuvosto, 2012, s. 102). Muutaman vuoden takaisessa selonteossa kokemuksista ei enää puhuta, sillä siinä todetaan sotilaallisen kriisinhallinnan tavoitteena olevan kansallisen puolustuskyvyn kehittäminen (Valtioneuvosto, 2017, s. 16) ja tuoreimmassa selonteossa tarkastellaan kokemusta ainoastaan poliittisesta näkökulmasta: ”*Kokemukset Afganistanista ovat osoittaneet kriisinhallintaoperaatioiden haastavuuden ja sen, kuinka vaikuttavuus riippuu lukuisista osatekijöistä*” (Valtioneuvosto, 2021, s. 16).

Sotilaallisen suorituskyvyn kehittäminen ja sotakokemuksen analyttinen tarkastelu edellyttää myös ymmärrystä vastustajasta ja sen sotakokemuksesta. Tuoretta sotakokemusta venäläisille on kertynyt käynnissä olevan Ukrainan sodan lisäksi myös Syyriasta. Sen joukkojen rotatointisykli Syyriassa on ollut länsimaisiin nähden nopeaa (Iivonen, 2019, s. 58). Venäjän on katsottu keränneen arvokasta taistelukokemusta nykyaikaista ja kyvykästä vihollista vastaan taisteluissa Ukrainassa, jossa on käytetty muun muassa taistelupanssarivaunuja, kevyttä miehistönkuljetusajoneuvokalustoa ja miehittämättömiä lennokkeja (Giles, 2017, s. 3). Venäläisen yleisesikunnan päällikön Gerasimovin (2016) mukaan venäläiset keräsivät arvokasta taktisen ja operatiivisen tason taistelukokemusta (боевой опыт) eri joukkotyypeistä Syyriassa. Toisaalla siteerataan Gerasimovin sanoneen, kuinka 48 000 venäläissotilasta on käynyt Syyrian sota-äytämöllä. Yhdeksänkymmentä prosenttia venäläisten divisioonatason esikuntarakenteesta ja yli puolet rykmentti- ja prikaatitasojen organisaatioista on saanut kenttäkokemusta, upseerit kolmen kuukauden rotaatioissa. (Bershidsky, 2018.)

Tämän tutkimuksen näkökulmasta on tarkasteltava vastustajan kokemusta ääritapahtumissa. Esimerkiksi Afganistanin sodassa 1979–1989 vastarintataistelijat operoivat Neuvostoliittoa vastaan hajautetusti 20–50 miehen kokoonpanoissa, jotka olivat sekoittuneet siviiliväestöön. Tämä pakotti suoraviivaisen tuhoamistaistelun sijasta intervention tekijän kehittämään tiedustelutietojen käyttöä. Neuvostoarmeijan tehtävätyypit jaettiin suunnitelman mukaisiksi ja ei-suunniteltuihin taistelutoimiin. Suunnitellut operaatiot hyväksyttiin puolustusministeriössä ja ei-suunnitellut olivat reaktiivisia.

Sodan aikana Neuvostoliitto toteutti 416 suunniteltua operaatiota, mukana oli myös massamaisesti toteutettuja maahanlaskuoperaatioita ja sirotemiinoittamista vastustajan todennäköisille reiteille, ylläköitä. Suunnitelluista operaatioista luovutettiin paikallisille turvallisuusjoukoille ”säännösteltyä tietoa” tietovuotoriskin minimoimiseksi. (Lalu, 2014, ss. 314–315.) Suomalaistenkin kohtaamille vastarintataistelijoille oli kertynyt siis ainakin Afganistanissa laajalti sota- ja taistelukokemusta ennen kuin he kohtasivat suomalaissotilaat alueellaan 2000-luvulla.

2.2. Suomalaisotilaat tulikasteessa

Käytettävien käsitteiden näkökulmasta on oleellista, että käsitteet ovat joko kattavia tai kuvaavia käsitteitä. Teoreettiset käsitteet syventävät tietoa, ja auttavat meitä näkemään joskus hyvinkin itsestään selvinä pidetyissä asioissa toimintaa rajoittavia tekijöitä (Paananen, 2015, s. 16). *Tulikasteesta tai taistelukasteesta* puhumatta jättäminen voi olla sotilasorganisaatiolle eksistentiaalinen kriisi, joka paljastuu vasta sotatilassa.

Kielitoimiston sanakirja pitää tulikastetta kuvauksena ”*sotilaan tai sotilasjoukon ensimmäisestä taistelusta*”. Englanninkielisen fraasisivuston (Phrases.org.uk, 2021) mukaan tulikaste (baptism of fire) pohjautuu Raamatun kielikuvaan. Sivun siteeraa Matteuksen evankeliumia: ”*Hän kastaa sinut pyhällä hengellä ja tulella*”.

Sotilaan ensimmäistä taistelukokemusta kuvataan *kasteella*, koska taistelu on hänelle uutta. Tuli kuvaa tulitoimintaa (firing of guns) ja sotilaan joutumista tulen alle (under fire). Phrases.org.uk (2023) lainaaman Oxford Dictionaryn mukaan tulikasteen *sotilaallinen* merkitys on ensi kertaa mainittu ranskankielisenä O'Mearan (1822) *Napoleon in Exile* -teoksessa: ”*I love a brave soldier who has undergone, le baptême du fer, whatever nation he may belong to.*” Ensimmäinen englanninkielinen maininta on peräisin George Lawrencen (1857) teoksesta Livingstone: ”*It's only in their baptism of fire that the young ones shrink and start.*” (Phrases.org.uk, 2023). Sotilaat ovat arvostaneet taistelukokemusta veteraanien kansallisuudesta riippumatta.

Tulikaste on nykyään vakiintunut kuvaamaan toimintaa, jossa sillä kuvataan ensikosketusta, tapahtumaa, jossa jotakin koetellaan. Jää toistaiseksi toteennäyttämättä, milloin ensimmäistä kertaa sotilasjoukon tulikaste on mainittu suomenkielisessä tekstissä. Ainakin tuota käsitettä on käytetty kuvamaan toisen maailmansodan ensimmäisiä taistelukosketuksia.

Tulikaste, taistelu tai pitkittyneen konfliktin pitkäkestoisen kuormituksen kestäminen voidaan nähdä osoittavan todellista taistelutahtoa, mittaavan taistelutahtoa tai siinä taistelutahto realisoituu. Taistelutahdon ja taistelumotivaation käsitettä on käytetty kansainvälisissä tutkimuksissa (Kosonen ym., 2017, ss. 111–112.)

Saksankielisessä tutkimuskirjallisuudessa tulikaste -käsitettä on käytetty sotilaskontekstin yhteydessä myös hiljattain: vuoden 2004 Libyan kriisin on väitetty olleen täydellinen tulikaste (*perfekte Feuertaufe*) Euroopan unionin yhteiselle Combined Joint Expeditionary Force (CJEF) -joukolle (Serfati, 2020, s. 60). Serfatin (ibid) mukaan tulikaste oli tärkeä mahdollisuus CJEF -joukolle, vaikka se ei ollutkaan luonteeltaan pysyvä joukko, vaan tapauskohtaisesti koottava. Tulikasteen katsottiin luoneen mainitulle sotilasjoukolle operaatiotaidollista suorituskykyä operoida Afrikan alueella.

Tulikastekäsitteen rinnakkaiskäsitteiden tarkasteleminen osoittaa, että anglosaksisista kielistä löytyy kaikista rinnakkaiskäsitteet, joissa mainitaan sekä *kastaminen* että *tuli* (liite 1). Aivan kuten uskonnollisessa mielessä vedellä kastaen liitetään ihminen seurakuntaan ja seurakuntayhteyteen, voidaan katsoa sotilaan liitettävän tulella kastamisessa osaksi sota- ja taisteluveteraanien joukkoa. Venäläiset puolestaan käyttävät sotakaste- ja taistelukaste-käsitteitä.

Talvi- ja jatkosotien sotakokemuksia hyödynnettiin suomalaisessa upseerikoulutuksessa 80-luvulle saakka. Sotakorkeakoulun opettajakunnan sotakokemuksien koettiin lisänneen opetuksen uskottavuutta, kunnes viimeinen sotaveteraani siirtyi reserviin vuonna 1984 (Tilander, 2009, s. 276).

Suomalaisten sotilasjoukkojen tulikastetta on kuvattu sotahistoriallisesta näkökulmasta useasti toteavaan ja kuvailemaan sävyyn. Esimerkiksi Vainio & Mäkitalo (2013) kuvaavat nimenomaan yhden kokonaisen rykmentin (JR1) saaneen tulikasteensa Kananojan lohkolla. Myös Väinö Linna puolestaan kuvaa Sotaromaani -teoksessaan tulikastetta, jossa kaatuneen komppanian päällikön, kapteeni Kaarnan, esikuvan kerrotaan olleen jääkärikapteeni Kärnä (Kilpinen, 2007, ss. 10–11). Sotaromaanin kaunokirjallisessa kuvataan taistelunaikaista tilannejohtajuutta, pelkoa, lamaannusta, taistelua ja taistelun välittömiä jälkitoimia ja yksikön päällikön kaatumista hänen edettyään tulen alla pystypäin kuuluisassa tulikasteessa suomalaisemassa (Linna, 2000, ss. 86–97).

Suomen reserviupseeriliitto (2001) on myös julkaissut teoksen Tulikoe - ihmisten johtaminen sodan ja rauhan aikana, joka käsittelee samaa kuoleman tematiikkaa. Tulikasteen tarkasteluun on omistettu sivut 95–146, jossa tulikastetta tarkastelevat kolmen artikkelin verran Lindgren (2001, ss. 124–132) *Miksi me taistelimme?*, Ponteva (2001, ss. 133–146) *Sotilasjohtaja ja taistelureaktiot* ja Kärävä (2001, ss. 95–123) *Nuoria johtajia taisteluvastuussa*.

Omakohtainen muistoihin, päiväkirjamerkintöihin, almanakka- ja sotapäiväkirjamerkintöihin perustuva Kärävän kuvaus kertoo tuoreen 20-vuotiaan upseerikokelaan tulikasteesta tammikuussa 1944. Vihollisen vallattua suomalaistukikohdan, upseerikokelas sai käskyn koota 15 miestä osastoonsa ja ryhtyä vastahyökkäykseen pimeällä. Vapaaehtoisia oli yllin kyllin. (Kärävä, 2001, ss. 96–97, 106). Tulikasteensa saanut Simo Kärävä oli liittynyt komppaniaan kolme viikkoa ennen taistelukosketusta, eikä ollut tuntenut yhtäkään miestä ennalta, eikä ollut aiemmin toiminut johtajana yhdessäkään varsinaisessa taistelutehtävässä. (Kärävä, 2001, s. 113). Yksityiskohtaisempana kuvailuna, joka on kirjoitettu viikko taistelun jälkeen, tulikasteesta on mainittu muutamia seikkoja: ”*taisteluhaudan kitapuihin lennähtäneet vihollissotilaiden riekaleet, ruudinsavun ja veren tahrinat lumipukumme sekä jatkuva ja ankara pauke, joka sai korvat soimaan*” (Kärävä, 2001, s. 120).

Suomalaisten sotaveteraanien sotakokemuksia tutkittiin laajassa Reserviupseeriliiton kyselytutkimuksessa 1995-1996, jossa määritettiin kolme tekijää, jotka koettiin tärkeimmiksi taistelutahdon ylläpitäjiksi taistelutilanteessa (n=1599). Kysymyksenasettelun ongelmallisuudesta huolimatta tärkeimmäksi tekijäksi nousi isänmaanrakkaus ja maanpuolustustahto. Kaikkien vastaajaryhmien mukaan taistelukokemus oli ”*erittäin tärkeä taistelukäyttäytymiseen vaikuttava tekijä*”. (Lindgren, 2001, ss. 124–130.)

Sotakokemuksen merkityksellistäminen

Sotakokemus on siis nähty arvokkaana tietoperustana sotatieteissä. Säämänen (2011, s. 210) on tutkinut sotakokemusten (war experience) hyödyntämistä merivoimien operaatiotaidon ja taktiikan kehittämisessä viime sotien yhteydessä kotimaassa. Säämänen kuvaa kuinka Merivoimien esikunta julkaisi jatkosodan aikana ”Merivoimien sotakokemuksia” -tiedotteita, Laivaston esikunta julkaisi ”Laivastovoimien sotakokemuksia” ja Päämaja julkaisi ”Taktisia yms. tiedonantoja vihollisesta” -tiedotteita, ja Merivoimat aloitti sotakokemusten keräämisen lokakuussa 1944 vain kuukausi sodan päättymisen jälkeen. (Säämänen, 2011, ss. 210–211, 218.) Säämänen (2011, s. 218) pitää rauhan ajan keräystoimintaa onnistuneena tilanne huomioiden, vaikka kritisoikin sitä: ”*todennäköisesti juuri kiireestä ja muusta työmäärästä johtuen merivoimien joukoilta kerätyt sotakokemukset jäivät osin melko pinnallisiksi luetteloiksi*”

Säämänen (2011, s. 232) toteaa, että vaikka sotakokemusten vaikutus ohjesääntöjen laadintaan on kiistatonta, ei kausalityyttä ole mahdollista osoittaa. Hän pitää hyvin mahdollisena sitä, että sotakokemukset ovat siirtyneet vain kokemusasiantuntijuuden kautta ohjesäännöstöön.

Säämäsen tekemä koonnos luo kuvan siitä, että sotakokemusten kerääminen ja niistä tiedottaminen tilannekuvan jakamiseksi oli osa organisaatioiden keskeistä perustehtävää. Prosesseja oli useita, myös toimialakohtaisia. Sittenkin suomalaisveteraanien toisen maailmansodan aikaisia sota- ja taistelukokemuksia on hyödynnetty johtajakoulutuksen kehittämisessä. Syväjohtamisen mallin tietoperusta on rakennettu sota- ja taistelukokemuksiin tukeutuen (Nissinen & Leskinen, 2018, s. 98). Toisaalta Tanninen (2000, s. 144) suhtautuu kriittisesti veteraanahaastatteluiden tuloksiin, sillä haastattelut on suoritettu lähes 50 vuotta taisteluiden päättymisen jälkeen: ”*Varsinkin haastatteluvaiheessa huomasi veteraanien sekoittavan 1990-luvun johtamisteorioita kokemuksiinsa sota-ajalta, vaikka sinällään se voi olla myös rikkaus lisättäessä omakohtaisiin kokemuksiin myös elämän ajalta karttuneet viisaudet*”.

Kriisinhallintakonteksissa kokemuksen kerääminen on myös tärkeää, kuten aiemmin mainitut otteet Suomen puolustuselonteosta osoittavat. Suomalaisen sotatieteiden viitekehyksessä rauhanturvaamisen ja kriisinhallintaan kenttätason toimintaan keskittyvä tutkimus on keskittynyt teemaan sotilastrategisesta ja sotilaspedagogisesta näkökulmista keskittyen kriisinhallinnan rekrytointiin, perehdytyskoulutukseen ja oppimiseen. Lähimmäksi maasodankäynnin ja taistelun johtamista, toisin sanoen *sotataidon ydintä* kohti on opinnäytetöissään edennyt Karlsson (2021) tutkiessaan itseorganisaatiota Afganistanissa, Lamminen (2015) tutkiessaan mekanisoidun jääkäripataljoonan tulenkäyttöä sotilaallisessa kriisinhallinnassa, Nivalainen (2015) tutkiessaan johtajuutta kriisinhallintaoperaatioissa Mäkinen (2014), joka tutki taistelutilanteessa ilmennyttä stressiä sekä Kajava (2013), joka tutki maajoukkojen taktiikkaa kriisinhallintaoperaatioissa.

2.3. Taistelu johtamisympäristönä

Tässä tutkimuksessa sodan ontologinen perusluonne ja -olemus (Natur des Krieges, nature of war) nähdään säilyvän muuttumattomana, mutta sen ilmenemismuodot eri tasoilla (character of war) ovat jatkuvassa muutoksessa. Vaikka rauhanturvaaminen ja sotilaallinen kriisinhallinta eivät näyttäydy ensisilmäyksellä sodalta intervention tekijän silmin, saattaa kohdealueen asukas tai vastarintataistelija määritellä tapahtumat omasta näkökulmastaan sodaksi.

Sodan perusluonne on pohjimmiltaan ”*väkivaltainen toimi, jonka tarkoituksena on pakottaa vastustaja noudattamaan meidän tahtoaamme*” (von Clausewitz, 1989, s. 75; von Clausewitz, 1998, s. 15). Sodan päämääränä tulisi aina pyrkiä yksinomaan vastustajan nujertamiseen eli tekemiseen puolustuskyvyttömäksi, jottei sen sotavoimat kykenisi jatkamaan taistelua (von Clausewitz, 1998, s. 15, 27, 30). Sodan luonne on yhtä aikaa kompleksinen (zusammengesetzte, complex) ja muuttuva (*veränderliche*, changeable) (von Clausewitz, 2023; von Clausewitz,

1989, s. 90). Clausewitzin määritelmään sodan perusluonteesta kuuluu viisi ulottuvuutta, jotka ovat sodan poliittisuus tai välineellisyys, sodan muotojen muuttuvuus, väkivaltaisuus, absoluuttisuuden ja todellisuuden välinen ristiriita sekä järjen, tunteen ja sattuman vuorovaikutus (Pihlajanmaa, 2022, s. 10).

Taistelu on puolestaan nimenomaisesti sotilaallista kamppailua, jonka tavoitteena on vastustajan tuhoaminen tai nujertaminen. Vastustajan nujertamista on sen tekeminen toimintakyvyttömäksi tappamalla, haavoittamalla tai millä muulla tavalla tahansa. Vastustajalle on saatava aikaan sellaiset fyysiset menetykset ja henkisten voimien järkytykset, jotta voidaan päättää jatkaako taistelua vai luopuako siitä. (von Clausewitz, 1998, ss. 134–136). Taistelun luonnehtimiseksi on tarkasteltava erilaisten taisteluiden ominaisuuksia, jotka Clausewitz jakaa hyökkäys- ja puolustustaisteluihin (von Clausewitz, 1989, s. 138). Hän edelleenluokittelee yläkategoriat käyttäen käsitteitä vihollisen sotavoimien tuhoaminen, paikkakunnan valtaaminen ja hallussapito sekä kohteen valtaaminen ja hallussapito. Lisäksi puolustustaistelussa korostuvat vetäytyminen maan sisäosiin ja vastarinta vuoristossa. (Clausewitz C. v., 1998, pp. 218–220, 225, 237). Vastarinnan tavoitteet voivat ovat pelkkä ajan voittaminen, pienen sivuoperaation torjuminen, oman voiman näyttäminen tai ratkaisutaistelun väistäminen.

Tutkimuskohteena oleva taistelu, vaativassa sotilaallisessa kriisinhallintaoperaatiossa, voidaan nähdä intervention tekijän eli tulikasteveteraanin näkökulmasta kaksivaiheisena; taistelu- ja vakauttamisvaiheina. Ensin hyökkäysvaiheessa pyrittiin lyömään vihollisen sotavoima ja valtamaan paikkakunta. Toimeenpanossa kansainvälinen liittouma käytti maa-, meri- ja ilma- ja erikoisjoukkojaan. Taisteluvaiheen jälkeinen rauhanturvaamistoiminta voidaan mieltää intervention tekijän osalta osaksi puolustustaistelua, jonka *päämääränä on paikkakunnan tai kohteen hallussapito*. Vastaavasti kapinallisvoimien näkökulmasta tilanne on päinvastainen, ensin puolustuksellinen ja sitten vasta hyökkäyksellinen. Kapinallisvoimat pyrkivät ensin osana puolustustaisteluun pitämään hallussaan tukialueitaan, ”strongholdejaan”, ja tuhoamaan sieltä käsin vihollisen sotavoimia. Vetäytyttyään maan sisäosiin ja pidettyään hallussa ydinalueita he kykenevät organisoimaan vaiheittaista vastarintaa. Tämän jälkeen kapinallisvoimat pyrkivät valtaamaan menettämiään alueita takaisin itselleen. Osoitettuaan riittävän sinnikkäästi vastarintaa, intervention tehnyt joukko lopulta vetäytyy, ellei se kykene lyömään kapinallisjoukkoja. Näin kävi muun muassa Irakin ja Afganistanin osalta länsiliittoumalle, kun Irakista vetäydyttiin kymmenen vuoden intervention jälkeen vuonna 2011 (Inquiry Committee, 2016, s. 141) ja Afganistanista kahdenkymmenen vuoden jälkeen vuonna 2021 (White House, 2023, s. 1).

Maasodankäyntikäsitteelle alisteinen *taistelun kuva* (character of war) käsite kertoo puolestaan enemmän toimintaperiaatteista ja taisteluiden toteuttamisesta operatiivistaktisella tasolla, kun taas sodan kuvan voi katsoa ilmentävän sodan luonnetta sekä asevoimien käyttöperiaatteita strategisella tasolla (Tähtinen, 2022, ss. 139–140). Käsitteet sodasta ja taistelusta ohjaavat millaisia vaatimuksia sodankäynnin eri tasoille asetetaan (Tähtinen, 2022, s. 140). Tässä tutkimuksessa sodan ontologinen luonne ja käsitteet taistelusta nähdään suuntaavan väistämättä myös sotatieteellisiä tiedonintressejä sota- ja sotilastieteellistä tutkimus- ja kehittämistoimintaa.

Maasodankäynti ei ole katomassa mihinkään, sillä maajoukoissa palvelee kolme neljännestä vakinaisista asevoimien joukoista. Myös Irakin ja Afganistanin sodassa pääosa joukosta on ollut maajoukkoja: esimerkiksi maajoukkojen osuus yhdysvaltalaisjoukkojen maksimivahvuudesta oli Irakissa jopa 90 % Global Security (2023) -verkkosivuston mukaan. Yhdistyneiden kansakuntien (2023) lipun alla 75 vuoden aikana rauhanturvaamiseen osallistunut on yli miljoona sotilasta. Voidaan arvioida, että joukosta pääosa on maavoimia ja merivoimien joukkoja on käytetty lähinnä osana merirosvouksen torjuntaa ja ilmakomponenttia maajoukkojen tukena ja lentokieltoalueiden valvonnassa. Käynnissä oleva Ukrainan sota on osoittanut, että maa-alueesta taistellaan yhä modernina aikakautenakin. Valtioiden välisiä sotia on pidetty harvinaisena, mutta ne puhkeavat naapurivaltioiden kesken keskittyen hyvin voimakkaasti maataisteluihin (O’Hanlon, 2015, s. 3). Korostaakseen maasodankäynnin pysyväislaatuista luonnetta, Hanska (2018, s. 87) toteaa olevan täysin selvää, että tulevaisuuden taistelurobotti ei muutu halvemmaksi kuin halpa Kalashnikov-rynnäkkökiväärikopio. Tämän voi tulkita tarkoittavan sitä, että taistelijan aseistaminen on aina halvempaa kuin halvinkin teknologia.

Hanska (2018, s. 91) toteaa, että maavoimilla tule jatkossakin säilymään kriittinen merkitys osana sotatoimea, sillä maajoukoilla kyetään valloittamaan ja ylläpitämään maa-alueita. Maavoimilla ei kuitenkaan kyetä ratkaisemaan sotaa. Toimintaympäristönä maa-alue on tulevaisuudessa ”ainoa, jossa ihminen elää ja asuu pysyväisluonteisesti”, joten siellä tulee kyetä operoimaan. Tulevaisuuden sodassa korostuu välillisesti kaupungistumisen seuraukset, sillä vuonna 2030 maailman väestöstä neljännes asuu neljässäkymmenessä maailman suurimassa ”kaupunkivaltiossa” ja suurin osa maailman ihmisistä elää kaupungeissa. (Hanska, 2018, ss. 92–93, 95.) Hanska (2018, s. 94) näkeekin, että suurkaupungit tulevat jatkossa olemaan ensisijainen toimintaympäristö, eikä enää vältettävä tai toissijainen toimintaympäristö. ”Joka tapauksessa puhtaasti maavoimien tehtäväksi jää etenkin kaupunkiympäristössä konkreettinen toiminta paikallisväestön keskellä” Hanska (2018, s. 94).

Maavoimilla tulee säilyttää kykynsä toimia pitkäaikaisen operoinnin mahdollistajana, ja sillä tulee olla kyky pitkäjänteiseen vakauden ylläpitoon operaatioalueella (Hanska, 2018, ss. 101, 111–112). Maasodankäynnin sodan kuva rakentuu muutamasta tekijästä, jotka ovat kurinalaisuus, joustavuus, ketteruus, korkea koulutus, toimiva organisaatio, itsenäisyys, laadukas varustus ja kommunikaatioyhteydet (Hanska, 2018, s. 118). ”*Tuskin koskaan tullaan näkemään tilannetta, jossa ainoastaan ylivoimainen teknologia takaisi voiton maasodassa, sillä näin ei ole käynyt koskaan aiemminkaan. Maasota ei siis ole ensisijaisesti teknologiasta riippuvaa toimintaa*” (Hanska, 2018, s. 110). Maajoukkojen on keskityttävä maasodankäyntiin eli varsinaiseen päätehtäväänsä ja pyrittävä varautumaan odottamattomaan. ”*Alkaa sota milloin hyvänsä, jos koskaan, ainoa varma asia on, että se ei ole samanlainen kuin edellinen. Melkein yhtä todennäköistä on, että se on tyystin toisenlainen kuin mitä odotimme.*” (Hanska, 2018, s. 119.)

Tämän tutkimuksen näkökulmasta on oleellista tunnistaa siis tosiseikka, että tutkimuskohteena oleva taistelu voidaan lukea osaksi sodankäynnin ja sodan clausewitzilaista määritelmää, vaikka se tapahtuukin osana vaativaa kriisinhallintaoperaatiota. Sillä on myös selvä analogia maasodankäynnin menneisyyteen, nykyisyyteen ja tulevaisuuteen. Siihen osallistuva henkilö on sotavetereenai, mutta käsitteeseen liittyy kansallisia erityispiirteitä, joten Suomessa tätä henkilöä kutsutaan kriisinhallinveteraaniksi. Pelkkä veteraani -käsite on varattu sotiemme veteraanien käyttöön. Sitä vastoin esimerkiksi Virossa virallisen veteraanistatuksen saaminen edellyttää osallistumista Naton kollektiivisen itsepuolustuksen operaatioon tai osana Puolustusvoimia kriisinhallintaoperaatioon (Viron puolustusministeriö, 2012, ss. 5–6). Veteraanistatukseen ei oikeuta palvelus Afganistanissa osana Neuvostoliiton asevoimien joukkoa.

Toisen maailmansodan suomalaisten sotilaiden johtamisessa puhuttaessa nousee esiin ”edestä johtamisen” -diskurssi. ”*Ääritilanteessa toimii parhaiten johtaminen, läheltä, ”sakista” ja aivan edestä*” (Lindgren, 2001, s. 30). Myös aikalaispuheessa korostui edestä johtaminen: ”*Tulikasteensa luottamus saa taisteluhaudassa, missä johtajan ehkä alkuun on näytettävä, että hän ei ole ”Pekka Pahempi” silloinkaan, kun kyseessä on mieskohtainen taistelu – Kun tällainen johtajavaltakirja on kerran lunastettu, sen kesto aika on varsin pitkä. Tämän on sodassa kokenut moni johtaja*” (Saurama 1944)¹.

¹ Suora lainaus artikkelista Kärävä (2001, s. 113). Maj Kaarlo Saurama kirjoitti rintamatehtävän merkityksestä Upseerikoulun 57. kurssin (1943–1944) kurssijulkaisussa.

Taistelutilanteessa eniten käyttöarvoa koettiin olleen yksinkertaisilla taistelumenetelmillä ja harjaantuneella aseiden käytöllä sekä johtajan oikea-aikaisella toimeenpanokyvyllä. Taistelussa ei tarvittu juuri käskyjä, pikemminkin kannustavia esimerkkejä ja taisteluhuutoja, sillä miehet hallitsivat rajun vyörytyksen taistelutekniikan käsikranaatteineen ja konepistoolin lipastamisineen. (Kärävä, 2011, ss. 118–119.) Taisteluhuuto, kuten ”Hakkaa päälle”, on ollut suomalaissotilaan mainetta jo kolmikymmenvuotisesta sodasta lähtien (Kannisto, 1997, s. 83).

Vuonna 1999 toteutettujen suomalaisten sotaveteraanitutkimushaastattelujen (n=98) laadulliset aineistot on jäsennetty kymmeneen pääkategoriaan, joita myös Reserviupseeriliitto käytti veteraanikyselytutkimuksessaan (n=1 600) (Tanninen, 2000). Pääkategoriat ovat: 1) rohkeus ja pelottomuus, 2) rauhallisuus ja maltillisuus, 3) ammattitaitoisuus ja osaavuus, 4) oikeudenmukaisuus ja tasapuolisuus, 5) luotettavuus, 6) selvät käskyt ja ohjeet, 7) aina mukana, viihtyi edessä, 8) reilu ja rehti käyttäytyminen, suoruus, 9) asiallisuus, 10) toverillisuus. Esimerkiksi toverillisuus- pääluokan Tamminen jakaa edelleen tutustumiseen ja kaveruuteen, yhteenkuuluvuuteen sekä ”Koskela ja hyvä esimies -alaluokkiin. Tanninen (2000, ss. 140–141) kuvailee johtopäätöksiään: ”*Veteraanien mukaan sodassa kaikkien organisaation jäsenten täytyi tuntea toisensa*”, mikä tarkoitti nimenomaisesti vastuullisuutta esimiehenä. Tannisen mukaan myös vastenmielisenä pidetyn esimiehen käskyjä noudatettiin, mutta vastahakoisesti, pakkovallan vuoksi.

Keskeisintä oli saada joukko kokemaan että ”*annettu tehtävä on kaikkien yhteinen... Johtaja ei saanut toiminnallaan maksimoida kurjuutta, vaan kaikissa päätöksissä oli huomioitava myös taistelukestävyiden ylläpitäminen... Myös sinuttelu nähtiin toverillisuutta korostavana tekijänä, joka poisti keinotekoisien etäisyydenpitovälineen johtajan ja joukon väliltä. Teitittely esti luontevan keskustelun, eikä se vastannut tarkoitusta varsinkaan etulinjan joukoissa... Erilaisiin tilanteisiin oli kyettävä sopeutumaan ja toverillisella ilmapiirillä oli tässä suhteessa myönteinen vaikutus. Erityisen hyvin joukon yhteishenki tuli esille kurjissa olosuhteissa ja kovissa taisteluissa... Hyvää esimestä pidettiin pitkälti samanlaisena kuin Tuntemattoman sotilaan Koskelaa, joka oli monessa suhteessa hyvin toverillinen johtaja. Hän oli tietyllä tavalla myös isällinen, jota veteraanit pitivät tärkeänä johtamiskäyttäytymisen piirteinä.*” Synteesinä Tanninen nostaa esiin neljä yläkategoriaa, jotka ovat: 1) psykologiset 2) ammatilliset, 3) sosiaaliset ja 4) eettiset ja moraaliset johtamisominaisuudet. (Tanninen, 2000, ss. 144–146.)

Ääritapahtuman johtamisen näkökulmasta keskeistä on vaativan tilanteen tunnistaminen ja oikean tilannearvion tekeminen saatavissa olevien tietojen perusteella ja toimintalinjan pitäminen yksinkertaisena. Ääritilannejohtamisen osalta voidaan havaita kolme keskeistä ongelmaa: 1) johtaja ei uskalla tai kykene ottaa johtajuutta, 2) viestinnän puuroutuminen ja 3) liian yksityiskohtaiset käskyt. Kaikki mainitut ongelmat dellyttävät yksinkertaisia ratkaisuja. Ensiksi, passiivisuuden välttämiseksi, johtajan tulee valita sellainen järkevä ja ymmärrettävä toimintalinja, jonka voi kertoa viestivälineellä. Toiseksi, viestiliikenteen puuroutumisen aiheuttama kaaosmaisuuus ja hallitsemattomuus tulee ennaltaehkäistä tiukalla radiokurilla, jossa käytetään lyhytkestoisia viestejä. Käskyjen liiallinen yksityiskohtaisuus on vältettävissä antamalla ammattilaisalaisille työrauha ja luotettava heihin. (Leppälä, 2014, ss. 10–12.)

Pollockin (2015, s. 42) havaintojen mukaan suomalaiset sotilaat kykenevät taistelussa säilyttämään toimintakykynsä, toimimaan *tulen alla* erilaisista stressireaktioista huolimatta kuten on harjoiteltu. Pollockin henkilökohtaisten Afganistanin kokemusten mukaan ”*vaikeinta vaikutti olleen niillä sotilailla, jotka toivoivat toiminnan Afganistanissa olevan lähempänä perinteistä rauhanturvaamista kuin sotaa*”.

Taisteluun kuuluu elimellisenä osana myös kuolema, toiseuttaminen ja *tappaminen*. Normaalit moraalipidäkkeet estävät ihmistä tappamasta, mutta asevoimien on luotava keinot sivuuttaa tai hukuttaa moraaliset pidäkkeet, jotta se on mahdollista taistelussa (Glover, 2008, ss. 70–72). Tappamiseen tarvitaan kolme elementtiä: ase, taito ja tahto tappaa. Useissa tapauksessa moraalisen pidäkkeen ylittämisen jälkeen sotilaat ovat kokeneet katumusta ja pahoinvointia, mutta myös tyytyväisyyden tunnetta, kun ovat kyenneet tappamaan vihollisen ennen kuin vihollinen ehti tappamaan heidät. (Grossman, 2007, ss. 159–168.)

Glover tarkastelee yhdysvaltalaisotilaiden kokemuksia Vietnamissa ja neuvostosotilaiden kokemuksia Afganistanissa. Hän toetaa, että toiseuttaminen tai etäännyttäminen on tehty tietoisesti luopumalla vihollisen arvokkuuden kunnioittamisesta, heikentämällä vihollista kohtaan tunemaansa myötätuntoa, luomalla itselle vaihtoehtoinen persoonallisuus ja suojaava kovuus sekä loppukädessä viemällä viholliselta ihmisyyys. (Glover, 2008, ss. 70–72.) Moraali-identiteetin murtumisen on voinut laukaista ystävien kuoleman tai haavoittumisen todistajaksi joutuminen, jonka jälkeen sotilaan *viha on kuohahatanut* (Glover, 2008, ss. 78–79). Toisaalta Glover (2008, 80–81) kuvailee yhteisestä taistelukokemuksesta syntyntä yhmäkoheesiota, toverihenkeä ja yhteisöllisyyttä. Pipping (1978, s. 77) puolestaan kuvailee erästä vuoden 1942 taistelua, jossa osuma viholliseen herätti ”yleisen riemun” ja suomalaiskorpaali ampui innostuksissaan ”tyhjäksi lippaan toisensa jälkeen”.

Tappamisen käsite ei ole tabu yhdysvaltalaisessa sotilaallisessa kontekstissa, sillä amattisotilaan velvollisuudeksi on määritelty valtion vihollisen tappaminen. Suomalaisessa sotilaallisessa kontekstissa tappamisen -käsite on hävitytetty *tuhoamisen* ja *tappioiden tuottamisen* -käsitteiden alle. (Ahtola, 2019, ss. 50–51, 56, 75). Aivan kuten Ahtola osoittaa, vältetään tappamisen käsitettä yhä. Tuore sotilaan käsikirja mainitsee tappamisen kolme kertaa (Puolustusvoimat, 2020, s. 205). Ensiksi vartioimestä kehoitetaan ampumaan varoituslaukaus ja tämän jälkeen laukaus ei-tappavalle alueelle (Puolustusvoimat 2020, 139). Toisen kerran todetaan sotilaalla olevan ”*tehtävään ja asemaan perustuva velvollisuus käyttää jopa tappavaa voimaa suojellakseen muita ja pitääkseen yllä laillista yhteiskuntajärjestystä alueella, jota puolustetaan*” (Puolustusvoimat 2020, 205).

Kolmanneksi todetaan taistelustressin taustalla olevan usein vihollisen tappaminen etenkin omalla aseella (Puolustusvoimat 2020, 206). Tappamisen lisäksi käsikirja mainitsee kerran surmaamisen, kohdassa, jossa kielletään taistelukyvyttömän vangin surmaaminen (Puolustusvoimat 2020, 5, 138). Suomalaisessa sotatieteissä tappamisen käsittely on välttelevää ja sysätty lähinnä sotilaspapistolle. Tappamiskursseissa on koettu jännitettä varovaisuus- ja tehokkuusdiskurssien välillä, eikä Puolustusvoimat ylläpidä virallista puhetta tappamisesta. (Ahtola, 2019, ss. 78–81.)

Suomalaissotilaiden ääritilanteista sotilaallisissa kriisinnallintaoperaatioissa on olemassa myös omaelämäkerrallisia ja reportaasinomaisia tapahtumakuvauksia, joista tässä tarkastellaan räjähddeiskua (taulukko 5) ja tukikohdan puolustamista (taulukko 6). Rantapelkosen toimittamassa teoksessa esitetty kuvaus räjähddeiskun kohteeksi joutumisesta (Kurko, 2012) ilmentää toisen asteen ääritilannetta ja ääritilannejohtamista. Vaikka tässä tutkimuksessa vastaavan kaltaiset räjähddeiskut on rajattu pois tutkimuksellisista syistä, on tapahtumassa kyse ääritilanteesta ja tulikasteesta. Räjähddeisku oli tuolloin rauhanturvahistorian ensimmäinen suomalaisia vastaan tehty ajoneuvoasenteinen räjähddeisku (Kurko, 2012, s. 161). Tilanteessa aseistettu joukko joutui todelliseen hengenvaaraan, vaikkei vihollistoiminta edellyttänytään suomalaisilta aseellista voimankäyttöä. Räjähddeisku kohdistui tilannejohtajan ajoneuvoon ja tilannejohtajuus jakautui tilannejohtajan ja varajohtajan välille. Toiminta alkoi räjähddepaikalta siirtymisen jälkeen automaattisesti (Kurko, 2012, s. 157) ja toisaalta varajohtaja antoi käskyn ”*Ampukaa suoraan läpi, jos joku yrittää sisään*”.

Taulukko 5. Analyysi erilaisista ääritilannejohtajuudesta pohjautuen Kurkon (2012, ss. 155–163) kuvaukseen.

PÄÄTÖS	LUOKKA
Tukipyyntöyhteydenotto tilannekeskukseen varavälineellä	Yhteydenottokomento
Annoin paikalle saapuneille kroatialaisille nopean tilanneselvityksen ja pyysin tukemaan meitä asettamalla eristys länsipuolelle.	Yhteydenottokomento
Tilanneselostus ruotsalaiselle raivaajaosastolle, johtovastuusta luopuminen	Yhteydenottokomento
Huusin kuljettajaa korjaamaan suuntaa nopeasti vasemmalle	Toimintakomento
Pidä ajoneuvo liikkeessä	Toimintakomento
Eteenpäin - suojaan!	Toimintakomento
Lähdetään räjähdyspaikalle takaisin suojaamaan tapahtumapaikkaa	Toimintakomento
Lähdemme liikkeelle heti	Toimintakomento
Suojatkaa paikkaa idästä ja ohjatkaa liikenne kiertotielle	Toimintakomento
Lähdin jalkaisin kärkeen tarkastamaan tienvarsia, en vilkuillut lainkaan taakseeni	Fysinen toiminta
"Ampukaa suoraan läpi, jos joku yrittää sisään"	Tulenkäyttökomento

Toinen uniikki toisen asteen ääritapahtuman kuvaus kertoo sotapäiväkirjamerkinnöistä, lyhyiden ohjeiden ja käskyjen antamisesta, tukipyyntöjen tekemisestä, varusteiden tarkastamisesta, tilanneilmoituksista ja tilanneymmärryksen muodostamisesta, varoituslaukauksista, suojautumisesta sinko- ja kiväärikaliberisten aseiden tulituksen vuoksi, tulitukseen vastaamisesta sekä räjähdyksistä (Lindholm, 2012, ss. 130–135). Tilannejohtajana toimineen everstiluutnantti Jari Vaaran johtamistaitoja kiitettiin myöhemmin laajasti (Lindholm, 2012, s. 138). Hän teki vähintään kymmeniä päätöksiä sekä antoi useita komentoja ja käskyjä muutaman tunnin aikana. Kuvauksessa esitetyt päätökset koskivat **yhteydenottokomentoja** (esim. ota yhteys MOT-tiimeihin ja käske takaisin), **toimintakomentoja** (nosta naamaria, en saa [puheesta] selvää) ja 3) **tulenkäyttökomentoja** (esim. ammutaan jalkoihin).

Taulukko 6. Analyysi erilaisista ääritilannejohtajuudesta pohjautuen Lindholmin (2012) kuvaukseen.

PÄÄTÖS	LUOKKA
Ota yhteys MOT tiimeihin ja käske takaisin	Yhteydenottokomento
Ota yhteys yläjohtoportaan ja pyydä tukea	Yhteydenottokomento
Ota yhteys kuvernööriin ja poliisipäällikköön ja pyydä tukea	Yhteydenottokomento
Etupiha, ajakaa auto tukkeeksi	Toimintakomento
Nosta naamaria, en saa selvää [radioviestistä]	Toimintakomento
Lupa ampua varoituslaukaus	Tulenkäyttökomento
Odotetaan. [Eikä anneta tulenkäyttöoikeutta F-16 hävittäjille.]	Tulenkäyttökomento
Jos ihmiset tulevat sisään, ammutaan ensin jalkoihin	Tulenkäyttökomento

Päätöksillä oli tai olisi ollut mahdollisesti fataali vaikutus joko omille joukoille, vastustajalle tai sivullisille: hän ei esimerkiksi antanut lupaa F-16 hävittäjälle aloittaa tulenkäyttöä, välttääkseen siviiliuhrien syntymisen (Lindholm, 2012, s. 35). Hänen lisäksi tilannejohtamisen osalta päätöksiä tekivät kaikki tilanteessa mukana olleet: yksi otti ruoan pois

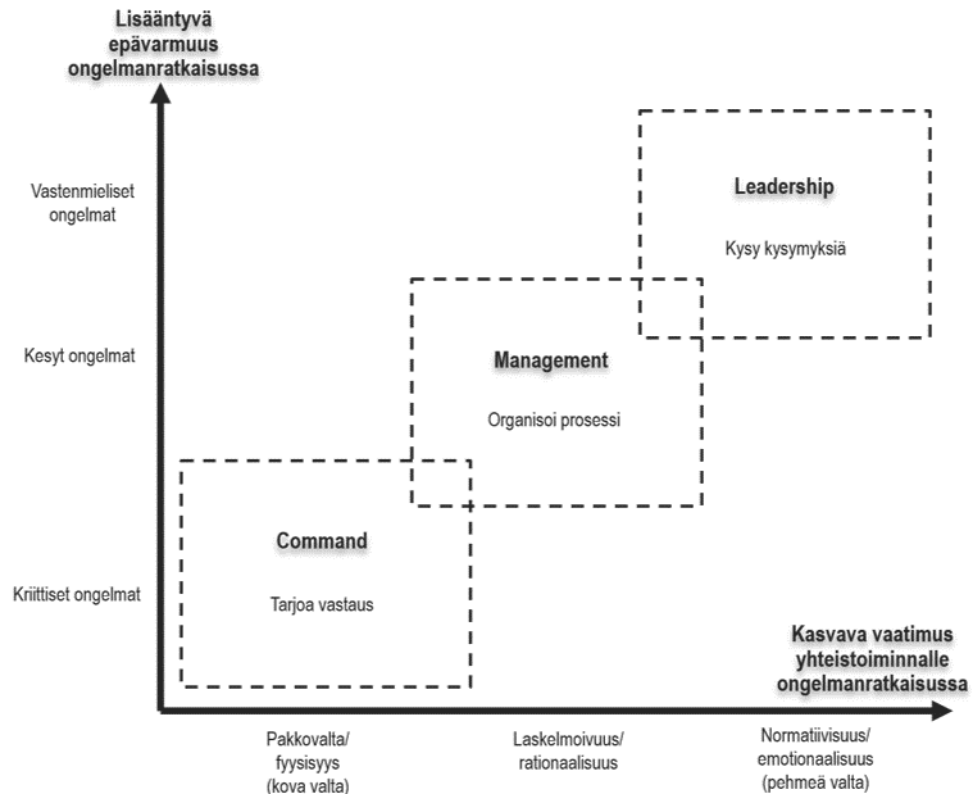
uunista, toinen teki päätöksen vetäytyä portilta, kolmas lainasi rynnäkkökivääriään, neljäs ampui varoituslaukauksia (Lindholm, 2012, ss. 127–138).

Jälkikäteisarvio tilanteesta ja toiminnasta on haastavaa ulkopuolisin silmin, kuten Lindholm (2012, s. 138) toteaa; ”*Viisaat miehet alkoivat pohtia syitä ja seurauksia. Kaikkein viisaimpia olivat ne, jotka eivät olleet itse paikalla.*” Esimerkiksi mainittu ruuan uunista poisottaminen voi ensin vaikuttaa vähäpätöiseltä, jopa absurdilta teolta, mutta tosiasiaa sen tekemättä jättämisen vaikutukset olisivat voineet olleet merkittävät. Jos ruoka olisi taistelun tiimellyksessä palanut pohjaan, edelleen sytyttänyt tulipalon ja myrkylliset palokaasut olisivat leijailleet lähipuolustusasemiin kesken kiivainta taistelua, olisi lopputulos voinut näyttää aivan toiselta.

2.4. Ääritilannejohtaminen johtajan näkökulmasta

Ääritilannejohtaminen on päämäärän, motivaation ja suunnan osoittamista tilanteessa, jossa on välitön fyysinen vaara. Tilanteessa alaiset uskovat, että johtajan käyttäytyminen voi vaikuttaa heidän fyysiseen hyvinvointiinsa tai selviytymiseensä (Kolditz, 2006, s. 657).

Tämän tutkimuksen tilannejohtamisen teoreettista mallintamista käsittelevät osiot rakentuvat Keith Grintin (2008, 2011) johtamisen teoreettiseen malliin (kuva 2). Grint tuo perinteisen management-leadership dikotomian rinnalle kolmannen ulottuvuuden, ääritilannejohtamisen (commanding). Grint (2008) määrittelee *kriittisiä, kesyjä ja vastenmielisiä* ongelmia, joiden ratkaiseminen edellyttää kukin omanlaistaan kontekstisidonnaista päätöksentekomallia ja johtamista. Grint toteaa, ettei ongelmanratkaisu ole riippuvainen oikeasta tilannekuvasta, mutta korostaa johtajilla olevan taipumusta perustella ratkaisujaan tilannekohtaisilla tekijöillä.

Kuva 2. Grintin (2008, 15) jäsenyys ongelmista, vallasta ja auktoriteetista.

Komentaminen (commanding) ja komentajuus (commandership)

Ääritilanteessa johtaja kohtaa kriittisen tai vastenmielisen ongelmatilanteen, joissa on hyvin vähän aikaa päätöksentekoon (kuva 2). Tilanteelle on ominaista päätöksenteon autoritaarisuus ja komentajakeskeisyys. Komentajan tehtävänä on tarjota vastauksia, ei käynnistellä prosesseja tai kysellä kysymyksiä. Komentajalta odotetaan jumalallista kykyä päätöksentekoon, mutta ongelmat muodostuvat, jos johtajat kuvitelevat olevansa jumalia. Ääritilanteessa johtaja voi olla sisäisesti epävarma, mutta epävarmuutta ei voi näyttää ulkoisesti. (Grint, 2008, s. 13.) Komentamisessa korostuu siis kova valta ja tarvittaessa pakottaminen (Grint, 2008, s. 14.) Komentaja käyttää tilanteessa pakkovaltaa ja tarjoaa vastauksia. Vastenmieliset ongelmat eivät mahdollista eleganttia lähestystapaa, sillä tärkeintä ei ole parhaan ratkaisun löytäminen vaan ratkaisukeskeinen päätöksenteko. Konsensuksen tavoittelu olisi liian eleganttia ja kestäisi liian pitkään. (Grint, 2008, s. 14.)

Ääritilanteessa, erityisesti sen alkuvaiheessa, on vahvasti läsnä taistelutilanteiden pelko, haavoittumisen ja kuoleman pelko. Komentajuus mahdollistaa pelkojen käsittelyn ja operaation kovuuden kohtaamisen. (Tomforde, 2017, s. 156.) Ääritilanteessa johtajat eivät pelkää niinkään oman henkensä edestä, vaan pelkäävät menettävänsä alaisiaan taisteluissa: *”Toisten tyyppien tuominen kotiin turvaan terveenä ja vastuunkantaminen johtajana on tärkeämpää kuin pelko omasta selviytymisestä.”* (saksalaismajuri, Afganistan, vuosi 2011). (Tomforde, 2017, s. 157.)

Ääritilanteen subjektiivinen luonne vaikuttaa kaikkiin johtamisen prosesseihin ääritilanteessa, sillä siinä johtajien ja ryhmän suoriutuminen on elämän ja kuoleman kysymys. Johtajan odotetaan ottavan enemmän vastuuta ryhmänsä jäsenistä ja ryhmänsä suoriutumisesta (Holenweger, 2017, s. 8). Ääritilanteessa esiintyvä sotilashuumori voi olla rentouttava vaikutus, joka myös läpileikkaa sotilasarvojen tuoman hierarkian, mutta samaan aikaan sotilaat ja johtajat jakavat arvoja, kuten pelottomuus, rohkeus ja maskuliinisuus. Sotilasjohtajuuden dominoivat piirteet ovat hierarkkiset käskyvaltasuhteet ja lineaarinen käskä ja tottele -systeemi. (Douglas, 2017, s. 133.)

Kriittisessä tilanteessa johtajan tulee olla tehokas, mikä saattaa edellyttää johtamistyylin muutosta. Johtajan tulee olla ääritilanteessa myös terävä ja itsevaltainen, mikä korostuu erityisesti taistelutilanteessa, jossa johtaja käskää alaisiaan olemaan vastaamatta tulitukseen. Myös arvovaltainen johtajuus on edellytys epävarmuuden, vaarojen ja epäilysten ollessa läsnä koheesion ylläpitämiseksi. Dominoiva johtamisote ääritilanteissa edellyttää päättäväisyyttä, resilienssiä, itsevarmuutta, tiiminjohtajuutta ja rohkeutta, perinteisten taisteluvälmiuden ulottuvuuksien, kuten tulivoima ja omasuoja, lisäksi. (Palma ym., 2017, s. 109.)

Ääritapahtuma voi itsessään motivoida uhkan alla olevia jäseniä aktivoitumaan, mikä ei välttämättä lisää tuloksellisuutta. Taistelut voidaan kokea ennalta houkuttelevana, ja välittömän uhkan aistiessaan johdettavat hyväksyvät johtajiltaan hätiköidympiä päätöksiä, keskitettyä ja autokraattista johtamista. Ääritilanteissa johtajat voivat tuntea itsensä tehokkaiksi, mutta lisääntynyt valppaus voi aiheuttaa väsymystä ja mahdollisesti fyysisiä ja henkisiä murtumisia. Esimerkiksi erääksi johtamisen muodoksi voi nousta tarve sallia muiden johtajien ottaa johtovastuuta toisen levätessä tai nukkuessa. Stressaavien ääritapahtumien aikana myös organisatoriset systeemit, prosessit ja johtajan auktoriteetti voivat tulla haastetuksi. (Hannah ym., 2009, ss. 903–905.)

Kontrolli on keskeinen osa sotilasjohtamisen tunnettua command and control (C2) -työkalua (Padan, 2017, s. 242). Command ja control -käsitteiden avulla määritetään, millainen johtosuhde sotilasjoukolla on johtajaansa. Control -käsite kuvaa rajoitettua johtosuhdetta, joka suomalaisessa sotatieteellisessä kontekstissa on käännetty suomeksi *tukee tehtävällä* -käsitteeksi ja command-käsite puolestaan tarkoittaa että joukon johtajalla on täysi toimivalta joukon suhteen. Command-käsite lähestyy suomalaista sotatieteellistä *alistettu*-käsitettä. Mainittu johtosuhde voi olla taktinen, operatiivinen tai strateginen, olosuhteesta ja tilanteesta riippuen. Pahimmassa tapauksessa taisteluun joutuvalla joukoilla voi olla ristikkäisiä ja limittäisiä johto- ja yhteistoimintasuhteita, kun taas parhaassa tapauksessa johtosuhde on täysin yksiselitteinen.

Täydentävää näkökulmaa komentamisen määrittelyyn tarjoaa King (2019, s. 18), jonka teos rakentuu Zinnin ja Koltzin, McChrystalin, van Crevelдин, Keeganin ja Cohenin teoksiin tukeutuen ja keskittyen divisioonatasolla ilmenevään komentamiseen ja sen tarkoitus on kehittää teoria nykyaikaisesta komentamisesta (contemporary command). Hän esittää, että komentaminen voidaan jakaa kolmeen sektoriin, joissa se saa erilaisia ilmenemismuotoja: poliittinen, teollinen ja sotilaallinen. (King, 2019, ss. 16–17.) Sotilaallisessa kontekstissa komentamista käytetään aina korkeimmalta strategiselta tasolta pienimpiin yksiköiden johtamiseen saakka – komentajasta ryhmänjohtajaan saakka (King, 2019, ss. 18–19).

King (2019, s. 13) mukaan komentaminen on ollut keino luoda koheesiota. Kenraalit on valtuutettu antamaan käskyjä maksimoidakseen sotilasjoukon taisteluvoiman ja vaikuttavuuden. Käskyt ovat olleet keino luoda organisatorista järjestystä. King (2019, s. 8) jatkaa edelleen, että komentaminen (command) on käynyt itsessään merkittävän transformaation; "sillä monet kenraalit ovat kompuroineet, kun ovat yrittäneet adaptoitua uuden operaatioalueensa olosuhteisiin.

Sotilaallinen komentaminen muodostuu päätöksenteon lisäksi kolmesta osatekijästä, jotka ovat mission määrittely (mission defining), mission hallinta (mission management) ja suoritustehoa (mission motivation) (King 2019, s. 65). Mission määrittelyn käsitettä lähestyy käsite suunnan kirkastaminen (vrt. Alahuhta, 2017, s. 129). Mission hallinta tarkoittaa taas kaikkien niiden taisteluun liittyvien osatekijöiden organisoimista ja asioiden johtamista, jotka on suoritettava tehtävän täyttämiseksi. Näitä King määrittelee van Crevelдин viitaten olevan yhteensä viisi: tehtävien muotoilu kaikille alaisille, manööverit, tulivoima, logistiikka ja viestintä. Tämän lisäksi on suunniteltava yksityiskohtaisesti asioiden tärkeysjärjestys ja suoritustehoa. Management sisältää myös toimeenpanon johtamisen ja valvonnan (control). Suoritustehoa taas muodostuu kognitiivisesta ulottuvuudesta, jonka yhdysvaltain merijalkaväki on määritellyt *esprit de corps* -käsitteellä. (King 2019, ss. 67–69), joka lähestyy suomalaista taistelutahdon ja -motivaation käsitteitä.

Kingin (2019, s. 15) mukaan Keegan on määritellyt viisi erilaista historiallista komentamisen tyyppiä, jotka ovat heroistinen, antiheroistinen, epäheroistinen, vääräheroistinen ja jälkiheroistinen. Kolmea ensinmainittua johtamistyyppiä ovat edustaneet ennen 1900-lukua Aleksanteri suuri, britti Wellington ja yhdysvaltalainen Grant. Kaksi mainituista esimerkeistä on ajoitettu 1900-luvulle, jonka aikalaisesimerkkinä mainitaan Hitler (vääräheroismi), ja jälkiheroismin katsotaan alkaneen ydinaseiden aikakaudesta ja olevan käynnissä yhä.

Management

Management on jotain sellaista, jota on nähty ennenkin (déjà vu). Tilanteessa managerin tehtävä on ratkaista sellainen ongelma, jollainen kohdattiin jo aiemmin käyttämällä tuttua prosessia. Managementin avulla ratkaistavat kesyt ongelmat muistuttavat palapelejä. Kesyt ongelmat tulisi nähdä rationaalisesti ja laskelmoivasti. Johtajan tehtävänä on siis tarjota ongelman ratkaisemiseksi asianmukaiset *prosessit*, kuten vakioidut toimintatavat (standard operating procedures, SOP). (Grint, 2008, s. 12.) Tällaisia voivat olla joukon kouluttaminen, keskittäminen operaatioalueelle, perustaistelumenetelmät ja taistelun jälkitoimet defusing- ja debriefing-istuntoineen. Esimerkiksi Viron puolustusvoimien on todettu keränneen kokemusta kumouksellisesta ja vastakumouksellisista taktiikoista sekä vastaterrorijähdetoiminnasta (Havi, 2010, ss. 164–165). Kesy ongelma on luonteeltaan kontekstisidonnainen ja subjektiivinen, mutta ongelman ratkaisemiseksi voi olla mahdollista löytää tieteellinen ratkaisu. Esimerkiksi lievästi haavoittuneen ensihoito voi olla kesy ongelma taistelujen karaisemalle taistelulääkinnän ammattilaiselle, kun taas ensikertalaiselle sama ongelma voi muodostua vastenmieliseksi ongelmaksi.

Management suomennetaan usein asioiden johtamiseksi tai johtamiseksi. Sen tyypillisiä lähtökohtia ovat suunnittelu, organisointi, päätöksenteko ja kontrollointi. Sen alkujuuret liittyvät läntisen yhteiskuntien rationalisointipyrkimyksiin. Se tuottaa struktuurin, joka luo toimintatapamallit ongelmien ratkaisuun. (Huhtinen, 2006a, s. 51.) Management-käsite vastaa pääasiassa Bassin (1985) transaktionaalisen johtajuuden käsitettä, sillä transaktionaalisessa johtamisessa johtaja nähdään enemmän managerina kuin johtajana. Siinä managerin tavoin johtaja pyrkii selvittämäänään mitä halutaan työsuorituksen vastineena ja antaa tehtävän alaisilleen ja yrittää kannustaa alaisiaan tekemään palkintojen tai lupauksen avulla. (Nissinen, 2001, s. 79.)

Ennen ääritilanteita muodostunut luottamus on ratkaisevan tärkeää johtajalle. Ääritapahtumien jälkeen korostuu johtajien rooli merkityksenantoprosessissa, joka korostaa sitä, miten johtajat sanoittavat ääritapahtumien merkityksiä. (Hannah ym., ss. 903–905.) Taistelun jälkeen pidettävä debriefing on myös oleellinen, sillä joukon selvittyä taistelusta yhdessä erot alaisten ja esimiesten välillä katoavat. Taistelun jälkeen sotilaat eivät välttämättä tiedä, ovatko aiheuttaneet vastustajan kuoleman, mikä voi häiritä toipumista. Kuoleman aiheuttaminen voi aiheuttaa trauman, mutta toisaalta suurin osa sotilaista käsittelee väkivaltakokemuksensa hyödyntäen huumorintajuaan tai käytännönläheisesti: ”*me olemme sotilaita*”. (Tomforde, 2017, s. 156.)

Operaation kuluessa joukot voivat käyttää identiteettiään vahvistavia ulkoisia, kulttuurisia symboleja ja venyttää sotilasorganisaation pukeutumissääntöjä vahvistaakseen omaa primääriryhmänsä yhteenkuuluvuuden tunnetta. Saksalaisotilaat ja -johtajat käyttivät ohjesäännön vastaisia *patcheja* ja hankkivat myös henkilökohtaisia taisteluvälineitä, joiden kantaminen osoitti kuulumista taistelijoiden sisäpiiriin. Välineisiin kohdistunutta taisteluveteraanien operaatiokohtaista välineiden käytönjoustavuutta vastustivat kotimaassa palvelevat sotilaat, joilla ei ollut taistelukokemusta. (Tomforde, 2017, s. 160). Suomalaisveteraanien kontekstissa ”jermuilulla” lienee ollut myös samankaltaisia ilmenemismuotoja. Pipping (1978, s. 21) väittää sen olleen yksi tärkeimmistä taistelutahtoa kohottavista tekijöistä komppaniassaan jatkosodassa, vaikka ulkopuolisin silmin tarkasteltuna kyse on voinut vaikuttaa olevan kurittomuudesta. Alla mainittu saksalaisjohtajan kuvaus muistuttaa elävästi Tuntemattoman sotilaan Koskelan ilmentämästä johtajuudesta: ”*Olen aina kertonut miehille, että en välitä käyttävätkö he vaikka vaaleanpunaisia hameita, kunhan he vain täyttävät palvelusvelvollisuutensa. En enää välittänyt univormuista ylipäätään, tärkeää on sotilaan suorituskyky.*” (Tomforde, 2017, s. 160.)

Leadership – Johtajuus

Toisin kuin management, johtajuutta kaivataan silloin, kun tapahtuu jotain ainutlaatuista ensi kertaa (vu jädé). Johtajan on pyrittävä omilla toimillaan vähentämään alaistensa kokemaa stressiä fasilitoimalla heidät ratkaisemaan aiemmin tuntematon ongelma innovatiivisesti. (Grint, 2008, s. 12.) Vastenmielisten (wicked) ongelmien suhteen Grint (2008, s. 13) korostaa johtajalle olevan ensisijaisen tärkeää kysyä oikeita kysymyksiä ja puhua ”meistä”.

Johtajuuteen liitetään useimmin päättäväisyyden, luotettavuuden ja sosiaalisuuden piirteitä (Huhtinen, 2006a, s. 51). Johtajuus -käsite lähestyy Bass’n (1985) käsitettä transformationalisesta johtajuudesta, joka nähdään transaktionaalisuuden vastakohtana, mutta useimmat johtajat toteuttavat molempia johtamistapoja, mutta eri määrinä (Nissinen, 2001, s. 80). On ironista, että useimmat johtajat pyrkivät välttämään johtajuutta edellyttäviä tilanteita kaikin tavoin, sillä niissä johtajilla ei todella ole tarjolla vastauksia, silloin johtajan on laitettava alaiset kantamaan oman vastuunsa, vastauksen muodostaminen kestää pitkään, ja vastaus on parhaan sijasta sopivin saatavilla oleva ja sen toimeenpano edellyttää jatkuvaa ponnistelua. Johtajuus lähestyy pehmeää vallankäyttöä, jossa alaisia suostutellaan, keskustellaan ja hyödynnetään ideologista vetovoimaa. (Grint, 2008, s. 14.)

Eräs keskeinen johtajuuden ilmentymä on ääritilanteen jälkeinen merkityksenantoprosessi sotilaallisessa organisaatiossa. Padan (2017) tarkasteli tutkimuksessaan, millaisia merkityksiä israelilaiset sotilasjohtajat loivat tuoreille ääritilannekokemuksilleen, joita informantit (n=13) olivat kokeneet vuosina 2006–2011. Padan (2017, ss. 221, 229) käyttää käsitettä kriisitilannejohtaminen (crisis leadership) erottaen sen käsitteellisesti ääritilannejohtamisesta (in extremis leadership, IEL).

Padan (2017, s. 221) tukeutuu Samuelsin (2010) käsitteelliseen erotteluun, jossa ääritilannejohtajuus lukeutuu kiinteäksi osaksi sotilasjohtajaan kohdistuvia taistelunaikaisia rooli-odotuksia, kun taas kriisitilannejohtaminen korostaa tapahtuman yllätyksellisyyttä ja arvaamattomuutta. Näin ollen myös sotilasorganisaatio voi kohdata ääritilanteiden lisäksi myös kriisitilanteita. Organisaatio antaa johtajalle tilaa vaikuttaa siihen, kuinka ääritapahtuma jäsentyy organisatoriseen muistiin. Aivan kuten johtajalla on jakamaton vastuu johtaa tilannetta, on hänellä myös mahdollisuus jälkikäteen määritellä tapahtumaa omista lähtökohdistaan. (Padan, 2017, s. 243.)

Padan jäsentää sotilasjohtajien merkityksenantoprosessia kolmen kriteerin avulla. Ensiksi keskeistä on, että joukko kykenee jatkuvuuteen, jatkamaan tehtäväänsä. Joukon toimintakyvyttömyys tarkoittaa, ettei joukko kykene operoimaan tai taistelemaan, mikä puolestaan tarkoittaa, ettei se kykene myöskään silloin suorittamaan tehtäväänsä. Toimintakyvyttömyys voi johtaa organisaation kriisiin. (Padan, 2017, s. 230–231.) Toiseksi tulokset korostavat tarvetta ottaa tilanne kontrolliin, jolloin tilannetta ei voi määritellä enää kriisitilanteeksi. Sitä vastoin oman toiminnan vapauden puuttuminen voi kriisiyttää tilanteen. (Padan, 2017, s. 231–232.) Kolmanneksi tekijäksi nousee organisatorinen järjestys, sillä ääritilanteessa operatiivinen toiminta ei lakkaa, jolloin johtaja tempautuu tiukasti erittäin intensiivisen aikataulun vietäväksi jopa ensimmäisen 48 tunnin ajaksi. Tällöin johtajalla ei ole myöskään aikaa ajatella, toisin kuin koulutuksessa ollessaan. Organisatorinen järjestys voidaan edelleen jakaa tunteiden hallintaan ja organisatorisiin käytänteisiin. (Padan, 2017, s. 232–233.)

Merkityksenantoprosessit ovat subjektiivisia ja vaihtelevat riippuen johtajan sijoittumisesta ja roolista, siinä missä tapahtumaa lähellä ollut johtaja määrittelee tapahtuman kriisiksi, voi etäällä ollut johtaja kuvailla tapahtumaa kahakkana (skirmish) (Padan, 2017, s. 241).

Sotilasjohtajan on vaikea näyttää heikkouttaan, mitä korkeampi sotilasarvo kyseessä, sitä vaikeampaa näyttää olevan omien tuntemusten jakaminen edes ystävien tai perheen kanssa. Mikäli tilanne ei mahdollista tapahtumien käsittelyä johtajan omien vertaistensta kanssa, on johtajan kontrolloitava omia tunteitaan purkukeskustelussakin alaistensa vuoksi: ”*Kun osa miehistäni oli kuollut taistelussa, minun täytyi olla vahva. Minun täytyi uskoa, etteivät he kuolleet turhaan ja heidän kuolemallaan oli jokin merkitys. En halua olla heikko tai itseriittoinen vinkuja, mutta silti kidutin itseäni kaikilla pahoilla ajatuksilla. Palattuani kotiin, tunsin, kuinka raskas vastuu oli poistettu hartioitani. En voinut puhua kenenkään kanssa näistä tunteista tai ajatuksista, en edes vaimoni kanssa. Tämä on jotakin sellaista, mitä pidän syvästi sisimmässäni*” (korkea-arvoinen saksalaisupseeri, 2010). (Tomforde, 2017, s. 158.)

Taisteluilla ja sodilla on luonnollisesti seurauksia myös johtamiselle ja ryhmäkoheesiolle. Taistelukokemus muutti sotilasjoukon roolijakoa, sillä enää korkea-arvoisemmat sotilaat eivät kyenneet siirtämään kokemuksiaan nuoremmille sotilaille. Tämä kehitys johti siihen, että sotilasarvojen välinen valtaetäisyys katosi, eikä arvovalta ollut enää sidoksissa muodolliseen sotilasarvoon. Erityisesti Pitkänperjantain taistelu (*Karfreitagsgefecht*, Tomforde käyttää käsitettä Good Friday fighting) 4. huhtikuuta 2010, näyttäytyy jonkinlaisena kulttuurisena käännekohtana, josta Bundeswehrin ammattimaistuminen alkoi vähitellen. Taistelussa saksalaisotilaat osallistuivat ensi kertaa toisen maailmansodan jälkeen taisteluun aktiivisesti ja kärsivät tappioita: ”*Operaatio [Halmazag] oli todella intensiivinen kokemus, joka vaikutti asevoimien ammattimaistumiseen. Se oli elämäni paras ja kauhein päivä... Nyt tiedän, mitä enemmän taistelua, sitä vähemmän tärkeää on olla sotilaan kuvajainen. Sen sijaan, ratkaisevaa on kokemus, suora kommunikaatio ja oleelliseen keskittyminen... Emme ole mitään erityisiä, tiedämme tehneemme myös virheitä. Nyt keskitymme elämän pieniin asioihin.*” (saksalaismajuri, Afganistan, 2010). Taistelukokemuksia taltioitiin osaksi yli 5000 saksalaisveteraanin kollektiivista muistia tarinoiden, loputtomien kuvien, itsetehtyjen videoiden, laulujen, tatuointien ja operaatiokohtaisen koulutuksen ja rituaalien kautta. (Tomforde, 2017, ss. 160–162.)

Taistelukomeus voi muutta myös organisaatiokohtaisiin seurauksiin. Irakin sodalla oli merkittäviä seurauksia Iso- Britanniaassa. Poliittis-strategisella tasolla se käynnisti Eurooppaan suuntautuneen pakolaisaallon ja loi edellytykset Iso-Britannian irtaantumiselle Euroopan unionista. Sotilaallisesta näkökulmasta se käynnisti Britannien asvoimissa organisaatiouudistuksen, joka kohdistui divisioonan kokoonpanoon ja organisaatorakenteeseen. (King, 2019, ss. ix–xi.)

Brittiläisten sotilaskomentajien on väitetty epäonnistuneen vastaamaan muuttuvaan tilanteeseen Basrassa, kun he ovat epäonnistuneet viestimään toimialueen vaaroista poliittisille päättäjilleen ja heidän sitoutumisesta samanaikaisiin kampanjoihin Basrassa ja Helmandissa, rikkoen operatiivisen suunnittelun periaatteita. Tämä käy ilmi laajasta ja riippumattomasta Inquiry Comitteen laatimasta raportista, joka julkaistiin vuonna 2016 seitsemän vuoden työskentelyn jälkeen. (King 2019, 5–6.)

Johtajista

Nuorten upseerien johtajana kehittymistä kansainvälisesti tutkinut Larsson ym. (2006) osoitti, että nuorten upseerien johtajana kehittyminen näyttäytyy kahtena rinnakkaisena prosessina, yksityisenä ja julkisena. Yksityinen prosessi vahvistaa turvallisuuden tunteen kasvua ja julkinen prosessi koostuu asteittaisesta muutoksesta etäännyneestä johtamiskäyttäytymisestä kohti joustavaa sopeutumista tilanteen asettamiin vaatimuksiin. Tutkimuksen monikansallisena informanttijoukkona (n=39) toimivat alankomaalaiset, norjalaiset, slovenialaiset, ruotsalaiset ja yhdysvaltalaiset sotilaat, joiden sotilasarvot vaihtelivat vänrikin – ja everstiluutnantin välillä. Tulokset osoittavat, että johtajana kasvun näkökulmasta ratkaisevan tärkeää sotilaskontekstissa on arkipäiväinen vuorovaikutus. Arkipäiväisessä vuorovaikutuksessa johtajat saavat palautetta saaminen vertaisilta, alaisilta ja esimieheltä sekä heitä tarkkaillaan roolimalleina. (Larsson ym., 2006, ss. 71–72, 79–80.)

Toiseksi, osallistuminen todellisiin sotilastehtäviin vahvistaa vahvasti upseerien ammattitaitoa. Ammatillisen identiteetin ydin vahvistuu vasta sitten, kun johtaja on osallistunut todellisiin (koviin) sotilaallisiin tehtäviin. Suotuisassa tilanteessa nuori upseeri kykenee täyttämään tilanteen asettamat odotukset ja epäsuotuisassa tilanteessa vaatimukset ovat johtajaa kohtaan epärealistisia tai dramaattisesti odotuksenvastaisia. (Larsson ym., 2006, ss. 79–80.) Tutkimuksen kohteena olevan ääritilannekokemuksen voi arvioida vaikuttavan ammatti-identiteetin vahvistumiseen – joko myönteisesti tai kielteisesti.

Hyvän johtajan ominaisuuksia käsitellyt tutkimus määritteli vaatimuksia johtajan luonteenpiirteille, jotka tulisi huomioida ennen joukon lähettämistä ääritilanteeseen. Tutkimuksen informanttijoukko koostui australialaisista sotilaista, jotka olivat toteuttamassa koulutusoperaatiota Vietnamin sodassa, kuuden kuukauden komennuksilla. Tutkimuksen aineistonkeruu, 33 syvä- ja teemahaastattelua, on toteutettu yli neljän vuosikymmenen kuluttua ääritilanteiden päättymisestä. (Fisher ym., 2010, s. 109.)

Fisherin tulokset on jäsenelty 13 teemaan, joista kymmenen määriteltiin johtajan kompetensseiksi, jotka ovat fyysinen rohkeus, seikkailunhaluisuus/riskinottokyvykyys, oppimisorientaatio, välittävä eetos, esimerkillä johtaminen, kokemuksen määrä, kestävyys, asiantuntemus/hallinta, omavaraisuus ja huumori (Fisher ym., 2010, ss. 97–98). Lisäksi tutkimustuloksissa korostui kolme tilannesidonnaista äärijohtamista vaikeuttanutta teemaa, jotka olivat johtajien kokema korkea stressi, tavanomaisesta poikkeava väkivaltaisuus sekä korruptio ja epäeettisyys (Fisher ym., 2010, ss. 97–98). Haastateltavat korostivat myönteisestä näkökulmasta luottamusta, koulutusta ja toveruutta (mateship). Joukon keskinäinen luottamus vahvistui, he olivat kokeneet sellaista valmistavaa koulutusta, joka valmisti nopeaan ja vaikutusperusteiseen päätöksentekoon keskellä kaaosta ja vaaraa. Taistelutoveruus, jota sanoitettiin australialaisena ominaispiirteenä, näyttäytyi keskinäisenä lojaaliutena, jossa taistelutoveria autettaisiin vaarasta piittaamatta ja tarvittaessa kaatuneen ruumis tuotaisiin kotiin. (Fisher ym., 2010, ss. 103–105.)

Palma ym. (2017, 110) viittaa artikkelissaan Vasilopolous ja Swartoutiin (2009) ja nostaa esiin puolestaan sotilaiden uusiksi kriittisiksi luonteen vaatimuksiksi neljä tekijää, jotka ovat viestintä, kriittinen ajattelu, persoonallinen johtajuus ja vaatimus ymmärtää organisatorinen konteksti avoimena järjestelmänä. Johtajan on siis kyettävä vakuuttamaan ja vaikuttamaan, hänen on kyettävä rakentamaan tiimejä ja valmentamaan niitä. Tämän päivän johtajan kouluttamisessa elintärkeitä esitetään olevan kulttuurintietoisuus, empatia ja luottamus. Lisäksi epävarma tulevaisuus edellyttää kykyä adaptoitua, innovoida ja oppia kokemuksesta. (Palma ym., 2017, s. 110.)

2.5. Yhteenveto ääritilanteista tulikastekontekstissa

Edellä osoitettu Grintin kolmiportainen malli johtaa määritelmään, jossa **ääritilannejohtajuus** on ensisijaisesti *vastausten* antamista ja päätöksentekoa. Kriittinen ongelma edellyttää pakkovaltaista kovaa valtaa. Tällöin suomenkielisessä operaatiotaidollisessa keskustelussa on vaara ajautua komentajakeskeisyys -käsitteen pariin, mikä ilmenee myös Grintin teorian commandingissa.

Komentajakeskeisyyden sijasta tulisikin ääritilanteessa puhua vastauskeskeisyydestä tai ratkaisukeskeisyydestä: *minä päätän, nyt tehdään näin.* Kesyjen ongelmien ratkaisu edellyttää kysymys- ja osaamiskeskeisyyttä, jota voi katsoa ilmentävän johtajan esittämää kysymystä: *kuka teistä on tehnyt tätä aiemmin?* **Vastaavasti vastenmielisten, kompleksisten ongelmien kokonaisvaltainen ratkaisu edellyttää prosessikeskeisyyttä.** Silloin johtajan on kysyttävä: *mikä on itseasiassa ongelma ja kauanko ongelmanratkaisun suunnitteluun on aikaa.*

Juuri kompleksiten ongelmien yhteydessä sotilaskonteksissa on otettu käyttöön suunnittelu- ja päätöksentekoprosessit, kuten Naton Allied Planning Process (APP-28) ja Comprehensive Operational Planning Directive (COPD). Ne eivät siis ole perinteisessä komentajakeskeisiä, vaan prosessi- ja ratkaisukeskeisiä.

Tässä tutkimuksessa command rinnastetaan preussilaiseen Führung mit Befehl -käsitteeseen. Tehtävätaktiikka (mission command) -nähdään osana asioiden johtamista (management), toisin kuin operaatiotaidon tavanomaisesti tutkimusperinteessä on totuttu. Vasara (2020, s. 22) määrittelee suomalaista sotilasjohtamista tehtävätaktiikka-käsitteeseen tukeutuen preussilaiseen Führung mit Auftrag- ja Mission Command-käsitteisiin. Hänen mukaansa tehtävätaktiikkaa voi soveltaa ”kaikilla johtamisen tasoilla” ja operaatiotaidon tieteenalalla voi katsoa vallitsevan ”tehtävätaktiikka”-diskurssi, kuten kuvaa: ”*Suomi on valinnut taustalla vaikuttavaksi toimintafilosofiakseen tehtävätaktiikan mukaisen tavan johtaa asevoimien käyttöä*” (Vasara 202, s. 22, 27). Tätä näkökulmaa kuvaa Marttisen ja Varhan (2020, s. 5) mekanisoitujen joukkojen operaation nopeaa toimeenpanoa käsittelevä sotatieteellinen artikkeli perustuu kirjoittajien työtehtäviin tehtävissä ”*joukossa*”, etenkin sodan ajan päällikkö- ja komentajatehtävissä. Kirjoittajat eivät tuo ilmi pohjautuuko heidän tekstinsä myös mahdolliseen omakohtaiseen kokemukseen taistelukentältä tai operatiivisista kenttätehtävistä.

Yksityiskohtaisemmin tehtävätaktiikkaan on perehtynyt johtamisen alan opinnäytetöissään Sutela (2021) ja Streng (2021). Ensinnäkin Sutela (2021, ss. 48, 63) kääntää Befehltaktik-käsitteen käskytaktiikaksi ja katsoo sen näyttäneen preussilaisessa sotilaskulttuurissa 1800-luvun lopulla, kun tehtävä (Auftrag), käsky (Befehl) ja ohjeet (Weisungen) alkoivat erottua toisistaan. Strengin (2021, s. 36) mukaan tehtävätaktiikka-käsite liittyi tuolloin preussilaissaksalaisen operaatiotaidon tutkimusalan tarpeeseen erottautua kontrollia korostavasta perinteisemmästä taktiikasta (Normaltaktik). Sutelan (2021) mukaan ”*Tehtäväjohtaminen soveltuu tyypillisesti kompleksiseen ympäristöön, jossa odotetaan olevan paljon vaikeasti ennakoitavia muutostekijöitä.*” Sekä käskyjohtamisen että tehtäväjohtamisen käsitteet lähestyvät Sutelan (2021, s. 96) tulkinnan mukaan päätöksentekoa kahdesta eri näkökulmasta: käskyjohtaminen (detailed command) on yksityiskohtaista ja tehtäväjohtaminen on toimivallan hajauttamista ja alaisten valtuuttamista.

Tuominen (2019, s. 10) tarkastelee komentajuutta suomalaisesta sotatieteellisestä perinteestä kumpuavalla tavalla. Komentajuuden erityispiirtenä nähdään äärimmäinen vastuu, joka näyttäytyy vasta sodassa. Toisaalta komentajuuden nähdään ilmenevän johtajuuden kautta. Toinen komentajuuden erityispiirre liittyy Tuominen mukaan johtajuuden jakamiseen ja toisaalta komentajakeskeisyyteen (ibid). Nissinen (2001, ss. 97–98, 110–124) puolestaan jäsentää sotilaallisen komentamisen (military command) muodostuvan neljästä tekijästä, jotka ovat ihmisten johtaminen, asioiden johtaminen, organisaatio ja toimintaympäristö.

Näyttäisi siltä, että suomalaisten sotatieteilijöiden johtamiskäsitykset tukeutuvat sekä johtamisfilosofia- ja toisaalta tehtävätaktiikka-käsitteisiin (ks esim. Sutela, 2021; Streng, 2021; Vasara, 2020; Tuominen, 2019; Marttinen ja Varha, 2020). Sotilasjohtamisen tutkimuksen puolella samaa käsitettä lähestytään tilannejohtamisen tai prosessien näkökulmasta. Sotilasjohtamisen tutkijoiden käyttämät käsitteet konstruoiduvat toimintaympäristöjen, johtamisfilosofioiden, komentajakeskeisyyden ja tehtävätaktiikan sekä ihmisten ja asioiden johtamisen dikotomian kautta (vrt. Huhtinen, 2006).

Grintin kolmiportainen malli myös selventää tehtävätaktiikan (Auftragstaktik) ja käskytaktiikan (Befehlstaktik) eroa. Tehtäväjohtamisen voi katsoa olevan kesyjen ongelmien ratkaisemista ennalta luomalla tarkoituksenmukainen prosessi. Vaikka Grintin PPPR-malli keskittyy ensisijaisesti johtajuuden määrittelyyn, on tässä tutkimuksessa sovellettu mallia ääritilannekontekstiin ja tulikasteen edellyttämään johtajuuteen.

Virtaharju (2016, s. 20) puolestaan väitöskirjassaan viittaa Grintin (2005) esittelemään johtajuuden (leadership) neljään ulottuvuuteen, jossa johtajuus ja asioiden johtaminen usein törmäävät toisiinsa. Nämä PPPR -ulottuvuudet ovat prosessi (process), persoona (person), positio (position) ja tulos (result). Grint esittää, että johtajuutta tarkastellaan neljän kysymyksen kautta: Keitä johtajat ovat? Mitä johtajat saavuttavat? Missä johtajat toimivat? Kuinka johtajat saavat asiat tapahtumaan?

Johtajuus ja johtaminen on haastavaa määritellä ilman kontekstia, mutta ääritilanteessa voi ilmetä kolmen tyyppistä johtamista (command, management and leadership). Prosessin näkökulmasta suomalainen kriisinhallintajoukko on omaksunut valmistavassa koulutuksessa erilaisia toimintatapamalleja ja edelleen kehittänyt niitä operaatioalueella. Toisekseen johtamiseen vaikuttaa ääritilannejohtajan henkilökohtainen persoona ja sekä hänen sijoittuminen tai positio tapahtumapaikalla. Neljänneksi, tulitaistelun tulosta voidaan arvioida jälkikäteen onnistumisena tai epäonnistumisena joko strategisesta, operaatiotaidollisesta, taktisesta tai taisteluteknisestä näkökulmasta.

Kingin (2019, ss. xv–xvi) mukaan yksilökeskeisten johtajien aikakakusi on ohi, niin poliittisesti kuin sotilaallisesti. Kansainvälinen järjestys odottaa johtajilla olevan kyky määritellä missio sekä muodostaa komentoryhmä tehtävän täyttääkseen. Enää ei ole tilaa egoistiselle karismalle, vaan on korostunut tarve ammattijohtajille, jotka kykenevät rakentamaan konsensusta. Tämän lisäksi johtajan on kyettävä koordinoimaan liittolaisuuksia ja tiimejä sekä delegoimaan toimivaltaa sijaisille ja alaisille.

King (2019, s. 13) määrittelee Kleiniin viitaten, että tulevaisuuden johtajan on luotava edellytykset yhteistyötä syvemmälle kollaboraatiolle muodostamalla hierakkisesti organisoitujen rakenteiden rinnalle lisää matalia ja hajautettuja organisaatioita. King tarjoaa tilalle *kollektiivista komentajuutta*, jonka myöntää olevan osin käsitteenä radikaali tai jopa epätoivottu. Hän toteaa yhdysvaltalaiskenraalien, Mattisin ja Petraeuksen, kyseenalaistaneen konseptin ja korostaneen kollektivismiin ja jaetun johtajuuden sijaan yksilökeskesiyttä. (King 2019, s. 21.)

Käsittellisesti olisi siis syytä erotella toisistaan *command*-käsite managementin ja leadershipin rinnalla. On siis olemassa sotilaallinen komentaminen, poliittinen komentaminen ja teollinen komentaminen. Command -käsite tukeutuu saksalaiseen Führung mit Befehl -käsitteeseen, joka suomalaisessa sotatieteellisessä kehyksessä usein linkitetään *käskyjohtamisen*-käsitteeseen. Vaikka varsinaisesta käskemistä ei johtamisessa ole kyse. King (2009) esittää, että myös käsitteellisesti olemassa *kollektivinen komentaminen*. Käskyjohtamisen merkitystä lähempänä voisikin olla käsite ”command by orders” kuin ”detailed command”.

Konteksti on aina johtamisen tutkimuksessa merkityksellistä. Taulukko 7 jäsentää yhteen Hannah ym. (2009) ja Grintin (2005) mallit sekä tutkijan kuvailevan jäsenyyksen vaativan kriisinhallintaoperation olosuhteista. Mikäli johtaja on sijoittunut taistelussa tarkoituksenmukaisesti keskeiselle paikalle ja hänellä on käytössään viestivälineet, muodostuu hänen tilannekuvaansa mahdollisimman vähän vinoumia. Prosessiosaamisellaan ääritilannejohtaja kykenee hallitsemaan viestiliikenteeseen ja käskynantotaitoon liittyvät toimenpiteet, mutta keskeistä on johtajan persoonallisuus, jota taas ilmentää esimerkiksi johtajan rauhallisuus ja selkeys.

Taulukko 7. Jäsennys Hannahin ym. (2009) ja Grintin (2005) teoreettisista malleista tulikastekontekstissa.

Ulottuvuudet Hannah ym. (2009) mukaan		PPPR- ulottuvuudet Grintin (2005) mukaan	Tutkijan jäsennys tulikastekontekstiin sidottuna
<i>Location in time</i>	<i>Preparations</i>	<i>Prosessi</i>	<i>Joukon johtoonotto, rotaatiokoulutus, ryhmäytyminen</i>
	<i>Instant pre-process</i>	<i>Prosessi</i>	<i>Tehtävän erittely, esikäsky, valmistelut, varsinainen käsky</i>
	<i>Extreme event</i>	<i>Prosessi</i>	<i>Ääritilanne, killzone, välitön hengenvaara</i>
	<i>Post blast</i>	<i>Prosesi</i>	<i>Ei-välitöntä hengenvaaraa, raportointi, purkukeskustelut, oikeutuksen hakeminen, jäsentäminen</i>
	<i>Physical distance</i>	<i>Sijoittuminen</i>	<i>Välittömässä kuolemanvaarassa oleminen</i>
<i>Socio-psychological</i>	<i>Persoona</i>	<i>Valmistautuminen, STIR, SOP, ROE</i>	
<i>Teams</i>	<i>Persoona</i>	<i>Joukon koko, kieli, kansallisuus, liittolaiset, paikalliset, tuettavat</i>	
<i>Consequences</i>	<i>Magnitude</i>	<i>Tulos</i>	<i>Kuolema, oma, vihollisen tai sivullisen</i>
	<i>Propability</i>	<i>Tulos</i>	<i>Arvioitavissa jälkikäteen</i>
<i>Form of threat</i>	<i>Physical threat</i>	<i>Sijoittuminen</i>	<i>Aistimukset: paineaalto, kipu, äänet, ruudin ja räjähdysaineen haju</i>
	<i>Socio-psychological threat</i>	<i>Prosessi</i>	<i>Koettu ja merkityksellistetty uhka</i>
	<i>Materiel threat</i>	<i>Tulos</i>	<i>Ajoneuvorikko, sivullisen rakennuksen tai kulkuneuvon tuhoutuminen</i>

Ääritapahtuma ilmenee siis diskreettinä jaksena tai tilanteena, jolla voi olla laajoja tai sietämättömiä fyysisiä, psyykkisiä tai psykologisia tai aineellisia seurauksia - tai organisaation jäsenet kokevat sen fyysisesti tai psykososiaalisesti läheltä. Äärikonteksti voidaan määritellä myös useiden ääritapahtumien muodostamaksi toimintaympäristöksi, joka voi ylittää organisaation kyvyn estää tai sietää ääritapahtumia. (Hannah ym., 2009, s. 898.)

Ääritilannejohtajuuden näkökulmasta on esiin nostettu kaksi mielenkiintoista tutkimuksellista aukkoa. Ensiksi, kuinka ihmiset ja organisaatiot muuttuvat tai kehittyvät kun ne liukuvat ääritapahtumiin ja niistä takaisin. Ilmiön tarkastelua tulisi tehdä yksilöllisellä ja kollektiivisella tasolla, ja selvittää sitä, kuinka johtajuus vaikuttaa ääritapahtumakokemusten tulkintaan ja toiminnan kehittämiseen. (Hannah ym., 2009, s. 905.) Toiseksi, tulevassa johtamistutkimuksessa tulisi tutkia neljänlaisia uhkatilanteita. Tilanteita, joissa vain johtajat ovat vaarassa, tilanteita, joissa vain alaiset ovat vaarassa ja tilanteita, joissa sekä johtaja että alaiset ovat vaarassa ja tilanteita, joissa vain sivulliset ovat vaarassa (Hannah ym., 2009, s. 907.) Tämän tutkimuksen kohteeksi on valittu suomalaisten tulikastetilanteet, joissa sekä johtaja että alaiset ovat kuolemanvaarassa. Jotta ymmärrys ääritilannejohtamisesta syventyisi, on informanttijoukoksi valittu taistelutilanteissa johtajatehtävissä toimineita tulikasteveteraaneja.

3. TUTKIMUSASETELMA

3.1. Tutkimusongelma ja viitekehys

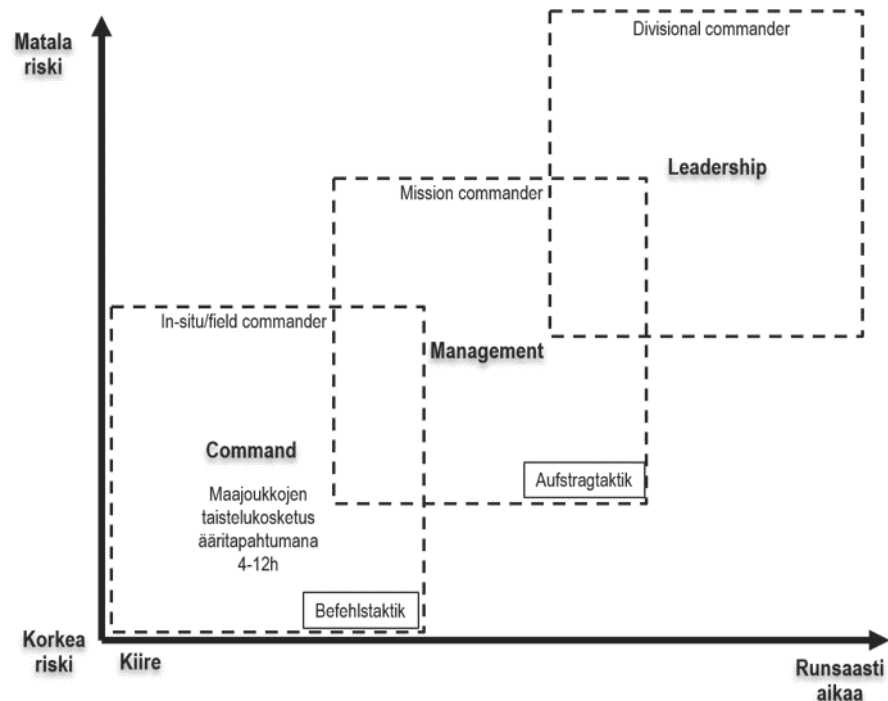
Ääritoiminnassa ja kuolemanvaarassa ollut tulikasteveteraani on merkityksellistänyt omia tulikaste- ja taistelukokemuksiaan ääritoiminnan aikana ja sen jälkeen välittömien jälkitoimien aikaisissa teknisissä ja defusing-purkukeskusteluissa sekä debriefing-jälkipuintikeskustelussa. Tulikasteveteraanin kokonaiskuva ääritapahtumasta on täydentynyt ja jäsentynyt virallisten ja epävirallisten keskusteluiden aikana mahdollisissa veteraanitapahtumissa vuosien saatossa. Tuon kokemuksellisuuden tulkinta ja ymmärtäminen tieteellisellä menetelmällä on tämän tutkimuksen keskeinen funktio. Ertyisenä tutkimuskohteena ovat tulikasteveteraanien kokemukset johtamisen ilmenemisestä.

Tutkimuksen päätutkimuskysymys on: *Millaisia kokemuksia suomalaisilla sotilaallisen kriisinhallinnan tulikasteveteraaneilla on tulikasteessa ja taistelukokemuksessa ilmenneestä ääritilannejohtamisesta?*

Päätutkimuskysymykseen vastaaminen edellyttää vastaamista kolmeen alakysymykseen empirian pohjalta:

- Millaisena ääritapahtumana tulikasteveteraanit ovat kokeneet tulikasteensa?
- Millaisia merkityksiä tulikasteveteraanit ovat antaneet äärikonteksissa ilmenneelle johtamiselle ja johtajuudelle?
- Millaisia seurauksia ääritilannekokemuksilla oli organisatorisesta ja tulikasteveteraanien näkökulmasta tarkasteltuna?

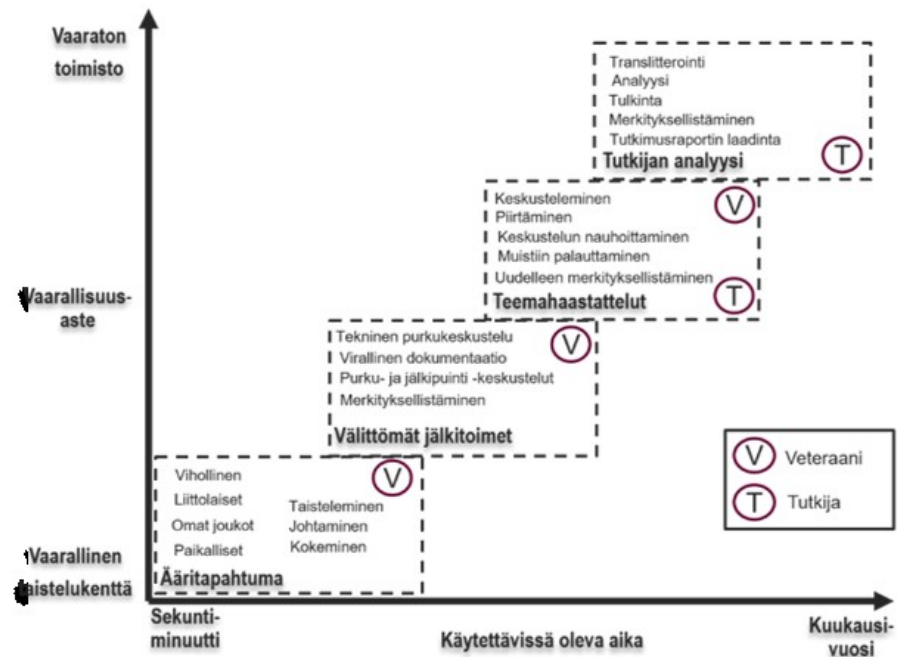
Tutkimuksen johtamista käsittelevä kontekstuaalinen viitekehys kytkee ääritilannekontekstissa ilmenevän johtamisen eri ulottuvuudet ja kokemuksellisuuden kiinteästi toisiinsa (kuva 3). Tulikaste näyttäytyy korkean riskin toimintana, joka edellyttää äärimmäisiä toimia kapeassa aikaikkunassa. Tulen alla ei ole aikaa pohdiskelulle, keskusteluille, vaan ensisijaisesti tulituksen kohteeksi joutuminen edellyttää tuleen vastaamista ja tulituksen vaikutuksen ja riskin pienentämistä tavalla tai toisella. Tutkimusasetelmassa ei tarkastella pelkästään tulikasteessa olleiden veteraanien johtamista, vaan myös niitä tulkintoja, jotka tulikaste- ja taisteluveteraanit ovat tehneet esimiestensä johtamisesta ennen tai jälkeen taisteluiden tai taisteluiden aikana. Vaikka käytetty Grintin *command–management–leadership*-kolmijako on teoreettinen tarkasteltaessa ihmisten kokonaisvaltaista toimintaa ääritilanteessa, auttaa se jäsentämään erilaisia johtamisen ja johtajuuden erityispiirteitä.

Kuva 3. Tutkimuksen ääritilannejohtamisen teoreettinen viitekehys.

Tutkimuksen metodologinen viitekehys esittää tutkimuskohteen ja tutkijan välisen tulkinnallisen yhteyden (kuva 4). Tutkija tukeutuu haastateltavan subjektiiviseen kertomukseen laadullisen tutkimusotteen hengessä aivan ensimmäisistä faktoista alkaen. Jonkinlainen varmuus muistamisen yksityiskohdista olisi suurimmillaan, kun veteraani kertoisi omista tuntemuksistaan ja reaktioistaan pian tapahtuman jälkeen, mutta toisaalta muistamiseen silloinkin liittyisi epävarmuuksia veteraanin tilanteessa kokemien stressireaktioiden vuoksi. Tilanteen päätyttyä veteraanin tietoisuus tapahtumien kulusta laajenee hänen kuultuaan mahdollisissa purku- ja jälkipuintikeskusteluissa muiden tulikasteen kokeneiden kokemuksista, mutta samalla myös tehtyjen tulkintojen määrä ja epävarmuus voivat kasvaa. Toisaalta välittömien jälkitoimien yhteydessä laadittava virallinen raportti voi jäsentää ajatuksia samalla rajaten tulikasteveteraanin näkökulmasta epäolennaisia tietoja.

Tutkimushaastatteluihin suostuessaan ja valmistautuessaan tulikasteveteraani palauttaa mieleensä omia muistojaan vuosien, jopa yli 15 vuoden takaisista tapahtumista. Haastattelun aikana veteraani tekee tietoisia ja tiedostamattomia päätöksiä siitä, mistä asioista haastattelijalle haluaa kertoa. Lopuksi tutkija pyrkii uudelleenmerkityksellistämään ja jäsentämään uudelleen veteraanien arvokkaita kokemuksia analysoiden käydyt temahaastattelut yksityiskohtaisesti.

Kuva 4. Tulikasteveteraanin kokemuksellisuuden tulkintakehys.

3.2. Tutkimuksen tiedonintressi

Kokemustutkimuksessa voidaan tunnistaa erilaisia tiedonintressejä. Habermas on jatkokehittänyt Husslerin aiemmin esittämää ajatusta, jonka mukaan tutkimuksella on aina jokin erityinen tiedonintressi (Niiniluoto, 2002, s. 37). Habermas (1975) jakaa tiedonintressin kolmeen erilliseen kokonaisuuteen, emansipatorieen, praktiseen ja tekniseen tiedonintressiin. Hän ei tarkoita tiedonintressillä tutkijan motiiveja tai yhteiskunnallisia tavoitteita, vaan rationaalisuutta perustaa tiedon arvolle. Emansipatorisen tiedonintressin päämääränä on vapaa ja riippumaton (emansipoitunut) yhteiskunta. Se liittyy yhteiskunnallisten suhteiden paljastamiseen ja väärästä tiedosta vapautumiseen. Praktisen eli käytännöllisen tiedonintressin päämääränä on pyrkimys ymmärtää ihmistä hänen omassa ympäristössään. Sen tarkoituksena on ymmärryksen ja lisääminen ja tulkintojen tekeminen hermenuttisesti: esiymmärryksestä kohti syvempiä itseymmärryksen tasoja. Tekninen tiedonintressi hakee tietoa muun ympäristön ilmiöiden selittämiseen ja hallitsemiseen. Siitä näkökulmasta tiedolla on vain välinearvoa. (Niiniluoto, 2002, ss. 69–72.)

Tämän tutkimuksen emansipatorisena tiedonintressinä on pyrkimys vapauttaa tulikasteveteraanien ääritilannekokemukset rauhanturvaamisen ja sotilaallisen kriisinhallinnan kontekstista osaksi laajempaa maasodankäynnin ja veteraanien sota- ja taistelukokemuksen kokonaisuutta. Ainoastaan kriittisesti nykytilaa tarkastelemalla on mahdollista havaita vallitsevan käsitteistön rajoittuneisuutta. ”Rauhanturvaajan tulikaste” tai ”taistelukokemuksen kokenut ei-sotaveteraani” kuvaavat nykytilan paradoksaalisuutta Suomessa. Toisena emansipatorisena tavoitteena on pyrkimys vapauttaa aiheen ja ilmiökentän

tutkimusta sotatieteellisessä kontekstissa. Mikäli sota- ja sotilastieteellinen yhteisö ei tartu sitä lähellä oleviin aiheisiin, taistelukokemusta ja tulikastekokemusta käsittelevä tutkimus ajautuu yhä kauemmaksi systemaattisesta väkivallasta ja sotataidon ytimeistä. Suomalaisen rauhanturvaajan ja kriisinhallintaveteraanin kokema tulikaste on kuitenkin ollut normaalioloissa ainoa virallinen keino saada Puolustusvoimat-organisaatioon omakohtaista tietoa ja tuntumaa taisteluista.

Ääritapahtumista on laadittu toki viralliset raportit toimialueella ja Puolustusvoimien käyttöön, mutta julkisuuslain (621/1999) rajoitteet huomioiden osa niistä vapautuu tutkijoiden käyttöön aikaisintaan vasta 2060-luvulla viidenkymmenen vuoden suoja-ajan päätyttyä. Samaan julkisuuslain asettamaan haasteeseen on törmännyt myös riippumattoman Ulkopoliittisen instituutin Afganistan-selvityksen laatijat (Mustasilta ym., 2022, s. 194), sillä heidän tutkimuskohteenaan ei tarkastella Suomen sotilaallisten joukkojen taktisen ja taisteluteknisen toiminnan yksityiskohtia. Päätöstä perustellaan vedoten tutkimuskapasiteettiin puutteisiin perehtyä ei-julkisiin asiakirjoihin. Tässäkään tutkimuksessa ei perehdytä ei-julkisiin asiakirjoihin, vaan tukeudutaan yksinomaan julkisiin asiakirjoihin sekä kokemushaastatteluihin. Pääsy ei-julkisiin asiakirjoihin ei ole välttämätöntä emansipatorisen intressin näkökulmasta.

Praktinen tiedonintressi kohdistuu itse tulikastetapahtuman tilannejohtamisen ymmärtämiseen ja suomalaisten tulikasteveteraanien kokemusten tallentamiseen sotatieteelliselle tiedeyhteisölle. Parhaimmillaan tutkimus kykenee laadullisen luonteensa vuoksi merkityksellistämään, tulkitsemaan ja ymmärtämään uudelleen suomalaisten sota- ja taisteluveteraanien modernin ajan kokemuksia taistelutilanteesta. Onko *taistelemisen kieli* säilynyt muuttumattomana läpi rauhan ajan vuosikymmenten? Kuvataanko tulikasteessa läsnä olevia osatekijöitä, tunteita ja reaktioita yhä samoin? Jos tulikaste äärimmäisenä tilanteena on vaikein koettelemus, jonka sotilas saattaa kohdata, on syytä pyrkiä ylläpitämään siitä riittävää organisatorista teoreettista ja käytännöllistä ymmärrystä. Mitä suomalaiset sotatieteet voisivat oppia ääritilannejohtamisesta ja tulikasteen kokeneilta veteraaneilta? Onko sotatieteiden nykyinen ymmärrys tai tulkinta riittävä?

Tekninen, vähäisin, tiedonintressi liittyy tutkijan itsensä pyrkimyksen oppia tunnistamaan eri tilannejohtamisen ja ääritilannejohtamisen kouluttamiseen ja siihen valmistautumiseen liittyviä tekijöitä – onhan tutkija itsekkin varautumassa tulevaan sotaan poikkeusolojen tehtävänsä mukaisesti. Ääritilanneteoriat mahdollistavat arkisten sotajuttujen sijasta subjektiivisen kokemuksen jäsentämisen teoreettisesti siten, että lopputulos voi parhaimmillaan luoda

Puolustusvoimien joukoille lisää erilaisia valmiuksia kaikissa toimintaympäristöissä, erityisesti poikkeusoloissa, toimimiseen. Tutkimusprosessin aikana alkanut Ukrainan sota on tuonut sosiaalisen median alustojen kautta jokaisen ulottuville autenttiset taistelut.

3.3. Laadullinen tutkimusote

Tämä tutkimus on perusluonteeltaan laadullinen (kvalitatiivinen), mikä tarkoittaa, että tutkimuksessa pyrittiin menemään havaintojen ”taakse”, eikä otettu havaintoja sellaisenaan. Informantin tai haastateltavan havaintoon suhtauduttiin johtolankana, joka johdattelee tutkijan kohti johtopäätöksiä. (Alasuutari, 2011, s. 81.) Laadullisen tutkimuksen subjektiiviselle luonteelle on ominaista, että jokaisen yksilön tai havainnon ainutkertaisuus ja tutkimusaineiston moninaisuuteen keskittyminen voi johtaa ”*loputtomista eroista johtuvaan harmauteen*” (Alasuutari, 2011, s. 43). Tutkimuksen tulosluvussa ei raportoida havaintoja sellaisinaan, vaan kuten Alasuutari (2011, s. 78) opastaa: johtolankoina kohti arvoituksen ratkaisemista.

Tässä tutkimuksessa teoria nähdään *mahdollisuutena*, jossa tulikasteessa ilmenevää ääritilannejohtajuuden arvoitusta pyrittiin ratkaisemaan teoriaan tukeutuen. Tässä tutkimuksessa teoriolla on ensi sijassa välinearvoa ja sen tehtävänä on auttaa tutkimuksen tekemistä. Tutkimuksen taustalla olleet ääritilannekontekstia ja johtamista käsittelevät teoreettiset mallit auttavat myös tutkijaa jäsentämään empiriaa analyttisesti ja objektiivisuutta tavoitellen. Toisaalta tässä tutkimuksessa teoria on itsessään päämäärä. Vain aikaisempi tutkimus ja teoria tekee tämän tutkimuksen tuloksista relevantteja.

Laadullisen tutkimuksen haasteena Eskola (2005, s. 82) esittääkin, että tutkimusraportista tulee varsin helposti *aineistositaattien mekaanista järjestämistä ja pinnallista kuvaamista* teemojen mukaan. Jos tutkijalla on haastatteluteemojen lisäksi käytössään teoria ja teoreettisia käsitteitä, on siitä hyötyä ainakin tutkimusraportin muodollisia vaatimuksia täytettäessä (Eskola & Suoranta, 2005, ss. 82–83). Laadullinen tutkimus soveltuu käytettäväksi silloin, kun halutaan selvittää merkitys ja konteksti tuoden esille informanttien havainnot tilanteesta (Hirsijärvi & Hurme, 2004, s. 27).

Tässä tutkimuksessa ääritilanne nähdään filosofisesta näkökulmasta rajatilanteena (Grenzsituation). Ihminen on aina jossain ainutkertaisessa tilanteessa, jonka voi lyödä laimin tai voi yrittää itse muuttaa tilannetta. Olemassaolon perustilanteet ovat sellaisia, joille emme mahda mitään ja joita emme voi muuttaa, kuten tilanne, jossa minun on kuoltava tai taisteltava. (Jaspers, 2005, ss. 26–27.)

Tällainen rajatilanne ”on ihmettelyn ja epäilyn jälkeen filosofian syvimpiä lähteitä”. Ihmisolentona usein unohdamme rajatilanteiden olemassaolon ja sattuman, suljemme niiltä silmämme. Rajatilanteissa todella löydämme itsemme ja ”itsetuntemuksen avulla ymmärrämme mitä varsinaisesti olemme”. Rajatilanne paljastaa meille sen, mikä on katoavaista, mutta myös sen mikä on oleellista ja ”varsinaista”. (Jaspers, 2005, ss. 26–27, 30.)

Toisaalta Jaspers kuvaa kommunikaation tärkeyttä korostaessaan, kuinka ”taistelu on taistelua rakkaudessa, jolloin kaikki jättävät aseensa toistensa käsiin” (Jaspers, 2005, s. 32). Jaspersin lause osoittaa sen, että välttämättä hänen kuvaamansa taistelu ei sittenkään ole luonteeltaan todellista taistelua. Mutta toisaalta voidaan ajatella niin, että jos kyseessä on aseveljien välinen kommunikaatio, voivat he luottaa aseensa ja myös henkensä toistensa käsiin.

Taistelutilanne on siis johtajan ja ammattisotilaan näkökulmasta filosofinen rajatilanne, joka paljastaa kaiken sen, miltä olemme voineet sulkea silmämme, kuoleman pelon ja haavoittumisen pelon. Toisaalta se nostaa esiin sotilaan palveluksen "varsinaisen" ytimen, joka voi näyttäytyä parhaimmillaan taistelusta selviytymisen ilakointina ja vakaana luottamuksena taistelutovereihin ja omaan itseensä.

3.4. Kokemuksen tieteellinen tutkiminen

Kokemustutkimuksen kohde on toiminta, tässä tapauksessa sotilaan toiminta. Kokemustutkimuksessa tutkittavaa ilmiötä lähestytään hermeneuttisesti pyrkien ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä. Jotta tulikaste- ja taistelukokemusten merkitystä voidaan analysoida tieteellisesti, on tarkasteltava miten kokemusta voi kertyä ja millainen tutkimuskohde kokemus on.

Teknisellä taisteluvälineellä, kuten monitoimihävittäjällä, kranaatinheittimellä tai rynnäkkökiväärillä ei voi olla taistelukokemusta, sillä vain ihminen voi antaa tuolle kokemukselle merkityksen. Taisteluissa käytetyillä teknisillä taisteluvälineillä ei toistaiseksi ole ollut tietoisuutta, vaikka tekoälyn nopea kehitys voi muuttaa tilannetta tulevaisuudessa. Rynnäkkökiväärissä ei kuitenkaan rakennu kokemusta muistona, se vaan se on mentaalinen ilmiö, joka rakentuu subjektiivisesti. Kukin taistelun kokenut ihminen rakentaa kokemuksensa oman mielen sisäisenä prosessinaan.

Taistelun ja tulikasteen pitäminen merkityksellisenä ei edellytä tulikasteen kokemista henkilökohtaisella tasolla. Kokemukselle annettava merkitys ja kokemuksen tulkinta riittävät. Mikäli todetaan, että yhden ihmisjoukon sota- ja taistelukokemuksella on merkitystä, ohjaa se päätelmään, että toisenkin ihmisjoukon kokemuksilla on merkitys. Tuo merkitys voi olla samanlainen tai erilainen. Tästä tullaan aivan keskeiseen päätelmään nimenomaisesti suomalaisen kokonaisturvallisuuden tai sotilaallisen pidäkkeen muodostumisen näkökulmasta: kyse ei ole taistelukokemuksen tai tulikastekokemusten määrästä, vaan niille annettavan merkityksen laadusta ja vaikuttavuudesta.

On vastattava kysymykseen tutkimuskohteen olemisen tavasta, miten tulikastekokemus on? Ensinnäkin, tulikastekokemus on samanaikaisesti myös taistelukokemus, mutta taistelukokemus ei välttämättä ole tulikaste. Toisaalta tulikasteen voi kokea ensimmäisen kerran lisäksi myös uudelleen, toisessa operaatiossa tai toisen joukon kanssa. Siitä huolimatta on subjektiivisen tulkinnan varassa, pitääkö veteraani jälkimmäistä taistelua ainoastaan taistelukokemuksena vai toisena tulikasteenaan.

Kysymys on siitä, miten tulikastekokemus on olevainen, sillä yhdestä tilanteesta on useita tulkintoja, jotka myös muuntuvat tai merkityksellistyvät yhä uudelleen ihmisten keskusteluiden ja mielen sisäisten prosessien kautta. Kokemuksen osat voivat muuttaa merkityksiään tai jopa unohtua. Objektivistista totuutta tulikasteesta ei ole mahdollista muodostaa, sillä toisen tappio on toisen voitto. Toisen sota on toiselle vaativa sotilaallinen kriisinhallintaoperaatio. Toisen kotimaakunta on toisin silmin operaatioalue. Taistelun kokemukseen kuuluu irrationaalisuutta, hetkessä elämistä, kuolemaa, pelkoa, sankaruutta, rohkeutta, johdonmukaisuutta, mutta toisaalta myös kaavamaisuutta, ennustettavuutta ja analyyttistä riskienhallintaa.

Hannah ym. (2009, s. 905) siteeraa osuvasti kreikkalaisfilosofi Herakleitosta; että ihminen ei astu koskaan samaan jokeen kahdesti, sillä toisella kertaa joki on muuttunut ja ihminen on muuttunut. Aivan samoin tulikasteen kokenut sotilas muuttuu taistelussa, eikä mahdollisen toisen taistelun tapahtumien virta ole identtinen. Taistelunkokemukseen ja sitä edeltävään ajatusmaailmaan on mahdotonta täydellisesti palata koskaan, sillä kokemus on jo ehtinyt muovata ihmisen mieltä. Ainoastaan autenttiset ääni- tai videonauhoitteet ja aikalaismerkinnät päiväkirjoissa voivat luoda kuvaa ääritapahtumaa edeltäneisiin ja ääritapahtuman aikaisiin merkityksiin.

Tutkimuskysymykset ja taustateoria olivat kytketty haastatteluteemoihin (taulukko 8). Teoriatausta muodosti edellytykset luoda tarkennettut alatutkimuskysymykset. Edelleen teorian ja alatutkimuskysymysten avulla johdettiin haastatteluteemat, joista tulikasteveteraanien kanssa keskusteltiin. Teemahaastatteluissa vuorovaikutuksessa luotu empiria analysoitiin kolmesta eri näkökulmasta. Ensin tarkasteltiin tulikasteveteraanien kokemuksen kontekstia kuvailevasti, jotta ymmärrys taistelusta lisääntyisi. Toisena analyysin kohteena oli johtamisen eri ulottuvuudet. Lopuksi analysoitiin tulikastekokemuksen seurauksia organisatorisesta sekä yksilöiden näkökulmaista.

Taulukko 8. Haastatteluteemojen ja analyysin kohteen suhde tutkimuskysymyksiin.

Alatutkimuskysymys	Käytetty taustateoria	Haastatteluteema	Analyysin kohde
1. Millaisena ääritapahtumana tulikasteveteraanit ovat kokeneet tulikasteensa?	Äärikonteksti, extreme context (Hannah ym. 2009)	1. Tulikastekokemus	Konteksti 1.2. Ääritapahtuma 5. Uhkan muoto
2. Millaisia merkityksiä tulikasteveteraanit ovat antaneet äärikonteksissa ilmenneelle johtamiselle ja johtajuudelle?	Johtajuuden ja ongelmien teoreettinen luokittelumalli (Grint 2008, Hannah ym. 2009)	2. Tulikastetta edeltävät toimenpiteet 3. Tulikaste johtamisen näkökulmasta 4. Tulikasteen välittömät jälkitoimet	Johtaminen 6. Ääritilannejohtajuus (command) 7. Johtaminen (management) 1.1. Valmistautuminen 1.3. Jälkitoimet 8. Johtajuus (leadership) 4. Läheisyys (proximity)
3. Millaisia seurauksia ääritilannekokemuksilla oli organisatorisesta ja tulikasteveteraanien näkökulmista tarkasteltuna?	Ääritapahtumien seuraukset (Hannah ym. 2009) ja johtajuus (Grint 2008)	5. Tulikastekokemusten hyödyntäminen	Organisatoriset ja yksilölliset seuraukset ja tapahtuneet muutokset

4. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1. Informanttijoukon ja tulikasteiden kuvailu

Tutkimuksen informanttijoukko koostui ääritilanteissa mukana olleista suomalaisista kriisinhallintaveteraaneista, joita tässä tutkimuksessa kutsutaan tulikasteveteraaneiksi. Informanttijoukkoon valinnan vaatimuksena oli, että informantti on osallistunut 1) kolmannen tai neljännen asteen ääritilanteeseen eli ollut tilanteessa konventionaalisen tulituksen kohteena (under fire), 2) ollut henkilökohtaisesti todellisessa hengenvaarassa niin kutsutulla kuoleman vyöhykkeellä (killzone) ja 3) tilanteessa on vastattu tuleen käyttämällä sotilasjoukon käytössä ollutta aseistusta.

Haastateltavat (n=7) olivat tapahtuma-aikaan iältään 27–42-vuotiaita suomalaisia ammattisotilasmiehiä (taulukko 9). Haastateltavat ovat palvelleet yhdessä tai useammassa rauhanturva- tai sotilaallisessa kriisinhallintaoperaatiossa 2000-luvulla. Haastateltavat ovat osallistuneet tulitaisteluihin useita kertoja, yhteensä yli kolmeenkymmeneen eri asteiseen ääritilanteeseen. He ovat palvelleet tulikasteessa joukkonsa johtajana, varajohtajana tai miehistön jäsenenä. Koska haastateltavat olivat osallistuneet useampaan tulitaisteluun, on ymmärrettävää, että osa muistoista tai kokemuksista saattaa liittyä kuitenkin tulikasteen sijasta johonkin toiseen koettuun taisteluun. Kaikissa tapauksissa tulikasteesta oli kulunut useita vuosia, kuitenkin alle 20 vuotta. Muistinvaraisen kokemustutkimuksen luotettavuutta on tarkasteltu pääluvussa 7.

Taulukko 9. Haastattelujen, informanttien ja tulikasteiden kuvailu.

Informanttien pseudonyymit (ikä)	Taistelun peitenimi (T=TIC) (C=case)	Tulikastettujen suomalaisten määrä (n)	Tulikasteen kesto (h)	Haastattelupaikka-kunta	Haastattelun kesto	Litteroidun aineiston laajuus, sivua
Onni (28)	T1 + C1	8	4-6	Tampere	1h 23 min	16
Elias (27)	T2, T3 + C2	70	0,25 - 0,5	Helsinki	1h 29 min	21
Niilo (26)	T4, T5, T6, T7, T8, C3, C4	42	2-4	Turku	1h 56 min	28
Rasmus (42)	T9, T10, T11 - T20 = 11	6	7-10	Turku	1h 20 min	25
Emil (42)	T21, T22, T23, T24, C5	42	6	Turku	1h 28 min	26
Eeli (28)	T25, T26	6	6	Helsinki	1h 46 min	26
Eemeli (27)	T27-T30, C5	35	1-2	Skype	1h 39 min	25
Yhteensä		209 hlöä	25-35h		11h 1 min	167

Haastateltavat olivat haastatteluhetkellä Puolustusvoimien palveluksessa tai eronneet vakinaisesta palveluksesta, ja sotilasarvoltaan he olivat haastatteluhetkellä yliluutnantteja, kapteeneja tai majureita. Kaksi haasteltavista oli osallistunut haasteltavana aiemmin saman aihepiirin tutkimukseen, muita haasteltettiin tulikaste- ja taisteluteemasta ensi kertaa. Heille on tässä tutkimuksessa annettu pseudonyymit vuoden 2016 suosituimpien suomalaisten poikien etunimien listalta. Informantit ovat saaneet perehtyä tutkimusraporttiin ennen sen julkaisua heinäkuussa 2023 ja halutessaan vetäytyä tutkimuksesta henkilökohtaisista syistä erikseen perustelematta.

Haastateltavat olivat osallistuneet vähintään yli 30 taistelutilanteeseen ja lukemattomiin muihin vaativiin tilanteisiin. Taistelukosketukset vaihtelivat kestoltaan viidestätoista minuutista tunteihin. Tyypillinen tulikaste kesti neljästä kuuteen tuntia. Pisimmillään yksittäinen haastateltavan kokema tulikaste on kestänyt yli vuorokauden, mutta sen aktiivinen vaihe kesti noin kuusi tuntia. Haastateltavilla oli yhteensä kokemusta taistelutilanteista ainakin 25–35 tunnin ajalta.

Haastateltavien kokemiin tulikastetilanteisiin oli osallistunut yhteensä yli kaksisataa suomalaista reserviläistä ja ammattisotilasta. Keskimäärin tulikasteeseen osallistui kolmekymmentä suomalaisveteraania. Haastateltavien kokemiin taistelutilanteisiin oli lisäksi osallistunut yhdysvaltalaisia, norjalaisia, ruotsalaisia, latvialaisia, isobritannialaisia ja saksalaisia sekä operaatioalueen erilaisia paikallisia turvallisuusjoukkojen edustajia ja sotilaita.

Haastateltavien mukaan suomalaisjoukot ovat joutuneet taistelukosketukseen suorittaessaan erilaisia tehtäviä. Varsinainen tehtävän luonne on saattanut muuttua tehtävän aikana vihollisen tai sivullisten toiminnan vuoksi taistelutehtäväksi. Haastateltavat ovat osallistuneet ainakin seuraavanlaisiin taktisiin tehtävätyyppeihin osana monikansallisia kriisinhallintajoukkoja:

- tiestön tiedustelu- ja kartoittamistehtävät (road recce)
- uhanalaisten kohteiden tarkastamistehtävät (vp check)
- uhanalaisten tiestöjen turvallisuustarkastustehtävät (route check)
- lyhyet yö- ja päiväpartioinnit (short range patrol), jalan ja ajoneuvoilla
- pitkät partiointitehtävät (long range patrol), yöpyminen kotitukikohdan ulkopuolella
- ilma-aseen tulenjohto-, voimannäyttö- ja tulenkäyttötehtävät
- räjähteiden raivaamistehtävät
- eristystehtävät: raivaajaryhmän suojaaminen
- yhteisoperaatiot paikallisten turvallisuusjoukkojen kanssa
- etsintä- ja kiinniottotehtävät

- korkean valmiuden reservitehtävät (quick reaction force, QRF): vahventaminen, suojaus ja evakuointi
- kaluston evakuointitehtävät (recovery)
- tukikohdan vartiointi-, vahventamistehtävät ja puolustautumistehtävät
- henkilöstön evakuointitehtävät (CASEVAC)
- omatoiminen kouluttautuminen taisteluvalmiuden parantamiseksi.

Pääsääntöisesti kaikista tulikastetilanteesta oli virallisesti raportoitu tilanteen aikana ilmoittamalla taistelukosketuksesta viestivälineellä operaatioalueella sijaitsevaan tilannekeskukseen taistelukosketusilmoituksella (TIC, TIC, TIC, troops in contact) joko suomeksi tai englanniksi ja tilanteen päätyttyä suomalaisten operaatiokohtaiselle kansalliselle vanhimmalle. Lisäksi taisteluista on laadittu kirjalliset viralliset raportit, jotka on turvaluokiteltuina toimitettu operaatioesikuntaan sekä Puolustusvoimien pääesikunnan operatiiviselle osastolle, joka vastaa kriisinhallinnan operaatioiden arviointiraporttien laatimisesta (Pääesikunta, 2022). Osa taistelutilanteista ei välttämättä ole tullut raportoiduksi Puolustusvoimille ja Suomeen saakka, sillä raporttien jakelusta vastasi aina kulloinenkin operatiivinen esimies, kansallisuudesta riippumatta.

4.2. Aineistonkeruun toteutus

Tutkimuksen empirian keruu suoritettiin haastattelemalla. Varsinainen data tuotettiin neljässä vaiheessa, jotka olivat 1) haastatteluteemojen muodostaminen ja pilotointi ja 2) haastateltavien rekrytointi ja puolistrukturoitujen teemahaastattelujen toteutus, 3) haastattelijan muistiinpanojen laatiminen ja 4) keskusteluaineiston puhtaaksikirjoitus.

Teemahaastattelussa informantit saivat mahdollisuuden puhua yksityiskohtaisten kysymysten sijaan melko vapaasti valituista teemoista. Se tuo informanttien äänet kuuluviin ja hyväksyy sen, että merkitykset syntyvät haastattelijan ja informantin välisessä vuorovaikutuksessa. (Hirsijärvi & Hurme, 2004, s. 48). Teemahaastattelun etuna voidaan pitää sitä, että tutkija kykenee esittämään jatkokysymyksiä informantin vastausten pohjalta. Haastattelu voi muistuttaa luonteeltaan arkipäiväistä keskustelua, vaikka tutkija pyrkii estämään erkaantumista tutkimusongelmasta. (Huhtinen, 2002, s. 41.)

Haastattelua varten muodostettiin teoriakirjallisuuden pohjalta neljä teemaa, jotka etenivät kronologisesti (liite 3). Ensimmäinen vaihe käsitti tulikastetta edeltävät toimenpiteet laajasti käsitettynä, toinen teema käsitti varsinaisen tulikasteen johtamisen näkökulmasta, kolmannen teeman yhteydessä tarkasteltiin tulikastekokemusten seurauksia ja hyödyntämistä. Haastattelurungon muodostamisen jälkeen haastattelua pilotoitiin toukokuussa 2022 yhdellä pilottihaastattelulla. Puhelimitse toteutettuun pilottihaastatteluun osallistuneella tulikasteveteraanilla oli kokemusta toisen asteen ääritilanteesta, ja puhelinhaastattelun havaintojen nojalla hylättiin sekä fokusryhmähaastattelu että stimuloivan aineiston käyttäminen. Tärkein havainto oli siirtyä tulikastetapauskeskeisestä ajattelutavasta veteraanilähtöiseen toimintapamalliin.

Toisessa vaiheessa haastateltavat valittiin heidän tulikastekokemustensa laadun sekä keskusteluhalukkuutensa perusteella perustuen lumipallo-menetelmään (snowball-method). Lumipallomenetelmää on käytetty sensitiivisissä tutkimusaiheissa, kun osallistuminen voi aiheuttaa potentiaalisen riskin haastateltavalle tai hänen nimeämälleen henkilölle, ja silloin kun sosiaalinen suhde tutkijan ja haastateltavien välillä on rajoittunut tai sitä ei ole lainkaan (Parker & Scott, 2019, s. 7). Kunkin informantin osallistumishalukkuutta selvitettiin ensin puhelimitse ja samalla sovittiin varsinaisen haastattelun ajankohta. Haastattelut toteutettiin henkilökohtaisena tapaamisena ja ennen sitä kullekin haastateltavalle toimitettiin enakkoon kirjallisesti tutkimushaastattelun teemat.

Lumipallomenetelmän mukaisesti jokaista informanttia pyydettiin puhelinkeskustelun ja varsinaisen haastattelun yhteydessä nimeämään tulikasteveteraaneja, joiden he arvelivat olevan valmiita tutkimushaastatteluun. Tutkija valitsi veteraanien joukoista haastateltavia siten, että he edustavat mahdollisimman kattavasti eri ajanjaksoja. Yksikään haastatelluista veteraaneista ei ole palvellut samaan aikaan jonkun toisen haastatellun kanssa. Yksi tavoitettu haasteltava kieltäytyi osallistumasta haastatteluun vedoten puhelussa julkisuuslain ja operaatioturvallisuuden takaamiseen liittyviin tekijöihin. Toisin sanoen julkinen, turvaluokittelematon opinnäytetyö tai tutkija ei kyennyt tuottamaan riittävää turvallisuuden tunnetta haastateltavalle.

Aineiston saturoituminen tapahtuu, kun haastattelut alkavat tulla tutkijalle tutuksi, toistavat itseään eikä välttämää tuo enää uusia ulottuvuuksia tutkittavaan ilmiöön (Luomanen, 2010, s. 354). Otoksoon suhteen on todettu, että se voi olla pienimmillään noin kuusi osallistujaa (Metsämuuronen, 2000, s. 120). Tässä tutkimuksessa aineistonkeruun saturaatiopiste saavutettiin seitsemännen haastattelun jälkeen. Aineistonkeruu keskeytettiin ja litterointi aloitettiin, kun syntyi käsitys siitä, että mitään uutta varsinaisesti ei voisi enää tulla. Aineistonkeruuta voisi tarvittaessa vielä jatkaa, mutta tutkimuseettisesti tarkasteltuna myös ei-välttämätöntä aineiston keräämistä tulee välttää.

Informantit kertoivat ennakoitua syvällisemmiksi muuntuneissa haastatteluissa sekä varsinaisista tapahtumista että tuntemuksistaan merkillisen yksityiskohtaisesti. Vaikka Luomanen (2010, s. 355) toteaa tuntemuksistaan puhuessaan saturoitumisesta: ”*tiesin voivani luottaa aineiston laajuuteen*”, vastaava voimakasta tunnetta ei syntynyt tässä tutkimuksessa. Sen sijaan päätöksentekoon aineistonkeruun päättämisestä vaikutti ennen kaikkea käsitys haastatteluaineiston laadusta ja laajuudesta. Päätöksentekoon aineistonkeruun päättämisestä on jälkikäteen arvioituna voinut vaikuttaa myös se, että viimeinen haastattelu oli toteutettu skype-puhelinyhteyden välityksellä, mikä väistämättä köyhdytti haastattelutilanteen sosiaalista vuorovaikutteisuutta, vaikka sisällöllisesti tuo haastattelu oli yksi mielenkiintoisimmista. Vaikka skype-haastattelussa hyödynnettiin teknisiä piirtotyökaluja tapahtumakulun visualisoimiseksi, ilman videokuvaa ei ollut mahdollista havaita haastateltavan kehollista viestintää, kuten ilmeitä.

Haastattelut toteutettiin loppuvuonna 2022 ja ne nauhoitettiin. Haastattelija oli pukeutunut samanlaisiin varusteisiin kuin haastateltava (maastopuku, siviilivaate) valtaetäisyyden aiheuttamien jännitteiden minimoimiseksi. Valtaetäisyys tarkoittaa tilanteita, jossa organisaation tai instituutioiden vähemmän vaikutusvaltaiset ihmiset sopeutuvat vallan epätasaiseen jakautumiseen (Hofstede ym., 2010, s.61). Erityisesti tutkijan sotilasunivormun käyttäminen olisi voinut aiheuttaa tarpeetonta hierarkista vertailua ja tehdä tapaamisesta muodollisemman, mikäli haastateltavan sotilasarvo olisi ollut matalampi. Haastattelut olivat kestoltaan 1h 20 min – 1h 56 min (taulukko 8). Haastattelun aluksi informantti kertoi tapahtumien kulun pääpiirteittäin, minkä jälkeen keskustelu eteni polveilevasti kohti yksityiskohtia ja johtamiseen liittyviä teemoja. Haastattelun lopuksi haastateltavalle annettiin mahdollisuus vapaaseen sanaan tai nostaa vielä esiin tarpeellisiksi katsomiaan teemoja. Haastattelut litteroitiin tammikuussa 2023 omakätisesti hyödyntäen avoimen lähdekoodin ohjelmaa². Aineistoa muodostui yhteensä 167 sivua (53 744 sanaa).

² Arvela, Mike. (2014) <http://mike.fi/litti>, <https://github.com/mieky/litti>

Litteroinnin aikana luonnosteltiin käsitelmäärittelyä *ääritilannejohtamisen* erilaisista ulottuvuuksista ja kirjattiin muistiinpanot kustakin haastattelusta jo toistamiseen, lähinnä ideointia varten ja ajattelun dokumentoinniksi. Haastatteluiden ilmapiirissä oli hyvin voimakkaasti läsnä muistamisen haasteet ja asioiden unohtaminen vuosien takaisten tapahtumien vuoksi, joten sitä pyrittiin estämään tutkijan laatimilla muistiinpanoilla, jotka laadittiin hetikunkin haastattelun päätteeksi. Litteroinnin yhteydessä käsitys aineiston kylläntymisestä vahvistui, kun viimeisen haastattelun yhteydessä uutta dataa ei enää tuntunut löytyvän.

Tulikastetapahtumien ja veteraanien yksilöintitiedot, operaatioiden nimet ja litteroitu haastatteluaineisto (2023) ovat tekijän hallussa, mutta ne ovat salassa pidettäviä julkisuuslain 24 § kohtien 10 ja 21 nojalla operaatioturvallisuuden ja yksityisyyden suojan takaamiseksi. Operaatioturvallisuus ja yksityisyyden suoja varmistettiin käytännössä kaksivaiheisesti. Ensimmäisessä vaiheessa tutkimuksesta poistettiin tulikasteveteraanien kuvailemat sotilaalliset innovaatiot ja toisessa vaiheessa informanteille tarjottiin mahdollisuus lukea tutkimusraportin käsikirjoitus ennen sen palauttamista. Palautekierroksen yhteydessä yksi sensitiivinen aineistolainaus poistettiin heinäkuussa 2023.

4.3. Aineiston analyysin toteutus

Aineiston litteroinnin jälkeen aineisto analysoitiin laadullisella sisällönanalyysillä tammi-heinäkuussa 2023. Litteroinnin jälkeen aineisto tulostettiin ja luettiin vielä kertaalleen. Aineiston analysointi pyrittiin tekemään mahdollisimman aineistolähtöisesti. Lukemisen yhteydessä aineistosta eroteltiin tutkimuksellisesti kiinnostavat tekstisegmentit erilaisilla värikoodeilla. Analyysin tueksi laadittiin analyysirunko, jonka tehtävänä oli löyhästi ohjata tehtävää analyysiä. Alustava analyysirunko sisälsi kolme ääritilannejohtamisen teemaa: *leadership*, *management* ja *command* ja kaksi yleisempää teemaa: *kontekstin kuvailu* ja *ääritilanteen merkitys*. Ennen analyysin aloittamista perehdyttiin kokemustutkimuksen teoriaan ja laadullisen haastatteluaineiston analyysiin.

Varsinainen aineiston laadullinen sisällönanalyysi oli kolmivaiheinen. Ensimmäisessä vaiheessa analyysiyksiköt poimittiin ja muutettiin tutkijan kielelle. Toisessa vaiheessa analyysiyksiköt alustavasti luokiteltiin ala- ja pääkategorioihin. Kolmannessa vaiheessa aineistolle suoritettiin sisällönanalyysi, jossa pyrittiin ymmärtämään ja tulkitsemaan empiriaa. Lopuksi tulokset raportoitiin laadullisesti. Kategorisoitujen analyysiyksiköiden lukumäärät on raportoitu liitteessä 4.

Vaihe 1 Analyysiyksiköiden poiminta ja muuntaminen tutkijan kielelle

Ensimmäisessä vaiheessa haastatteluaineisto luettiin ja siitä eroteltiin valikoituja tekstisegmenttejä, joita voidaan kutsua myös analyysiyksiköiksi. Analyysiyksikön valintakriteerinä oli yksinomaan merkityksellinen sisältö. Tässä vaiheessa ei vielä tarkasteltu sitä, liittyikö havainto nimenomaisesti tulikastetapahtumiin tai muihin taistelukosketustilanteisiin. Analyysiyksikön valitsemisen jälkeen ne taulukoitiin sellaisenaan ja lisäksi viereisiin sarakkeisiin koodattiin informantin peitenimi ja tulikasteen peitenimi myöhempää käyttöä varten.

Analyysiyksiköiden keräämisen jälkeen jokainen analyysiyksikkö muunnettiin ja pelkistettiin tutkijan kielelle. ”*Tutkijan kieli tarkoittaa tutkijan tajuntaan liittyviä merkityksiä eli sanan merkitystä hänelle*” (Sandelin, 2012, s. 157). Kun haastattelujen aikana olin syventynyt nimenomaisesti ymmärtämään vuorossa olleen haasteltavan omaa kokemusta, joka jo sellaisenaan on sotatieteellisesti arvokas, tässä vaiheessa pyrin tulkitsemaan ja kuvailemaan, mitä hän oli juuri pyrkinyt sanomaan. Muuntamisen tekniikka on inspiroitunut Sandelinin (2012, s. 158) esimerkeistä, jossa ilmaus on käännetty yksikön ensimmäisestä persoonasta yksikön kolmanteen persoonaan. Esimerkki tutkijan kielelle pelkistävästä tulkinnasta on alla. Kursiivilla aineistolainaus, pelkistys hakasulkeissa:

”mä lähdin rosvona” (Rasmus, RA25)

[haastateltava kertoo lähteneensä operaatioalueelle pikakoulutuksen jälkeen ilman tavanomaista viikon mittaista koulutus- ja valintatilaisuutta]

”mutta kumminkin, siinä oli niinku tiukka tilanne... ja... sit taas semmonenki juttu siihen aikaan, niin... esimerkiksi suojatulen antaminen... se oli vähän... niinku... tiedät... meidän Suomen Puolustusvoimissa... me ei sit niinku... jos sit ei vihollista ei nää...niin ei sinne pidä ampua... mut... tää... oli niinku taas sit sillä tavalla... et pidettiin tuliylivoimaa... käytettiin tulta...saatiin pysymään se vastustaja... alhaalla” (Emil, E67)

[haastateltava kertoo kokeneensa, kuinka suomalaisessa koulutuskulttuurissa suojatulen antaminen on paheksuttavaa, mutta hän silti käski joukkonsa ampumaan suojatulta saadakseen vihollisen pysymään alhaalla]

Yksi keskeinen erityispiirre liittyy analyysiyksikön poimintatiheyteen. Yksittäisestä haastateltavan puheenvuorosta on paikoin eroteltu kymmenen erillistä analyysiyksikköä, jotka kuvaavat haasteltavan kokemusta noin kymmenen minuutin aikana. Mainitut kuvaukset liittyivät juuri tulikasteen ensihetkien kuvailuun ja ovat pituudeltaan pisimmillään 127 sanaa, ja lyhin analyysiyksikkö oli neljän sanan mittainen: *”niin ne ampu sitä”* (Onni).

Toisaalla haastateltava puolestaan kuvailee tai tunnelmia uudelleen taistelupaikalle saapumista 89 sanalla (Emil), josta on muodostettu vain yksi analyysiyksikkö. Analysissä esiin nostetut teemat pohjautuvat tutkijan tulkintoihin, jossa tutkija voi koodata samaan alakategoriaan asiat, jonka haastateltavat ovat sanoneet eri sanoin (Hirsijärvi & Hurme, 2004, s. 173).

Kutakin haasteltavaa kohden analyysiyksiköitä poimittiin 119–152 kappaletta ja koko datan analyysiyksiköiden kokonaislukumäärä oli 1033. Analyysiyksiköiden määrällinen kokonaisjakauma on esitetty liitteessä 4.

Vaihe 2 Analyysiyksiköiden alustava kategorisointi ja luokittelu

Analyysikierroksen ensimmäisessä vaiheessa analysoitiin varsinaista ääritapahtumaa, sen ajallista ulottuvuutta ja uhkan erilaisia muotoja. Uhkan analysointiin yhdistettiin myös toteutunut vihollistoiminta omaksi kokonaisuudekseen. Ääritapahtuman kokemusavaruus analysoitiin ikään kuin fundamenttina, olosuhteena, jossa johtamistoimintaa tapahtuu. Kohteet luokiteltiin ja teemoiteltiin. Kustakin teemasta raportoitiin kahdesta kolmeen kuvailevaa esimerkkiä.

Analyysikierroksen aikana yksittäisiä analyysiyksiköitä ryhmitettiin uudelleen sopivimpien teemojen alle, tämä uudelleenteemoittelu käsitti viisi analyysiyksikköä. Yhteensä ääritilannetta tai uhkan erilaisia muotoja käsitteleviä analyysiyksiköitä oli 240 kpl. Niistä ääritapahtumaa kuvaili 156, sosiopsykologista uhkaa käsitteli 47, fyysistä uhkaa 32 ja materiaalista uhkaa 5 analyysiyksikköä. Ääritapahtumaa vihollisineen käsitteli puolestaan 157 analyysiyksikköä. Analysissä tukeuduttiin 5W (what, where, when, who, why) -analyysikehikkoon, jota on käytetty sotilaallisissa tehtävänälyyseissä (Hrnčiar, 2019, s. 87).

Vaiheen päätyttyä selkeästi kuvailevat analyysiyksiköt oli eroteltu ja jäljellä oli johtamisen ilmenemismuotoja ja ääritapahtuman seurauksiä käsittelevät analyysiyksiköt. Jokainen analyysiyksikkö esiintyy vain yhdessä pääkategoriassa. Jokainen analyysiyksikkö sijoitettiin pelkistyksen lisäksi jäsentävään pääkategoriaan ja kuvailevaan alakategoriaan.

Vaihe 3 Sisällönanalyysi

Kolmannessa vaiheessa analysointiin Keith Grintin (2008) teoreettisen mallin erilaisia ulottuvuuksia jajohtamisen kontekstisidonnaisia ilmentymiä. Analysissä tarkasteltiin asioiden johtamista (management), äärijohtajuutta (command), ja ihmisten johtamista (leadership).

Johtamisen analyysin kontekstisidonnaiseksi toteuttamiseksi Hannahin äärikontekstiteorian ”*valmistautuminen*” ja ”*jälkitoimet*” kytkettiin osaksi asioiden johtamista, manageerausta, jottei mitään arvokasta menetettä luokittelun rajavedon vuoksi. Esimerkiksi tulikasteveteraanin kuvatessa ääritapahtuman välitöntä jälkitoimea tukikohtaan saapumisen jälkeen, ”*siellä oli niinku [tukikohdan] suomalaiset järkänteet... niinku grillibileet meille*” (Onni, O94), on epärelevanttia tarkastella, onko kyseessä asioiden johtaminen vai jälkitoimet, sillä kyseessä on kuitenkin sama konteksti.

Toisaalta voidaan esittää kritiikkiä, mikä tekee mainitusta analyysiyksiköstä erityisesti asioiden johtamista, eikä esimerkiksi johtajuuden osoitusta. Kyseessä voisi olla myös johtajuuden ilmentymä, mutta tässä analyysikerroksessa *johtajuuden* alakategorioiksi luokiteltiin vain sellaiset analyysiyksiköt, jotka olivat järjestelyiltään poikkeuksellisia tai niiden yhteydessä korostettiin esimiehen persoonaa tai henkilökohtaista läsnäoloa ja vastuuta. Johtajuuden analysoinnin yhteydessä analysointiin siihen liittyvää lisäksi fyysinen etäisyyden, sosiopsykologisen etäisyyden ja psyykkisen läheisyyden ja tiimien kautta.

Analyysin aikana useita analyysiyksiköitä luokiteltiin uudelleen pää- ja alakategorioihin aina tarvittaessa. Ensin analysoitiin valmistautumisen johtaminen ja jälkitoimien johtaminen. Tämän jälkeen analysoitiin ääritilannejohtaminen ja viimeisenä johtajuus. Johtajuuden analysoinnissa tukeuduttiin Grintin (2005) PPPR- malliin (position, process, person, results).

Johtamista koskevia analyysiyksiköitä oli yhteensä 503 kpl. Niistä valmistautumisen johtamista käsitteli 203, ääritilannejohtamista 181, jälkitoimien johtamista 62 ja johtajuutta 55 analyysiyksikköä.

Kolmannen vaiheen päätteeksi suoritettiin vielä ääritapahtuman seurausten analyysi. Seurausten analysoinnin ensimmäisenä vaiheena yhdistettiin Hannahin mallin seuraukset yhdeksi analysoitavaksi kohteeksi. Samalla *seurauksiin* integroitiin Hannahin mallin *läheisyys*, sillä tässä tutkimuksessa kaikki haastateltavat olivat olleet tapahtumien polttopisteessä tulen alla. Seurausten hahmottamiseksi jokainen analyysiyksikkö ensin luokiteltiin kolmeen aikaulottuvuuteen – lyhyisiin, pitkiin ja keskipitkän aikavälin seurauksiin. Tämän pohjalta jäsennettiin edelleen luokiteltavat kohteet operaatioalueella ilmenneisiin seurauksiin ja toisaalta kotimaassa ilmenneisiin seurauksiin. Lopuksi seurausten luokitteluun lisättiin subjektiviiset seuraukset, joiden aikaperspektiivi oli yksilöllinen.

Seurauksien analysointi osoitti laadulliselle tutkimusotteelle luontaisen tulkintakehikkojen merkitykset konkreettisesti. Esimerkiksi otetettakoot *purkukeskustelun* monitulkintaisuus ja -merkityksellisyys.

Valmistautumisen johtamisen -kategoriaan sijoitettiin joukon harjoitusvaiheen aikaiset tekniset purku- tai palautekeskustelut, jotka olivat kiinteä osa joukon toimintaa rotaatiokoulutuksessa ja operaatioalueella. *Vastaavasti jälkitoimien johtamiseen* liittyvä purkukeskustelujen tulosavaruus osoitti, että haastateltavien kokemusmaailmassa tekniset, epämuodolliset, psykologiset purku- ja jälkipuintikeskustelut sekä rikosoikeudelliset kuulustelut eivät olleet totetunueet ideaalilla tavalla, sillä vielä vuosienkaan jälkeen ei välttämättä ollut selvää, minkä luontoisesta tilaisuudesta oli ollut kyse. Lopulta purkukeskustelu-teema näyttäytyi myös *seurausten* kautta, sillä seurausten analyysissä ilmeni, että osa kriisinhallintaveteraaneista ei ollut koskaan osallistunut psykologiseen jälkipuintiin ja toisaalta pitkittynyt ja hoitamaton taistelustressi saattoi ilmetä veteraanien tapaamisissa vasta vuosien päästä.

Tulosavaruus käsittää edellä kuvatun esimerkin kaltaisia kokonaisuuksia, jotka voivat muistuttaa tautologiaa, sitä kuitenkin olematta. Induktiivisen analyysin monitulkintaisuus mahdollistaa kerroksellisen analyysin, joka saattaa nostaa esiin seikkoja, jotka jäisivät yhdellä analyysikehikolla tai analyysikerroksella pimentoon.

Ääritapahtuman seurauksia koskevia analyysiyksiköitä oli yhteensä 262 kpl. Niistä joukkokohtaisia operaatioalueen seurauksia käsitteleviä oli 93, organisatorisia seurauksia kotimaassa 87 ja yksilöllisiä seurauksia 82 analyysiyksikköä.

Tulosten raportointi

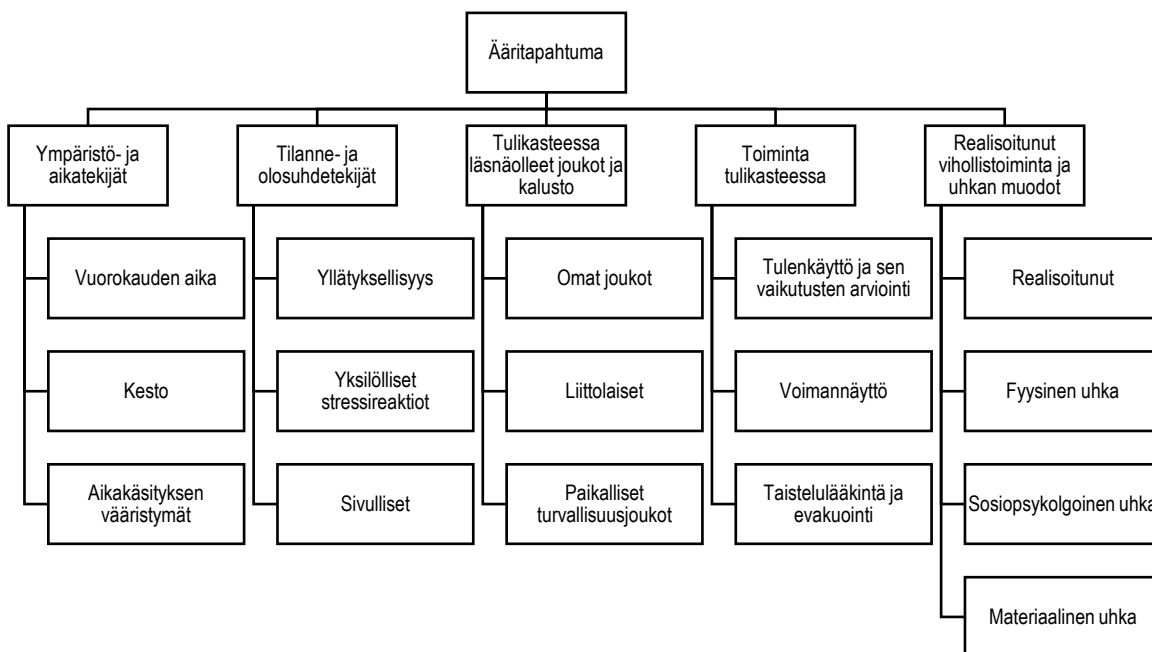
Seuraavassa luvussa esitetään tutkimuksen tulokset, joiden avulla vastataan tutkimusongelmaan. Alaluvussa 5.1. esitetään vastaukset alatutkimuskysymykseen, jolla kuvaillaan haastateltavien kokemat ääritilannekontekstit. Analyysin tulokset esitellään tukeutuen Hannahin ym. (2009) teoreettisen mallin pääulottuvuuksiin, jotka ovat ajallinen ulottuvuus, läheisyys ja uhkan muoto. Teoreettisen mallin neljännelle ulottuvuudelle, seurauksille, tehdään erillistarkastelu alaluvussa 5.3, jossa analysoidaan ääritilanteen merkityksiä, todennäköisyyksiä ja organisatorisia muutoksia.

Alaluvussa 5.2 esitellään tutkimuksen johtamista käsittelevä ydin, kun siinä esitellään johtamisen eri ulottuvuuksiin keskittyneen analyysin tulokset. Alaluvussa 5.4 esitetään lyhyt tutkimustulosten yhteenveto ja pääluvussa 6 vastataan päätutkimuskysymykseen.

5. TUTKIMUSTULOKSET

5.1. Ääritapahtuma tulikasteveteraanien kokemana

Haastateltavien kokemat ääritapahtumat luokiteltiin viiteen pääkategoriaan (kuva 5). Ääritapahtumat luokiteltiin 1) ympäristö- ja aikatekijöiden, 2) tilanne- ja olosuhdetekijöiden, 3) tulikasteessa läsnäolleiden joukkojen ja kaluston, 4) toiminta tulikasteessa sekä 5) uhkan muotojen ja realisoituneen vihollistoiminnan kautta. Tämä osuus tutkimustuloksista on luonteeltaan kontekstia *kuvaileva*. Sen tarkoituksena on jäsentää sitä todellisuutta ja kokemusmaailmaa, jossa suomalaissotilaat kohtasivat tulikasteensa.

Kuva 5. Ääritapahtuma tulikasteveteraanien kokemana.

Ääritapahtuma

Ympäristö- ja aikatekijät

Haastateltavat kuvailivat joutuneensa taisteluun aikaisimmillaan kuukauden kuluessa operaatioalueelle saapumisesta. He olivat kokeneet taisteluita päivä- ja yöaikaan, ja eräs taisteluista oli alkanut vihollisen tuliylläköllä juuri auringon laskiessa vihollisen taakse. Taisteluiden *kuuman* vaiheen kestot olivat lyhimmillään 15–45 minuuttia ja tyypillisesti muutamia tunteja. Tunteja kestäneessä taistelussa intensiteetti vaihteli, ja sen aikana oli taistelutaukoja. Pisimmillään tulikaste oli kestänyt yli 38 tuntia. Tulikasteveteraanit eivät määritelleet taistelutilanteeksi tilannetta, jossa heitä kohtaan ammuttiin satunnaisia ja yksittäisiä laukauksia, vaan niissä oli kyse kiivaista taisteluista.

”ja sitten lähetettiin ajeleen, kotia päin [paikan nimi] siittä... koko convoy... sinne jäi [eräs kansallisuus] QRF jäi sinne vahvistaan... kylhän se oli aika karun näkönen, kun pellot savus, oli lentokoneen soihdut... kun niin matalalta soihdutti, niin sytytti siellä... tulipaloja sinne tänne... se oli niinku taistelumaasto” (Rasmus, RA68)

Haastateltavat kokivat myös aikajänteen vääristyneen taistelun aikana. Ajantaju ja aika menetti merkityksensä. Merkittävän poikkeuksen ajallisesta tietoisuudesta toi haavoittuminen. Tällöin tulikasteveteraanit pyrkivät seuraamaan ajankulkua, jotta kykenisivät suorittamaan haavoittuneiden evakuoinnit mahdollisimman nopeasti ja arvioimaan evakuointiin kuluva aikaa.

”mun päässä se aikajänne... oli ihan erilaine ennen ku alettiin raportoimaan... ja tajusit siinä, ku et sä siin kato kelloo... se minkä sä koet minkä kesti viis minuuttii, niin saatto kestää tunnin... se oli jännä niinku huomata, että se aikajänne menee rikki... ku ei oo valoja, tilanne ei selvää ja oot ekaa kertaa tilanteessa missä niinku tapahtuu” (Niilo, NI66)

Tilanne- ja olosuhdetekijät

Tulikastetapahtumat ilmenivät tilanteissa, jossa suomalaiset olivat joko yksin tai osana monikansallista joukkoa suorittamassa erilaisia tehtäviä. Tehtävätyypit olivat erilaisia partiointi-, tukikohdan vartiointi- ja suojaamis-, etsintä- ja kiinniotto- ja reservitehtäviä. Esimerkiksi reservitehtävän aktivoiminen saattoi tarkoittaa tilanneetta, jossa sotilasjoukko *hyökkäämällä* murtautui vihollisen saarrostusrenkaan läpi auttaakseen paikallisia turvallisuusjoukkoja puolustamaan heidän tukikohtaansa.

”murtauduttiin... ajettiin sisään keskelle sitä piiritystä... ja sitten oltiin siellä sisällä vahventamassa” (Rasmus, RA8)

Myös aiempi tehtävä, jossa suomalaiset olivat tekemässä vaarattomaksi löytämäänsä terroriräjähdetä, oli kääntynyt eräässä tapauksessa tulikasteeksi. Tehtävät eivät siis välttämättä alkaneet suunnitelmallisesti, vaan reservitehtäviä (QRF) lähdettiin toteuttamaan hälytyksen tullessa. Joukot olivat korkeassa liikkeellelähetovalmiudessa ympäri vuorokauden.

”sillon oli pimeetä jo... se on kello 18 jälkeen... itse asiassa me oltiin peiton alla nukkumassa kun tuli hälytys... se on ollu 19... varmaan 20” (Rasmus, RA47)

Taistelutilanne oli luoteeltaan jollakin tasolla yllättävä, sillä suomalaissotilaat eivät olleet aiemmin olleet taistelussa. Yllättävyyden piirre saatettiin kokea myönteisenä siten, että oman tai liittolaisjoukon suorituskyky oli osoittautunut ennako-odotuksia paremmaksi. Tulikaste oli koettu yksinkertaiseksi ja selkeäksi tilanteeksi, jossa suomalaisjoukolla oli täysi toiminnanvapaus.

”no... totta kai yllätti... että ei minua kohti oo ennen ammuttu...[naurahtaa] eikä sen jälkeenkään onneksi... mutta ehkä niinku eniten yllätti se... että kun noiden varusmiesten kanssa... kun on tolskannu ja miettinyt että mitäköhän tästäkin tulee... niin miten hienosti se porukka toimii... ja jokainen osas... tehdä sen oman hommansa... eikä lähtenyt niinku sekoilemaan jotain... aivan tarpeetonta tai ylimääräistä. jokainen tiesi sen oman tonttinsa ja täytti sen... ja se niinku se kokonaisuus toimi erinomaisesti...että se niinku... jos niinku pitää miettiä mikä yllätti... niin se yllätti todella positiivisesti” (Elias, EL115)

Haastateltavat kokivat taistelutilanteessa erilaisia stressireaktioita, joihin olivat pyrkineet sopeutumaan ja toisaalta pyrkineet pitämään mahdollisuuksien mukaan hallinnassaan ja käyttäytymään korostuneen rauhallisesti. He kertoivat käyneensä kesken taistelua tarpeillaan ja eräs haastateltava oli tunnistanut omien reaktioidensa noudattaneen täydellisesti psyykkisen trauman muodostumisen vaiheita. Kilpaurheilua harrastanut tulikasteveteraani kertoi kokeneensa juuri ennen taistelua samankaltaista kihelmöivää jännitystä aivan kuten ennen kilpailusuorituksensa aloittamista. Ääritapahtuman epäselvyys tai -määräisyys saattoi ilmetä myös kysymysten tulvana. Alaiset esittivätkin taistelutilanteessa kysymyksiä johtajalle sitä enemmän, mitä epäselvempi taistelutilanne oli.

”ei niillä kysymyksillä yleensä niinkun... ei ne tuo mitään lisäarvoa... että kaikillahan on helvetisti... kysymyksiä siin tilanteessa” (Eemeli, EEM76)

Siinä missä toinen haastateltava kertoi olleensa tulikastetilanteessa huvittunut, toinen kertoi kokemastaan aggressiivisuudesta. Eräs tulikasteveteraani kuvaili, kuinka oli jälkikäteen arvoituna vihastunut epäjärkeväällä tavalla taisteluissa kadonnelleelle alaiselleen, joka ei ollut vastannut kadonneeseen radioonsa. Hän tunsu suuttumusta, kun näki taisteluiden päätyttyä alaisensa elossa.

”siinä vaiheessa kun kuulin niitä laukauksia että noi ei oo kyllä meidän... sitten tulee niinku sellanen että hetkinen, että nehän ampuu meitä... ja miks ne meitä ampuu, että mehän ollaan suomalaisia, ja sitten vitunmoinen aggressio että saatana, että koitatte niinku meitä tappa” (Onni, O118)

”siellä [tehtävässä] ei oikeesti ehtinyt ajattelemaan... et sit vasta kun koko hässäkkä oli ohi ja oltiin viimein palattu sinne... niinkun... turvataloon niin sit alkoi ihan helvetinmoinen käsien tärinä ku oli kulunut pois... että silloin rupes alkaa tajuamaan mitä olisi voinut tapahtua... niin ennen sitä ei vaan ehtinyt alkaa ajattelmaan” (Onni, O137)

Vaikka yleensä sivullisten poistumista tai evakuoitumista voitiin pitää indikaattorina suomalaisia vastaan kohdistuneen uhkatason noususta, joissakin tilanteissa taistelupaikoilla oli läsnä myös sivullisia. Paikallisten erottaminen vihollistaistelijoista ei aina ollut helppoa, sillä taistelussa ampumisen jälkeen taistelijat luopuivat aseestaan, jotta heitä kohdeltaisiin siviileinä voimankäytönsääntöjen mukaisesti. Taistelukentällä saattoi olla esimerkiksi paikallinen reporterit taisteluiden aikanakin.

”toimittaja tai paikallinen jolla oli kamera... [nauraa] digikamera... siitä... niist valokuvista me nähtiin... myöskin sitten että täällä oli niinku selvästi... kolmesta viiteen oli se lopputulos... kaatuneita” (Eeli, E144)

Tulikasteessa läsnäolleet joukot ja kalusto

Haastateltavat olivat kokeneet tulikasteensa ja taistelukosketuksia joko yksin tai osana monikansalista joukkoa. Suomalaiset olivat kokeneet taisteluita paikallisten turvallisuusjoukkojen lisäksi seitsemän eri kansallisuuden sotilaiden kanssa. Haastateltavien kokemissa taisteluissa oli enimmillään läsnä yhteensä 70 omaa tai liittouman sotilasta, tyypillisesti yhteensä kymmeniä sotilaita. Vieraan kansallisuuden joukot olivat olleet läsnä taisteluun joutuneessa joukossa jo ennakolta, tulleet paikalle pyydettyinä osana Quick Reaction Force (QRF) -reservijoukkoa tai sattumalta. Kokemukset monikansallisen yhteistyön onnistumisen tasosta vaihtelivat. Välttämättä reservijoukot eivät tulleet sovitusti tukemaan, vaan ne myöhästyivät sovitusta ajasta tai jättivät kokonaan tulematta.

”tunti meni niinku siihen odotteluun... niin sitten todettiin että [kansallisuuden] palvelu on tällasta” (Emil, E112)

Tulikasteessa olleet monikansalliset joukot olivat varustettuja panssaroimattomilla ja panssaroiduilla ajoneuvoilla, rynnäköpanssarivaunuilla sekä erillisillä lääkintäajoneuvoilla. Osassa ajoneuvoista oli varustuksena ryhmäkohtainen aseistus sekä joissakin tapauksissa myös raskasta aseistusta. Osaan taisteluista osallistui maajoukkojen lisäksi myös ilmakomponentti monitoimihävittäjillään sekä taistelu- ja kuljetushelikoptereillaan.

Lisäksi taisteluihin oli osallistunut paikallisen turvallisuusjoukkojen edustajia, jotka ovat edustaneet joko asevoimia tai poliisia. Paikalliset olivat olleet kiinteä osa yhteisoperointia tai -partiointia tai olleet muutoin läsnä tapahtumapaikalla. Paikalliset olivat osallistuneet taisteluihin omilla pääsääntöisesti panssaroimattomilla ajoneuvoillaan sekä eräässä tapauksessa mukana oli ollut turvallisuusjoukkojen oma lääkintäajoneuvo. Taistelutilanteisiin oli osallistunut myös paikallistulkkeja. Paikallisten turvallisuusjoukkojen toiminta saattoi olla ennalta-arvaamatonta, mikä vähensi niihin kohdistunutta luottamusta.

”jossain vaiheessa kävi joku tällainen ihmeellinen juttu et jossain tuolla parin kilometrin päässä aavikolla... yhtäkkiä käynnisty kuorma-auto ja sit se tuli... täältä näin ja pysähty... sieltä hyppäs ukkoja ulos... ne oli [turvallisuusjoukkoja]” (Onni, O30)

Toimiminen taistelutilanteessa

Haastateltavat kertoivat taistelutilanteissa käytetyn rynnäkö-, kone-, kranaattikone- ja raskasta konekivääriä. Lisäksi haastateltavat kertoivat taisteluissa käytetyn konetykkiä, epäsuoran tulen aseita, suojasavuheitteitä ja valaisuammuksia sekä taisteluissa oli asennettu myös tähysteisiä panoksia. Yhtä kaikki laaja-alaisen aseistuksen käyttö korostaa sitä, että tulikasteveraanit olivat käytetystä aseistuksesta päätellen osallistuneet niin kutsuttuihin *kiivaisiin taisteluihin*. Haastateltavat kertoivat hyödyntäneensä vihollisen tulitukseen vastatessaan sotilasteknistä ylivoimaansa, kuten laseretäisyysmittaria (LEM) optimoidakseen tulenkäyttönsä tehokkuutta.

”mulla oli LEMi kädes ja katoin sillä... että joo... se ampuu PKM:llä... ja... sit se tota lähti vaihtamaan tuliasemaa... ja mä mittasin etäisyyden ja sanoin sille ampujalle... että toi äijä... toi etäisyys... siihen loppu... ei enää kiusannu meitä” (Emil, E125)

Eräissä tapauksissa vihollisen tulitukseen ei ollut vastattu lainkaan epäsuotuisan tuliaseman tai paljastumisriskin vuoksi. Lisäksi tilanteissa oli suoritettu varoituslaukauksia ja niin kutsuttua voimannäyttöä (show of force), joka oli toteutettu tilanteeseen ja maastoon sopivalla tavalla käyttämällä raskasta aseistusta tai monitoimihävittäjää. Tilanteissa oli ohjattu tulta ja pyritty arvioimaan oman tulenkäytön vaikutuksia. Lisäksi tilanteissa oli toteutettu taistelulääkintää ja opastettu helikopteria laskeutumaan sovittuun paikkaan evakuoitien toteuttamiseksi.

”ja ne tais olla niin... että siinä yks ryhmä oli niinku selvästi muiden etupuolella niin sinne ajo vaunu... ja se rupes savuttamaan et saadaan ne jätkät pois... ja että muut ryhmittyy vähän taaemmaksi suojaamaan sitä irtautumista” (Elias, EL88)

Realisoitunut vihollistoiminta

Haastateltavat kuvailivat taistelutilanteen aikaisia vihollishavaintojaan. He olivat joutuneet vihollisen panssarintorjunta-asetulituksen, rynnäkö- ja konekiväärien tulenkäytön sekä tienvarsipommien ja käsikranaattien välittömälle vaara-alueelle. Vihollisen tulenkäyttöä kuvailtiin usein kuulohavaintojen tai iskemähavaintojen avulla, esimerkiksi vihollisen käyttämä PKM-konekiväärin aiheuttama laukausmelu tunnistettiin tutusta äänestä, sillä Puolustusvoimilla on myös käytössä samanlainen asetyyppi. Vihollisen tulenkäytön kohdistumista lähelle kuvattiin *saamisena* – ”tulta saatiin päälle”. Vihollinen ampui usein sarjatulitusta, ja tulitus oli mennyt säännönmukaisesti suomalaisjoukon yli.

”niinnin... ne perkeleen [viholliset]... oli silleen koko ajan... ko ne näki meiät kuis hyvin ku me oltiin täällä sivulla... ne käytti eniten meihin tulta... ja tooosi pitkän aikaa... ja sielt tuli niinku... konekivääritulta... ja rynnäkökivääritulta... ja ainakin kaheksan sinkoo ammuttiin... kohti” (Emil, E7)

Vihollistaistelijoita tai heidän toimintaansa ei kuvailtu juurikaan – havainnot keskittyivät nimenomaisesti tulenkäyttöön. Taistelun aikana muutaman metrin päässä olleiden kaatuneiden vihollisotilaiden ruumiiden läsnäoloon suhtauduttiin paatuneesti keskittyen intensiivisesti omaan tehtävään. Muutamissa tapauksissa haastateltavat kuvailivat kuitenkin vihollistaistelijoiden irtaantumista taistelusta ja lakoniiseen sävyyn oman tulenkäytön vaikutuksia.

”et niinku yks ainakin niinku... niinku pakeni tonne... ja mä en tiiä miten ne muut sitten... tietysti ne aika ketterästi... liikku niillä prätkillä ja muilla... varmaan sitte lähti huitsin vittuun niiten kans ketä oli elossa... ja ketä ottivat mukaan... mä luulen et ne lähti... karkuun koska se oli yleensä se niitten toimintatapa” (Eemeli, EEM105)

Fyysinen uhka

Haastateltavat kuvailivat jäsentyneesti taisteluita edeltäneitä uhkatilanteita. Uhkataso vaihteli ajallisesti rotaatioiden aikana ja vuorokauden aikojen mukaan. Uhkatasoilla oli myös alueellisia ja paikallisia erityispiirteitä. Fyysisen uhkan kehitys ei ollut lineaarista, vaan jatkuvaa epävarmuuden ja epätietoisuuden läsnäoloa. Eräs tulikasteveteraani koki kohti tulleet laukaukset tai löytyneet terroriräjähdeet niin arkipäiväisinä, että kuvaili väheksyvään sävyyn ei-tulikasteveteraanin hätkähtäneen vaaratonta laukausselua.

”meidän [osaston uusi taistelija]... tuli koputteleen sinne..että tuolla kaupungilla ammutaan...niin mä olin niin, et [naurahtaa]... nääksä valokuovia... en... no kuin kaukana..se ammunta...- no kyllä se aika kaukana..ja ne muut ryntäili siellä... ja me jatkettiin unia... koska ei se [edellisessä tukikohdassa] tommonen ei aiehuttanut mitään” (Rasmus, RA29)

Haastateltavat kuvailivat fyysistä uhkaa myös erityisesti terroriräjähdeiden muodostaman uhkan kautta, ja he pyrkivät omalla toiminnallaan mahdollisuuksien mukaan pienentämään niiden muodostamaa uhkaa. Kyliin johtaneet vähäiset tiet tarkoittivat sitä, että joukot joutuivat käyttämään toistuvasti samoja reittejä, vaikka samalta reitiltä oli aiemmin ollut terroriräjähdettä, jouduttu tuliylläkköön tai kärsitty tappioita. Haastateltavat kuvailivat myös omia ja taistelutoveriensa saamia vammoja sekä mainitsivat kaatuneet taistelijat tuttavalliseen sävyyn nimeltä. Eräs haastateltava korosti, että piti räjähtämättömän terroriräjähdeiden löytymisen tehtävää *ensimmäisenä kovana tehtävänä*, joka oli taistelunomainen. Toinen haastateltava puolestaan korosti, ettei terroriräjähdeiden löytäminen ollut dramaattista vallitsevaan uhkatasoon nähden.

”niin iieedeetähän oli paljon... ja niitten niinku... emmää enää jaksanu ees laskee montako niitä oli ja yleensähan niihin ei tietenkään ajettu että ne sit löyty... tavalla tai toisella” (Elias, EL1)

”mä niinku katoin... se oli niinku... ikävä tunne... mä katoin... sitä... tulini siihen paikalle... ja sit mä katoin sitä [taistelijaa]... se oli kyl niinku tosi pahasti haavoittunut... oli niinku melkoinen ihme että jäi henkiin” (Onni, O108)

”me mentiin vielä tänne kylään sen jälkeen päin, että muistan sen helvetin hyvin ko... noista samoista paikoista sinne... ajettiin... kun me mentiin... tänne sitte näitten tappeluitten jälkeen ja lomien jälkeen ja saatana täysin samalla samalla lailla... tosa... kannen vieressä löydettiin... niin painolaukasin... ja sit toi... [IEDD -ryhmän johtaja] kävi vetämässä sen ylös... ja nappas sen paukun ylös... ja me päästiin tästä jatkamaan matkaa” (Emil, E41)

Sosiopsykologinen uhka

Haastateltavat jäsensivät viholliseen liittyvää uhkaa maantieteellisesti, toiminnallisesti ja oman tai liittolaisjoukon aiheuttaman uhkan näkökulmasta. Tässä tutkimuksessa sosiopsykologiseksi uhkaksi määriteltiin sellaiset uhkatekijät, jotka eivät olleet realisoituneet riskeiksi.

Haastateltavat kertoivat toteuttaneensa jatkuvaa riski- ja uhka-arviota ennalta, taistelun aikana ja taistelun jälkeen.

Ennen taistelua sosiopsykologista uhkaa pyrittiin arvioimaan maantieteellisestä näkökulmasta. Ennako-arvioita toteutettiin eri tiedustelulajien, kuten avainhenkilötapaamisten, karttatiedustelun ja kuvaustiedustelun, keinoin. Ennakoivan uhka-arvion perusteella määriteltiin uhanalaiset alueet, kylät, rakennukset, tiet, tai vastustajan hallitsemat alueet. Ennakoivan uhka-arvion pohjalta määriteltiin myös uhanalaiset ”NO GO”-alueet, joille ei joko omasta tai esimiehen päätöksestä menty. Toisaalta uhanalaiselle alueelle saatettiin mennä esimiehen käskystä. Myöskään välittömien reservitehtävien (QRF) aikana uhanalaisia alueita ei voitu välttää, jolloin alueelle oli välttämätöntä mennä uhkatasoista huolimatta. Ennakoiva uhka-arvio vähensi taistelutilanteissa koettua yllätyksellisyyttä.

”ne [liittolaiset] oli niinku liikkunu tosi pitkälle... siit niinku... tukikohdasta... tiedettiin etukäteen että se oli [vihollisen] strongholdi... siellä laaksossa oli tapellu niin [turvallisuuksijoukon nimi]... ja kuin kaikki muutkin” (Niilo, NI25)

”me ehdotettiin..pitkään sinne semmosta... ihan kunnan operaatiota että sinne saatais niinkun signaalitiedustelu että löydetään ne paskiaiset sieltä... ja kunnolla... voimaa ja myllätään, työnnetään tavallaan se meidän... liikkumisen vapaa-alue pidemmälle..sinne niinku lähemmäs sitä vuoristoo..sitten että okei... ei mennä vuoristoon, mutta kyl noi tiet..millä sinne mennään kyl ne pitää olla meidän käytössä, kun ne ei ollu!” (Rasmus, RA77)

”mulle on jääny vähän silleen niinku epäselväksi... tai sit minä en vaan muista... että miksi sinne oltiin ylipäätään menossa, ja miksi sinne haluttiin jatkaa... vaikka se viuhkapanos oli lähtenyt ja meitä jo varotettiin siitä... siinä muistaakseni käytiin joku keskustelu siitä, että tästä ei ainakaan ruveta pakittamaan että ei voi antaa semmosta kuvaa että jotakin pokahtaa ja heti vetäydytään... niinku häntä koipien välissä... että mitä meidän piti siellä kylässä saavuttaa... että jututtaa kylän vanhinta... muuta... niin se oli vähän niinku epäselvä” (Elias, EL92)

”tää on mun näkemys... et se oli... me osattiin arvata se... se tietyllä tapaa... siitä oli kyllä merkit ilmassa... ja ei siinä ollu... se ei tullu sanotaanko yllätyksenä” (Niilo, NI6)

Toisaalta haastateltavat kertoivat, että taistelupaikoille uudelleen tultaessa joukon valppaus oli kohonnut eli havainnointiherkkyys- ja kyky oli tavanomaista korkeampi ja havaintojen ilmoituskynnys matalampi. Myös jälkikäteen arvioitiin tehtyjen ratkaisujen riskejä ja tulenkäytön vaikutusta. Eräs haastateltava oli kokenut, kuinka sosiopsykologinen uhka oli laskenut hänen saavuttua palvelemaan toiselle operaatioalueelle, jossa uhka oli selvästi matalampi.

”se oli semmonen että... näin jälkikäteen voi sanoa... se ois pitäny nähdä jo eilisestä hesarista” (Elias, EL45)

”ku päästiin... tänne kylän viereen missä me oltiin oltu... tulen alla niinko monta tuntii..niin tota.oli hyvä havaita ..et tääl kyläs ku joku... esimerkiks... kulki harjan kanssa niin se tuli radiossa ilmoitus... toi talo... kellon suunta... tää vaalee talo

oikeella, niin joku on harjan kanssa vieressä... siirtyy tonne... että kaikki tuli tiiäksää... lyhyesti, täsmällisesti, ilmoitukset radioverkossa... ja oli hieno olla tos kyl niinku joukkueenjohtajana... ko se oli ihan niinko jostain... elokuvasta... se oli niin ammattimaista... kaikki havainnot tuli siellä tarkasti... kaikki oli valmiina... tottakai, kun niinku... liipasinsormi oli herkkänä jos se tilanne alkaa taas... niin päästetään kyllä menemään” (Elias, E42)

Uhka- ja riskiarvioissa keskeistä oli vihollinen ja sen määrä, laatu, suuntautuminen ja toiminta. Haastateltavat kuvailivat vihollista käsitteillä *vihollinen* ja *vastustaja*. Eräät haastateltavat korostivat sarkastiseen sävyyn virallista määritelmää, kuinka alueella ”*ei ollut viholliskyliä, vaan kyliä, joissa osa asukkaista oli vihollisia*”. Muutoin viholliskäsitteen käyttö oli mutkatonta. Haastateltavat kertoivat, kuinka vihollinen kykeni valitsemaan taistelun paikan, ajankohdan ja olosuhteet, kuten auringonlaskun. Lisäksi vihollinen hyödynsi joissakin tapauksissa paikallisia lapsia tiedonhankkijana. Vihollisen kyky toimia pimeällä oli kuitenkin merkittävästi alhaisempi kuin liittouman joukoilla, jotka oli pääosin varustettu pimeätoimintavälinein ja lämpötähystimin. Vihollinen kykeni suunnittelemaan yllätykset taisteluteknisesti ja taktisesti, mutta suunnitelmien toimeenpanossa oli keskeisiä haasteita.

”ja sit niinku vihollinen sana... sitä ei sais käyttää... mut kyl meillä on niinku ainakin selkee... et me puhuttiin aina vastustajasta... ja heti ku se avas tulen niin siit tuli vihollinen... mun mielestä se on niin yksinkertaista... et ei sitä määritelmää tarvi miettii sen kummemmin” (Eemeli, EEM52)

”eli siinäkin oli mietitty... hyvin se väijytytys... elikkä pysäytetään, on takatulppa...ammutaan useammalta eri suunnalta... näin päin pois... niinnin... se oli hyvin suunniteltu... toteutus... toteuttava porras ei ollut ehkä 5/5... meidän onneksi” (Elias, EL91)

”eli ne avas sen tulen... en tiää oliko tarkoituksella... mutta helvetin hyvin se ainakin toimi... ne avas tulen tosta... aurinko laski tänne... ja tää on nyt niinku itä... länsi... pohjoinen... aurinko laski... just niitten [vihollisten] takaa... niin se oli vittumainen tilanne siinä vaiheessa ku ei voinu käyttää vielä noita pimeänäkölaitteita... ku oli vielä valosaa... ja sit paljaalla silmällä... se aurinko niitten takaa... häikäsi meitä...samalla ku ne ampu... niin se oli tosivaikee... aluks... niinku kauheen tarkkoja sijainteja...selvittää mist ne ampuu” (Eemeli, EEM100)

Kolmas sosiopsykologista uhkaa kuvaileva alakategoria sisälsi omien joukkojen muodostaman välillisen tai välittömän uhkan omalle joukolle ja uhkan raportoinnin vääristymät. Omien joukkojen muodostaman uhka oli liittouman joukkoihin (blue-on-blue) tai paikallisiin turvallisuusjoukkoihin (green-on-blue) liittyvää epäluuloa, joka otettiin vakavasti. Omien joukkojen muodostama uhka muuttui näkyväksi, kun haastateltavat kokivat olleensa aiheettoman tähtäyksen kohteena tai kun oman kiinteän ydinryhmän ulkopuoliset henkilöt koettiin uhkaksi.

”niinno mää näin sen vieraan riskinä... niin... että se on äkkiä yks tai kaks... miestä suojelemassa jotain... PIO:sia siinä että jossei se osaa toimia... että kyähän meilläkin toi... se oli [etunimi, sukunimi] niin se pitkään kärtti mukaan...

ja mä sit sen lopun perin otinkin mukaan... mut kyllä se sit... sitä koulutettiin...ensin..et se tajuaa..että se ei rupee siel autossa..vaan kuvaamaan... jutteleen vaan sillä on tehtävä...että jos se tulee meidän mukana” (Rasmus, RA39)

”Rasmus: mut niillä oli vähän outoja kuvioita muutenkin... mua on eniten [operaatiossa] aseella tähdännyt [liittolaismaan] sotilaat... [tuhauttaa]

Haastattelija: siis näihin tilanteisiin liittyen?

Rasmus: ei ku... mekin tultiin [operaation] autoilla... niin ne saatto tähdätä meitä... tornit kääntyy... ja ukot tähtää luukusta

Haastattelija: vaikka te olitte [operaation tunnuksilla varustetulla] autolla?

Rasmus: joo. kyl mä siitä aina ilmotin kontingentin komentajalle... ..

Haastattelija: et tää ei oo ookoo?

Rasmus: että tää ei oo ookoo [nauraa]...joku voi vahingossa...” (Rasmus, RA96)

Paikallisten turvallisuusjoukkojen muodostama uhka liittyi niiden toiminnan ennakoimattomuuteen ja arvaamattomuuteen.

”nii ja sitte...siinä on myöskin se että ne ei... et mitä tahansa voi tapahtua... [operaatiossa]oli nää green-on-blue hyökkäykset... iso juttu että iso trendi... kyl siihenkin niinku voi kuka tahansa joutua” (Onni, O135)

Kolmanneksi uhkan raportoinnin vääristymät ja vinoumat aiheuttivat ristiriitoja esikuntarakenteiden ja joukkojen välillä. Kun kohonnutta uhkaa väistettiin läsnäoloa vähentämällä, liittouman joukkoja vastaan toteutettujen iskujen määrä väheni. Tämän seurauksena myös raporteissa korostui iskujen määrän vähäminen, vaikka suhteellinen liittouman joukkoja vastaan tehtyjen iskujen määrä säilyi muuttumattomana tai jopa kasvoi, kun partiosuoritusten määrä väheni.

”siellä oli jo ollu... tapahtunut kaikennäkösiä... tiedettiin mihin voi ja mihin ei voi mennä... se kauheen ylpeenä esitteli siellä... sitten diagrammeja että 25 % on hyökkäykset vähentyny... mä kattelin siellä vähän niinku [kollegan] kanssa tälleen.. että mitä toi höpöttää tossa noin...mut se oli статистиikkaa... se oli totta... sit kaikki oli ihan hiljaa... ja mä... kyl mun on pakko... ja viittasin... siitä ja mä niinku sanoin että...vaikuttaako tohon -25 % nyt se että me ei voida partioida vapaasti alueella verrattuna vuoden takaiseen... ei se niinku tarttunu siihen millään tavalla” (Rasmus, RA75)

”se niinku... jotenkin niinku halus että se rauha on tullu [paikan nimi] alueelle... ja se on rauhottunu... no totta helvetissä se on rauhottunu, kun me tiedettiin että ei me voida mennä ton sillan yli...muuta ku että meillä on niinku taisteluosasto... mukana... et jos sinne..lähetään niinku [pienemmällä osastolla]... niin meidät tapetaan kaikki sinne..tommosella [kalustotyyppejä]kalustolla... että sieltä tulee viiden kymmenen äijän hyökkäys päälle... et sitten..partioitiin niillä alueilla... mihin pystyttiin meneen” (Rasmus, RA76)

Materiaalinen uhka

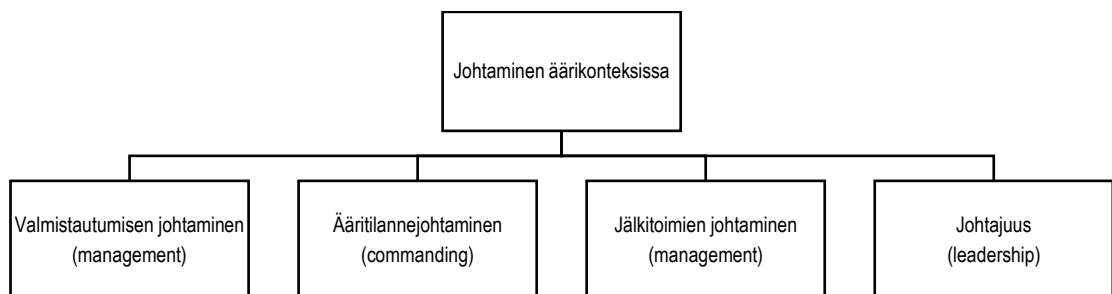
Kaikissa tilanteissa erilaiset uhkatilanteet eivät kuitenkaan realisoituneet, vaikka usein uhkan koettiin olleen läsnä eri muodoissaan. Haastateltavat kuvailivat vain muutaman kerran materiaaliseen uhkaan liittyviä tekijöitä, mutta sitäkin monisanaisemmin fyysisen ja sosiopsykologisen uhkan muotoja. Materiaalista uhkaa kuvailtiin lähinnä omien panssaroitujen ajoneuvojen suoja-arvon kautta. Uhka kohdistui ajoneuvojen lisäksi lähinnä viesti- ja johtamisvälineisiin, joiden käyttöä vastustaja oli rajoittanut tuhoamalla alueellisen linkkimaston, tai taistelunaikainen vihollisen tulenkäyttö oli välillisesti tuhonnut viestivälineitä.

”sit [etunimi] oli mulla varajohtajana silloin... nii se ilmotti radioon et IED, IED... ja renkaat lens, renkaat lens... hauskasti... ja [etunimi] oli takana... ja siellä missä oli tulitukiryhmä jääny tänne... niin se oli varmaan... kahden kilometrin pääs... nii se kuuli sen... värähti maa... ja pölypilvi kato” (Emil, E99)

”niin sitku... joskus aikanaan... kotiuduttiin... niin mä muistan sen ett... tota... mä kuulin... siihen mun motorolaan koska meidän radiot hajos autosta... en mä saanu mitään yhteyksiä mihinkää... kaikki meni sököksi, pois lukien motorola jäi ehjäksi... niin tota... se oli niin kova isku... että [rukkeroitu tietokonekin] oli ihan banaanina siellä takaluukus” (Emil, E103)

5.2. Johtamisen ulottuvuuksien ilmentyminen äärikontekstissa

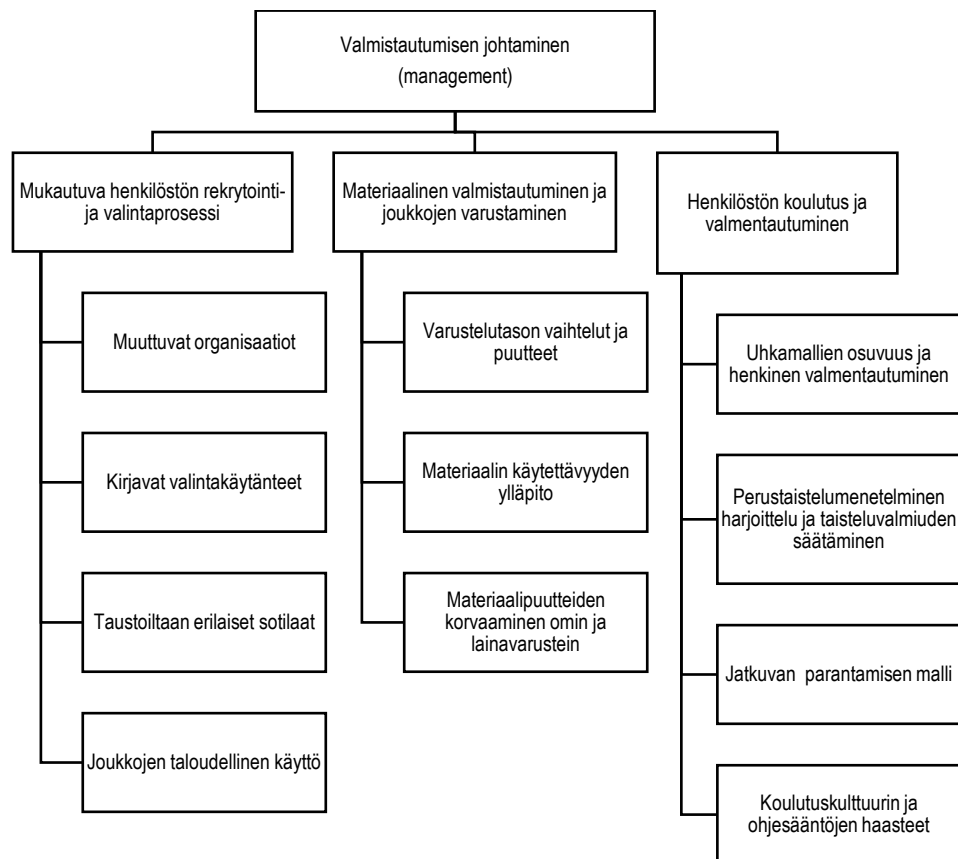
Ääritilannejohtamisen eri ulottuvuuksien osalta tutkimustulokset on esitetty kronologisesti neljänä kokonaisuutena (Kuva 6A). Ensin on avattu taistelua edeltävää valmistautumisen johtamista, jonka jälkeen on kuvattu ääritapahtuman, taistelun, johtamista. Taistelun jälkeinen toiminta on nimetty jälkitoimien johtamiseksi ja lopuksi on tarkasteltu erityisesti johtajuuden ilmentymiä kaikissa aikaulottuvuuksissa. Tutkimustulosten kytkentä aikaisempaan tutkimukseen esitetään tämän tutkimusraportin luvussa 6.

Kuva 6A. Tutkimustulosten ryhmittely johtamisen eri ulottuvuuksien mukaan.

5.2.1. Valmistautumisen johtaminen

Haastateltavat kuvailivat *valmistautumisen johtamisen* pääkategoriaa runsaasti (Kuva 6B). Se sisältää kuvaukset niistä toimista, jotka joukko oli tehnyt ennen ääritilanteeseen joutumista. Kategoria kuvaa niitä aktiivisia tavanomaisia ja erityisiä toimia, jotka valmistivat joukon ääritilanteeseen. Pääkategoriat olivat 1) mukautuva henkilöstön rekrytointi- ja valintaprosessi, 2) materiaallinen valmistautuminen ja joukkojen varustaminen sekä 3) henkilöstön koulutus ja valmentautuminen.

Kuva 6B. Tulikasteveteraanien kokemukset valmistautumisen johtamisesta.

Mukautuva henkilöstön rekrytointi- ja valintaprosessi

Mukautuva henkilöstön rekrytointi- ja valintaprosessi-pääkategoria on aikajänteeltään laaja-alaisin. Sitä selitti haastateltavien mukaan se, että sotilaalliset kriisinhallintaorganisaatiot olivat jatkuvan muutoksen alla. Joukkojen tehtäväkenttä, kokoonpanot, joukolle käsketty vastuu- ja operaatioalue ja kumppanimaat olivat jatkuvassa muutoksessa. Organisatoristen vaatimusten muuttuessa myös henkilöstön valintakäytänteet muodostuivat tilannekohtaisesti. Eräissä tapauksissa haastatellut johtajat saivat itse valita tulevat alaisensa joko kotimaassa tai operaatioalueella. Lisäksi haastateltavat kuvasivat sitä, kuinka he poissulkivat valinnoillaan yksittäisten henkilöiden valituksi tulemisen tai palveluksen jatkamisen. Nämä henkilöstön

valitsematta jättämiset eivät tapahtuneet rotaatiokoulutuksen aikana. Haastateltavan kertoman mukaan, eräs koulutukseen valittu henkilö otettiin mukaan operaatioon, vaikka oli ollut ilmeistä jo rotaatiokoulutuksessa, ettei kyseinen henkilö tule selviämään kenttäkomennuksesta.

”niin mä sain omin käsin valita sen joukkueen... niistä niinku halukkaita sinne... ja sitten tehä tarvittavii muutoksii sen kolmen kuukauden aikana jos siinä oli joku joka ei soveltunu... ja yks vaihdos siinä tehtiinki...ei sen takia että se henkilö ei ois ollu ammattitaitonen... vaan sen takii ettei se sopinu siihen joukkoon... se on kuitenkin tärkeä... että ne ihmiset... se koheesio... on hyvä” (Eemeli, EEM16)

”mua vähän kaiversi... että jos rotaation aikana... niinku rotaatiossa oleva koulutettava henkilöstö... itte huomaa... että joku... että tota ei vois ottaa sinne... ja sitten otettiin sinne...se oli jo mun ekan reissun aikana... oli näitä... mun rotaation aikana... niitä ei potkittu pois sieltä... vaikka kukaan ei ole sitä mieltä, ei edes henkilö itte, että se vois lähteä [operaatioon]... sekin yks [joukon nimi] johtajaks lähtenyt... niin lopun perin häneltä otetaan ase pois... ja saatettuna otetaan Suomeen... ja me nähtiin se jo rotaatiokoulutuksessa ekoina... viikkoina... että toi jätkä ei oo kunnossa... niin se ei toimi vielääkään, jos mä oon oikein ymmärtänyt” (Rasmus, RA114)

Mukautuvien rekrytointi- ja valintaprosessien-pääkategoriaan lukeutuu myös taustoiltaan erilaiset sotilaat-alakategoria. Haastateltavat olivat palvelleet joukoissa, jotka koostuivat pääosin reserviläisistä ja joissa ammattisotilaat olivat vähemmistönä. Haastateltavien johtamat reserviläiset olivat heterogeeninen joukko. Osa heistä oli nuoria, ensikertalaisia ja vastikään kotiutuneita, ja toisaalta joillakuilla reserviläisillä oli elämäkokemusta ja laaja-alaista siviiliosaamista. Haastateltavat kuvailivat myönteiseen sävyyn nimenomaisesti omaa joukkoaan. Erityisesti nuorten, vastikään varusmiespalveluksensa suorittaneiden, reserviläisten toimeenpanon nopeutta ja kuuliaisuutta kuvailtiin myönteiseen sävyyn.

”toimeenpanon nopeus... toimeenpanon nopeus on se iso juttu, et ku sä käsket jonkun että tehdään perustaistelumenetelmä niin it will happen... fyysinen kunto... sit semmonen pieni... kuitenkin... jos sä kuvittelet et siinä on niinku... kolmekymppisiä reserviläisiä miehistötehtävissä, niin mä en tiedä mut mä voisoin kuvitella... tai tommosessa paikassa ku annetaan... vähän epämiellyttävä käsky... missä sun henki on vaarassa, niin ehkä se vastarinta saattais olla vähän erilaista” (Niilo, NI136)

”suomalainen ryhmä oli kenttäkelponen... iältään noin kolmekymppisiä... kirjava siviilitausta... ryhmään haluttiinkin laajalla taustalla... että ryhmänjohtaja oli lähtökohtaisesti upseeri, kapteeni... siinä vaiheessa ja ryhmän varajohtaja oli lähtökohtaisesti opistoupseeri... vähän vanhempi yleensä, myöskin kapteeni... yleisesti... ja sitten oli...ryhmässä oli sairaanhoitaja... ammattikoulutettu... sitten oli viestiupseeri ja sit oli kaks kuljettajaa ja siviiliamatit oli... saatto olla... viestiupseeri saatto olla opettaja ammatiltaan... sitä haettiin yleensä... että olis joku kasvatusalaa... tota niin yhteyshenkilö... joka osaa keskustella siitä sitten... autokuljettajat saatto olla... vartijoita... rajavartioita tai poliiseja... tai tota niin joku oli saattanut päästä vartiopäällikön tehtävästä... irti... että ihan kelpo ryhmä, mutta sitä ei oltu koulutettu joukkona muuta kun rotaatiossa” (Eeli, EE49)

Neljäs alakategoria mukautuvasta valintaprosessista oli *joukkojen taloudellinen käyttö*. Operaatioalueella tehtiin tarvittavat kokoonpanojen ja taistelujaotusten organisatoriset muutokset. Muutoksen tarkoituksena oli varmistua siitä, että tehtävien aikana kaikki kriittinen osaaminen ja ryhmäkohtainen aseistus oli taloudellisesti käytettävissä. Yleensä nämä tapahtumat tarkoittivat tilanteita, jossa joukon kenttäjohtajat kokivat, että kotimaassa muodostettua organisaatiota oli mahdollista muovata tehokkaammaksi ja taistelunkestävämmäksi. Kokoonpanojen muutoksilla siirrettiin henkilöstöresursseja kriittisempänä pidettyyn tehtävän hoitamiseen.

”mutta käytännössä... ja tällä kokoonpanolla me harjoiteltiin niinku rotaatiokoulutuksessa... elikkä ihan normaalia kansallista [aselaji]toimintaa... mut sitku me päästiin alueelle niin hyvin nopeesti selvisi etä ne minun kolme ukkoa sulii kaikkiin muihin tehtäviin... että johto viestimieheks sulii yks ja toinen meni johtoajoneuvon viestimieheksi... ja kolmas oli muistaakseni... oliko kuskina tai ampujana eli sitä [aselaji]ryhmää ei siis ollu... mä tein niinku ne kaikki [aselajitehtävään] liittyvät jutut... yksin” (Elias, EL56)

Tämä näyttöäytyi myös tehtävään mukaan otettavan aseistuksen valitsemisena: joukot räätälöivät kuhunkin tehtävään erikseen tarkoituksenmukaisen ryhmäkohtaisen aseistuksen, joka minimoi sivullisvahingot ja maksimoi tulentehon.

”joo eli [raskas konekiviääri] oli varsin soiva peli tohon... ja RGssä oli sitten pääosin kranaattikonekiviääriä... heckler et kochin... joissain tilanteissa käytettiin peekooämmää jos menttiin johonkin kyliin missä oli lyhyet... ampumaetäisyydet” (Eemeli, EEM61)

Materiaalinen valmistautumien ja joukkojen varustautuminen

Toinen haastateltavien valmistautumiskokemuksia kuvaileva pääkategoria oli *materiaalinen valmistautuminen ja joukkojen varustaminen*. Haastateltavat, jotka ovat palvelleet useissa operaatioissa eri aikoina, kertoivat kuinka joukkojen varustelutaso oli vaihdellut komennuksen aikana. Vaikka varustelutasossa oli ollut paikallisia tai ajallisia puutteita, pääosa haastatelluista kuvaili varusteitaan myönteiseen sävyyn. Kaikissa tilanteissa kuitenkin uhkatason noustessa varustelutason ei oltu koettu olleen riittävällä tasolla, eikä johtajien esittämiä varustelutason kohentamista tukipyyntöjä ollut otettu edes käsittelyyn kansallisessa tukielementissä (National Support Element, NSE).

”[materiaalitukipyyntöön] NSEn vastaus oli niinku että te ootte niinku rauhanturvaajia, että mihin te niitä tarvitte” (Onni, O67)

”silloinen puolustusministeri [sukunimi] oli todennut että... kyllähän se kun minä kävin siellä ja mulla oli joku suomalainen suojue niin kyllähän heillä oli liivit päällä.... joo – ne oli [liittolaisilta] lainassa ne liivit!.. ja ei... niinku myönnytty” (Onni, O76)

”ei varusteissa ollut mitään vikaa. siis niinku... mä uskon siihen että parhaat annettiin mitä oli... oishan aina hienoo olla... kaikkee opscorekypärii ja kaikkee... et tota... mun mielestä varusteissa ei ollu... siis... ne oli hyvät... oliko ne parhaat mahdolliset? ei... mut oliko ne hyvät... nythän täytyy muistaa... että elettiin siis aikakautta... jolloin oltiin menty... kevyestä varustuksesta taas raskaisiin liiveihin... eli kymppiliiveihin... missä oli kaulasuojat, käsisuojat” (Niilo, NI8)

Toinen keskeinen osa materiaalista varautumista oli käytössä olleen jakomateriaalin käyttökunnan ylläpito ja käytettävyyden parantaminen. Erityisesti aseistuksen käytettävyyttä oli nostettu ja ylläpidetty säännönmukaisesti, mutta osa kalustosta oli jäänyt kokonaan käyttämättä joko osaamattomuuden, kaluston soveltumattomuuden tai liian vähäisten henkilöstöresurssien vuoksi.

”niinku ensimmäises partios mis oltiin niinku jouduttiin toimimaan yöllä... se vähän venähti...niin...ja semmosessa tilanteessa että epäiltiin... että tää on nyt todennäköisesti... vasta puoli liikkuu...niin sit ku ruvettiin kaivaan näitä pimeätoimintavälineitä... niinku ryhmäkohtaisii pimeätoimintavälineitä... siis huomattiin että eihän näitä akkuja oo ladattu ja muuta...ku kukaan ei ollu käskeny” (Eemeli, EEM35)

”takaluukku oli niinko lattiasta kattoon täynnä sitä kranaattikonekiväärin kuulaa... sillä tavalla että meillä ei ollu esimerkiksi... reput ei mahtunut sinne... se oli niin täynnä... reput oli sidottu siihen auton ulkopuolelle” (Emil, E12)

Haastateltavat eivät kuitenkaan olleet jääneet passiivisesti odottamaan materiaalsen varustautumisen tilanteen kohenemista, vaan he olivat ryhtyneet aktiivisesti parantamaan tilannettaan omavaltaisesti. Materiaalinen valmistautuminen näyttäytyi yksittäisten henkilöiden toimintana, jolle annettiin täysi hyväksyntä, vaikka toiminnan tiedettiin olevan ohjeistuksen vastaista. Materiaalia hankittiin täysin uutena siviilihankintana kotimaasta tai lainattiin liittolaismailta. Lisäksi olemassa olevaa materiaalia kehiteltiin ja modifioitiin innovatiivisesti, jotta ryhmän taisteluarvo ja -kyky kohoaisi.

”niin osa... tota väestä hankki itse... itse varusteliivejä...jotkut osti... kenttäkaupoista... jotkut osti Suomesta... ja mulla oli varusteliivi sillon... itelläni päällä... tuotu... mut se varustus... oli tämmöseen... jalkapartiointiin... sil pysty tekee jalkapartiointii... sillä pysty tekee ajoneuvopartiota” (Eeli, EE41)

”no omia etukahvojahan oli... mitä ei tietysti missään tapauksessa saa käyttää... mehän tuunattiin tosipaljon... kun meillä ei ollut toista PKM:ää... joka ryhmällä oli yks... me tilattiin Harrisin etujalat Suomesta niinku kaupallisesti ja sit rumpulimppaita Suomesta niin me saatiin toinen tukiase” (Niilo, NI89)

”käytännössä niinku [tukikohdassa] suomalaiset sai tota noin niinku [liittolaismaan edustajilta] taisteluliivejä... sit [toisessa tukikohdassa] olevat sai lainattua [toisen liittolaismaan edustajilta]” (Onni, O8)

Henkilöstön koulutus ja valmentautuminen

Kolmas valmistautumisen johtamiseen liittyvä pääkategoria oli henkilöstön koulutus ja valmentautuminen. Haastateltavat kuvailivat koulutusta uhkamallien osuvuuden,

perustaistelumenetelmien sekä nousujohteisen ja **palautteella tuetun harjoittelun kautta**. Haastateltavien pääosin myönteisenä kuvailemat alakategoriat olivat 1) uhkamallien osuvuus ja henkinen valmentautuminen, 2) perustaistelumenetelmien harjoittelu ja taisteluvälmiuden säätäminen ja 3) jatkuvan parantamisen malli. Neljättä teemaa, koulutuskulttuurin ja ohjesäännön haasteita, haastateltavat kuvailivat kriittiseen sävyyn.

Uhkamallien osuvuudesta haastateltavat kuvailivat myönteiseen sävyyn Porin prikaatin järjestämien valmistavan koulutuksen harjoitustilanteista sekä kertoivat järjestäneensä itse ennen kuhunkin partiointitehtävään lähtöä omia harjoitteitaan. He olivat kohdanneet ennen komennustaan likimain samanlaisia harjoitustilanteita kuin itse tulikastekin oli lopulta ollut.

”se oli vähän suoraan ku ois jostain taisteluammunnan tilanteesta... et just semmonen... et sä oot jossain... tuolla porin prikaatin siellä C-alueen platalla ajat keskellä sitä tietä... ja sitten jasterit nousee vasemmalta... ihan suoraan niinku tommonen harjoitus kuvio” (Eemeli, EEM150)

”sehän roottorissa käytiin hyvin... tai aika paljonkin treenattiin sitä että tapahtuu jotain että kärkiajoneuvo ajaa iieedeehen tai ammutaan sivulta tai edestä ja sitten jalkautuminen ja sitten sen jälkeen tuleen vastaaminen ja sitten irtautuminen siitä tilanteesta... niin sitähan harjoiteltiin aika paljonkin... että se oli enemmänki semmosta että ajetaan väijytykseen ja miten siitä päästään... pois” (Elias, EL39)

Toisaalta uhkamallien ja harjoitustilanteiden vakavuutta ei välttämättä ymmärretty suomalaisten keskuudessa yhdenmukaisella tavalla. Haastateltavat kuvailivat kriittisesti myös kohtaamiensa tilanteita, joita ei oltu rotaatiokoulutuksessa harjoiteltu, kuten ryhmäaseella varoituslaukauksen ampumista. Eräs haastateltava koki hänen rotaatiokoulutuksensa vastanneen lähinnä perinteisen rauhanturvaoperaatioiden uhkamalleihin, ei toimialueen vaatimuksiin. Perinteisessä rauhanturvaamisessa korostui matalamman uhkatason tehtävät, minkä vuoksi tehtäviin voitiin suhtautua rutiininomaisemmin. Lähes identtisenä toistuvat partioitehtävät oltiin voitu ”tehdä kuten ennenkin”, eikä toimintaa tuliylläköissä harjoiteltu vielä laajamittaisesti.

”siellä ja mä vaan jatkoin sitä... itte... kaks asiaa mitä mä inhosin... jos mä olin jonku toisen osaston mukana, että... jos osaston johtaja sanoi että tehdään niinkuin ennenkin... no jos ne ei oo ollu ylläkössä, niin ei ne oo tehnyt sitä enne... ja tehdään niinku Säkylässä opetettiin... [nauraa]... niin mulla nousi ihottumaa kyllä... että näitä oli siellä... tämmösiäkin” (Rasmus, RA19)

”ja sen tyyppistä lähipuolustusta... ei oltu kuitenkaan koskaan harjoiteltu... että se lähipuolustus oli se että, miehitetään noi lähipuolustusasemat... ja annetaan valmiusilmoitukset” (Eeli, EE104)

Henkisen valmentautumisen osalta haastateltavat korostivat erityisesti ymmärtäneensä vääjämättömästi, että he tulevat joutumaan tulikasteeseen operaatioalueella. Haastateltavat kuvailivat pyrkineensä valmentautumaan itsenäisesti käsittelemällä tappamista ja taistelua kirjallisuuden ja tulikasteveteraanien kanssa käymiensä keskustelujen avulla.

”mä sitten niinku aika paljon keskustelin [etunimi ja etunimi]... kanssa... ja istuttiin monesti iltaa... kesällä istuttiin, grillailtiin... ja kaljoteltiin ja juteltiin... vähän niinku halusin tietää mahdollisimman paljon... nii kerto kaikkii juttui...niinku sillon henkisesti valmistautu.. ja tietyllä tavalla se tuntu tutulta se toimintaympäristö kun sinne meni... sitten se että hyvin äkkiä... yhes vaihees... niinku itelle totesin että siin tulee käymään niin... et me tullaan joutumaan taisteluun, et se vaan niinku tapahtuu...siihen pitää vaan valmistautuu... et se... emmä saa ajatella että ehkä... jos, vaan lähtee siitä ajatuksesta että näin tulee käymään niin sekin sitten helpotti sitä... valmistautumista tosi paljon” (Eemeli, EEM20, EEM21)

Uhkien arvioinnin ja henkisen valmistautumisen lisäksi tulikasteveteraanit kertoivat myös fyysisistä valmisteluista: *perustaistelumenetelmien harjoittelusta ja taisteluvälivälineiden säätämisestä.*

Haastateltavat kertoivat seikkaperäisesti ja yksityiskohtaisesti käyttämistään erilaisista taisteluteknisen ja taktisen tason perustaistelumenetelmistä, joiden tarkoituksena oli ensisijaisesti temmata aloite takaisin vastustajalta. Perustaistelumenetelmät aloittivat vastatoimet välittömästi ja loivat edellytykset johtajan tilannekuvan muodostamiselle ja taistelunaikaiselle päätöksenteolle. Perustaistelumenetelmiä luotiin yksittäistä taistelijaa ja ryhmää varten. Ne sovittiin ja sovitettiin osaksi joukon toimintaa.

”jälkeenkinpäin oppisin sen et niinku et perustaistelumenetelmien edun... ehdottoman niinkun... käyttötarkoituksen eli saadaan... se niinkun aloite temmattua... saada se oma joukko niinku... haltuun... sillain niinku johtamisvalmiiksi... ja sit niinku se että saada se toiminta heti käyntiin ja se ensimmäinen... saada niinku... se taisteluryhmitys muodostettua” (Eemeli, EEM63)

Perustaistelumenetelmät käsittivät erityisesti tuleen vastaamista, tuliylivoiman hankkimista, tulikosketuksen väistämistä ja taistelusta irtaantumista. Eräänä erityispiirteenä näyttäytyi marssiryhmityksessä ensimmäisenä etenevän ryhmän osalta tehtävänäikainen taistelujärjestyksen muuttaminen eli niin kutsuttu kärjen vaihto.

”ja sitä ei niinku vaihettais ikinä... aina niinkun se tietty... ryhmä tekee kaikissa perustaistelumenetelmissä sen oman... tietyn juttunsa... mut siinäkin ei oo mitään järkeä, koska tota noin niin..et varsinkin tuolla... jos sä pidät yhtä ryhmää koko ajan kärjessä..niin se on se joka tekee aina VP-checkit, jos löytyy joku IED, mihin ensimmäisenä kolahtaa, tai sit niinku sota-aikana... niin eihän semmonen niinku... semmosen kärkir ryhmän tai kärkijoukkueen henkinen hyvinvointi..säily kovin pitkään... tai oo kauheen korkea jos ne tietää... että taas mennään ja me mennään taas muuten kärkeen... ne tietää että ne on ne jotka kuolee ensimmäisinä...ja sit myöskin [naurahtaa]... se myöskin kuolee ensimmäisenä se ryhmä” (Eemeli, EEM65)

Perustaistelumenetelmiin lukeutuivat myös viestitys- ja johtosuhteiden määrittely ennakoita, tilannekeskuksen tietoisena pitäminen joukon toiminnan vaiheesta ja sijainnista, johtajien sijoittuminen ja sijaisjärjestelyt, ajoneuvojen välisten etäisyyksien säätäminen, toimet tuki- ja jalkautumisalueen perustamiseksi sekä taistelunaikaisen huollon toteutus.

”se oli aika normi että mentiin kohtuullisilla etäisyyksillä... tietysti kun kuskeilla oli... tai vaununjohtajina oli niinku kokenutta porukkaa... kuskeina oli porukkaa jolla ei ollut niinku ensimmäinen roottori... niinnin ne varmaan osasi silleen, pitää toimintatilan itelleen, et jos silleen...tossa sattuu jotakin niin ei olla puskurissa kiinni silleen... et en mä muista että meillä ois sit mitenkään erikseen pitäny... jotenkin kouluttakaaan sitä ” (Elias, EL53)

”oli se täsäkin meidän mukana... mut se oli jossain täällä takana... sillon... muistan kyllä että täältä... jossain vaiheessa mä näin ne täällä... ei ne ihan kauheen kaukana... sit siellä hääräs meidän huolto-osa, mistä mekin haettiin lisää niitä... totanoinniin... ammuksia... ku omat loppu... niin ne oli kans siellä niinko meidän... takana sitten” (Emil, E50)

Taisteluvalmiuden säätämistä toteutettiin jatkuvasti. Koska kokemus oli osoittanut, että taistelut tai reservitehtävien hälytykset tapahtuvat usein yöaikaan, parannettiin taisteluvalmiutta iltaisin ennen yölepoa. Eräs haastateltava kertoi kohottaneensa oman joukkonsa taisteluvalmiutta säännönmukaisesti iltaisinkin, mitä osa ei-tulikasteveteraaneista oudoksui.

”ja sitte taas meitä pidettiin [toisessa operaatiotukikohdassa] sotahulluina jo ekana iltana kun... että oottekste lähössä jonnekin... kun ilta rupes koittaa... jätkät sano niinkun et kaks kuskia tuli mulle kertoo sit et... ei että pimeätoiminnan valmistelut... yötähtäimet aseeseen...ja autot pimeeksi... kattoo... ja valonvahvistinta kypärään kiinni... ja sit tuli joku että oottekste ihan sotahulluja...[nauraa]” (Rasmus, RA30)

Keskeinen osa joukon valmistamista taisteluun oli myös jatkuva parantamisen malli. Haastateltavat korostivat, kuinka olivat saaneet ennen komennustaan veteraaneilta hiljaista tietoa, jotka pyrkivät hyödyntämään. Lisäksi sekä kotimaassa että kohdemaassa joukko pyrki aktiivisesti parantamaan omaa toimintaansa aktivoimalla joukkoa omaehtoiseen toiminnan kehittämiseen. Useat haastateltavat kuvailivat myös päässeensä itse vaikuttamaan valmistavan koulutuksen sisältöihin.

”niin nehän käytännössä sitä treenautti... sitä meidän joukkuetta... niin ei me ton parempaa reenii voi niinku periaattaessa olla... et niinku aikasemmat... käytetään nyt tätä tulikasteveteraani-termii, niin ne treenas sitä meidän joukkuetta” (Eemeli, EEM17)

”niin aina...kun tehtiin jotakin... jokin harjote... niin sit aina... annettiin... sen joukon johtajalle... ensin mahdollisuus purkaa... se tilanne omien kanssa... ja sitten kouluttaja anto oman palautteen... kyl se niinku sieltä se sitten tulee” (Eemeli, EEM38)

Haastateltavat kuvailivat kriittiseen sävyyn kuitenkin tiettyjä Puolustusvoimien koulutuskulttuuriin liittyviä tekijöitä. Koulutuskulttuuria kuvailtiin erityisesti varusmiesjohtajakoulutuksen osalta yliholhoavaksi ja koulutusta koettiin ohjaavan kouluttajien epäonnistumisen pelko. Erityisesti vastikään varusmiespalveluksensa suorittaneiden reserviläisten soveltamiskyvyssä koettiin olleen haasteita, elleivät he saaneet yksityiskohtaisia ohjeita. Muutosmatka varusmiehestä ammattisotilaaksi käynnistyi käytännössä koulutus- ja valintatilaisuudessa muutaman viikon aikana ja jatkui koko komennuksen ajan operaatioalueella.

”ja sitte palautetilaisuudessa... sanoin että te ette oo enää mitää varusmiehiä, et te ootte ammattisotilaita... ja se myös koski niinku reserviläisryhmänjohtajia... jotka oli vanhempaa saapumiserää... ihan niinku ihmisiä, jotka toimi... siviilimaailmassa poliisina, muuta... niin sitte niin ne rupes itteki aatteleen että totta... että tässä täytyy ite pyörittää tätä lafkaa, että ei voi odottaa... että ei voi olettaa että toi yks äijä käskee aina kaiken” (Eemeli, EEM36)

”semmonen niinku... mitä sitte sen jälkeen... kovasti koitin vaikuttaa... meilläkin [perusyksikön] koulutuksessa niin... se vastuun lisääminen niille koulutettaville ja semmonen niinku... semmosen koulutusympäristön luominen... missä voi ite yrittää epäonnistua... niin se on niinku äärimmäisen... tärkeätä... että sillon niinku tajus sen että kuinka niinku holhoova meidän koulutusjärjestelmä on... että kuinka paljon se on sitä... että teet niinku käsketään... et älä ajattele... omilla aivoillas” (Eemeli, EEM34)

Myös ohjesäännösten ja doktriinien liittyvät ristiriidat koettiin kriittisesti. Esimerkiksi kotimassa käytössä olleet turvallisuuteen liittyvät ohjesäännöt eivät soveltuneet sellaisinaan käytettäväksi tai johtaja joutui valitsemaan, mitä velvoittavaa ohjesääntöä kulloinkin noudattaa.

”nniinnin nämähän kaksi on ristiriidassa keskenään ja nyt jos mennään... tommoseen kriisinhallintaan niin kumpaa sä noudatat?... ja sitä mää niinku omassa toiminnassa käytin sitä [toisen asiakirjan] mukaista... etäisyyttä” (Elias, EL130, EL67)

Lisäksi sotataidollinen kysymys sotilasjoukon *puolustuksellisuudesta ja hyökkäyksellisyydestä* oli koettu ristiriitaisesti. Rauhanturvajoukko ei ollut lähtökohtaisesti sodan osapuoli, eikä voinut lähtökohtaisesti toimia hyökkäyksellisesti, mutta sen on kyettävä vastaamaan aseelliseen uhkaan sotilaallisesti eli ampumalla takaisin tai irtaantumalla taistelusta. Haastateltava kuvaili vihollisen oppineen mukauttamaan hyökkäyksiään siten, että tuliylläköön jälkeen tilanteesta irtaantuvaa joukkoa varten oli luotu erillinen väijytys. Tällöin puolustuksellisuus tai nopea irtaantuminen aiheutti sotilasjoukolle lisää tappioita. Tappioita kyettiin välttämään tuliylläkössä *hyökkäyksellisellä* toiminnalla, jossa vihollinen pyrittiin lyömään tilanteesta irti, voimankäytön säädösten mahdollistamalla tavalla.

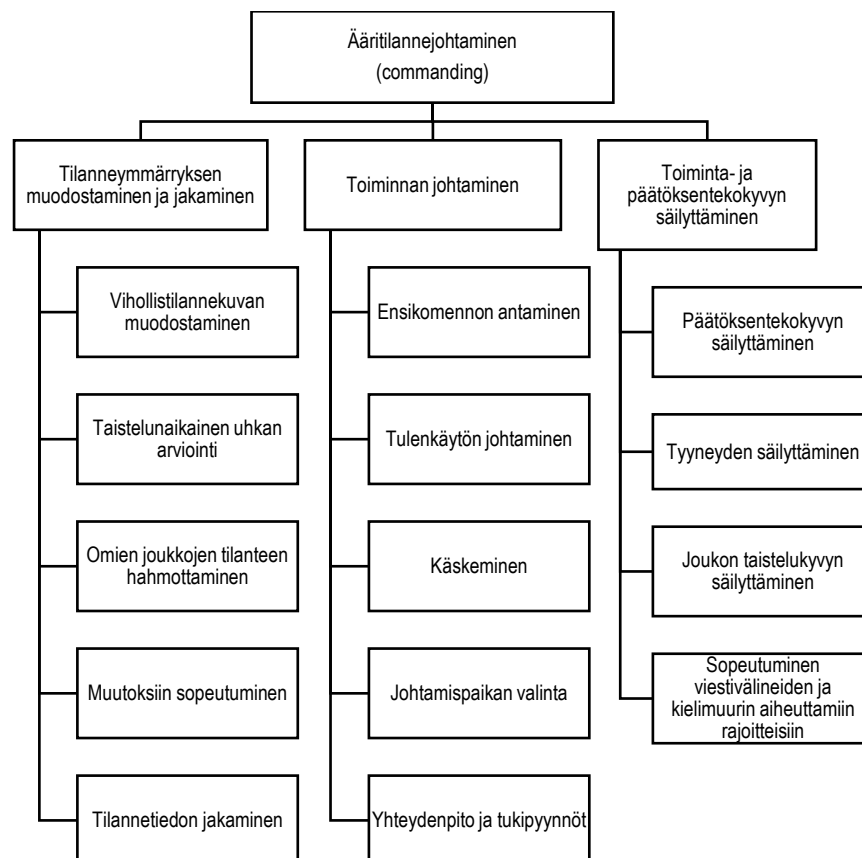
”kun me mentiin tänne tukemaan [paikallista turvallisuusjoukkoa]... niin ei se ollu niinku vaihtoehto... jos meitä ammutaan, et me ajetaan läpi... koska siinähan menettää kasvonsa... et siinä on se suurin ero... et tällä hetkellä” (Emil, E58)

”näin ollen mä väitin sit sillon jo rotaatiokoulutuksessa aikasemmin ku me näit koulutettiin... toimintatapamallei et ei oo mitään järkee niinku missään tilanteessa... vaan niinku lyödä lämää tiskiin vaan nimenomaan..lähetkin hyökkäämään päin..ja sitä ne ei osannu odottaa... eli hyvin todennäköisesti tossa [ajoneuvon reitillä] ei ollu myöskään ollu... mitää [terrorjähdettä]” (Eemeli, EEM94)

”niin nää kaikki keissit, mitä meillekin oli rakennettu..oli lähinnä semmosia että niinkun joudutaan tuliylläkköön... ja pitää vaan äkkii poistuu paikalta... että mikä tässä on niinku meidän niinku jääkärijoukkueen... rooliin kuulu ollenkaan..vaan se tilannehan ratkastaan hyökkäämällä... varsinkin jos se vastapuoli... niinku se aina oli... on heikompi... ja tota... eikä siel treenattu tietenkää mitään tämmösiä” (Eemeli, EEM25)

5.2.2. Ääritilannejohtaminen

Haastateltavat kuvailivat ääritilannejohtamista lähes yhtä runsaasti kuin valmistautumisen johtamistakin. Ääritilannejohtaminen näyttäytyi kolmena pääkategoriana, jotka olivat 1) tilanneymmärryksen muodostaminen ja jakaminen, 2) toiminnan johtaminen sekä 3) toiminta- ja päätöksentekokyvyn säilyttäminen (Kuva 6C).

Kuva 6C. Tulikasteveraanien kokemukset ääritilannejohtamisesta (commanding).

Tilanneymmärryksen muodostaminen ja jakaminen

Haastateltavat olivat kokeneet tilannekuvan muodostamisen merkityksen eri tavoin, tilannekohtaisesti. Ensihavainnot vihollisen tulenkäytöstä oli saatu aistinvaraisesti, kuulemalla ja näkemällä. Haastateltavat kuvailivat kuulleensa alaistensa vastaavan tuleen, alaisten kertovan vihollishavainnon suunnasta huutamalla tai viestiväliseen kautta tai omakohtaisesti kuultuaan ajoneuvojen moottorin käyntiäänien ylitse luotien ”napsumisen” tai vihollisen epäsuoran tulenkäytön lähtölaukaukset. Haastateltavat kuvailivat havainneensa maahan kohdistuneiden luotien iskemien lähistöllään tai havainneet vihollisen valojuovien lentävän ylitseen. Lisäksi eräs haastateltava kertoi havainneensa jännittyneen tunnelman juuri ennen aistihavaintojaan tulituksen kohteeksi joutumisesta.

”mut se oli puoliyö... vähän ennen... häpenningihän alkoi aikalailla puolenyön aikaan... et tämmönen niinku jännä havainto... miten ihminen niinku havaitsee asioita... niin siihen asti koirat oli haukkunu vitusti... ja tää ei oo mikään... tää tuli monen suusta...koirii haukkunu kylässä...pikkusen ennen ku alko tapahtua... kaikki hiljeni... kaikki elukat hiljeni... radioski keskusteltiin et nyt on niinku jännittynyt tunnelma... myöhemmin ku purettiin tätä niin yks poika sanoi hyvin [etunimi, sukunimi] et se tuntui ku joku ois niinku jännittänyt jouta... viulun kieltä... ja sit se ois katkennu... sit ku se niinku alko” (Niilo, NI37, NI38)

Vihollistilanteeseen liittyvien havaintojen lisäksi haastateltavat kertoivat taistelunaikaisesta uhkan arvioinnista. Uhkaa arvioitiin taistelupaikolla olevien rakennusten suoja-arvon tai räjähdemuhan väistämisen kautta. Lisäksi taistelun aikana arvioitiin vihollisen mahdollisia terroriräjähteiden asentamiskaikkoja, joiden aiheuttamaa vaaraa pyrittiin pienentämään joko tarkastamalla, pysähtymällä tai kiertämällä alue.

”siinä tiellä, niin eihän siinä oo niitä ojii eikä mitään... kummalkaa puolella vaan siit pysty suoraan kääntyy sinne aavikolle... et se mikä siinä oli aino... niinku este... niin siinä... puolessa välissä... niinku meidän ja vihollisen välillä... oli syvä oja... mistä meni niinku tie ylitte... yhestä kohtaa. ja siinä oli tämmönen niinku culvertti... tai tierumpu... ja sit... se oli sit semmonen, et sitte...taistelun kiimassa... ennen ku oltiin... niinku... olis lähössä ylittää sitä...niin totesin, että eipä muuten mennäkkään... tohon... että jos mä oisin se vihollinen, niin totta kai mulla ois kai tossa vittu pommi... ja jäätin sit niinku tulittaa siihen...siihen ojalinjan tasalla” (Eemeli, EEM71, EEM72)

Vihollisen uhkaan liittyvän tekijöiden lisäksi haastateltavat kuvailivat omien ja liittolaisjoukkojen tilannekuvan muodostamista. Tietotarpeet omien joukkojen osalta koskivat omien joukkojen sijaintia, lukumäärää ja tilannetta. Haastateltujen kokemissa taisteluissa omia joukkoja oli kaatunut, haavoittunut ja kadonnut. Omien joukkojen toiminnan vaiheen kykeni valoisalla havainnoimaan niiden toimintaa ja tekemistä seuraamalla, mutta pimeätaisteluissa oli luotattava alaisten ilmoituksiin. Erityisen haasteellisena korostui tilanne, joissa vihollistaistelijoita oli pimeyden turvin ilmaantunut oman ryhmytyksen keskelle, josta he

käyttivät tulta. Haastavana mainittiin myös tilanne, jossa omien joukkojen etureunan tarkasta sijainnista ei saatu riittävää havaintoa, eikä viholliseen voitu vaikuttaa tulenkäytöllä vapaasti.

”saa kiinni... et tietää mis menee, että tietää että siellä on tonnäkönen paikka, et siellä on kärki... niin pysty sit käyttää tonne... koska meit kuitenkin sit niin monesta paikkaa ammuttiin... se oli ehkä... hankalinta siin niinko kokonaisuudessaan se että... tietysti se et ko mulla oli vaan kaks ryhmää ja niitten kanssa oli sitten helppo pelata” (Emil, E63)

Neljäs tilanneymmärrystä koskeva alakategoria liittyi alati muuttuvaan tilannekuvaan ja siihen sopeutumiseen. Haastateltavat kuvailivat kuinka taistelunaikaiset arviot vihollisen irtaantumisen tai vähemmän vaarallisista alueista eivät aina onnistuneet. Eräessä tapauksessa vihollisen luultiin erheellisesti jo irtaantuneen taistelutauon aikana, mutta näin ei ollut käynytkään ja joukko jäi uudelleen tulituksen alle. Toisessa tapauksessa lääkintä- ja tukiosat pyrittiin ryhmittämään turvallisempaan paikkaan, joka osoittautui myöhemmin olleen vihollisen pesäkkeen tulialueella. Toisaalta taistelun aikana tapahtui myös myönteisiä muutoksia, ja paikalle sattumalta ilmestyneet omat joukot tarjosivat uusia suorituskykyjä, tulivoimaa ja lääkintätukea, jotka otettiin välittömästi käyttöön tarvittavilta osin.

”niil oli miehistöt sit toisessa ajoneuvossa... niin ne oli menny täst ohi sitte... nähnyt meiät... ja moikattiin... ja ne sano sitte... jälkeensä että he ei ollu kovin pitkälle päässy ku ne oli kuullu... sen räntänän... ne oli topannut... vetäny levikkeelle... [panssariajoneuvoa] alas. ja nehän tuli täältä sit... ne kaks [panssariajoneuvoa] tuli tänne” (Eemeli, EEM97)

”sillä ei ollu varmaan tietoo näistä ja näistä [osoittaa piirrostaan] kun täällähän tuli se vitun hilipatihippaa... kun täällä oli nää tarkka-ampujat ja täällä oli nää viholliset... siis hetkellisesti tilanne oli mun mielestä se... miten mä koin... että sä et vittu tienny mikä on oma ampuva ase... ja mikä on vieraan... ja etäisyydet... oli kaikkee viiden ja tämän välillä... viis tai kuus... ja täällä oltiin totta helvetissä huuli pyöreenä... myöskin... että mikä tässä on tää tavallaan tää tilannekuva” (Niilo, NI45)

Tilanneymmärryksen muodostamisen viides alakategoria, tilannekuvan jakaminen linkittyy läheisesti myös varsinaiseen johtamistoimintaan. Kokemukset tilannekuvan jakamisen merkityksestä vaihtelivat. Toisaalta todettiin, että tilannekuvan jakaminen oli välttämätöntä kompleksisessä tilanteessa, jotta tulen alla olevien alaisten oma tilannekuva olisi ollut riittävän hyvä. Tätä vastoin eräs haastateltava totesi, ettei tilannekuvaa välttämättä tarvitse jakaa lainkaan taistelun alkuvaiheessa, sillä silloin riittävät vain ensikomennot siitä *mitä alaisen tulee tehdä*. Taistelutilanteiden jäähtyttyä tilannekuvaa jaettiin tapaamalla alaisia ja keskustelemalla.

”mikä sitten tietyllä tapaa oma kokemus... oli se... mä jopa tein sit seuraavalla keissillä ehkä sitä liikaa... mut tiedon jakaminen... niin aina kun se on mahdollista... eli mä pidin semmosii...en heti aluks... mut mä pidin tuolla... mistä jätkät sano et hyvii... niin kun radioliikenne rauhottu... siis suomalaisten... me oltiin omassa verkossa... mut lyhyt tilannekuva...et mun tilannekuva on nyt tämä... ja tämä... korjatkaa jos on jotain... jos ei...niin sanotte ookoo tai muuta... niin se että ne ketkä on siinä verkossa... se tiedon jakaminen, koska tossa varsinkin kun

se on ihan... kaoottinen ja sitä tietoa ei voi jakaa..me puhuttiin tästäkin sillon... että sitä ei vaan pysty jakamaan... sillon ku se on kuumana... mutta sillon ku se tilanne ei oo kuuma... niin sikku oli taukoo niin mä kiersin tosipaljon ja tiuhaan ja annoin... ehkä liiankin usein... ja sit mä tajusin lopettaa sen ja tajusin että sen pitää olla säännöllinen... eli mä vedin sen tiedonjakamisen... ehkä niin yli... niinku seuraavalla [taistelukerralla]" (Niilo, NI132)

Toiminnan johtaminen (commanding)

Toinen keskeinen tilannejohtamisen pääkategoria nimettiin toiminnan johtamiseksi. Kategorian sisältö käsittää monimuotoista vuorovaikutusta, jonka päämääränä on saada aikaan taistelun voittaminen tai taistelusta irtaantuminen mahdollisimman pienin tappioin. Kategoria on jaettu viiteen kokonaisuuteen, jotka ovat kriittisyysjärjestyksessään lueteltuna: 1) ensikomennon antaminen, 2) tulenkäytön johtaminen, 3) käskeminen, 4) johtamispaikan valinta ja 5) yhteydenpito ja tykipyynnöt.

Ensikomennon antaminen oli tärkein toiminnan johtamisen muoto. Tämä tuli kyseeseen siinä tapauksessa, jos joukko ei syystä tai toisesta oma-aloitteisesti vastannut tulitukseen ja hakeutunut suojaan. Ensikomento tai ensikäsky oli lyhyt ja sillä aktivoitiin, jokin aiemmin harjoitelluista perustaistelumenetelmistä käyttöön. Joukko puhkesi toimintaan ja ensikomennon avulla joukko saatiin johtamisotteeseen.

"mä vaan sanoin... että ottakaa suojaan ja vastatkaa tuleen" (Rasmus, RA46)

"mä olin ilmeisesti joka käski sen... kypärien päähän laittamisen sitten" (Eeli, EL36)

"niin ne on niinku tosi yksinkertasi... ei oo mitään hirveet niinku maailmaa mullistavii... kultajyvii annettavana tosta... taistelujohtamisesta... ainoa mitä mä oon niinku... mitä ite opin... ja mitä oon pyrkiny kaikill tuomaan on se... se ensimmäinen niinku johtamiselle... se on niinku ratkaseva... eli käytännössä ensimmäinen käsky... et se että millon se tulee... ja mitä se sisältää... oikeestaan... meil johtajill... tuntuu olevan tietyllä tapaa... en tiää juontuuko sekin sieltä holhoovasta..kulttuurista, mutta meillä on hirvee taipumus... varmistella... sitä niin... kun omaa ulosantii... tai käskyy tai me pyritään sillain että on mahdollisimman hyvä tilannekuva... et me saahan mahdollisimman oikee käsky annettua... ja sit siin me yleensä hukataan sitä aikaa... kun sit taas tos taistelussa tärkeintä on se että tulee heti, joku... käsky... ihan sama mikä on... mut niinku... niin ku mä noillekin [koulutettaville komennuksen jälkeen] sanoin että käske jotain, käske heti.. se on niinku paras... jokainen sekunti, mikä kuuluu siinä tulen alla... niin sitä epävarmemmaks ne alaiset tulee ja se niinku se pelko alkaa ottaa valtaa... mut jos sä heti otat sen tilanteen haltuun, käsket... ihan sama mitä" (Eemeli, EEM136)

Haastateltavat myös kuvailivat kokemuksiinsa tulenkäytön johtamisesta. Siihen liittyi jatkuva tulenkäytön vaikutusten arviointi ennen tulenkäyttöä, tulenkäytön aikana ja jälkikäteen (BDA, Battle Damage Assessment). Haastateltavat kuvailivat huomioineensa toiminnassaan voimankäytön säädökset ja rajoittaneet alaistensa tulenkäyttöä. Taistelun laannuttua, viimeistään seuraavana päivänä joukot olivat käyneet arvioimassa tulenkäytön vaikutuksia

tyhjentyneissä vihollispesäkkeissä. Sivullisille aiheutuvien tappioiden välttämiseksi ilmatuen rooli jäi haastateltavien kokemissa tapauksissa varoituslaukauksien ampumiseksi tai voimannäytöksi. Eräessä tapauksessa omaa tulta käytettiin ajallisen tuliylivoiman hankkimiseen suojatulta ampumalla, jotta osa joukoista kykeni tulen alla suorittamaan ajoneuvon siirtymäreitin turvallisuustarkastuksen.

”me nähtiin mistä valojuovia lähti... ja äijät ois tietysti kovasti halunnu ampuu takasin [nauraa]... varsinkin tää mun [etunimi] kun se oli kookoo... ei me nyt ammuta kun me ei tiedetä... missä ampuu [paikallisen turvallisuusjoukkojen] äijä... missä ampuu [vihollinen], että ei me lähetä vastaan tuleen” (Rasmus, RA53)

”ja sit mä katoin kun [ryhmänjohtajan nimi] antoi ohjeet siinä, et tota valmiiks vehkeet... ja sama mies oli toisena, mikä melkein sai luodin naamansa... niin tota... ne laitto ne valmiiks..miinaharavat ja kuulokkeet korville... ja näytti sieltä että valmis, niin me annettiin..niinku... muulla... koko muulla joukolla annettiin suojatulta tosta... et hyvät asemat [päästää suustaan laukausten ääniä]... konekiväärit ampu ja RK:t ampu ja annettiin suojatulta..ja ne meni ja tarkasti sen tota... sen... mä seurasin siit et joo järkät menee siellä tarkasti sen culvertin..ja oltiin kuitenkin niinko tulen alla...ja pidettiin..omalla tulella vaan vihollinen alhaalla...vaunut ampu... ja käsiasetulta ammuttiin... ja sitten... joo valmis... ja ne hyppäs sieltä takas suoraan ojaan... ja harava pois ja vaunut yli... siit sit yksitellen” (Emil, E65)

Varsinainen toiminnan johtaminen ilmeni käskemisenä eli toimintakomentoina. Haastateltavat kuvailivat esimerkiksi antaneensa lyhyitä ja selkeitä käskyjä, joiden avulla ”maali puolitettiin” käännättämällä ajoneuvojen keulat kohti vihollista. Toimintakomentojen tehtävänä oli johtaa joukon liikettä ja tulta sekä käskää joukolle tärkein torjuntasuunta. Komennot annettiin haasteltavien tapauksessa puhumalla viestivälineiden avulla, ei huutamalla tai ääntä korottamalla. Käskemisen tarkoituksena oli myös voittaa aikaa tilanneymmärryksen luomiselle.

”tiimin varajohtaja käski niiden ottaa tämä suunta haltuun... me niinku pidetään toi” (Onni, O33)

”tossa oli helppo ku...se tilanne oli selvä... pysty heti käskeen että vihollista vasemmalla, ryhmäriivi vasen!.. ja sen jälkeen se toiminta lähtee käyntiin... ja siinä niinku voittaa itelleen aikaa..niinku luoda sitä, niinku parempaa ymmärrystä... siit tilanteesta” (Eemeli, EEM138)

Neljäs esiinnoussut alakategoria oli johtamispaikan valinta. Vihollinen valitsi ajankohdan ja paikan missä toteuttaa väijytyksensä, mutta haastatellut johtajat olivat valinneet johtamispaikkansa usein jo ennakkoon. Johtajat olivat asemoineet ennen taistelua itsensä mahdollisuuksien taistelujärjestyksessä toiseen ajoneuvoon, mikä mahdollisti sen, ettei johtaja ollut välittömästi tulen alla. Eräissä tapauksissa haastatellut johtajat kuvailivat tästä huolimatta juuri heidän ajoneuvon joutueen räjähdeiskun kohteeksi. Osa haastatelluista kuvaili valinneensa ja vaihtaneensa johtamispaikkaa taistelun aikana ja jalkautuneensa ajoneuvosta viestivälineet mukana sellaiselle paikalle, joka tarjosi riittävät edellytykset taistelun johtamiselle.

”mä piirrän... tähän tämmösen rakennuksen koska tää näyttelee... ja täs menee aita... tää näyttelee niinku omalta osalta... tietyllä tapaa täs touhussa niinku tässä... mun johtamispaikka tossa... omat osat täällä... [liittolaiset] välissä... lääkintäosat täällä takana...[liittolaiskollega], se joka oli tilannejohtaja [etunimi] on mun vieressä... meillä sopimus... me ollaan samassa paikassa koska jos jotain tapahtuu niin mä pystyn puhuun suomee omilleni... hän [äidinkieltään]... ja me voidaan kommunikoida englanniksi... johtamispaikka oli niinku selkee... sen mä pyrin...kaikille merkkamaan joka oli semmonen iso rakennus... tien vieressä selkeesti isoin... kaikki ties missä vaunut on... kaikki ties missä IED oli... lähtenyt.. kaikki ties... tai emmä tiiä kaikki ties... mutta niinku sanottu ryhmyreille” (Niilo, NI32, NI73)

Viides toiminnan johtamista kuvaileva alakategoria oli yhteydenpito alaisiin ja ylempään johtoportaan. Haastateltavat kuvailivat pitäneensä yhteyttä ylempään johtoportaan kertomalla joutuneensa tulitaisteluun (troops in contact, TIC), pyytäneensä lisäresursseja tai ottaneet johtonsa alueelle saapuneita joukkoja. Tukipyynnöt koskivat joko reservijoukon (QRF, quick reaction force), evakuointikyvyn (helikopteri) tai ilmatulituen (esimerkiksi hävittäjä) saapumista.

”yhessä vaiheessa tuli se... hävittäjien ylilento, mikä paimens sitä väkijoukkoo pois... sitten ne palas, ilmeisesti ne ymmärsi että ei tässä oo niinku mitään mahdollisuutta... varmuusetäisyyksien takia... mitään mahdollisuutta käyttää mitään ilmasta maahan... asetta” (Eeli, EE115)

*”Rasmus: ”sit mä pyysin hävittäjää, ku niillä oli kuiteski... niitä hyvät skannerit ja muut... että kattoo tän tieuran...että näkykö siellä oisko siellä lämpötilat muuttunu... että sinne ois kaivettu IED:tä ja ei näkyny mitään...
Haastattelija:se pysty lentää nii matalalla RPG-uhasta huolimatta?
Rasmus: ei ne välittänyt siitä...ne veti niin lujaa siitä... eikä ne nyt ihan pinnassa... lentänyt... mutta siis emmä tiiä millä korkeudella... mutta kato yö... valot pois... ääni kuulu vaan... ja soihtuja tuli vaan... trr... trr... eikä ne... ne teki sen muistaakseni... kolme kertaa ne soihdutti ja sitten ne niinku lopetti... että ne kävi ilmatankkauskoneella... välillä... ja tuli takasin... ne vuoronperään kävi... ja sit ne ilmotti meille aina kun ne tuli takas” (Rasmus, RA67)*

Toiminta- ja päätöksentekokyvyn säilyttäminen

Haastateltavat kuvailivat johtamisen lisäksi myös henkilökohtaisen ja joukon toimintakyvyn ylläpitoa. Pääkategoria sisältää 1) päätöksentekokyvyn säilyttämisen, 2) tyyneyden säilyttämisen, 3) joukon toimintakyvyn säilyttämisen ja 4) sopeutumisen viestivälineiden ja kielimuurin aiheuttamiin rajoitteisiin. Se sisälsi johtajan persoonaan ja henkilökohtaisiin valmiuksiin liittyviä tekijöitä, jotka haastateltavat olivat kokeneet oleellisiksi.

Ääritilannejohtamista kuvaillessaan tulikasteveteraanit ilmensivät itsevarmuutta ja päättäväisyyttä. Haastateltavat tekivät päätöksiä, joiden seurauksena alaiset asettivat itsensä äärimmäisen kuolemanvaaraan tulen alle toteuttamaan tiedon turvallisuuden tarkastamista, jotta joukko kykeni jatkamaan tehtävää.

”näkikse ryhmänjohtaja... vai että kun siinä oli se culvertti... se tais ilmottaa mulle et tosson culvertti, niin mä sanoin että se on pakko kattoo... koska se oli niin helppo laittaa se mälli... sinne alle... et tota... se oli ihan välttämätön tuolla alueella... ja se tsekattiin, eikä siitä löytynyt mitään” (Emil, E69)

Toinen kuvaileva esimerkki päättäväisyyden osoittamisesta oli tilanne jossa johtaja käski alaiensa jatkamaan tehtävänsä heidän haavoittumisestaan huolimatta. Hän myös jatkoi itse tehtävänsä toteuttamista haavoittumisestaan huolimatta.

”mähän laitoin [haavoittuneen alaisen] vartiomaan omaan suuntaan... vaikka sillä oli takareidet auki... siellä se makas rynnäkkökiväärin kanssa ja tähysti... kun... kaks ukko oli hoitamassa... [etunimi]... eli kolme oli siinä pois ja mä johdin itte omaa ryhmääni kuiteski samaan aikaan vaikka oli sirpale alaselässä... kun mä pystyin kävelleen... ja mä pystyin johtamaan...niin miks mä oisin siitä sivuun jääny” (Rasmus, RA91)

Lisäksi päätöksentekokyky käsitteli myös vähemmän merkittäviä asioita, jotka olivat vaikeuttaneet johtamistoimintaa. Joissakin tilanteissa haastateltavat olivat tehneet päätöksen vetäytyä tilanteesta, käyttäneet uhka-arvionsa perusteella jatkotehtävään paremmin soveltuvaa joukkoa tai tehneet evakuointipäätöksen ristiriitaisessa tilanteessa parantaakseen haavoittuneen eloonjäämisen todennäköisyyttä. Eräs haastateltava kertoi lopettaneensa vastaamasta esimiehensä häiritseviksi kokemiin yhteydenottoihin taatakseen itselleen työskentely- ja johtamisrauhan. Aika raportoinnille olisi taisteluiden jälkeen.

*”Rasmus: nii... siinä iskussa [paikan nimi] johtamista vaikeutti jatkuva kännykän soitto...tilannekeskuksesta... kontingentin komentaja soitti vähän liian monta kertaa että mä lakkasin vastaamasta... mä en saanu työrauhaa... nyt puhutaan... siitä tilanteesta missä haavottu väkeä... niin siinä oli vähän haasteita johtamisessa... se johtu siitä niinku... tilannekeskuksen ja omien esimiesten niinkun... häirinnästä... soiteltiin liikaa
Haastattelija: niinniin... eli ne ei antanu... tavallaan luottanut siihen, että kyl te kerrotte, kun se aika on...?
Rasmus: niiin! jos me oltiin hiljaa oltu pitempään, niin kaikkien puhelin soi... niin sit mä ilmoitin... että mä soitan kun on asiaa... että homma on nyt hoidossa tällä erää... tuntu että siellä panikoitiin... meillä ei panikoitu... siellä [tukikohdassa] panikoitiin” (Rasmus, RA87)*

Haastateltavat kuvailivat myös oman toimintakykynsä hallintaa tyyneyden ja rauhallisuuden osalta. He kokivat pyrkineensä tietoisesti ylläpitämään rauhallisuutta ja selkeyttä sekä hidastaneensa tavanomaista puhetapaa. Haastateltavat kuvasivat johtamista selkeänä ja korostivat hallinnan tunnetta. Eräs haastateltava kuvaili työntäneensä sivuun taistelun aikana alaisen katoamistapauksen herättämät tunteet voidakseen keskittyä täysin johtamiseen.

”ei se [johtaminen] ollu vaikeeta... koska niin... kukin puhu vuorollaan ja meillä oli johtamispaikka tuolla asemalla... ja mä tiesin että varajohtaja... hoitaa ihan varmasti sen oman porukkansa tuolla alhaalla... ei oo mitään niinku siinä... et jos sinne tulee hyökkäys niin se johtaa siellä sen välittömän taistelun... että siellä otettiin vähän pienen asian isompaa kuvioo tuolla huomioon [osoittaa piirroksesta asemarakennusta] ja kyl sen niinku... ja viestiyhteydet toimi” (Rasmus, RA78)

”saatto olla että [kadonnut] ei ollu sen ryhmän mukana...vaan se oli yhteyshenkilönä... sen [liittolaismaan sotilaan] kanssa... mut ne oli kuitenkin kimpassa siinä lähettyvillä... mutta se oli semmonen asia... minkä mä vaan työnsin pois... mä sanon suoraan sen... ja se... no emmä tiä kertooko se koulutuksesta vai ihmisestä... mut... mä vaan siis totesin... että nyt ei oo sen aika... vaikka sitten totta kai se paino mieltä” (Niilo, NI64)

”mutta missä meitä vastaan... iskettiin missä tuli haavoittuneita... niin ei... jos tietää sen oman ryhmänsä...on vakiintunut komentokieli... niin ei se silleen oo haastavaa... ja sitten jos on harjoiteltu tarpeeks... nimenomaan harjoitellaan myös sitä...että ammutaan ja reenataan... sitähan me harjoiteltiin... puhumista... että samalla kun sä ammut... niin sä kerrot... mihin sä ammut... tai... mitä sä teet... että se ei oo sitä huutamista” (Rasmus, RA85)

Haastateltavat kuvailivat myös joukon taistelukyvyyn säilyttämistä keskeisenä osana äärijohtamista. Haastateltavat kertoivat taistelun aikana ja taistelun tauottua pitäneensä huolta joukosta.

”ja siinä oli se mu ykkösryhmän johtaja niin mä huusin et tuus käymään täs ajoneuvolla ja... avasin kylmän kolan ja sanoin sit että juodaan täsä välillä... ja pyyhki hikkee siinä... juu juu juodaan vaan... ja lähetään taas kohta... taas mentiin” (Emil, E21)

Joukon taistelu- ja toimintakyky ilmentyi taistelussa lojaaliutena. Vaikka eräs haastateltava kuvasi yhden tapauksen, jossa oli kyseenalaistanut esimiehensä käskyn, pääsääntöisesti esimiehen käskyä toteltiin kyseenalaistamatta hänen arkoitusperiään.

”ja mä muistan kyllä elävästi kun se anto mulle tän tehtävän... mä kysyin siltä suoraan että ooksä ihan tosissas” (Onni, O20)

”ensinnäkin se että täsä ko mä käskin ryhmänjohtajaa, niin se ei kyseenalaistanu... se ei sanonu mulle, että vittua sä kuvittelet... vaan se sano, että mennään, hän käskee, hän valmistelee... ja sit se sano, että sinä ja sinä... [tarkka-ampujan etunimi] ja sinä, te meette... pistäkää valmiiks... sit näyttäkää ko te ootte valmiita, me annetaan suojatulta” (Emil, E78)

”kaikki se... siinä se... kova työ on... loppupeleissä taistelunjohtaminen... sehän on sitte helppo... ku ei siin tarvi mieltii mitään niit ikävii... niinku... ihmissuhde juttuja ja muuta... et siin vaan niinku... se on niin mekaanista” (Eemeli, EEM158)

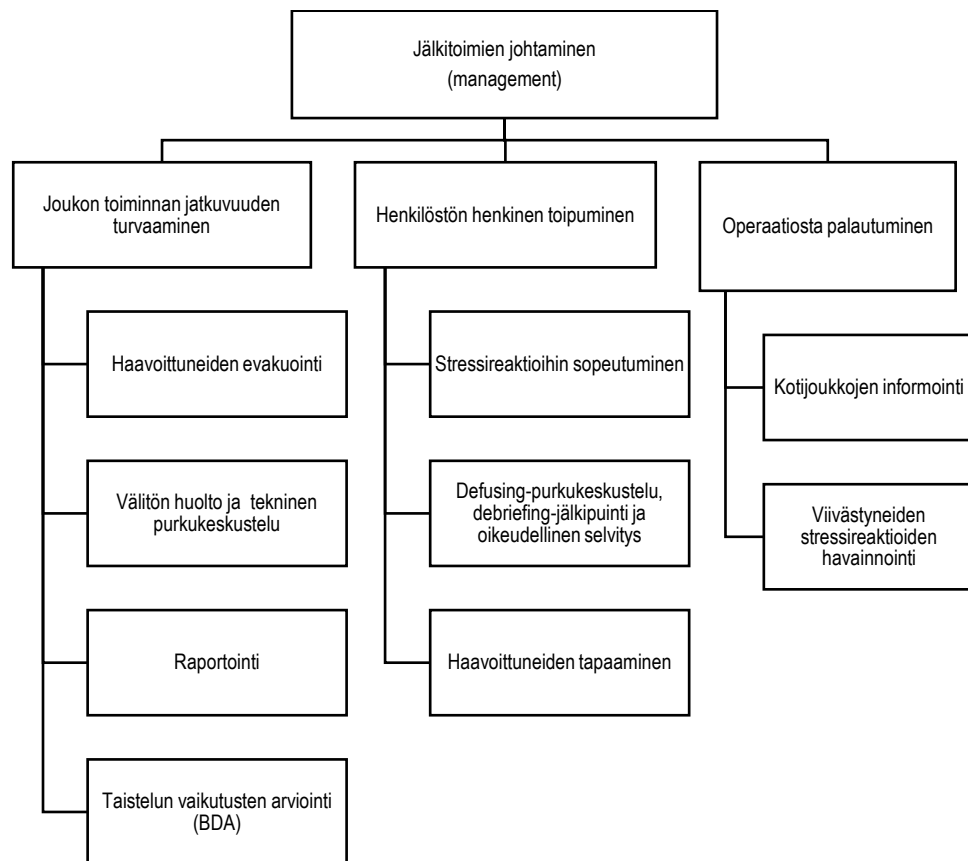
Viimeisenä tekijänä korostui haastateltavien kyky sopeutua ääritapahtumassa ilmenneisiin viestivälineiden ja kielimuurin muodostamiin haasteisiin. Haastateltavat kertoivat tuhoutuneiden välineiden edellyttäneen kykyä sopeutua tilapäisvälineisiin tai arjen välineisiin. Myöskin omien joukkojen ja liittolaisjoukkojen välillä olevaan kielimuriin oli eräissä tapauksissa sopeuduttava valitsemalla johtamispaikka siten, että joukoille käskyjä pyrittiin antamaan alaisten äidinkielellä. Parhaassa tapauksessa valmistautumisen johtaminen oli mahdollistanut paikalle sattumalta saapuneen reservijoukon ilmoittautumiseen taistelevan

joukon radiokanavalla. Reservijoukon eri radiokalustoon oli ennakolta ohjelmoitu taisteluun joutuneen joukon viestiperusteet.

”mä olin hanttarin paikalla... koitin lähettää sillä... se oli [liittolaismaan] radio... niin ei toiminu... se ei lähteny mihinkään... se oli menny sököksi... motorola sitten... omalle joukkueelle ilmoitin ensin... että kyl me tääl autossa kaikki ollaan... niinku hengissä... että ei oo mitään hätää siinä mielessä” (Emil, E107)

5.2.3. Jälkitoimien johtaminen

Haastateltavat kuvailivat *jälkitoimien johtamisen* toiminnaksi, jonka tarkoituksena on varmistaa sotilasjoukon taistelukyvyyn palautuminen mahdollisimman nopeasti taistelun jälkeen (Kuva 6D). Jälkitoimien johtaminen luokiteltiin kolmeen kategoriaan, jotka ovat toiminnan jatkuvuuden turvaaminen, ääritapahtumasta toipuminen ja operaatiosta palautuminen.

Kuva 6D. Tulikasteveteraanien kokemukset jälkitoimien johtamisesta.

Toimintansa jatkuvuuden turvaamiseksi joukko välittömästi taisteluiden päätyttyä ja taisteluensiavun annettuaan pyrki evakuoimaan joukot jatkohoitoon ja palaamaan sen jälkeen tilapäiseen partiotukikohtaan tai pysyvään tukikohtaansa. Se pyrki saavuttamaan kyvyn jatkaa kohti seuraavaa käskettyä tehtävää. Tukikohtaan palattuaan joukko kokoontui tukikohtaan, suoritti välittömät huoltotoimet.

”sen tapahtuman jälkeen sillon ku [liittolaiset]... iltapäivällä tuli vapauttaa meidät... se vahennus saapu... saapu [tukikohdasta] ensin lentokentälle ja

sieltä... saatettuna tonne tukikohtaan, niin... sen jälkeen meidät sitte... tuliasema kerrallaan vapautettiin... vaihettiin ja sit siinä oli... tota niin ruokailu ja huolto... täydentämistä” (Emil, E36)

Välittömän huollon jälkeen joukko suoritti tapahtuman itsenäisen epämuodollisen purkukeskustelun, jossa myös taistelusta selviytymisen tunteet tulivat näkyviin. Kyseessä oli yhdistelmä ääritapahtuman teknisestä purkukeskustelussa ja psykologisesta purkukeskustelusta. Purkukeskusteluun ei osallistunut yleensä ulkopuolisia.

”no oli... toki se oli ehkä... se... purkukeskustelu... että taas keräännettiin siihen lippukentälle... mut se oli ehkä semmosta... hyvä et ei nyt ihan ilmaan ammuttu, mut semmost niinku käsittämätöntä niinku, se purkautu se stressi..ja sitte ihmiset oli niinku... se oli sitte onnistumisen ilakointi... et kaikki on kunnossa... ja nyt se on niinku koettu ja se meni helvetin hyvin... semmosta loputonta riemua” (Eemeli, EEM117)

Välittömän teknisen jälkipuinnin tarkoituksena oli muodostaa tilannekuva tapahtumista siten, että joukko kykeni raportoimaan tehtävästä suullisesti ja kirjallisesti. Raportointi toteutettiin englanniksi, eikä taisteluun osallistuneet välttämättä osallistuneet itse sen kirjoittamiseen.

*”Emil: joo se oli... sieltä lähti tota se ... eli joukkue ei tehny mittää rapsaa... vaan se oli varmaan sitten se normaali operaatorapsa... mikä on lähtenyt sieltä...
Haastattelija: niinjoo, joku [päällikkö ja varapäällikkö] naputellu sen sit...
Emil: nii varmaan ne teki jonkun ja sit se lähti sinne” (Eemeli, EEM114)*

Haastateltavat kertoivat, kuinka taistelun tulenkäytön arviointi pyrittiin suorittamaan viipymättä viimeistään seuraavaan päivän kuluessa. Taistelupaikalle palaamista myös merkityksellistettiin osana sotilasjoukon voimannäyttöä vihollisten ja heidän tukijoiden suuntaan.

”ja sama homma oli muistaakseni tässä jälkimmäisessä... että sitten kun tilanne rauhoittu niin kyllähän me siellä kylässä myöhemmin käytiin... että oli siinä niinku sellanen että ei kyllä anneta turhaan siimaa... vaan niinku näytetään” (Elias, EL94)

Henkilöstön henkinen toipuminen

Haastateltavat kuvailivat toimintaa, jonka tarkoituksena oli palautua taistelusta henkisesti. Ysilöllisen palautumisprosessin lisäksi johtajat kuvailivat myös joukon palautumista. Eräs haastateltava kuvaili tapahtumaa, jossa joukko oli joutunut taisteluun pitkän lomattoman jakson päätteeksi, ja joukko oli toivonut taistelukokemuksen nopeuttavan lomalle pääsyä. Toisessa tapauksessa taistelukosketus oli aiheuttanut unettomuutta, johon suhtautuminen tukikohdassa olleelta lääkäriltä oli ollut penseää.

”ja tota... tästä käytiin omat palautekeskustelut... osalla oli erilaisia tunteenpurkauksii siitä...miksei päästy heti pois... mut ei siinä ollu mitään sen kummempaa... me hoidettiin pääsääntöisesti niinku keskustelema komppanian sisällä” (Niilo, NI92)

”[kollega] oli pyytänyt siltä [lääkäriltä] että saako jotain unilääkettä että pystyy alkaa nukkua kunnolla, niin se [lääkäri] oli alkanu meuhkaamaan... että pitää ottaa aseet pois” (Onni, O100)

Osana henkisen toipumisen prosessia haastateltavat kertoivat osallistuneensa erilaisiin purku- ja jälkipuintikeskusteluihin. Kokemukset olivat jäsentyneet toisistaan poikkeavalla tavalla ja erilaiset purkukeskustelun tarkoitukset ja kokoonpanot vaihtelivat kokemuksesta riippuen. Haastateltavat käyttivät myös defusing, debriefing ja purkukeskustelu -termejä sanoittamaan keskustelutapahtumaa, jossa ääritapahtumaa puitiin tukikohdassa oman joukon kesken tai ulkopuolisen läsnäollessa. Pääosassa keskustelutapahtumaa keskustelua oli johtanut taistelevan joukon ulkopuolinen henkilö, ja joissakin tapauksissa joukko oli käynyt ainoastaan joukon keskinäisen defusing -purkukeskustelun.

”ja sit oli tämmönen niinku... mun mielestä huonosti siihen tilanteeseen sopiva... yritys... debriefingistä tai defusingistä” (Eeli, EE64)

”tämän jälkeen briiffattiin... se mun joukko purki... tämän asian... ja mä oon käyny antaa... niinku esimerkin... ja meillä oli tämmöne... suunnilleen tämmönen tilanne... ja me on sitte menty...aavikolle... ja sit on käyty purkukeskustelut” (Emil, E88)

Useassa tapauksessa kokemuksiin keskustelutapahtumista on liittynyt myös aseelliseen voimankäyttöön liittyvä oikeudellinen tai tutkinnallinen selvitys. Keskusteluihin oli ottanut osaa joku joukon ulkopuolinen entuudestaan tuntematon henkilö, lakimies tai rikostutkinnan siviiliammatilainen. Taistelun jälkeisestä yhteistyöstä lakimiesten kanssa haastateltavilla oli myönteisiä ja kielteisiä kokemuksia ja usein ne koskivat voimankäytön säännökkisiä (rules of engagement, ROE).

”jälkikäteen niinku selvis että se [operaation] lakimies oli tulkinnu väärin sitä ROE:ta... niin siis meille perusteoppitunneilla sanottiin että pakenevaa vihollista ette saa ampua, kun se ROE on oikeesti niin, että vangittua mutta pakenevaa vihollista ei saa ampua” (Onni, O36)

”ja kaikki..oikeestaan oli muuten tota... helposti perusteltavissa..että sä olit..kun me ei oltu se alottava osapuoli ku se oli niinkun kaiken kaikkiaan... itsepuolustustilanne vaikka me hyökättiin... sekin oli niinku perusteltavissa... että se uhka oli sellanen että on järkevä hyökätä... laskettiin itsepuolustukseksi... kun sieltä ammuttiin käsiaseilla ja RPGllä ja me ammuttiin kuitenkin niinku 12.7lla ja sitte kranaattikonekiväärillä... et pitäis aina olla se voimankäyttö... se suhteellisuusperiaate täytyy... mut... et tota, et ku ne ampu sieltä compoundista muurien takaa..niin voitasko me laittaa, et ne ampui linnotetuista... asemista... et sillon me tarvittiin sitä vaikutusta ja läpäisyvoimaa niin se perusteltiin sillä... et pelkällä käsiasetulella me ei oltais... välttämättä saatu vaikutusta..tämmösi joutuu siin sit mieltii..jälkeenpäin” (Eemeli, EEM123)

Omien ja liittolaisten haavoittuneiden osalta haastateltavat kuvailivat, kuinka evakuoituja henkilöitä käytiin tapaamassa mahdollisuuksien mukaan seuraavana päivänä ja eräässä tapauksessa lievästi haavoittuneet lähtivät aamulla takaisin jatkamaan tehtävää oltuaan yön kenttäsaaralassa tarkkailussa.

”nii siit keissistä vaik siit niinku hyvin selvitiinki... ja kaks ukkoo siit vietiin tonne [tukikohdan] sairaalaan... ja minä ja tota kuljettaja ja sit se mun viestimies... me oltiin yö tarkkailussa siin MMTn vaunulla vaan... sit aamulla lähettiin uuteen partioon siitä.” (Emil, E101)

Operaatiosta palautuminen

Haastateltavien kuvailivat operaatiokokemuksesta toipumista kotijoukkojen ja läheisten informoinnin sekä viivästyneiden stressireaktioidensa havaitsemisen kautta. Taistelun jälkeen tieto taistelusta saattoi levitä operaatioalueen ulkopuolelle joko tulikasteveteraanin itsensä kertomana, haavoittuneen tulikasteveteraanin esimiehen kertomana tai operaation virallisen ja nopean tiedotustoiminnan avulla mediassa.

”että [laitan] vaimolle whatsappilla viestiä... että huomenna saattaa olla uutisissa jotain... mutta ei oo tullu lähellekään tätä leiriä... sit katon seuraavana päivänä uutisia... niin "suomalaisten kauhunhetket [operaatiossa]... niin voi vittu... siinä on vähän sama homma” (Onni, O139)

Eräs haavoittunut haastateltava kertoi esimiehensä ilmoittaneen hänen läheiselleen tapahtumista ilman lupaa - ennaaikaisesti. Haavoittunut itse oli haavoittumisensa jälkeen kokenut, ettei hänellä ole vielä tarvetta huolestuttaa läheisiään, erityisesti lastaan, tiedolla omassa haavoittumisestaan.

”vaimolle oli sanottu että sun miehes on kieltänyt kertomasta... että kerron nyt kuitenkin... oli soittanut... en oo varma oliko silloinen komentaja itse... en mä ollu kieltäny soittamasta... toi kysy toi kontingentin komentaja... kysy sairaalan ovella... että ooksä ilmoittanut kotiin, niin mä sanoin että emmä oo ehtinyt... että tässä on ollut vähän kaikenlaista... tyylisesti... ja sit mut vietiin paikattavaksi sinne... siitä oli vaimo oli vähän... katkera siitä että mä oon kieltänyt kertomasta [naurahtaa]... mä sanoin, että ei se pidä paikkaansa...” (Rasmus, RA105)

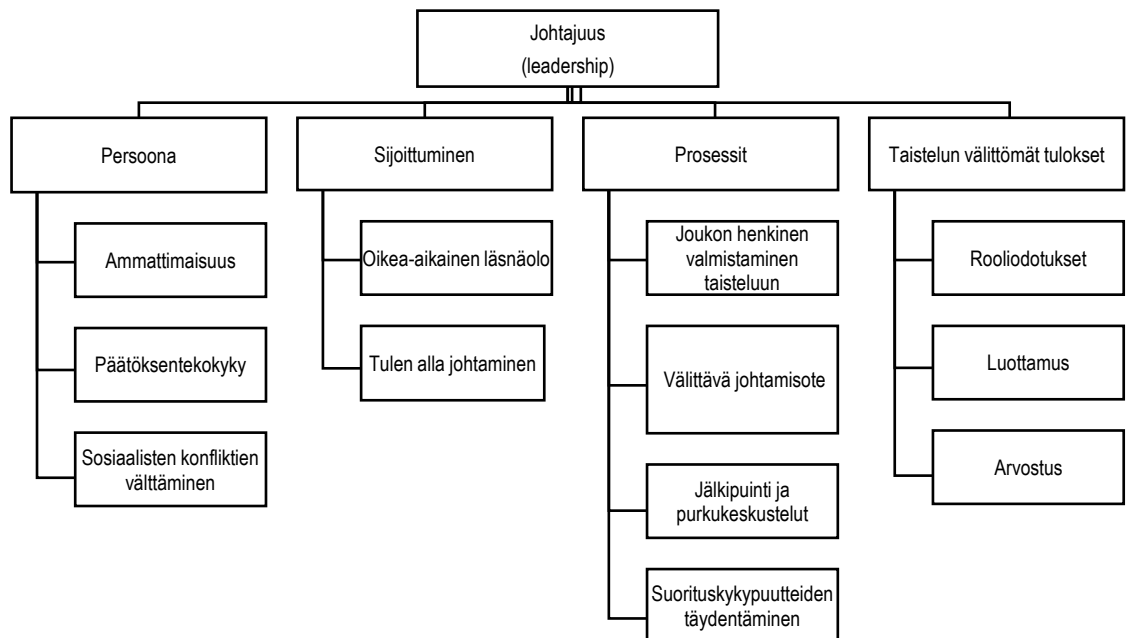
Viivästyneiden stressireaktioiden osalta haastateltavat kuvailivat erilaisia tilanteita, jotka ilmensivät johtajuutta ja olivat osin tapahtuneet vuosia tapahtuman jälkeen. Kokemukset olivat varsin ristiriitaisia. Eräessä tapauksessa haastateltava ei ollut kokoontunut tulikasteen kokeneen joukkonsa kanssa kertaakaan kotiutumisen jälkeen, kun toisissa tapauksissa he kertoivat kohtaavansa toisiaan toistuvasti. Eräessä tapauksessa tulikasteveteraanin alainen oli saanut henkisen traumansa käsittelyyn itseapua toisen maailmansodan aikaisesta suomalaisesta elämäkerrallisesta sotakirjallisuudesta. Tulikasteveteraanien itsensä järjestämien veljesiltojen avoimessa ja turvallisessa ilmapiirissä saattoi ilmetä myös aiemmin havaitsematta jääneet stressireaktiot, joiden käsittely oli yhä kesken vuosienkin jälkeen.

”kaikki asiat pysty... jutteleen ja sit... ja nyt sen niinko huomas... tuolla veteraanipäivilläkin niinku... oikeen sillain... että vähän meni niinku tunteisiin oikein, tiiäkkö ku siinä...näistä asioista vanhoi juttui... siel muisteltiin, ja sit ku huomattiin että se [etunimi] että sillä sakkaa tosi pahasti... että se oli siel yhdessä purkukeskustelussa... niin mä kysyin siltä siellä... että ko se... toi asioita esille niin mä kysyin siltä siinä, että [etunimi] et onks sul niinku kaikki hyvin... sillain... siinä oli ne kouluttajat ja kaikki paikalla... niin sit se veti oikein syvään henkeä ja

sano et ei hänellä kyl oo... ja se... siinä tilanteessa purki... kymmenen-viistoista minuuttia anto tulla niinku kaikki mitä häntä ahdistaa, että ei hän oo työkykyinen.. ja kaikki... huomaa... et oho... se onki pahas kunnos... ja sitten niinku se ilmapiiri... ja se oli edelleen niinko niin... tiiäksää hyvä... semmone... ihan uskomattoman hyvä” (Emil, E74)

5.2.4. Johtajuus

Tulikasteveteraanien kokemukset äärikontekstissa ilmenneestä johtajuudesta on jaettu neljään pääkategoriaan. Alakategoriat ovat persoona, sijoittuminen, prosessit ja taistelun välittömät tulokset (Kuva 6E). Johtajuuden teema on luonteeltaan läpileikkaava, sillä sitä analysoitaessa on pyritty erottamaan kokonaisuudesta managerointi (management) ja ääritapahtumanjohtaminen (commanding). Johtajuutta käsitteiden analyysiyksiköiden valintakriteerinä oli, että kaivattiinko kyseisen ongelman ratkaisemiseen johtajuutta ja tapahtuiko jotain ainutlaatuista ensi kertaa (vu jädé). Mikäli ainutlaatuisuuden ja poikkeavuuden vaade ei täyttnyt, kyse oli silloin ääritilannejohtamisesta tai valmistautumisen tai jälkitoimien johtamisesta. Taistelun kauaskantoisempia ja pitkäikäisempiä seurauksia tarkastellaan seuraavassa pääluvussa.

Kuva 6E. Tulikasteveteraanien kokemukset äärikonteksissa ilmenevästä johtajuudesta.

Persoona

Johtajan persoona näyttäytyi tulikasteveteraanien kokemuksissa kolmen alakategorian avulla. Ne ovat ammatillisuus, päätöksentekokyky ja sosiaalisten konfliktien välttäminen. Ammatillisuuden osoituksena johtajat pitivät sitä, että johtaja kykeni luomaan sellaiset toimintatavat ja ilmapiirin, jonka ansioista alaiset asettuivat tarvittaessa kuolemanvaaraan kyseenalaistamatta saamaansa tehtävää.

”niin ku just tää... [tierummun tarkastus] case tosta että laitetaan miehet seisomaan siihen tielle kun niitä ammutaan samaan aikaan, niin... eihän ne sinne mee, jos se ilmapiiri ei oo oikee... mä olin ohjeistanut että heti sitte... liipasimet pohjaan, ku ne nousee ylös siihen tielle... sit ne nousi, ja näin... ei kukaan... kyseenalaistanu, eikä varmaan niinku jos ajatellaan niitä jätkii niis vaunuis...niin toinen ryhmä... mikä oli täällä vieressä... mikä mene yli... niin en mä usko et nekään..kukaan... niinko... kyseenalaisti sitä..että miks täytyy mennä tai sitä tehdä.. et se oli vaan se... se vaan tehtiin... ei se varmaan niinku jossain viime sodissakaan, ku johonki hyökkäykseen oikein tiiäks lähti, kun ties että kaikki ei siit selvi, niin sinne vaan sit lähdettiin” (Emil, E77, E79)

Päätöksentekokyvyn näkökulmasta korostui myönteisenä se, että johtaja pidättäytyi kylmähermoisesti tekemässään päätöksessään alaisten poikkeavasta esityksestä huolimatta. Eräs haastateltava kuvasi, ettei osannut pelätä ääritilanteessa ja toinen haastateltava totesi sivuttaneensa kivuntuntemuksensa, jotta kykenisi johtamaan täysipainoisesti.

”se oli itselle aika kova paikka, kun jätkät ois halunnu irti, ja mä sanoin, että te ette voi lähteä, koska me ei tiedetä mitä teidän takana on ja, teidän pitää suojata [liittolaismaan] vasen sivusta... ja... pidä tasa. ja se käsky oli ihan tän suuntanen: pidä tasa, mä ymmärrän, pitääkää se” (Niilo, NI54)

Sosiaalisen konfliktin välttämisen -teema tarkoittaa tilanteita, jossa haastateltava kuvaili jättäneen tietoisesti kertomatta alaisilleen taisteluiden aikana tai niiden jälkeen tietoonsa tulleita sensitiivisiä asioita. Haastateltavat perustelivat kertomatta jättämistä pyrkimyksellä suojata alaistensa henkistä hyvinvointia. Samasta syystä haastateltavat jättivät korjaamatta alaistensa selkeitäkin väärinkäsityksiä tapahtumien kulusta välttääkseen ajautumasta konfliktiin heidän kanssa. Eräessä tapauksessa haastateltava kuvaili, kuinka pyrki perustelemaan järjenvastaisilta tuntuneita käskyjä alaisilleen konfliktien liennyttämiseksi esimiesten ja alaistensa välillä.

”emmä tiä niinku siitä... emmä oikeen johtamisesta osaa sanoo, mutta mutta eihän meillä niinku siellä... hyvät suhteet... kaikkiin ollu... meillä joukkueessa oli hyvät suhteet... mut ei siel niinku sillä tavalla ollu että tota... kaikkiin ois ollu hyvät suhteet... me oltiin ryhmäytytty hyvin, ja meillä oli hyvä henki... mut sit jos ajatellaan [muita sotilasjoukon osia], niin niihin asioihin tuli vähän semmosta vastahankaa” (Emil, E80)

Sijoittuminen

Sijoittuminen näyttäytyi haastateltavien kokemuksissa aika- ja paikkaulottuvuudessa. Ensinnäkin eräs johtajista kuvaili olleensa osa joukkoaan siinä määrin, että majoittui oman

joukkueensa reserviläisten kanssa, sen sijaan että olisi majoittunut muiden ammattisotilaiden kanssa. Yhteismajoittumisen voi katsoa parantaneen yhteenkuuluvuuden tunnetta ja sitoneen johtajan kiinteämmin primääriryhmäänsä.

”ei meillä ollu mitään semmosta... niinko tiiäksää... semmosta... et he olis esimerkiksi herrotellu ryhmänjohtajia tai minua... mä olin kaikille [lempinimi]... ihan joka jätkälle. jos jollain on asiaa, niin se huusi, et hei [lempinimi] hei, miten tää... ei ollu mitään... söörittelyä... tai muuta...me oltiin niinku yhtä tiimiä... ja sit... kertoo sekin paljoo et ku me vedettiin johnkin nightlociin johonki aavikolle, niin mää menin... yleensä sen mun joukkueeni kans... niinku suojattiin jotain osaa... me oltiin aina niinku keskenämme siellä... että jos pääosat on tuolla, niin me oltiin niinku yhtä semmosta pientä perhettä siellä kaikki” (Emil, E73)

Toisekseen, haastatellut kuvailivat hyvin rutiininomaisesti sijoittautuneensa toiminnan aikana vakioidusti keskeiselle johtamispaikalle, josta oli hyvä havainnointikyky, mutta toisaalta riittävä suoja. Johtamispaikat olivat olleet tulen alla kaikissa tapauksissa. Haastateltavat olivat siis jakaneet saman riskin kuin alaisetkin. Eräässä tapauksessa joukko oli sopinut poikkeavasta perustaistelumenetelmästä, jossa varajohtaja johtaa varsinaista taistelutilannetta nimetyn johtajan sijaan.

”no siis meillä oli niinku PTMnä niinku silleen että niinkun... toi tiimin varajohtaja johtaa... niinku taistelutilanteessa itse taistelua” (Onni, O91)

Lisäksi haastateltavat kuvailivat myönteiseen sävyyn sellaisia esimiehiään, jotka olivat lähteneet tapaamaan välittömästi taisteluiden jälkeen haavoittuneita ja tulikasteveteraaneja. Komentajat olivat koonneet vakioidusti mukaansa suojuen (close protection team, CPT).

”niinku haavottuneita... en muista että oliko monikko... vai haavottunutta... niin tonne [tukikohdan]... nii sinne kenttäsairaalaan... helikopteri tuo, niin [etunimi] oli lähtenyt sit komentajalle... tohon... auton... kyytiin... ja komentajan CPT:n siit meidän... leiristä niin..täyttä ajamaan sinne...[tukikohtaan] kun suomalainen tuodaan... mahdollisimman pian” (Emil, E95)

Prosessit

Haastateltavien kokemukset johtajuuteen liittyvistä prosesseista oli jaettu neljään alakategoriaan: 1) joukon henkinen valmistaminen taisteluun, 2) välittävä johtamisote, 3) purkukeskustelut ja 4) suorituskykypuutteiden täydentäminen.

Joukon valmistaminen taisteluun edellytti johtajuutta, jossa päämäärätietoisesti joukolle pyrittiin osoittamaan ennakolta, että taisteluun joutuminen on väistämätöntä tai jopa erittäin todennäköistä. Alaisten mieltä ja itsetuntoa pyrittiin vahvistamaan sanoen, että heidän osaamistaso varmasti riittää ja on taistelunkestävä.

”mistä tietää pärjäätkö... niin kirjoitin sillä tavalla siihen... puin sen sanoiksi, että... tota... ammattisotilaat pärjää... todennäköisesti... todennäköisesti koulutus ja kokemus ja osaaminen ja vastuu... luo rohkeutta... ja selkeitä

toimintakykyä... tommosessa ääritilanteessa ja se ehkä tämmöstä ennakoivaa johtamista... tai johtajan selviytymistä” (Eeli, E169)

Haastateltavat kuvailivat myös välittämisestä, tai taistelukyvyyn palauttamista poikkeavalla tavalla. Alaisista välittämisen voi katsoa näyttäytyneen tulituen antamisena, suojauskomentojen antamisena, CASEVAC -evakuoinnin järjestämisenä sekä toimintakyvyyn taistelunaikaisena ylläpitämisenä. Eräs haastateltava kuvasi kuinka kesken taisteluiden hän päätti toimeenpanna lyhyen tauon, jonka hän tarjosi suojassa vihollisen tulelta ja tähystykseltä kulaukset virvoitusjuomaa yhdelle alaiselleen. Kyseisen tauon aikana muu joukko jatkoi taistelua. Virvoitusjuomaa *käytettiin* keinona kohdata alainen rauhallisesti taistelun tuoksinassa ja toisessa tapauksessa poikkeavana palautumisen keinona.

”ja tottakai... ei siinä kokoaikaa... vastustaja ampunu ja me... vaan olishan siinä jo kuulakki loppunu... niin... välillä otettiin vähän seis... ja juotiin kokista välillä... ja sitten jatkettiin... taas eteenpäin” (Emil, E20)

”mä heitin niitä pulloja jätkille... ja jätkät nauro sitä... ja mä muistan et kaikki oli ihan paskasia... että limonadia... ja mä sit sanoin että en takaa et tuleeko ripuli vai ei... siinä on semmone hauska yksityiskohta et... se oli tästä paikasta varmaan 100 kilometriä varmaan kotiin päin” (Niilo, NI76)

Pääsääntöisesti tulikaste- ja taistelukokemuksiin liittyi välitön tekninen purkukeskustelu tapahtuman päätyttyä, mutta eräissä haastateltavien kuvaamissa tapauksissa purkukeskustelu oli luonteeltaan esitutkinnanomainen epäillyn kuulustelu. Tulikasteveteraanit kokivat, että heidän ammattimaisuutta epäiltiin, vaikka he olivat juuri selvinneet taistelusta ja lunastaneet rooli-dotukset täyttämällä käsketyt tehtävän.

”ja sitten... mikä... ei mun hyvinvointia parantanu, oli se... että mua kuultiin... ja kovasti väitettiin että ei oo esitutkinta... ehkä joku esiselvitys... mutta jouduin... käyttämään sitten tämmösiä... fraaseja... että tunsin henkeni uhatuksi... ja vaikutin vähimmällä mahdollisella voimalla... ja toteutin tehtävää... ja tämmösiä niinku... todella tylsiä lauseita tommosen täysin kiistattoman tapahtuman jälkeen... kysytään” (Eeli, EE140)

”ei vaan se rikosoikeudellinen puoli [ihmetytti]... et se niinku mikä itteeni ihmetytti, sen palveluksen jälkeen, et ei multa niinku kukaan niin PV:n puolelta oo niinku virallisesti... mitään tiedusteluja oo tullu” (Onni, O122)

Myönteiset kokemukset koostuivat puolestaan tilanteista, jossa joukko ensin purki tapahtumat itsenäisesti ja vasta sisäisen purkukeskustelun jälkeen taisteluiden ulkopuolinen henkilö keskusteli joukon kanssa. Parhaimmillaan keskusteluyhteys oli rakentava ja esimies osoitti kiireettömyyden tuntua ollessaan läsnä joukon luona totuttua pidempään.

”sit siihen tuli tietysti päällikkö... ja [kriisinhallintajoukon] komentaja ja kaikki siihen ihmetteleen... et... taputtelemaan selkään, et hyvin meni... kellään ei käyny mitään, se oli kaikille se iso huoli” (Eemeli, EEM118)

Johtajuutta kaivattiin myös havaittujen suorituskykypuutteiden täydentämisessä sekä materiaalistesta että toimintatapamallien näkökulmasta. Eräissä tapauksissa joukon varuste- ja

kalustopuutteista oli reklamoitu jo ennen tulikastetta tuloksetta. Esimies osoitti johtajuutta hyödyntämällä virallisia ja epävirallisia prosesseja parantaakseen joukon varusteiden ja kaluston suoja-arvoa.

”mut sit niinku tää [etunimi] ja tää toinen [etunimi]... niin ne teki ammattiliitolle avoimen... kirjoitti kirjeen... niinku tästä varustepuutteista ja sen jälkeen rupes niinku tapahtumaan” (Onni, O77)

Toimintatapamallien ja perustaistelumenetelmien kehittämisen näkökulmasta haastateltavat korostivat olevan tärkeää, että joukko oppii virheistään ja kykenee parantamaan omaa toimintaansa itsenäisesti. Tämä edellyttää jo harjoittelun aikana sitä, että lopputulos on keinoja tärkeämpää. Toisessa tapauksessa haastateltava kuvaa kuinka ymmärsi vasta taistelun jälkeen omaa toimintaansa kriittisesti arvioidessaan luottaneensa liiaksi tuettavan joukon tekemiin valmisteluihin ja opastukseen oman taistelusuunnitelmansa kustannuksella.

”ja sit siinä on niinku meiän kulttuurissa semmonen tietynlainen... epäonnistumisen pelko... niin ei me niinku anneta sille joukolle mahdollisuutta... niinku epäonnistua... siinä koska sit aatellaan että jos se joukko epäonnistuu... niin sit haukutaan kouluttaja... sillä ei pitäis olla mitään merkitystä... vaan... lopputulos pitäis olla tärkeintä... niin et mitä se joukko oppii... ja yleensä virheistähän se oppii eniten... ja sit se on niinku pienemmässä mittakaavassa niinku perusyksikössä saattaa olla... et niinku... ei... uskalleta antaa sille joukoille vapaita käsiä, vaan varmistetaan että se onnistuu... aina ja kaikilla on hyvä mieli” (Eemeli, EEM42)

”kun täällä oli päiväsaikaan tehty valmistelut... että kun me tullaan paikalle niin mihin... siellä oli henkilöt valmiina... että mä vien teidät suojaan tänne... ja mä oon teidän kaa... oli tehnyt ne niinku area reccen... että siellä oli tehty... suojaussuunnitelma valmiiksi...mutta empä tajunnut... ois pitänyt tajuta... helppo sanoo jälkikäteen... että hei.pitää päänsä... että hei me tehdään yhdessä... ja me tehdään vaik toi juttu...koska nyt meillä oli kuitenkin ihmisii täällä... täällä... täällä... ja täällä [osoittaa piirroksesta neljä paikkaa kynällä] ” (Niilo, NI69)

Taistelun välittömät tulokset

Taistelun välittömät tulokset -pääkategoriaa jakautuu kolmeen teemaan, jotka ovat rooli-odotukset, luottamus ja arvostus. Tulokset osoittivat, että johtajat kokivat alaisten rooli-odotusten kohdistuvan johtajan käskynanto- ja päätöksentekokykyyn, erityisesti epäselvissä tilanteissa. Kuitenkaan joukko ei ollut riippuvainen johtajansa käskystä, vaan vastasi tuleen ilman eri käskyä. Vastavuoroisesti johtajat kokivat taistelukokemuksensa perusteella alaisiansa olevan lojaaleja, täsmällisiä ja ammattimaisia.

”no mulla oli siinä... ihan niinku superhyvät ne jätkät... että se [ryhmänjohtaja] oli semmonen kovaääninen kaveri ja toi hyvin suoraviivainen... ja sit tota... [ryhmänjohtaja] oli tääl toises ryhmäs niin hän oli... paljon rauhallisempi... mut ihan ehdoton... luottamus... kaikilla sen miehillä johtajaan... kummassakin

ryhmässä... että ei siellä ollu niinko... pienintäkään... ei tullu mitään nurinaa, ikinä... niinku miehiltä johtajia kohtaan” (Emil, E70)

Toinen taistelun välitön tulos koski luottamusta. Siinä missä tulikaste vahvisti suomalaissotilaiden keskinäistä luottamusta, sen seurauksena luottamus paikallisten turvallisuusjoukkoihin ja liittolaisiin joko vahvistui tai heikkeni. Osa haastatelluista kuvasi kuinka taistelutilanne osoitti osan heistä epäluotettavaksi, eikä käsitys muuttunut. Epäluottamusta lisäävät tapahtumat liittyivät kansallisiin rajoitteisiin, epätietoisuuteen tai holtittomaan aseiden käyttöön. Pääsääntöisesti liittolaisiin suhtauduttiin luottamuksella, muutamia tapauksia lukuun ottamatta. Luottamusta lisäävät toimet liittyivät siihen, että rajoitteista ja haasteista huolimatta joukko koki tullessa autetuksi liittolaisten ja paikallisten turvallisuusjoukkojen toimesta ja tulikasteveteraaneille syntyi kokemus siitä, että se ei ole jäämässä yksin heitteille.

”[liittolaismaan] majuri... halus että... tää oli mun aluetta... että mä ajan keulaan... siinä vaiheessa mä sanoin... että ei käy... että tai mä sanoin että käy... jos mun auton perään tulee [panssaroitu ajoneuvo]... nii sit käy... että siinä on torni suojaamassa... kun me jalkaudutaan, muuta... vähän piti pelkurina mua siinä vaiheessa... mut mä sanoin että emmä lähe niinku kahella [panssaroimattomalla ajoneuvolla] siihen kärkeen” (Rasmus, RA70)

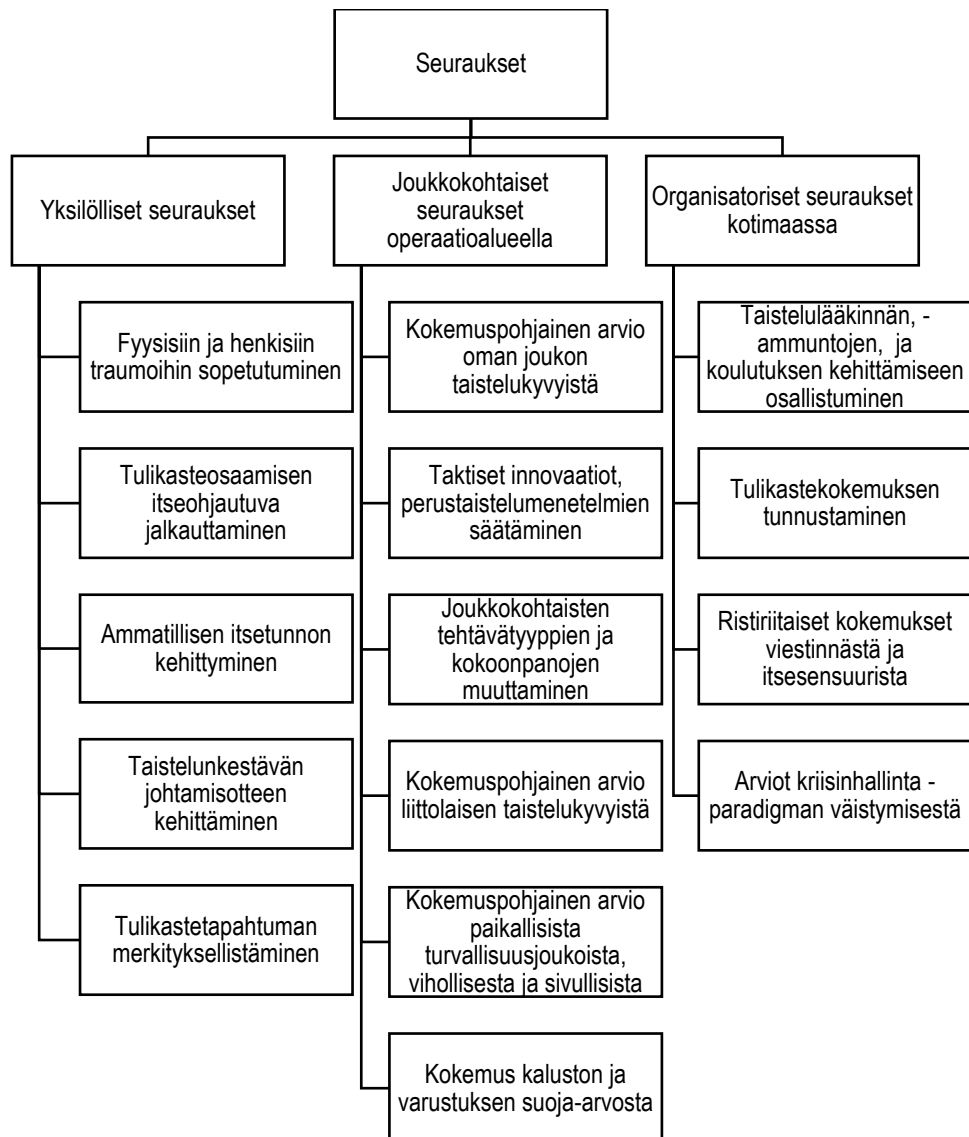
Kolmas tulikasteessa muutoksen kokenut teema oli arvostus. Taistelu osoitti, että tulikasteveteraanit kansallisuudesta riippumatta osoittivat arvostusta tuoreille tulikasteveteraaneille. Kokeneemmat veteraanit osoittivat kiinnostusta tuoreita veteraaneja ja heidän kertomuksiaan kohtaan yleensä heti tukikohtaan palaamisen jälkeen. Myös haastatellut toimivat itse samalla tavalla kohdatessaan myöhemmässä vaiheessa uusia tulikastettuja henkilöitä. Arvostus ei kuitenkaan ollut automaatio, vaan suhtautuminen tulikasteveteraaneihin myös jakoi ei-veteraaneja. Siinä missä toinen esimies tai komentaja halusi tulla viipymättä paikalle tapaamaan joukkoja, ja antoi taistelun jälkeen taisteluvarustukseen liittyviä erivapauksia, toisissa tapauksissa esimies ei edes vastannut joukkonsa tervehdyksiin heitä kohdatessaan. Myös erilaiset tehtävän luonteet synnyttivät vastakkainasettelua tukikohan sisällä.

”että siinä oli semmonen tietty... niinku vastakkainasettelu... sen osiltaan... että... nythän se väki siellä tukikohdassa jakautui kahtia... oli "me ja [joukon nimi]"... ketkä teki töitä ulkona, ja sit niinku [kansallisuus]... niin nehän istu meidän äijien... kanssa kato asehuolto... opetti että kannatta tehdä näin... ja jutteli meidän ukkojen kans...koska täytyy muistaa et... siellä kolahteli myös... niinkun mä tiedän tämän, koska mun silmille on tullut tästä niinku vuosia myöhemmin.. [toinen osapuoli:muut] koki et he jäi niinku... paitsioon... et hekin teki tärkeätä duunii... mut ku heillä ei ollu välttämättä mitään... niinku kolahduksi” (Niilo, NI117, NI121)

”puhun nyt, koska hänen seuraajansa oli ihan päinvastainen... me oltiin ihan arvottomia... et se ei tervehtinyt äijii... se seuraaja... kertaakaan aamupalalle mennessä ja niin eteenpäin” (Niilo, NI120)

5.3. Tulikasteen ja taistelukokemuksen seuraukset

Kriisinhallintaveteraanien tulikastekokemusten seuraukset olivat moninaiset. Analyysin perusteella seuraukset jaoteltiin kolmeen pääkategoriaan; yksilöllisiin seurauksiin, joukkokohtaisiin seurauksiin operaatioalueella ja organisatorisiin seurauksiin kotimaassa (kuva 6F). Yksilölliset seuraukset ovat yksilön kokemia tai yksilöllisistä lähtökohdista merkityksellistettyjä. Joukkokohtaisilla seurauksilla puolestaan tarkoitetaan asioita, joilla oli vaikutusta operaatioalueella toimivaan omaan joukkoon tai muihin toimijoihin.

Kuva 6F. Tulikasteveteraanien kokemukset ääritapahtuman seurauksista.

Taistelukokemuksen myötä kokemukset ja arviot jäsenyivät joukon keskusteluissa ja niiden perusteella, johtajille muodostui kokemuspohjainen käsitys oman joukon suorituskyvystä taistelussa. Joukko sääti toimintatapojaan joko itseohjautuvasti tai käsketyksi. Se myös uudelleenarvioi liittolaisten, paikallisten turvallisuusjoukkojen ja muiden joukkojen kyvykkyyksiä tai rooli-odotuksia.

Kolmanneksi, organisatoriset seuraukset kotimaassa -pääkategoria sisältää tekijöitä, jotka kuvasivat organisaation asenneilmapiiriä ja suhtautumista tulikasteveteraanien taistelukokemuksiin. Haastateltavat kertoivat osallistuneensa pääosin itseohjautuvasti tukemaan seuraavien rotaatioiden kouluttamiseen ja koulutuksen kehittämiseen. Lisäksi he nostivat esiin kompleksisen viestintä- ja vuorovaikutussuhteen, jossa välttämätön operaatioturvallisuus, julkisuuslain rajoitteet, organisatorisen mainehaitan välttäminen ja tietoinen itesesensuuri muodostivat yhteen kietoutuneen kierteen, jossa tapahtumista lopulta puhuttiin ulkopuolisille korostuneen harkitusti.

Yksilölliset seuraukset

Yksilölliset seuraukset -pääkategoria jakaantui viiteen alakategoriaan. Alakategoriat olivat fyysisiin ja henkisiin traumoihin sopeutuminen, tulikasteosaamisen itseohjautuva jalkauttaminen, ammatillisen itsetunnon kehittyminen, taistelunkestävän johtamisotteen kehittäminen ja tulikastetapahtuman merkityksellistäminen.

Haastateltavat kertoivat kuinka taistelun seurauksensa saatuihin fyysisiin ja henkisiin traumoihin sopeutuminen tapahtui usein eri tavoin. Varmistaakseen hoitopääsyn taistelussa vammautuneet suomalaiset kriisinhallintaveteraanit olivat järjestäytyneet 2000-luvulla yhdistykseksi. Hoitoon pääsyn liittynyt yhteistyö ei ollut sujunut kitkatta Valtiokonttorin kanssa, mutta Puolustusvoimien toiminnalle annettiin tunnustusta säännöllisten vammautuneiden veteraanien tapahtumien organisoimisessa. Eräs haastateltava kertoi kuinka välittömänä haavoittumisensa seurauksena: *”ihminen liikkuu aika isoillakin haavoilla ihan tehokkaasti”*.

Henkisten vammojen osalta tulikasteveteraanit kertoivat havainneensa omassa toiminnassaan pitkittyneen stressin oireita, kuten kimpaantumista, huumorintajuttomuutta, levottomuutta, ja hermostuneisuutta, ja oireita saattoi pahentaa pitkä jakso ilman palvelusvapaita.

”joo se alko olla... siinä tuli semmosia lieveilmöitäkin... jotka ei ollut kovin hyviä... eli eli... nyt ihan pitää muistella... vai olikohan se rpg keissin jälkeen meillä oli todella pitkä pätkä kun me oltiin siellä alueella... seittemän viikkoo... ja se sattui ihan sen pätkän... lopulla niin siinä alko näkemään porukasta... että nyt niinku pitää päästä purkaan vähän stressiä Suomeen... että siellä oli pinna

itse kullakin todella kireellä... ja ehkä se oli se... joo se oli se RPG-keissin jälkeen... koska siinä oltiin ehitty olla alueella... jo sen kolme kuukautta ja mitään ei ollu sattunu ja se oli vähän sellanen valheellinen turvallisuuden tunne oli alkanut hiipimään... ja sitten kun räsähtikin ja sitten siihen pitkä kiinniolo... päälle... niin... siinä oli niinku hermo tiukalla” (Elias, EL108)

Haastateltavat kertoivat myös, kuinka taistelustressin oireista olivat kärsineet myös sellaiset henkilöt, jotka eivät olleet läsnä taistelussa, vaan saaneet tietää tapahtumista joko reaaliaikaisesti tai jälkikäteen. Eräs haastateltava kertoi jääneensä paitsi Puolustusvoimien organisoimasta kotiinpaluukoulutuksesta yhdessä erään haavoittuneen kollegan kanssa. Haastateltavien mukaan osa tulikasteveteraaneista oli komennuksensa jälkeen ollut tilapäisesti työkyvyttömiä, kun taas osa heistä oli jatkanut kotiuduttuaan henkisten traumojensa käsittelyä puolisonsa kanssa.

”et se oli peljästy ny niin paljon... sitä... ja ko ties... että kaveri siel autos viel... ja sit [etunimi] sano jälkeen päin et hänen... sillon ko se... kotiuduttiin... niin pari kertaa hän emännälle itki sitä tilannetta... hän peljästy niin paljon, että kaveri kuolee... et hää joi viinaa ja päästi itkun... et kyl se niin kova juttu oli” (Emil, E105)

Haastateltavat kuvailivat kuinka pyrkivät itseohjautuvasti jakamaan ja jalkauttamaan heille kertynyttä tulikasteosaamista. Erityisesti tulikasteveteraanit kuvailivat järjestäneensä erilaisille ammattisotilas- ja varusmiesyleisöille opetustilaisuuksia. Pääosa haastateltavista ei ollut laatinut mitään henkilökohtaista päiväkirjaa tai raporttia, mutta lähes kaikilla haastateltavilla oli hallussaan erilaisia video-, kuva- ja äänidokumentteja, joita he olivat hyödyntäneet kokemustensa analysoinnissa ja jalkauttamisessa.

”pidettiin henkilökunnan koulutuspäivä... niin mä itse otin yhteyttä... pataljoonaupseerin että... ois tämmönen... sopiiko... ei oo tarkoitus keulii tällä mut on semmosta kokemusta mitä..kenelläkään ei ole... ja siinä... vastaanotto oli semmonen että tää on yks riesa lisää... tää on yks riesa lisää... että [Eeli] on liian aktiivinen täs asiassa... mut ei mua mitenkään tukahdutettu siinä..mut se ei ollu mitenkään innostunut..se vastaanotto... ja sitte pidin... sen... esityksen... komentaja puhu sitten omia sanojaan... miten komentajat puhuu... mut ei se... oltiin niin eri taajuudella siinä asiassa” (Eeli, E146)

Kaikki haastateltavat olivat poikkeuksetta toimineet tulikasteensa jälkeen Porin prikaatin kriisinhallintakeskuksessa kouluttajina eri pituisissa jaksoissa. Haastateltavat myös pohtivat kriittisesti, kuinka paljon yksittäisestä taistelukokemuksesta ylipäätään voi ammentaa oppia. Eräessä tapauksessa haastateltava oli laatinut kollegansa kanssa raportin, jolla hän kertoi muodostuneen laajahko lukijakunta.

”kyl sitä [raporttia] luettiin niinku... ei niinku et me oltas sitä promottu... vaan se poiki kyl tosi paljon yhteydenottoja ja... jopa semmosta niinku kiitosta... ihan semmosilta... niinku kenttäväeltä... en tarkota niinku näitä peruseverstikiitoksia... että... jopa yks sotilaspastori sano että hän luki sen teidän jutun ja sano että olipa mainio... koska siinä ei piehtaroitu... mun mielestä... sullahan voi olla eri mielipide... et mehän ei niinkään keskitytty niihin keisseihin,

et se ei ollu mikään kertomus siitä, mitä me tehtiin, vaan sehän oli se että mikkä on suosituksia ja pieniä semmosia” (Niilo, NI101)

Kolmantena alakategoriana oli ammatillisen itsetunnon kehittyminen, joka tarkoittaa sotilaan ja sotilasjohtajan itseluottamuksen kasvamista taistelusta selviytymisen seurauksena. Tulikaste koettiin merkitykselliseksi sotilaan ammatillisen kehittymisen kannalta ja taistelun jälkeen haastateltava koki aidosti osallistuneensa sotaan.

”sitten niinku tavallaan se... sinisilmäisyys oli karissut sen illan aikana... et niinku tavallaan tuli se... niinku et me niinku ollaan oikeestaan niinku sodassa täällä, et niinku tavallaan se henkinen valmistautuminen ja myöskin valmistautuminen niinku aseiden käyttöön niin se sitten niinku parani huomattavasti” (Onni, O115)

Eräs haastateltava pohti kuinka oma mahdollinen ”jäätyminen” tulikastetilanteessa olisi todennäköisesti johtanut alan vaihtamiseen. Onnistuneen tulikasteen koettiin kuitenkin syventäneen vilpittöntyä luottamusta muihin samaan ääritapahtumaan osallistuneisiin tulikasteveteraaneihin.

”sotilasuran kannalta... ei uran... tai sotilaselämän kautta tän olemisen kannalta... joo toi reissuna oli semmonen... mut ehkä sit kuitenkin [seuraavina vuosina] vaikei ollu tän kaltasta... niin tän porukan kanssa... oli vielä enemmän... tai vähintäänkin yhtä tärkeä... ei tulikasteen kannalta... vaan ammatillisesti muuten... että millaista se on kun on sitten tosi pieni porukka ja äärimmäisen ammattitaitoisia ihmisiä ja voit luottaa vilpittömästi... niinku kallioon... fiksumpi ihmisiä kuin sinä itte... se on niinku hyvä lähtökohta noitten kans aina” (Niilo, NI147)

Tulikastekokemus oli mahdollistanut tulikasteveteraanin oman johtamisotteen kriittisen arvioinnin ja taistelunkestävän johtamisotteen kehittämisen. Haastateltavat kuvailivat, kuinka on tärkeää, että laadittavat sota- ja taistelusuunnitelmat ovat realistisia ja toteuttamiskelpoisia reserviläisarmeijan joukoille.

”että silloin ku me kapiaiaset piirretään näit nuolia... ja siellä pitäis jonkun liikkua kärjessä... niin siellä on humoristisesti sanottuna lempäläläinen maatalouslommittaja... se pitäis niinku hahmottaa siinä realismissa... kun me tehdään kaikkia taktiikan päätöksiä ja muita... että ne toteuttaa ihminen... siellä on kymmenen tai kuuskyt ihmistä... ihmiset pelkää... ne kääntyy takasin... siis niinku... tarvi valmistautuu tavallaan kaikkiin tämmösiin ja mun mielestä se on ammattisotilaiden... mun kokemus on se että se on se perisynti” (Niilo, NI55)

Taistelu osoitti myös, että joukon taistelijaotusta ei kannata tehtävän aikana muuttaa, vaikka sekaryhmien muodostaminen olisi tukevan joukon näkökulmasta perusteltua. Taistelutilanne osoitti myös, että johtamispaikka tai johtajan sijoittumisen tuli olla tarkoituksenmukainen. Eräs tulikasteveteraani kuvasi taistelun päätyttyä käyneensä hyvähenkistä keskustelua alaisensa kanssa taistelunaikaiseen päätökseensä liittyen, jossa päätti käskä alaisiaan pitämään tasa ja kieltäen heitä irtaantumasta.

Viides yksilöllisiä seurauksia tarkasteleva alakategoria oli tulikastetapahtuman merkityksellistäminen. Alakategoria sisältää sellaiset tekijät, jotka liittyvät tulikastetapahtuman uudelleen arviointiin. Usean haastateltavan osalta tulikastetta ei oltu koettu vaarallisimmaksi tilanteeksi eikä tilannetta pidetty erityisen vakavana. Terroriräjähdeuhkatilanteet jakoivat haastateltavien käsityksiä – toiset eivät pitäneet niitä tulikasteena, ja toiset kuvailivat tapahtumaan liittyvää epävarmuutta ja avuttomuutta. Toisaalta ensimmäinen taistelukosketus saattoi tuntua pahemmalta kuin jälkimmäinen, tapahtuman luonteen vuoksi. Tulikastetta muistellaan vuositapaamisissa nimenomaan sen ensikertalaisuuden vuoksi, sillä ensitaistelun koettiin liittäneen joukot osaksi suomalaista ylisukupolvista veteraanien ketjua.

”mut siin huomaa... niinku eron siinä... miten niinku [taistelukokemus] asioita käsitellään... mä ajattelen että se johtuu kulttuurihistoriasta... täytyy kuitenkin muistaa... et meidän ikäluokka... mitä jätkätkin edusti, niin heidän isovanhempansa... tai isovanhempien vanhemmat on ollu sodassa... siis Suomen kulttuurihistoriassa... sota on kuitenkin ollu sun ja mun ikäluokalle läsnä niinku kuitenkin... siitä on puhuttu” (Niilo, NI96)

Haastateltavat kuvailivat, kuinka tulikasteen onnistuminen on todella merkityksellistä ja osa heistä koki olleensa etuoikeutettuja selviytyttyään tulikasteesta ilman omia tappioita. Onnistuneen tulikasteen koettiin taas olleen kasvattava ja vahvistava kokemus.

”no ei oikeestaan mitään uutta mut se vanha sanonta, et se tulikaste ei saa... epäonnistua... niin se on kyl... pitää edelleen paikkansa... et se merkitys mikä sillä onnistuneella tulikasteel... niin se on niinku ihan korvaamaton... se on niinku käsittämätön boosteri sille porukalle ja simmonen... niinku parikymppisestä äijjistäkin tulee yhtäkkiä ainakin kaks vitonen... että se niin ku myös tietyl tapaa niinku... kasvattaa ihmistä... ylättävän nopeesti tommonen... et oot niinku... taistelet... niinku... vaikkei toi niinku sanoin... niin kovin vaativa tilanne, et ois tosi huonoo tuurii... että jollekin ois käynyt jotakin tossa” (Eemeli, EEM147)

Haastateltavat kuvailivat pohtineensa tulikastekokemuksen merkitystä. Eräs haastateltava totesi tulikasteen antaneen perspektiiviä elämään, sillä resilienssi, itsevarmuus, paineensietokyky ja tunne toiminnavapaudesta olivat kasvaneet. Haastateltava korosti, ettei tarkoita toiminnanvapaudellaan ”rokkamaista kapinointia”, vaan että muodollisuuden sijaan tulisi yhdessä keskittyä tärkeisiin asioihin.

”mut mitä se tekee... se antaa sulle näkemyksen...- se antaa siis sulle... mist mulla on ollu hyötyä niin, niin kauan ku viestiyhteydet toimii ja kukaan ei oo kuollu, niin ei oo mitään hätää... se on antanut mulle ihan rauhan ajan työhön... on se työ ollut sitten opiskelu yliopistossa... tai on se ollut sit sotilastyö... niin mä en stressaa hirveesti... koska mä tiedän... että asiat järjestyy... mikään ei oo siis... jos joku deadline paukkuu... tai joku majuri pahottaa mielensä... niin se ei merkkää vittujakaan... että kaikki menee hyvin... tietynlailla stressivapaata... että ei täs oo nyt vielä hätää... että paljon on aina tehtävissä... että aina joku sanoo, että ei voi tehdä... tottakai voi tehdä!” (Niilo, NI140-144)

Joukkokohtaiset seuraukset operaatioalueella

Haastateltavat kuvailivat, kuinka tulikasteella oli erilaisia sosiaalisia vaikutuksia operaatioalueella. Ensiksi, kokemuksen myötä arviot oman joukon taistelukyvyistä ja -potentiaalista vahvistuivat tai muuntuivat. Toiseksi, myös taistelukokemus osoitti joukon käyttämän ajoneuvokaluston suoja-arvon konkreettisella tavalla ja toisaalta taistelussa koeteltiin liittolaisten, paikallisten turvallisuusjoukkojen, vihollisen ja siviilien kykyjä.

Taistelukokemuksen myötä haastateltavat kokivat keskinäisen luottamuksen lisääntyneen erityisesti reserviläisiä ja koko reserviläispohjaista asevelvollisuutta kohtaan. Toisissa tapauksissa taistelutilanne osoitti sinänsä kuuliaisen ja lojaalin joukon soveltamiskyvyn olleen puutteellinen. Haastateltavat kokivat taistelukokemuksen myös parantaneen ryhmäkoheesiota taisteluun osallistuneiden taistelutovereiden kanssa riippumatta kansallisuudesta, mutta samalla etäännyttäneen muusta joukosta. Eräs haastateltava kuvasi taistelun osoittaneen, että suomalaiset eivät olleet valmistautuneet tulikasteeseen parhaalla mahdollisella tavalla:

”ja tota... se mikä kävi mulle ainakin ilmi... niin... enkä mä sano sitä välttämättä... niinku negatiivisessa... vaan niinku toteamuksena... eihän suomalaiset olleet kontingenttina valmistautuneet siihen, mitä me tehdään sit, jos joukot joutuu taisteluun... näin se näyttäyty mulle” (Niilo, NI93)

Taisteluiden päätyttyä säädettiin perustaistelumenetelmiä uhkan näkökulmasta tarkoituksenmukaisemmaksi ja otettiin käyttöön joukon itsensä kehittämisiä taktisia innovaatioita. Taktiset innovaatiot koskivat erityisesti pimeätoimintaa, toimintaa kohdattaessa tuliylläkkö, maa- ja ilmakomponentin välistä yhteistoimintaa sekä epäsuoran tulen tehokasta käyttöä. Taktisten innovaatioiden yksityiskohtien paljastuminen voivat luonteensa vuoksi aiheuttaa vähäistä tai vähäistä suurempaa haittaa Suomen maanpuolustukselle, joten niiden kuvailu toteutetaan tämän tutkimusraportin ulkopuolella. Yhtä kaikki, taktisten innovaatioiden merkitys oli oleellinen, sillä palkatulla henkilöstöllä ei ollut aiempaa omakohtaista taistelukokemusta.

”ja nyt täytyy muistaa... et taustallahan varmaan isommilla herroilla paino se... että miks se nousi tavallaan semmoseen arvoon... oli se että siitä oli hetki aikaa vierähtänyt... et niinku... tämän kaltaisesti... [naputtaa tulikastepiirrosta] oli ollu tommosia” (Niilo, NI128)

Tulikasteen seurauksena myös joukon tehtävyyttä, operointialuetta tai kokoonpanoja muutettiin. Haastateltavat kuvailivat, kuinka joukko vahvasti resurssiensa puitteissa läsnäoloaan alueella lisäten taisteluvoimaansa ja kohottaen reservijoukkojensa liikkeellelähtövalmiutta. Eräessä tapauksessa liittolaismaa lennätti täydennysjoukkoja operaatioalueelle turvallisuuden vamentamiseksi. Myös tukikohdan puolustusjärjestelyitä paranneltiin ja eräessä tapauksessa tulikasteen seurauksena siirryttiin suurempiin joukkokokonaisuuksiin, joiden itsenäinen kyky vastata kasvaneeseen uhkaan oli parempi.

”[liittolaismaalla] oli... kyky älyttömän nopeesti... keskittää joukkoja... semmosta mikä ei... meillä ainakaan silloin... ku ei oltu oltu... missään nopean toiminnan joukoissa mukana... niin ehkä suomalaisille... ei ois ollu semmosta... lähes dynaamista kykyä” (Eeli, EE135)

”mutta varauduttiin aina siihen taistelukosketukseen... niin sit se oli paljon kootumpaa se... niinku... niis tulevis taisteluis yleensä” (Eemeli, EEM128)

Myös liittolaisuus- ja yhteistoimintasuhdet saivat tulikasteensa. Haastateltavat kuvailivat myönteiseen sävyyn liittolaisten osoittamaa rohkeutta, kykyä käyttää aseistusta, laajaa aseistusvalikoimaa ja heidän korkeatasoista sotilaskoulutustasoaan. Erityisen myönteisenä kuvattiin tapahtumia, jossa liittolaismaan toiminta oli pelastanut suomalaissotilaan hengen.

”mut se osoittaa sitä [liittolaismaan] joustavuutta... ja semmosta erilaista mindsettiä operaatioon... et he varautuu... toivoo tietenkin että sitä... tarvi käyttää, mut heillä oli kaikki tota niin... kunnon NVG:t... IR-laserit aseissa... optiset tähtäimet... konekiväärit... ja sitten tota rynnäkkökiväärit ” (Eeli, EE97)

”[liittolaismaan sotilaisiin] mä luotin ihan täysin... ei mitää... ne haukkuu [heitä] sotilaina, jotka ei oo sotinut niiden kanssa” (Rasmus, RA104)

Haastateltavat kuvailivat kielteisenä tilanteita, jossa jokin kansallinen varauma tai muu syy esti tulen alla olevan suomalaisjoukon tukemisen. Toinen kielteisenä koettu tilanne koettiin, kun liittolaismaan edustaja pyrki pienentämään omaan joukkoonsa kohdistuvaa uhkaa käskemällä suomalaiset etenemään monikansallisen joukon kärjessä, vaikka suomalaisia vastaan oli isketty.

”mut sit selviskin et tota noinnin... joku [liittolaismaan] kenraali oli saanut latvaräjähdyksen siitä että niiden hekomiehistöt ei ollu noussu... se oli käsenyt ne ilmaan... ja sit me saatiin tieto siitä, että helikopteri onkin tulossa... niin se kävi vaan kääntymässä päitten päällä ja siis... siinä oli joku tällanen juttu niinku että onko... kysy että onko ympäristö turvattu” (Onni, O48,O50)

Liittolaismaiden lisäksi haastateltavat kuvailivat heidän tulikastekokemuksella olleen seurauksia myös käsityksiin paikallisista turvallisuusjoukoista, vihollisesta ja sivullisista. Paikalliset turvallisuusjoukkojen osallistuminen samoihin taistelukosketukseen suomalaisten kanssa ei ollut tutkimusaineiston valossa poikkeus. Haastateltavat luonnehtivat pääosin kunnioittavasti paikallisia turvallisuusjoukkoja heidän taistelussa osoittamansa urheuden vuoksi.

”[turvallisuusjoukkojen] joukkueenjohtaja... niillä oli hyvät varusteet... yötähtäimet oli niinku johtajalla ja varajohtajalla... ne sai tehtäväksi hyökätä tonne ja pitää sen alueen...ne tekikin sen sitten... ne puhdisti sen... ihan jalkaväkihyökkäyksenä teki... joukkueenjohtaja oli tosi hyvä tyyppi, se oli... en muista sotilasarvoo... mutta aliupseeri...se oli kyl tosi tehokas jäpikkä... sinne ne hävis kun ne käskyn sai... sit kuulu vähän pauketta, ja sitten tuli vaan ilmoitus... homma hoidettu... haltuun otettu... ei omia tappiota” (Rasmus, RA55, RA80)

Haastateltavat kuvailivat paikallisia turvallisuusjoukkoja myös kielteisessä valossa. He kertoivat, kuinka paikallisten turvallisuusjoukkojen edustajien aseenkäyttö oli holtitonta, he saattoivat vetäytyä taistelusta ensimmäisenä, käyttää tehtävän aikana päihteitä tai seurata taistelunkulkua täysin sivullisena. Kielteisimmissä tapauksissa ilmeni paikallisten turvallisuusjoukkojen aiheuttaneen niin kutsutun green-on-blue -tilanteen sen avattua tulen suomalaisjoukkoa kohtaan. Tilanteen jälkeen yhteistoimintaa kuitenkin jatkettiin paikallisten turvallisuusjoukkojen kanssa, vaikka keskinäinen luottamus oli heikentynyt.

”mutta sitten kun...pari viikkoa siitä totanoinniin... kerrottiin [turvallisuusjoukkojen paikallis-]päällikölle et tällaista kuultiin, että nyt tarvittais nimiä... että niin se päällikkö niin se niinku myönsi että hän kyl tietää ketkä on kyseessä, mut se ei uskaltanut antaa [nimiä] kun se pelkäsi että me tapetaan ne” (Onni, O59)

Taistelut muuttivat käsityksiä vihollisesta. Haastateltavat kuvailivat kuinka taistelupaikkojen ja intensiteetin pitkän aikavälin muutos oli havaittavissa jo komennuksen aikana. Vihollinen vaihteli tuliylläkköpaikkojaan ja se pyrki hidastamaan ja viivyttämään suomalaisjoukkojen liikettä terroriräjähteillä. Toisaalta taistelut osoittivat vihollisen kyvyn suunnitella tuliylläkköjä, mutta tuliylläkköiden toimeenpanokyvyssä, kuten tulenkäytön osumatarkkuudessa, oli toivomisen varaa.

”[viholliset] ei osaa nyt valosallakaan ampua” (Elias, EL96)

Taisteluiden aikana, ennen ja jälkeen vahvistui myös käsitys paikallisten roolista tai osuudesta ääritapahtumiin. Haastateltavat kuvailivat, kuinka ennen taistelua ystävällismieliset paikalliset olivat varoittaneet heitä jatkamasta uhanalaiseen suuntaan tai taistelun jälkeen tulivat keskustelemaan ja osoittamaan olevansa sivullisia. Joissakin tapauksessa sivulliset olivat omakuseneet toisenlaisen asennoitumisen. He saattoivat olla näennäisen tietämättömiä oman elämänpiirinsä tapahtumista, tai osoittivat suorastaan halveksuntaa suomalaisjoukkoja kohtaan.

”ei siin sit mitään ollu... sit tota... nää alueet tsekattiin... ja sit käytiin vähän kyläs vaan juttelemas... kyläpäälliköt kaikki oli taas autuaan tietämättömiä että ketä ne mahto olla... en tiiä [nauraa]” (Eemeli, EEM115)

”tässä oli jotain penkkejä tai jotain... emmätiä mitä siinä oli... semmonen... mitähän se ois ollu se tyttö... kymmenen ja kahentoista... jos se ois voinu tappaa mut katseella... se ois tappanu... se tuli siihen aamulla... se katto sillein oikein... mäkin niinku... hiffasin ekaa kertaa... että ei vittu... ne vihaa meitä... et luoja!... et ku sä näit semmosen niinku, sillä oli ihan vihreet silmät ja se katto sua niin halveksuen... että sä tajusit että jos tuolla ois mahollisuus niin toi tappais” (Niilo, NI83)

Kuudes haastateltavien esiin nostama alakategoria, joka käsitteli joukkokohtaisia seurauksia operaatioalueella, liittyy nimenomaisesti materiaaliin. Räjähteet, miinat, panssarintorjunta-aseet, käsikranaatit ja käsiasetuskoettelivat suomalaisten käyttämän ajoneuvokaluston ja henkilökohtaisen varustuksen suoja-arvoa. Parhaissa tapauksissa suojavaälineet estivät kuolemia tai vähensivät henkilöstö- ja kalustotappioita.

”mulla on se videollakin... itseasiassa se kun takavaunussa on kamera päällä...näkeeko lähtee... niin... niin tota... siit tulee jumalaton pölypilvi... ja ja renkaat lentää... ja ajoneuvo jää siihen” (Emil, E98)

Organisatoriset seuraukset kotimaassa

Kolmas pääkategoria käsittää organisatoriset seuraukset kotimaassa. Haastateltavien mukaan valmistava koulutus oli kehittynyt, mutta heidän taistelukokemuksensa tunnustaminen ja viestintälinjaukset olivat ristiriitaisia. Haastateltavat esittivät myös omia arvioitaan kriisinhallinnan tulevaisuudesta.

Haastateltavien mukaan tulikaste- ja taistelukokemuksensa seurauksena he osallistuivat aktiivisesti taistelulääkinnän, -ammuntojen ja -koulutuksen kehittämiseen. Koulutuksen kehittämiseen osallistuminen tapahtui pääosin Porin prikaatin kriisinhallintakeskuksessa ja kansainvälistä valmiusjoukkokoulutusta antavassa perusyksikössä sekä Kaartin jääkärirykmentissä. Haastateltavat kokivat, että heidän kokemus tuli tunnustetuksi Porin prikaatin kriisinhallintakeskuksessa, joka pyysi heitä toistuvasti rotaatiokouluttajiksi.

”ei... se kyl... se sit niinku rupes nimi ilmestyy... tän... operation jälkeen...aina kun se käsky tuli... niin siellä oli... rupes nimi löytymään” (Emil, E85)

Haastateltavat kertoivat erityisesti kehittäneensä taistelupelastamisen, pimeätoiminnan, tuliylivoiman ja suojatulen ampumisen sekä vastaterrorijähdetoiminnan koulutusta. Taisteluammunnat muovattiin vastamaan tulikasteveteraanien kokemia autenttisia tapahtumakulkuja. Eräs haastateltavista kertoi olleensa keskeinen promoottori nykyaikaisen taisteluensiapukoulutuksen kehittämisessä ja kehittäneensä sitä yhdessä varusmieslääkäriin kanssa.

”mun alokasjoukkueeseen tuli... mua vuotta nuorempi... melkein valmis lääkäri... jonka kanssa sitten synkkas... harvinaisen hyvin... ja sitten aattelin että nyt tehään silleen, et [lääkäriin etunimi] otetaan pois joltain telamiinarastilta... ja aletaan ideoimaan tätä... ja... hänen tota yhteyksillään... [joukko-osastosta] pari lääkäriä...saatiin mukaan... piettiin [joukko-osastossa] eka... tota niin varusmiesten pilottikurssi... ja sitten sen jälkeen piettiin... eka henkilökunnan kurssi” (Eeli, E176)

Valmistavan rotaatiokoulutuksen painopistettä siirrettiin kohti taisteluvalmiuden ylläpitoa ja taistelukykyä keskittyen erityisesti taistelukokoulutukseen. Haastateltavien mukaan osin rotaatiokoulutusten kautta ammattisotilaiden asennoituminen taistelijan perusosaamista kohtaan parani.

”se on tosiaan niinku... että muisti häviää niinkun tästä organisaatiosta... että niitä uusia kokemuksia ei oo tullu pitkään aikaan ja ne jotka on kokenu niin ne on siirtynyt uusiin tehtäviin tai jää eläkkeelle... koska yhdessä... kun sit kun oikeesti rupes tapahtuun...niin se niinku mullisti sen rotaatiokoulutuksen... et se niinku... kuinka paljon tuli counter-iiedeetä ja sitten ihan oikeesti taistelukoulutusta...

että tällasta...että se ei ollu mitää höpöhöpökoulutusta... millasta se on aikasemmin ollu” (Onni, O134)

Toinen organisatorisia seurauksia kuvaava alakategoria käsitteli organisatorista tunnustusta tai tunnustamatta jättämistä. Haastateltavien mukaan Kriisinhallintakeskus organisaationa tunnisti ja tunnusti tulikasteveteraaneille kertyneen kokemuksen tulikaste- ja taisteluosaamisena. Puolustusvoimat näyttäytyi kokonaisuutena kuitenkin ristiriitaisena toimijana, sillä Puolustusvoimien sisäisissä alakulttuureissa suhtautuminen tulikasteveteraaneihin vaihteli.

”no ei oo organisaatio millään tavalla hyödyntänyt... että tuota... että silloin ku palasin takasin [kotimaan joukko-osaston nimi], niin ensimmäisenä työpäivänä sanottiin että tervetuloa takaisin oikeisiin töihin... ja tavallaan niinku mitään juttuja ei niinku... mulla jäi semmonen kuva... että kukaan ei halunnut kuulla ensinnäkään mitään krihahommista” (Elias, E116)

Puolustusvoimia pidettiin osin passiivisesena, sillä haastateltavilta ei oltu kerätty tärkeimpiä havaintoja kirjallisesti heti kotiutumisen jälkeen. Toiset haastateltavat kertoivat suomalaisten tulikasteveteraanien kohdanneen vähättelyä, erityisesti nuoren ikänsä vuoksi tai koulutustilaisuuksissa osoittamansa välittömyyden tai epämuodollisuuden vuoksi. Haastateltavat kuvailivat erityisesti reserviläistulikasteveteraanien jääneen ilman tunnustusta.

”mut toki niinkun... ehkä kaipais enemmän sitä... niinku järjestelmätason tunnustusta... siitä et niinku... et on oltu taistelussa... ja tehty juttuja ja en nyt puhu itestäni vaan ylipäätänsä, et ei... et oltas niinku ylpeetä siitä, että ollaan... mitä ihmiset on tehny... ja varsinki meidän reserviläiset... koska valtaosahan on niist reserviläisiä... jotka niissä taisteluissa on ollu... koska niit on enemmän... se on ihan selvä homma... niin sitä pitäis tuoda esiin... mä oon verranu... sitä että sotilaat on vähän niinku palomiehii... et ei ykskään palomies halua että kenenkään talo palaa... mut sit taas toisaalta kyl ne on niinku helvetin tyytyväisiä joka kerta kun ne on sammuttanu... sen tulipalon..että ei siit oo kyse... et ne ois halunnut että se syttyy... mut täytyyhän siinä..onnistumisest jumalauta saada iloita... koska se on niinku ihan samalla tavalla kun palomiehet sammuttaa..tulipalon niin sotilaat tappaa ihmisii... se on niinku niin yksinkertasta... ei siinä oo niinku mitään niinku tabua... kummassakaan... ja kaikki tekee sen niinku hyvistä lähtökohdista, koska se vaihtoehto sille että niit ei tehä niin se on paljon pahempi..kaikki palaa tai sitte...maailman on täynnä pelkkii pahiksii [nauraa]” (Eemeli EEM160, EEM165)

Suomalaiskansallinen erityispiirre, jossa operaatiosta kotiinpaluun jälkeen kunkin kriisinhallintajoukon kokoonpano puretaan, koettiin kielteisenä. Kotiutumisen jälkeen reserviläiset kohtasivat toisiaan vain organisaation järjestämässä kotiinpaluukoulutuksessa ja sen jälkeen omaehtoisesti järjestämissään veljesilloissa. Vastaavasti palkatun henkilöstön osalta tulikaste- ja taistelukokemus ei näy poikkeusolojen tehtävärakenteessa. Kielteisenä pidettiin myös tilannetta, jossa vahvan yhteenkuuluvuuden tunteen saavuttaneen ja taistelukykyä osoittaneen primääriryhmän (vrt. Pipping 1978, Salo 2008) taistelijaotus oli purettu.

”oishan se hyvä että semmoset hahmot... ois jollain tavalla tiedossa, rekisteröitynä... niin niitä ehkä käytettäskin johonkin... no jos puhutaan vaikka sijoituksista, niin vaikka kuvittellisesti että meikäläinen... olis sijoitettu... tonne jonnekin syvälle [toimialan] maailmaan... mun kokemuksella... niin kyllä se vähän hukkaaaan menis... jos tosta joskus niinku [venäläisten] kanssa joudutaan sotimaan” (Rasmus, RA113)

”joo ei se enää kasassa... ne on jatkosijoitettua jo... ohan ne kato jo kolmekymppisii äijii [nauraa]” (Eemeli, EEM152)

Toisaalla kokemukseen suhtauduttiin kiinnostuneesti ja hyväksyvästi niin kenraalikunnan, läheisten työtovereiden kuin nuorempien sotilaiden toimesta. Kun suomalaiset poliittiset päättäjät tai Puolustusvoimien ylin johto ei halunneet tunnustaa Suomen olleen sodassa, korostui ammattisotilaskollegoiden antaman tunnustuksen merkitys.

”PV:ssäkin ymmärrettiin ehkä tätä ei oo niinku rauhanturvaamista... et kyl niinku suurin osa sotilaista... ammattisotilasta siellä on ollu, niin on sitä mieltä että suomi on niinku siellä sodassa että sitä ei niinku... poliitikot tai sit noi isommat ye-herrat halunnut sitä koskaan tunnustaa... siinä niinku tavallaan teknisiin pikkuseikkoihin tartuttiin..että tämä ei nyt täytä sitä sodan tunnusmerkkiä... vaikka se yleinen fiilis PV:nn piirissä oli se että nyt niinku ollaan sodassa... et se niinku autto paljon” (Onni, O124)

Osa haastateltavista oli saanut tunnustuksena taistelutoiminnastaan ansiomitalin, jota arvostettiin. Parhaissa tapauksissa operaatioalueella ollut esimies arvosti ja tuki pyrkimyksiä jalkauttaa osaamista. Eräs haasteltava korosti organisaation muuttaneen toimintatapamalleja kokemustensa dokumentoinnissa, mutta samanaikaisesti suhtautui kriittisesti Puolustusvoimien kykyyn oppia Ukrainan sodasta.

”nykyäänhän on silleen... että jokainen johtaja... tai itseasiassa jokainen upseeri kirjoittaa siitä omasta tehtävästään raportin... että miten rotaatiokoulutus on vastannut... sitä toimintaa alueella ja näin pois päin... että tämmösiä ei sillon kirjoitettu... siinä on kyllä varmasti menty eteenpäin... niin että jääpikö... tuleeko tässäkin sama ilmiö... että Ukrainasta kerätään tosi hyviä kokemuksia ja tehhään OSINT:ia... ja näin päin pois... ja... sitten ne kuitenkin jää johonki raporttiin... makaamaan ja niitä ei ikinä jalkauteta mihinkään” (Elias, E123,E134)

Haastateltavat olivat kokeneet Puolustusvoimien viestinnän tulikaste- ja taistelukokemuksista ristiriitaisesti. He kuvailivat, kuinka tapahtumista ei juurikaan kerrottu kotimaassa läheisille tai kotimaan organisaation edustajille. Joissakin tapauksissa tulikasteveteraanit olivat tehneet keskinäisen tai itsenäisen sanattoman sopimuksen olla kertomatta kokemuksistaan ulkopuolisille.

”mut mut... emmä oo tästäkään asiasta oo itseasiassa juuri muille puhunut... niin mä en ikinä sitä kenellekään sanonut sitä... en oo kertonut koskaan kellekään” (Emil, E53)

Myös kerättyjen nauhoitteiden suhteen noudatettiin varovaista julkaisulinjaa ja niitä jaettiin oman joukon ulkopuolelle, jos siitä koettiin olevan maanpuolustuksen kannalta hyötyä.

”me ollaan poikien kanssa sovittu... että jos menee hyvään tarkoitukseen... alkuun me aika tarkkaankin kyseltiin että voiko näyttää... että... taistelustressi kun... varusmiehiä... niin mä oon näyttänyt siitä osia siitä... mutta nyt on meillä semmonen sopimus keskenämme ettei tarvi soitella... jos se menee hyvää tarkoitukseen” (Rasmus, RA93)

Lisäksi haastateltavat toivat ilmi, että kaikista taistelukosketuksista ei laadittu lainkaan raportteja, tai liittolaismaalle laadittu raportti ei koskaan päätenyt Puolustusvoimille.

”mut niinku tavallaan, mitään virallista tiedonkeruuta ei... esimerkiks se taistelukertomus... niin mä en tiedä... tehtiinkö sillon edes taistelukertomuksia... ei niinku oo mitään tällaista” (Onni, O103)

Vaiteliaan viestintälinjan vuoksi suomalaismedian kokonaiskuva yllätti kuitenkin komennuksen päätyttyä. Eräs haastateltava kertoi hänen läheisensä keränneen komennukseensa liittyvät lehtileikkeet, jotka nähdessään hän vasta tajusi kuinka laajalti tapahtumissa oli suomalaisessa mediassa uutisoitu. Haastateltavat kokivat julkisten tiedotteiden olleen sisällöllisesti niin riisuttuja, ettei niistä saanut todellista käsitystä tapahtumien kulusta. Haastateltavat kertoivat olleensa median yhteydenottojen kohteena ja eräs haastateltava kertoi, kuinka oli saanut oman hallintoyksikkönsä tiedottajalta varoitussoiton valmistautua mahdolliseen median yhteydenottoon, kun liittolaismaassa uutisoitiin operaation taistelukosketuksista laajemmin.

Haastateltavat arvioivat ristiriitaisen viestintä- ja tiedottamislinjaan olleen useita syitä. Henkilökohtaiset syyt näyttäytyivät siten, että haastateltavat olivat kokeneet painetta vaieta tapahtumista, eivätkä he halunneet identifioitua sisällä tulikasteveteraaniuden kautta ja pelkäsivät leimautumista.

”niinku mun mielestä... onks meidän järjestelmä semmonen et se pelkää sitä... että niinkun... tai on semmonen ilmapiiri että julkisesti ei saa iloita... tai olla tyytyväinen siitä, että on menestynyt taistelussa... koska se voidaan tulkita... niiku väärin niin että... ollaan niinku sotahulluja tai halutaan tapella... tai tappaa... et siitä ei oo kysymys” (Eemeli, EEM164)

Lisäksi vaiteliaisuutta perusteltiin organisatorisista lähtökohdista operaatioturvallisuudella ja taistelutoverien yksityisyyden suojaamisella. Haastateltavat nostivat esiin julkisuuslain asettamat rajoitteet, sillä viralliset raportit olivat luokiteltu salaisiksi

”voit lukea raportista... ja toivon että näistä ei mainita tässä tutkimuksessa sen kummemmin... mitään... koska se on tolppaa” (Niilo, NI36)

Eräs haastateltava totesi, että vaiteliaisuuden juurisyyt olivat Porin prikaatin ulkopuolella, mikä aiheutti sen, että taistelukokemus ei jakautunut optimaalisella tavalla. Haastateltavat halusivatkin useassa yhteydessä varmistua siitä, ettei sensitiiviset yksityiskohtaiset tiedot päädy tähän tutkimusraporttiin.

”enkä mä oo kyllä siis sillä tavalla... tähänki oikeestaan... mä en näihin yksityiskohtiin haluu... et ne näky missään... mut niinku tällaisella yleisellä tasolla... ja tunnetasoo... ja lessons learned... niist voi puhua... mut en mee yksityiskohtiin, niinku eri ihmisten osalta... muuta että se ei oo tämmösen kannalta relevanttia” (Niilo, NI110)

Vaiteliaisuudella oli kahdenlaisia seurauksia. Ensiksi, taistelukokemuksista saatavilla olevaa tiedolla olisi ollut haastateltavien mukaan ollut merkitystä Suomen pidäkkeen rakentamisessa. Parhaimmillaan se olisi ollut osa strategista kommunikaatiota, jolla osoitetaan Puolustusvoimien osaamisen olevan korkeatasoista.

”se on myöskin meidän pidäkkeen kannalta... sen niinku meidän strategisen viestinnän kannalta se tärke... tuodaan samalla tavalla kun muut pohjoismaat... tuodaan sitä aktiivisesti esiin, et hei täällä on sitä taistelukokemusta ja muut... koska... vastapuolella sitä on koko ajan enemmän ja enemmän... niin ei me tietenkään samalle tasolle päästä niitten kans” (Eemeli EEM161)

Toiseksi, osin vaiteliaisuuden ja kapean viestintälinjan vuoksi, suomalaiset reserviäiset eivät saaneet haastateltavien mukaan ansaitsemaansa tunnustusta ja arvostusta. Reserviläiset saivat arvostusta ja tunnustusta ainoastaan heidän taistelunaikaisilta esimiehiltään vuosittaisissa tapaamisissa, kun muuten yhteiskunnassa heidän taistelu- ja tulikastekokemuksista vaiettiin.

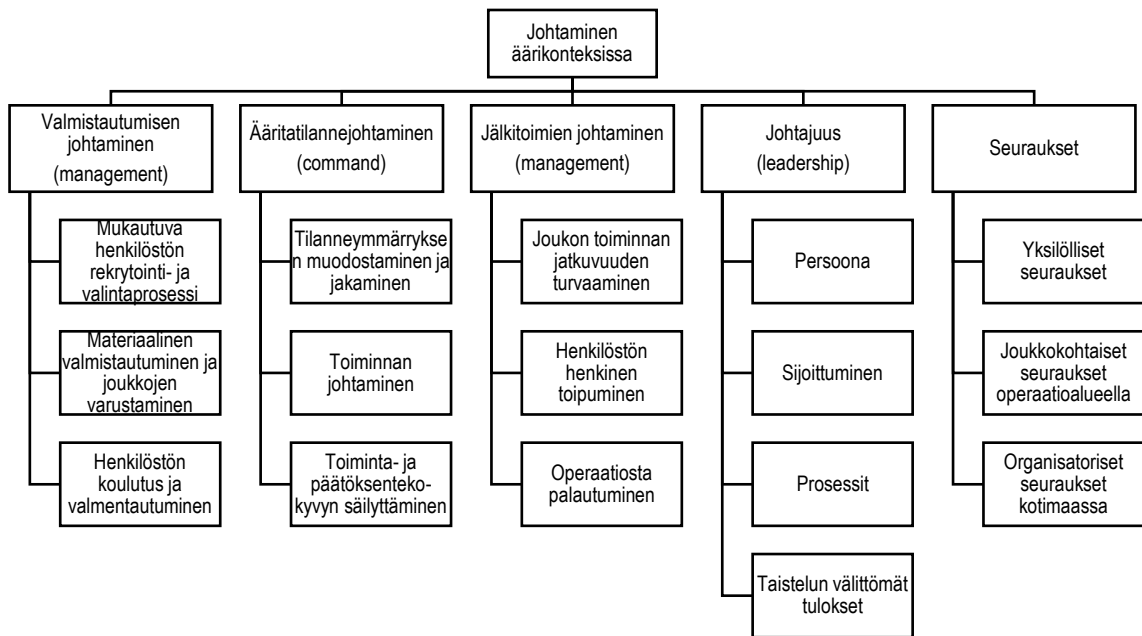
*”Eemeli: mut se... mä en ymmärrä miks sitä piilotellaan... koska välillä jää niinku ressuillekin paska maku siitä... että tää on vähän sillain... että heidän työtä ei arvosteta... tai sitä mitä he on tehny... ku siit ei puhuta... tai siit ei saa puhua...
Haastattelija: tää reserviläisporukka, onko jotain veteraanipäivii, kansallisia tai jotain?
Eemeli: ei oo mitään semmosta... että ne on... niinku vuosittaiset tapaamiset on semmosii niinku... missä he saa sitä tunnustusta sit meikäläiseltä ja toisiltaan... se nyt tietysti riittää... ei täs nyt mitään... varsinaista niinku jalustalle nostamista kaivatakaan... mut niinku yleisellä tasolla... se niinku... aiheesta käytävä keskustelu... niin se on jotenkin vääristyny tai sitä keskusteluu ei ole” (Eemeli, EEM162-163)*

Viimeisenä organisatorisena seurauksena haastateltavat pohdiskelivat kriisinhallinnan tulevaisuutta. Haastateltavat totesivat vallitsevien turvallisuusolojen ja Suomen Nato-jäsenyyden muuttaneen sotilaallisten kriisinhallintatehtävien statusta Puolustusvoimien tehtäväkentässä.

”no se tässä just on... ja varmaan jatkossa niin... niin no en tiiä mitä itseasiassa tää Nato tulee vaikuttamaan... just niinku ennenku tehtiin päätös hakea Natoon... niin todennäköisesti ois niinku Suomi hyvin tarkkaan tässä miettinyt hyvin tarkkaan että minkälaiseen operaatioon lähtee...” (Onni, O133)

5.4. Tutkimustulosten yhteenveto

Tutkimustulosten yhteenvetona voidaan todeta, että johtaminen äärikonteksissa on moniulotteinen kokonaisuus, josta ääritilannejohtaminen (command) muodostaa vain yhden osatekijän (kuva 7). Tutkimustulosten yhteenvetona lisäksi tässä alaluvussa määritellään yksityiskohtaisemmin, mitä on ääritilannejohtaminen.

Kuva 7. Tutkimustulosten yhteenveto.

Johtaminen äärikonteksissa rakentuu siis valmistautumisen johtamisesta, varsinaisen ääritapahtuman johtamisesta, jälkitoimien johtamisesta ja johtajuudesta. Valmistautumisen johtaminen tarkoittaa tarvittavien henkilöstö- ja materiaaliressurssien varaamista taistelua varten. Keskeinen osa valmistautumista on myös henkilöstön koulutus ja henkinen valmentautuminen. Jälkitoimien johtamisessa korostuu joukon toiminnan jatkuvuuden turvaaminen, henkilöstön henkisen toipumisen tukeminen sekä pitkäjänteisempi operaatiosta palautuminen. Johtajuus on läpileikkaava ulottuvuus, joka näyttäytyy silloin, kun organisaatiolle ei ole vielä muodostunut rutiinomaisia prosesseja ja toimintatapamalleja joudutaan säätämään.

Johtajuus näyttäytyy konkreettisimmin tilanteissa, joissa komentaja tulee välittömästi tapaamaan taistelun jälkeen alaisiaan tai laittaa oman arvovaltansa likoon parantaakseen joukon materiaalista varautumista tai jakaa kuolemanvaaran tulen alla siinä missä hänen alaisiansakin. Johtamisella äärikonteksissa on yksilöllisiä, joukkokohtaisia ja organisatorisia seurauksia, joita ovat tämän tutkimuksen valossa tulikasteosaamisen omaehtoinen ja epäsystemaattinen jalkauttaminen, taisteluteknisten taitojen kehittyminen sekä ristiriitaiset kokemukset viestintälinjasta ja sen pohjalta muodostunut tietoinen tai tiedostamaton vaiteliaisuus.

Ääritilannejohtaminen muodostuu kolmesta osatekijästä, jotka ovat tehtävän määrittely, tehtävän hallinta ja suoritusmotivaatio (King 2019, ss. 67–69). Tutkimustulokset osoittavat, että valmistavan koulutuksen aikana joukko on pyrittävä valmistamaan niin henkisesti kuin perustaistelumenetelmiltään taisteluvalmiiksi. Harjoitteet on luotava mahdollisimman autenttisiksi ja toimintatapamallit taistelupelastamisen, ajoneuvojen ja henkilöstön evakuointien, sekä yhteistoiminnan sujuvaksi toteuttamiseksi on harjoiteltava yhä uudelleen ja uudelleen.

Tehtävän hallintaa puolestaan osoittaa se, että joukko kykenee vastaamaan tulitukseen ja pienentämään sitä kohtaan kohdistuvaa uhkaa joko irtaantumalla tai vihollistaistelijoita tappamalla. Johtajan näkökulmasta tehtävän hallintaa osoittaa se, että hän kykenee sijoittumaan keskeiselle paikalle. Sieltä hänen tulee kyetä valvomaan antamiensa käskyjen ja lähettämiensä tukipyyntöjen toimeenpanoa sekä mahdollisten reservijoukkojen saavuttua johtamaan myös niitä.

Suomalaisten toisen maailmansodan aivan keskeltä ”sakista” tai edestä johtaminen (Lindgren 2001, Kärävä 2001) näyttäytyi siis edelleen olevan keskeinen osa ryhmän ja joukkueen johtamista. Edestä johtaminen ei kuitenkaan tarkoita kärkiajoenuvossa olemista, vaan pikemminkin *keskeltä johtamista*. **Voidaan siis sanoa, että suomalaista sotilasta on edelleen johdettava aivan joukon keskeltä jakaen samat risikit ja hengenvaara.** Tehtävän hallintaa osoittaa myös porrastettu taistelunaikaisten toimintakykyä ylläpitävien toimien suorittaminen eli taistelutaukojen porrastaminen. Suoritusmotivaation turvaamiseksi johtajan tulee jakaa sama riski kuin taistelevan joukonkin ja hänen on pyrittävä tasaamaan yksittäisen ryhmän kokemaa kuolemanpelkoa ja kuormitusta *kärkeä vaihtamalla*. Keskeistä komentamiselle on kuitenkin se, että kompleksisesta kokonaistilanteesta huolimatta taistelunjohtaminen on koettu yksinkertaisena: ensikäskyn merkitys korostuu, ja sen jälkeen kukin puhuu vuorollaan. Edelleen tehtävän jälkeen suoritettava tehtävän tekninen purku, materiaalin huolto ja psyyken toipuminen luovat edellytykset perustaistelumenetelmien ja kokoonpanojen säätämiseksi ja muovaamiselle sopivaksi kulloinkin vallitsevana olevaan uhkatilanteeseen.

Lopuksi tutkimustulokset osoittivat ääritilannejohtajuuden olevan huomattavasti moniulotteisempaa ja vivahteikkaampaa kuin kirjallisia, sinänsä ansiokkaita, taistelunkuvauksia (Lindholm, 2012; Kurko, 2012) lukemalla olisi voinut odottaa. Tämä korostaa johtamisen ja johtajuuden kontekstisidonnaisuutta. Ei riitä, että johtamiskokemuksia analysoidessaan pyrkii lukemaan rivien välistä, vaan vuorovaikutuspohjaisen johtamisen ymmärtäminen edellyttää ihmisten välistä kaksisuuntaista vuorovaikutusta, mitä teemahaastattelut ovat.

6. JOHTOPÄÄTÖKSET

6.1. Tulikasteveteraanien kokemat tulikasteet ääritapahtumina

Tutkimustulokset osoittivat, että suomalaisten tulikasteveteraanien kokemuksia voidaan tarkastella Hannahin ym. (2009) mallin mukaisesti. Tässä luvussa vastataan tutkimuskysymykseen *Millaisena ääritapahtumana tulikasteveteraanit ovat kokeneet tulikasteensa?* Tekstin sisäisillä viitteillä on osoitettu kohta tutkimustuloksissa, johon tässä luvussa viitataan, esimerkiksi (RA87) viittaa Rasmus-tulikasteveteraanin kertomuksen analyysiyksikköön numero 87.

Äärikontekstiteorian mukaan tapahtumanaikainen aikakäsitys voi hämärtyä (Huotilainen & Moisala, 2019; Hannah ym. 2009), mikä kävi ilmi myös tässä tutkimuksessa. Tulikasteveteraanit kertoivat kokeneensa ajantajun hämärtyneen ja ajan tiivistyneen, mutta erityisesti he kertoivat poissulkeneensa tietoisesti tekijöitä taatakseen itselleen johtamisrauhan (RA87, NI64, NI66). Tutkimustulokset osoittivat myös, kuinka kriisinhallintaveteraanit osoittivat valppauttaan korostuneesti palattuaan seuraavaan päivänä taistelupaikalle (E42), mikä saattaa synnyttää pitkittyessään henkisiä murtumisia (Hannah ym. 2009, ss. 903–905) tai niin kutsutun *itsensä keskeyttämisen* (ADT) -ilmiön (Huotilainen & Moisala, 2019, ss. 69–71). Toisaalta tulikasteveteraanien ajan tiivistymisen tasoa ovat todennäköisesti vähentäneet taistelutapahtumien autenttiset video- ja ääninauhoitteet, joiden avulla on ollut mahdollisuus tarkastella ajan ja tapahtumienkulkua jälkikäteen (E98).

Ääritapahtuman uhkan fyysiset, materiaaliset ja sosiaalipsykologiset muodot (Hannah ym. 2009) näkyivät myös tämän tutkimuksen tuloksissa. Tulikasteveteraanit kuvailivat, kuinka muodostuvaa uhka arviointiin jatkuvasti. Ääritapahtuman materiaallinen ja fyysinen uhka jäsenyi samankaltaisesti, mutta havainnot ääritilanteen sosiaalipsykologisesta uhkaavuudesta merkityksellistettiin yksilöllisesti. Yksittäisiä laukauksia ei pidetty taistelukosketuksena. Tutkimustulokset osoittavat, että taistelu- ja tulikastetilannetta ei pidetty niin uhkaavana tai toimintaa rajoittavana kuin terroriräjähteen löytämiseen liittyvää tilannetta. Taisteluun koettiin liittyneen laaja toiminnanvapaus (EL115), jonka puuttuminen voi kriisiyttää tilanteen (Padan 2017, ss. 231–232).

Taisteluun kuuluu kiinteänä osana kuolema, toiseuttaminen ja tappaminen. Puolustusvoimien ja sotatieteiden varovaisuusdiskurssi välttää tappamisen käsitettä (Ahtola 2019), mutta tutkimustulokset osoittivat, että tulikasteveteraanit ovat valmiita puhumaan tappamisestakin (EEM160, EEM164, E118) sotahulluksi leimautumisen uhallakin (RA30). Tutkimustulokset

osoittavat, että tulikasteveteraanit ovat kyenneet sivuuttamaan moraalipidäkkeitään (Glover 2008), mitä implikoi se, että he olivat vastanneet vihollisen tulitukseen ja suhtautuneet taistelutauolla näkemiinsä vihollistaistelijoihin arkipäiväisesti taistelun aikana. Toisaalta tulikasteveteraanit kokivat, että heidän sananvapauttaan ääritapahtumiin liittyen rajoitettiin poliittisista syistä (NI66), aivan kuten Rantapelkosen (2012) kuvauksesta ilmenee.

Ääritapahtumissa on ollut läsnä yllätyksellisyys (Hanén 2017), jonka aste vaihteli tulikasteveteraanien kokemuksissa. Tutkimustulokset osoittivat, että joissakin tapahtumissa ennakoivat uhka-arviot ja valmistava koulutus ovat pienentäneet yllätyksellisyyden tuntua (NI6), kun taas joissakin tapauksissa yllätys on ollut ilmeinen (RA87, EL45, EL115). Tilanteen sekavuus on voinut myös valjeta taistelun kuluessa, kun tilannekuvaa on pyritty muodostamaan (NI45). Ääritapahtuman alkuvaiheessa on vahvasti läsnä myös haavoittumisen ja kuoleman pelko (Tomforde, 2017, s. 156), mutta tutkimustulokset osoittivat toista. Eräiden tulikasteveteraanien osoittama poikkeuksellinen rohkeus oli saanut tunnustustakin, ja he jatkoivat toimintaansa haavoittuneina (RA91, E99). Sen sijaan suurinta pelkoa ilmeni niissä tapauksissa, joissa tulikasteveteraanit eivät olleet itse osallistuneet taisteluun, mutta olivat muuten tietoisia taistelusta ja sen seurauksista (E74, E105).

Lopuksi palataan kysymykseen siitä, oliko tulikasteveteraanien taistelukokemuksissa kysymys maasodankäynnistä? Tutkimustulokset osoittavat, että suomalaiset tulikasteveteraanit toteuttivat taistelutehtäviä kolmessa ulottuvuudessa: maa-, ilma- ja informaatioulottuvuuksissa. Vihollinen toteutti puolustuksellista maasodankäyntiä clausewitzilaisittain ja kykeni toimimaan tukialueeltaan suomalaisia ja liittoumaa vastaan. Voidaan edelleen todeta, että suomalaiset toteuttivat operaatioitaan yhdysvaltalaisen Air Land Battle -doktriinin hengessä, sillä suomalaisten oma doktriini puuttui. Vuonna 1986 käyttöön hyväksytyn doktriinin mukaan tärkein prioriteetti ilmakomponentin komentajalle oli häiritä tuhoisalla tulivoimalla vihollisen maajoukkoja ja asettaa ne vaaraan (Johnson, 2018, s. 3). Tätä ilmensi tutkimustuloksissa se, että maajoukot ja ilmajoukot olivat sujuvassa yhteistyössä kansallisuuksien rajoittamatta. Ilmakomponentin kyvykkyvyudet toivat merkittävän lisän taistelutoimiin, vaikkei se kyennytkään käyttämään aseistustaan tässä tutkimuksessa esille tulleissa ääritapahtumissa.

6.2. Tulikasteveteraanien antamat merkitykset äärikontekstissa ilmenneelle johtamiselle ja johtajuudelle

Komentaminen

Tutkimustulokset osoittivat tulikasteveteraanien merkityksellistäneen omaa johtamistaan henkilökohtaisten kokemustensa pohjalta. Vaikka tässä tutkimuksessa tutkimustulokset ja johtopäätökset on jaoteltu tulkintojen tekemiseksi kolmeen alalautuvuuteen: ääritilannejohtamiseen, asioiden johtamiseen ja ihmisten johtamiseen, ei voi liiaksi korostaa, että johtamisen eri osa-alueita ei voi todellisessa kokemusmaailmassa erottaa toisistaan. Johtaja ei omista johtajuutta, vaan se merkityksellistyy aina tilannekohtaisesti kulloinkin johdossa olevien alaisten ja johtajan välisessä vuorovaikutussuhteessa. Aivan kuten Virtaharju (2018) osuvasti toteaa: ”*sun johtajuus ei ole sun johtajuutta*”. Vastaaavasti voidaan todeta, että *sun komentajuus ei ole sun komentajuutta*, vaan komentajuus muodostuu ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, mille johtamiskonteksti luo tilannekohtaiset vaatimukset.

Vastenmielisten ongelmien vaikutuspiirissä alaiset kohdistavat johtajaan epäinhimillisiä odotuksia (Grint, 2008, s. 13), minkä myös tämän tutkimuksen tulokset vahvistavat. Kolmessa ääritapahtumassa voi katsoa ilmenneen vastenmielinen ongelma tai stressireaktio, jossa johtajaan kohdistui poikkeukselliset odotukset toiminnan käynnistämiseksi. Selkein esimerkki oli ääritapahtuma, jossa joukko ei tiennyt, mistä suunnasta sitä vastaan toimitaan (EEM76). Toisena esimerkkinä oli tulikaste, jossa tulikasteveteraani oli käskenyt alaisiaan suojautumaan (RA46) tai lisäämään suojarahusteita (EL36). Muissa tämän tutkimuksen ääritapahtumissa tulikasteveteraanit lienevät kokeneet olleensa tekemisissä lähinnä kriittisten tai paikoin jopa kesyjien ongelmien parissa, sillä tulikaste muistutti taisteluammuntaa (EEM150). Joukot nimittäin kykenivät kaikissa tapauksissa vastaamaan tulitukseen ja eräässä tapauksessa aloittamaan vastatoimet, vaikka johtajan ajoneuvoa vasten iskettiin (E103, E107).

Ääritapahtumassa toimiminen edellyttää myös kontrollia ja organisatorista järjestystä, joka voidaan jakaa tunteiden hallintaan ja organisatorisiin käytänteisiin ja kontrolliin (Padan, 2017, ss. 232–232, 237, 242). Tutkimustulokset osoittavat, että tuloksellinen komentaminen edellyttää johtajalta kykyä ottaa joukko johtoon päättäväisesti ensi käskyllään, ”*käske jotain, käske heti*”, vaikka johtaja kokisikin tilannekuvansa olevan puutteellinen. Käskyn viipyminen lisäsi alaisten kokemaa epävarmuutta, ja alaisten pelkojen koettiin lisääntyvän (EEM136). Organisatorisen kontrollin haastoivat tulikasteveteraanien kuvaukset kokemastaan aggressiosta (O118), joka on Gloverin (2008) ja Grossmanin (2007) mukaan luonnollinen osa taistelua. Aggressiot kuitenkin kyettiin pitämään hallinnassa, sillä tulikasteveteraanit kuvailivat

toistuvasti päätöksensä *olla käyttämättä* tulta voimankäytön säädösten vuoksi tai välttääkseen vahinkojen aiheuttamista sivullisille.

Organisatorista järjestystä ylläpitääkseen eräs haastatelluista johtajista vaihtoi systemaattisesti kärjessä etenevää ryhmää ylläpitääkseen alaiensa henkistä hyvinvointia (EEM65). Oman turvallisuuden takaamiseksi oman joukon kokoonpanosta pyrittiin karsimaan turvattomuutta lisäävät taistelijat (EEM116) ja ulkopuoliset sotilaat pyrittiin ottamaan kontrolliin partiointitehtävien ajaksi valmistavalla koulutuksella (RA39). Se osoittaa johtajan pyrkineen täyttämään korostuneet vastuullisuuden rooliodotukset (Holenweger, 2017, s. 8). Kontrollin puute näyttäytyi toisessa valossa liittolaisten ja paikallisten turvallisuusjoukkojen osalta. Kun tukevaan liittolaismaan helikopterievakuointiryhmään oli vain yhteistoimintasuhde, se pahimmassa tapauksessa viivytti tai esti haavoittuneiden evakuointien toteuttamisen suunnitellusti (O48, E112), mutta parhaassa tapauksessa maa- ja ilmakomponentin yhteistyö oli saumatonta (RA67). Paikallisiin turvallisuusjoukkoihin ollut yhteistoimintasuhde saattoi muuntaa tulen alla johtosuhteeksi, ja jatkuvasti pyrittiin ennaltaehkäisemään green-on-blue- ja blue-on-blue-tilanteet oman joukon sijoittumisella (O59, O135). Tulikasteessa johtosuhteen ja yhteistoimintasuhteen rajat näyttävät hämärtyneen, mutta kaikki yhteistoimintasuhteseen vaikuttaneet tekijät eivät ole tulikasteveteraanien tiedossa. Liittolais- ja paikalliset turvallisuusjoukot saivat myös combat proven -statuksen.

Vastenmielisten ongelmien ratkaisussa korostuu Grintin (2008, s. 13) mukaan pakkovalta ja käske ja tottele -systeemi (Douglas 2017, s. 133), mikä osoittautuu tutkimustulosten valossa oikeaksi. Kolme tulikasteveteraania toivat yksilöhaastatteluissaan ilmi tilanteita, joissa pakkovaltaisuus oli läsnä. Ensimmäisessä tapauksessa tulikasteveteraani käski alaisensa pitämään tasan, vaikka alaiset olisivat halunneet irtaantua (NI61). Kahdessa muussa tapauksessa tulikasteveteraanit kertoivat itse kyseenalaistaneensa järjestömän esimiehensä käskyn edetä tulen alla ilman suojatulta (O20). Jälkimmäisessä tapauksessa esimies oli muuttanut tulikasteveteraanille antamansa käskyä ja vaihtanut kärkiajoneuvon sellaiseksi, joka kykeni vastaamaan tulitukseen ryhmäseellaan (RA70). Pakkovaltaisuuden läsnäolona voi myös pitää tapausta, jossa tulikasteveteraani käski alaiset suorittamaan tehtävää tulen alle (E69, E78). Tämä tilanne poikkeaa yllämainitusta Onnin (O20) tilanteesta kahdella tapaa: Onnin tapauksessa ei annettu suojatulta ja toimintaa johti joukon varajohtaja, ei varsinainen johtaja. Muissa tämän tutkimuksen ääritapahtumissa ei ilmennyt pakkovaltaa, sillä alaiset olivat sitoutuneet tehtäväänsä, kuten Eemeli (EEM158) totesi: loppupeleissä taistelunjohtaminen on helppoa ja mekaanista, kun ei tarvitse pohtia ihmissuhdeasioita tai työmäärän tasaista jakautumista.

Ääritapahtumassa länsäolevalla sotilashuumorilla voi olla rentouttava vaikutus (Douglas 2017, 133), mitä ilmensi tulikasteveteraanin pitämä kahdenkeskinen taistelukyvyn ylläpitotauko alaisensa kanssa (E21). Toisaalta tutkimustulokset osoittivat tulikasteen kertovan haastattelutilanteessa dramaattisista tilanteista huumorin avulla informantin oltua liittolaistaistelijan tähtäämisen kohteena (RA96), puhuessaan kuolemasta (EEM65), kertoessaan alaisten halusta ampua takaisin (RA53) ja kertoessaan siitä, että ei ole aimmin ollut vihollistulituksen kohteena (EL115). Huumorin lisäksi taistelun jälkeen näyttäytyi myös riemu ja iloisuus (Glover 2008, 78–81), sillä onnistuneen tulikasteen jälkeen joukko ilakoi avoimesti, ”*lähes ammuskellen ilmaan*” (EEM117), mikä on ankarasti kiellettyä vaarallisuutensa ja sen osoittaman kurittomuutensa vuoksi.

Asioiden johtaminen

Kesyjen ongelmien ratkaisemiseksi johtajan on tarjottava alaisten käyttöön prosessit, kuten perustaistelumenetelmät ja vakioidut toimintatavat (SOP, standard operating procedures) (Grint 2008, s. 12). Tutkimustulokset osoittivat, että suomalaiset tulikasteveteraanit olivat osallistuneet pääosin kattavana pitämäänsä valmistavaan rotaatiokoulutukseen Porin prikaatin kriisinhallintakeskuksessa, jossa joukko oli harjaantunut perustaistelumentelmien käyttöön. Tutkimustulokset osoittivat kuitenkin rotaatiokoulutuksessa olleen puutteitakin (RA19, EE104), minkä vuoksi operaatioalueella valmistautumisen johtamista jatkettiin luomalla uusia toimintatapamalleja. Tästä esimerkkinä voidaan pitää ajoneuvojen välisten etäisyyksien määrittämistä (EL53), päätöksentekoa tehtäväkohtaisesta ryhmäaseistuksesta (EEM61) tai partion hajauttamista kahteen vielä pienempään osaan (EL56).

Valmistautumisen johtamisen puutteet voivat näkyä ääritapahtumisen kohtaamisessa rutiinien tylsistyttämänä (Hannah ym., 2019, ss. 92–93), mutta tutkimustulokset osoittivat, että suomalaisjoukot olivat valmiita kohtaamaan taistelun uhka-arvioiden, perustaistelumentelmien ja henkisesti myös tappamisen kannalta (RA30, EEM20). Toiminnan kehittämisessä oli hyödynnetty myös esimerkiksi panssarijoukkojen valmiita perustaistelumentelmiä, kuten *ryhmäriiviä* (EEM138).

Tutkimustulokset osoittivat kuitenkin myös sen, että suomalaisilta oli puuttunut päädoktriini, joka olisi ohjannut perustaistelumentelmien kehittämistä ja havainnoista oppimista. Tulikasteveteraaneille oli muodostunut käsitys epäjohdomukaisesta raportointikulttuurista (EEM114). Sen lisäksi, että taistelukokemuksia oli hyödynnetty kansallisessa puolustuksessa vastaterrorijähdetoiminnassa Viron puolustusvoimien tapaan (Havi, 2010, ss. 164–165),

tulikasteveteraanit kertoivat kehittäneensä perustaistelumenetelmiä taistelupelastamisessa, pimeätoiminnassa, suojatulen ampumisessa ja tuliylläköstä selvitymisessä. (O134, E176).

Myös luottamus on rakennettava ennen taistelua. On kuitenkin todettu, että vasta joukon selvittyä yhdessä taistelusta erot alaisten ja esimiesten välillä katoavat (Tomforde, 2017, s. 156), mutta suomalaisilla tulikasteveteraaneilla ei vastaavia eroja näytä tämän tutkimuksen valossa olleen lainkaan. Sen sijaan tulikasteen kokeneet suomalaisjohtajat olivat majoittuneet reserviläisten kanssa samoissa majoitteissa (E73). Usein tulikasteen jälkeen joukon komentaja oli tullut taistelun jälkeen viettämään kiirettömästi aikaa tulikasteveteraanien kanssa tai tavannut haavoittuneita (E95), mikä on osoitus Larssonin ym. (2006, ss. 71–72, 79–80) mukaan onnistuneesta arkipäiväisestä vuorovaikutuksesta, jossa esimiehiä tarkkaillaan roolimalleina. Epäluottamusta ja etäännyttä oli puolestaan ilmentynyt tulikasteveteraanien ja eitulikasteveteraanien välillä (NI121), paikoin jopa väheksyntää tulikasteveteraaneja kohtaan (NI120). Tulikasteveteraanit olivat kokeneet samankaltaista taistelutoveruutta käytyään tapaamassa haavoittuneita taistelutovereitaan taisteluiden jälkeenkin, aivan kuten australialaisetkin (Fisher ym. 2010, ss. 103–105).

Valmistautumisen johtamisen lisäksi taistelun jälkitoimien johtaminen on osa asioiden johtamista. Tutkimustulokset osoittavat, että taistelun jälkeen pidettävillä purkutilaisuuksilla on tulikasteveteraaneille ainakin kolmenlaisia merkityksiä. Ne auttavat oppimaan kokemuksesta (tekninen purkukeskustelu), tunnistamaan vaikeat tunnereaktiot ja psyykettä toipumaan (psykologinen jälkipuinti; defusing ja debriefing) (Isosomppi & Leskinen, 2011, 39–40). Sen lisäksi purkutilaisuuksiin on saattanut kuulua kuulemismenettely, jossa tulikasteveteraani on kokenut olevansa kuin rikosoikeudellisessa kuulustelussa (EE64, EE88, EE140, O122).

Taistelutilanteen jälkeen tulikasteveteraani ei välttämättä tiedä, onko hän aiheuttanut vastustajan kuoleman, mikä hidastaa toipumista (Tomforde 2017, 156). Tutkimustulokset osoittivat, että osa tulikasteveteraaneista tietää yksityiskohtaisesti, onko tappanut tulenkäytöllään vihollistaistelija. Joissakin tapauksissa tulikasteveteraaneilla oli käytössään aihetodisteita, kuten havaintoja pakenevista vihollistaistelijoista tai myöhemmin vihollisen tuliasemista löytyneitä verisisiä siteitä. Tutkimustulosten mukaan osa veteraaneista oli saanut itseapua kirjallisuudesta ja osalla veteraaneista toipuminen saattoi olla yhä vuosienkin jälkeen kesken (E74). Toipumista saattaa hidastaa myös vaiteliaisuuden ilmapiiri, jossa tapahtumista ei puhuta kuin *taistelutovereiden* kesken.

Taisteluiden jälkeen saksalaissotilaiden on havaittu käyttäneen ohjesäännön vastaisia varusteita (Tomforde, 2017, s. 160) eikä ulkokultaisuutta ja muodollisuutta ole koettu tärkeänä (ibid, 160–162). Tutkimustulokset osoittivat, että tulikasteveteraanit olivat osoittaneet Tuntemattoman sotilaan *koskelamaisia* piirteitä, olivat omavaltaisesti järjestäneet itselleen tarkoituksenmukaisia taisteluvarusteita lainaamalla ja ostamalla sekä venyttivät ohjesääntöjen vaatimuksia itselleen edullisella tavalla:

”niin meidän komentajahan antoi meille erivapauksia... muun muassa varustuksen suhteen... ja ehkä sen yleisen sotilaallisuuden suhteen... et hän hahmotti sen, että on aika rankka reissu... ja hänhän käytti todella paljon...[komentajahan] käytti todella paljon aikaa... meidän teltoilla” (Niilo, NI118).

Ihmisten johtaminen ja johtajuus

Tutkimustulokset osoittivat tulikasteveteraanien toteuttaneen johtajina myös pehmeää vallankäyttöä. Sinä alaisia suostutellaan, heidän kanssaan keskustellaan ja hyödynnetään ideologista vetovoimaa (Grint, 2008, s. 14). Tulikasteveteraanit pyrkivät tukemaan muutosmatkaa ammattisotilaaksi antaen alaisille mahdollisuuden tehdä virheitä ja kasvattaen sitten heitä (EEM36). He myös pyrkivät hyödyntämään aiempien tulikasteveteraanien kokemusta ja loivat alaisilleen mahdollisuuden purkaa tehtävän aikaiset havainnot keskenään (EEM17, EEM38). Lisäksi he pyrkivät valmentamaan ja rohkaisemaan oman kokemuksensa pohjalta muita sotilaita kohtaamaan väistämättömän tulikasteen (E169). Johtajat pyrkivät omalta osaltaan luomaan ilmapiiriä, jossa epäonnistuminen ja virheiden tekeminen on sallittua ja tärkeintä on joukon jatkuva oppiminen (EEM42).

Taisteluiden jälkeen *toimintaa* pyrittiin jatkamaan ääritapahtuman jälkeen (Padan, 2017, ss. 230–231), mikä ilmeni yksilöllisenä ja organisatorisena *jatkuvuutena*. Organisaatiotason jatkuvuuden suhteen tutkimustulokset olivat ristiriitaisempia. Liittouman joukot saattoivat taistelukosketuksen jälkeen kieltää menemästä uhanalaisille alueille, vähensivät partiointia ja näin ollen rajoittivat omaa toiminnanvapauttaan (RA77). Toisissa tilanteissa tulikasteveteraanit jatkoivat uhanalaiseksi toteamaansa suuntaan paikallisten varoittelusta huolimatta (EL92) ja pyrkivät tehtävän jälkeen näyttämään voimaa paikallisille (EEM114) menemällä tarkastamaan seuraavana aamuna taistelupaikat (E101). Yksilöinä tulikasteveteraanit olivat tämän tutkimuksen valossa pääosin tottuneet komennuksensa aikana laukauksiin ja räjähteisiin ja kykenivät arvioimaan niiden aiheuttamaa uhkaa (RA29). Myös haavoittuneet pyrkivät palaamaan mahdollisimman pian takaisin palvelukseen ja toisaalta partiotehtäviin haluttiin osallistua jopa vapaaehtoisena: *”kyl se [tulikaste] muutti ainakin silleen... että mä halusin lisää... että... toisena päivänä sen tapahtuman jälkeen... halusin lähteä... ja pääsin lähtemään [liittolaismaan] sotilaiden kanssa... kaupunkipartioon”* (EE164).

Tanninen (2000) korosti veteraanitutkimuksen perusteella suomalaisen kymmentä sotilasjohtamisen piirettä, jotka olivat 1) rohkeus ja pelottomuus, 2) rauhallisuus ja maltillisuus, 3) ammattitaitoisuus ja osaavuus, 4) oikeudenmukaisuus ja tasapuolisuus, 5) luotettavuus, 6) selvät käskyt ja ohjeet, 7) aina mukana, viihtyi edessä, 8) reilu ja rehti käyttäytyminen, suoruus, 9) asiallisuus ja 10) toverillisuus. Tämän tutkimuksen valossa taistelutilanteessa korostui kolme ensimmäistä: rohkeus ja pelottomuus, rauhallisuus ja maltillisuus sekä johtajan ammattitaitoisuus ja osaavuus.

Johtajat olivat tulen alla siinä missä heidän alaisensakin, ja osa heistä oli saanut rohkeudestaan myös muodollista tunnusta. Rauhallisuus ja maltillisuus ilmeni heidän johtamisessaan siten, että tulikasteveteraanit käyttäytyivät korostuneen rauhallisesti antamatta tilanteen hermostuttua. Ammattitaitoisuus ja osaavuus näyttäytyi ennen kaikkea perustaistelumenetelmien harjoittamisessa ja säätämisessä uhkatason mukaisesti sekä taistelunaikaisen ensikomennon antamisena. Käsitteet hyvän johtajan ominaispiirteistä voisivat luonnollisesti painottua toisin, mikäli niitä tutkittaisiin haastateltujen tulikasteveteraanien alaisilta.

Lopuksi suomalaiset tulikasteveteraanijohtajat olivat kohdanneet samankaltaisia puhumattomuudesta muodostunutta painetta, kuten Tomforde (2017, 158) toteaa sakalassotilaidenkin kokeneen. Tutkimustulokset osoittivat, että kokemuksia oli jaettu lähinnä oman joukon veljesilloissa tai veteraanitapaamisissa. Osa veteraaneista oli kantanut sisimmässään edelleen sellaisia kokemuksia, joita ei ollut jakanut kenellekään ennen tätä tutkimushaastattelua. Myös vaiteliaisuuden ilmapiirin oli koettu haastaneen traumaattisten asioiden käsittelyä, kun kotimaahan palaamisen jälkeen tulikasteveteraanit oli toivotettu näennäisen tervetulleiksi takaisin ”*oikeisiin töihin*” varusmieskoulutuksen pariin.

6.3. Ääritilannekokemusten ja -johtamiskokemusten seuraukset yksilöille ja organisaatioille

Tulikasteveteraanien kokemukset ylisukupolviseen sotilaiden ketjuun liittymisestä (NI64) linkittyvät myös aiempaan tutkimukseen. Kivimäki (2013, s. 391) kuvaa tämän ilmentävän korkealentoista sotilasretoriikkaa, jossa ”sotilaat liittyvät elimellisesti iäkkäiseen, kohti tulevaisuutta kurottavaan sukupolvien ketjuun taistelussa isänmaanpuolesta”. Samasta ilmiöstä Aikko (2010, s. 81) käyttää generatiivisuuden käsitettä, jonka katsoo tarkoittavan syvempää aseveljeyden ja asevelihengen tunnetta, yhteiskokemusta kovia kokeneiden edellisten sukupolvien kanssa. Toisaalta taistelukokemus vahvisti tulikasteveteraanien muodostaman primääriryhmän sisäistä yhteenkuuluvuuden, lojaaliuden ja taistelumotivaation tunnetta, minkä havaitsivat toisen maailmansodan veteraaneja tutkiessaan Pipping (1978, s. 251) sekä Shils ja Janowitz, kun he haastattelivat saksalaisia sotavankeja: ratkaisevaa oli ryhmään kuuluminen (Kivimäki, 2013, s. 154).

Ääritapahtuman stressaavuus ja taisteluväsymys (Hannah ym. 2009; Fisher ym., 2010, 97–98) ilmeni tulikasteveteraanien ärtymyksenä ja äkkipikaisuutena (EL108, E105). Toisaalta ääritapahtumaa jäsennettiin siten, että tulikasteen myötä elämään kuuluvista tapahtumista ei stressaannuttu enää niin herkästi (NI140–NI144), minkä voi katsoa implikoivan posttraumaattista kasvua (Stevellink ym., 2018). Organisaation stressiperäisestä kyvyttömyydestä kehittää ja jalostaa hyviä käytänteitään (Hannah ym. 2009, 905) ei tutkimustuloksissa ollut viitteitä.

Sitä vastoin tulikasteveteraanit olivat kyenneet mukauttamaan ja säätämään omia perustaistelumenetelmiään, tehtävätyyppejään ja kokoonpanojaan tarkoituksellaisella tavalla, eivätkä palanneet vanhoihin ja totuttuihin toimintatapoihin (NI128). Tämän voi katsoa osoittavan kykyä adaptoitua, innovoida ja oppia (vrt. Palma ym., 2017, s. 110). Edellen osaamisista hyödynnettiin jalkauttamalla omaa osaamista sekä itseohjautuvaksi että organisaatiolähtöisesti. Tulikasteveteraanit kertoivat pitäneensä useita opetustilaisuuksia kotimaassa ei-tulikasteveteraaneille, joita he pyrkivät valmistamaan omalta osaltaan tulikasteeseen. He lisäksi ovat osallistuneet aktiivisesti rotaatiokoulutuksen kehittämiseen kokemuksensa jälkeen. Riskinä koettiin se, että Puolustusvoimien normaaliolojen seuraajasuunnittelun vuoksi tulikasteosaaminen lipuu hiljalleen pois rotaatiokoulutuksesta, kun tulikasteveteraanit poistuvat rotaatiokouluttajien tehtävistä virkatehtävien muuttuessa.

Sosiaalisesta näkökulmasta tulikasteveteraanien sosiaalinen side taistelutovereihin vahvistui. Vahvaa yhteenkuuluvuuden tunnetta osoitettiin tulikasteveteraanien kesken. Tätä ryhmäkoheesiota on pyritty veteraanien toimesta ylläpitämään järjestämällä säännöllisiä veljesiltoja. Sen sijaan Puolustusvoimat organisaationa ei ole tämän tutkimuksen valossa osoittanut ymmärtävänsä primääriryhmän ryhmäkoheesioita merkitystä (vrt. Pipping, 1978; Salo 2010). Kotiinpaluukoulutuksen jälkeen kriisinhallintaorganisaatioiden kokoonpanot on purettu, myös poikkeusolojen tehtävien osalta. Myöskään kaikissa tapauksissa tulikasteveteraanit eivät olleet osallistuneet kotiinpaluukoulutukseen. Myönteisenä kuvattiin Puolustusvoimien suhtautumista haavoittuneisiin ja korostettiin epäkohtien haavoittuneiden hoitoon liittyneen Valtiokonttorin silloisiin käytäntöihin. Tutkimustulokset osoittivat, että tulikasteveteraanien osaamista ei ole hyödynnetty optimaalisella tavalla.

Tutkimustulokset osoittavat, että tulikaste myös vahvisti ammatillisen identiteetin ydintä (Larsson, 2006, ss. 79–80). Se saattoi myös etäännyttää niin kutsutusta sotanaamailusta, mikä tarkoittaa ylikorostunutta sotilaallista muodollisuutta. Se oli myös ymmärrystä nykyisen koulutusjärjestelmän yliholhoavuudesta ja loi lisäksi jännitettä tulikasteveteraanien ja eitulikasteveteraanien välille kotimaassa ja operaatioalueella. Taisteluiden jälkeen tulikasteveteraanit olivat vahvistaneet edelleen omaa primääriryhmäänsä hankkimalla eri vapauksia epäkäytännöllisinä pitämiinsä operaatioalueen pukeutumissäännöksiin. He olivat myös dokumentoineen taistelutapahtumia säännöllisesti videoina ja kuvina, jotka oli tarkoitettu vain oman joukon käyttöön, kuten Tomforde (2017) oli havainnut myös saksalaissoitilaiden osalta.

Tutkimustulokset osoittivat, että taistelutapahtumien seurauksena myös Puolustusvoimien sisäisiä muutoksia tapahtui. Tutkimustulokset osoittavat, että joukon materiaalisia valmiuksia parannettiin, joskin muutosnopeuden ei koettu alkuun olleen riittävän. Joukot sopeutuivat materiaalisen muutoksen hitauteen lainaamalla varusteita liittolaisilta. Materiaalisen valmistautumisen tason nykytilan koettiin olevan riittävä kriisinhallintajoukkojen osalta. Organisaatio kehitti kokemustensa perusteella taisteluteknisiä toimintojaan. Erityisesti kehitystä tapahtui tuliylläkkötoiminnan, taisteluammuntojen autenttisuuden, taistelupelastamisen ja -lääkinnän sekä pimeätoiminnan osalta. Vaikka syy- ja seurausuhteiden osoittaminen on huomattavan vaikeaa, on ajallinen yhteys nähtävissä defusing-purkukeskusteluiden ja debriefing-jälkipuintikeskustelukäytäntöjen kehittämisen kanssa. Kehityksen myötä organisaatio on nyt valmiimpi käsittelemään rutiinonomaisemmin erilaisia psyykkisiä traumojaan omien psykososiaalisen tuen asiantuntijoidensa tukemana.

Lopuksi, erityispiirre suomalaisten taistelukokemusten seurausten osalta on niiden ympärillä vallitseva vaiteliaisuus, joka voi ulkopuolisin silmin näyttäytyä näkökulmasta riippuen joko salailuna, maineenhallintana tai operaatioturvallisuuden vaalimisena. Tulikasteveteraanit eivät suoranaisesti vältelleet asiasta puhumista, mutta sotahulluksi leimautumisen pelossa he ovat pääsääntöisesti vältäneet kokemuksensa esiin tuomista. Tieto oli vain osallistujien tiedossa, samoin kuin on todettu olleen virolaisten Afganistanin kokemusten kanssa: näytti siltä kuin ei olisi välittömiin ja viimeaikaisiin kokemuksiin on kiinnitetty riittävästi huomiota (Kondratenko & Karula, 2019, s. 16). Erityisesti tämä korostuu reserviläisten osalta, joilla omaa sotilaallista primääriryhmää ei enää ole kriisinhallintaorganisaatiosta kotiuttamisen jälkeen. Kuten edellä on kuvattu, tulikasteveteraanit pyrkivät kuitenkin parhaansa mukaan siirtämään itsenäisesti omaa osaamistaan osana rotaatiokoulutustaan ja palkatun henkilöstön koulutusta, mutta toiminnan ei voi katsoa olleen systemaattista.

Vertailukohtana tälle, brittiläiset ovat raportoineet esimerkiksi Operaatio Hennickin opeistaan riippumattomasti erittäin pienipiirteisesti, lähtien taistelijakohtaisista tunnisteiden (combat ID) kehittämisestä ja hankinnoista (Inquiry Committee, 2016).

Myös sotilaallisen kriisinhallinnan kontekstissa voi ilmetä kulttuurinen trauma Kivimäki (2013) esittää tapahtuneen sotaveteraanien psyykkisten häiriöiden yhteydessä. Miten rauhanturvaaja voisi olla mieleltään psyykkisesti murtunut? Onko hänen kokemuksistaan vaiettava kansallisen edun nimissä? Vaikka kehitys on ollut 2000-luvulla myönteistä, kun ensin aloitettiin systemaattiset psyykkiset jälkipuinnit 2002 ja kotiinpaluukoulutukset 2009, myönnettiin kriisinhallintaveteraanitunnustus 2014 ja tuoreimpana osoituksena myönteisestä kehityksestä on hallitusohjelman kirjaus (2023). Kirjauksen mukaan hallitus sattaa kriisinhallintaveteraanien tukitoimet vastaamaan muiden pohjoismaiden järjestelyitä ja *"Lakia tapaturman ja palvelussairauden korvaamisesta kriisinhallintatehtävässä muutetaan siten, että se mahdollistaa hoidon saannin myös traumaperäisissä stressihäiriöissä (PTSD). Laista poistetaan kuuden kuukauden aikaraja, joka usein ajaa henkilöt hoidon ulkopuolelle."* (Valtioneuvosto, 2023, s. 163).

7. DISKUSSIO

7.1. Taistelukokemuksen merkitys sotatieteille ja sotilasjohtamiselle

Aiemmat suomalaiset veteraanitutkimukset ovat äärimmäisen arvokkaita tieteellisesti ja yhteiskunnallisesti, mutta ääritapahtumista on jo kulunut vuosikymmeniä. Kuten kuitenkin esimerkiksi Tanninen (2000) on osoittanut, pohjautuu veteraanitutkimuksen aineisto tätä kirjoitettaessa paikoin 80 vuotta vanhoihin tapahtumiin, joiden pohjalta aineistonkeruu on suoritettu 1990-luvulla ja aineisto analysoitu 2000-luvulla. Veteraanihaastattelut suoritettiin yli 50 vuotta sotien jälkeen. Tanninen (2000, 143–144) esittää kritiikkiä aineistoa kohtaan: haastattelijoina ja aineiston litteroijina toimivat 94 kadettia 83. ja 84. kadettikurseilta. Hän osoittaa kritiikkiä myös tuloksisensa relevanssille: ”Varsinkin haastatteluvaiheessa huomasi veteraanien sekoittavan 1990-luvun johtamisteorioita kokemuksiinsa sota-ajalta, vaikka sinällään se voi olla myös rikkaus lisättäessä omakohtaisiin kokemuksiin myös elämän ajalta karttuneet viisaudet. Kyselytutkimuksessa veteraanit nostivat kärkisijoille mm. isänmaan rakkauden, kun taas välittömästi sotien jälkeen tehdyissä ulkomaisissa tutkimuksissa korostuvat ryhmäkiinteyteen liittyvät seikat. Aika lienee muokannut vastauksia johonkin suuntaan, mutta uskon peruseräiteiden säilyneen siten, että niistä voidaan tehdä perusteltavissa olevia johtopäätöksiä.”

Samoihin johtopäätöksiin tukeudutaan edelleen 2020-luvun suomenkielisissä sotatieteellisissä julkaisuissa kuten Pulkan ja Hollannin toimittama Sotilasjohtaja taistelussa (2022) tai Johtajan käsikirja (Puolustusvoimat, 2022). Tosiasiassa taistelusta on olisi tarjolla tuoreempaakin tietoa, vaikka toistaiseksi tieto on ollut lähinnä omaelämäkerrallista, reportaasinomaista tai kertomakirjallista. Monella teemaa käsittelevällä kirjoittajalla itsellään on kokemus kolmannen tai neljännen asteen tulikasteesta, kuten Pollockilla artikkelissaan *Toimintakyvystä toiminnan tutkimukseen* (2015), mutta tarkastelut eivät ole tieteellisestä näkökulmasta etnografisia. Toisaalta esimerkiksi Afganistanin kokemuksista on saatettu kirjoittaa suurelle yleisölle omaelämäkerrallisessa teoksessa, mutta ilman tieteellisyyttä (vrt. Kurko, 2012; Lindholm, 2012; Muraja, 2014; Wales, 2023; Mustaluoto, 2023).

Yhteenvedona voidaan todeta, etteivät vallitsevan johtamisparadigman argumentit pohjautu 2000-luvun taistelukokemuksiin. Tästä seuraa vastenmielinen kysymys: Miksi suomalaisten tulikasteveteraanien kokemuksta ei ole vielä tunnustettu? Entä estääkö toiminnan ulkopoliittinen luonne yhteiskuntaa tunnustamasta vaativista kriisinhallintaoperaatioista kertynyttä tulikastekokemuksta?

Voiko tieteellistä tietoa taisteluista julkaista esimerkiksi Ison-Britannian tapaan, vaikka se on tai tuntuisi olevan ristiriidassa julkisesti viestityn tiedon kanssa? Onko yhteiskunnalla, tiedeyhteisöllä tai asevoimaorganisaatiolla oikeus tietää? Mitä on mahdollista raportoida virkasalaisuuden ja julkisuuslain vaateita rikkomatta?

Kuten edellä on tullut ilmi, suomalaisten viime sotien aikaisista sota- ja taistelukokemuksista on kirjoitettu ja julkaistu erittäin paljon. Mikäli ei voi julkaista mainehaitan pelossa, on tilanne vähintäänkin absurdi. Jotta 280 000 henkilön vahvuinen suomalainen reserviläisarmeija voisi ymmärtää ja oppia veteraanien äärimmäisistä kokemuksista, on tietoa pyrittävä tarjoamaan nimenomaisesti sotatieteellisistä lähtökohdista täyttäen, ei yksinomaan sosiaalista mediaa seuraamalla.

Vaativat sotilaalliset kriisinhallintaoperaatiot voivat erota merkittävästi taistelusta poikkeusoloissa. Oleellista on kuitenkin hahmottaa erityispiirteiden aiheuttamat vinoumat, olivat sitten kyseessä vuosikymmenien takaiset taistelukokemukset Suomessa tai tuoreemmat kokemukset kaukomailla. Sellaisenaan mitään kokemusta ei tule ottaa käyttöön, ja yleistyksiä on tehtävä varoen. Oleellista on, kuinka organisaatio oppii sen jäsenille kertyneistä kokemuksista kehittäessään ja ylläpitäessään Suomen puolustuspidäkettä tai pahimmassa tapauksessa joutuessaan puolustamaan suvereniteettiaan väkivaltaista hyökkääjää kohtaan.

Edes Nato-jäsenyyden myötä ei voida poissulkea mahdollisuutta, jossa suomalaisesotilaat osallistuvat ”sodankaltaisiin” vaativiin tehtäviin. Vaikkei kriisinhallinta-käsite ole nykyisissä turvallisuusoloissa enää nosteessa, käyttää Nato kuitenkin kriisivastejärjestelmää (CRM, Crisis Response Measures) -käsitettä kuvaamaan toimintaa, jolla Naton intressit turvataan sen Euroopan joukkojen komentajan vastuualueella (AOR, Area of Responsibility) tai laajemmalla Naton operaatioalueella (JOA, Joint Operation Area). Suomen tehtävä osana Natoa on osallistua toimintaan, joka rakentaa liittokunnan kokonaisdeterrensistä. (Valtioneuvosto, 2022). Tavanomaiset maajoukot tulevaisuudessakin valmistautuvat osallistumaan käskettäessä hengenvaarallisiin sotate toimiin.

Tulevaa sota emme tunne, emmekä varmasti osaa sanoa, millainen sota meitä mahdollisesti odottaa. Sodankäynnin perusolemus on kuitenkin väkivaltainen teknologisesti kehityksestä huolimatta. Valtioiden välinen sodankäynti on viime kädessä taistelua maa-alueista. Samoista maa-alueista, joilla ihmiset toimivat tavanomaisen elämänpiirin ja kokemusmaailman ääressä. Koneet ja taistelurobotit todennäköisesti valtaavat alaa ihmiseltä taistelutilassa, mutta taistelukentällä nähtäneen jatkossakin systemaattista väkivaltaa ja taistelua. Niin kauan kuin Naton merkittäväksi vastustajaksi nimetyllä Venäjällä (Valtioneuvosto, 2022) on käytössään *maajoukkoja*, on taistelukokemus ja siitä oppiminen merkittävä osa kansallista ja liittokunnan kokonaisdeterrenssiä.

Maanpuolustuskorkeakoulun (2023) strategisena visiona on olla ”*tutkitulla tiedolla ja innovatiivisella opetuksella tulevaisuuden sotataidon ytimessä*”. Ääritilannejohtamisen tutkimuksen ja taistelun tutkimuksen voi katsoa olevan nimenomaan sotataidon ytimessä. Vaikka muodollisesti operaatiotaidon ja taktiikan tutkimus lukeutuukin Sotataidon laitoksen tieteenalaan, on tämä tutkimus osoittanut, että sotataidon kovaa ydintä, taistelua, voi lähestyä normaalioloissa myös johtamistutkimuksen näkökulmasta. Yksittäiseen laadulliseen tutkimukseen on mahdollista yhdistää myös määrällisiä tarkasteluja. Laadittu analyttinen arvio tulikastettujen veteraanien määrästä osoittaa, että tämän tutkimuksen informanttijoukko edustaa noin yhtä prosenttia suomalaisista 2000-luvun tulikasteveteraaneista.

Lopuksi tutkimustulokset osoittavat ääritilannejohtajuuden eli komentajuuden olevan huomattavasti moniulotteisempaa ja vivahteikkaampaa kuin kirjallisia, sinänsä ansiokkaita, taistelunkuvauksia (Lindholm 2012, Kurko 2012) lukemalla olisi voinut odottaa. Tämä korostaa johtamisen ja johtajuuden kontekstisidonnaisuutta. Ei riitä, että johtamiskokemuksia analysoidessaan pyrkii lukemaan rivien välistä, vaan vuorovaikutuspohjaisen johtamisen ymmärtäminen edellyttää ihmisten välistä kaksisuuntaista vuorovaikutusta, mitä myös tämän tutkimuksen kasvotusten toteutetut teemahaastattelut ilmentävät.

Lindblomin (2012) väiteen, jonka mukaan suomalaisella rynnäkkökiväärillä ammuttiin ensimmäistä kertaa sotilastehtävässä kuolettavasti vuonna 2006, toteennäyttäminen edellyttäisi koko sotilaalliseen kriisinhallintaan liittyvän turvaluokitellun rekisteriaineiston sekä myös varastettujen rynnäkkökiväärien käyttötapausten selvittämisen, eikä se ole relevanttia tämän tutkimuksen kannalta. Kyseisen tiedon perusteella voidaan kuitenkin sanoa, että useat suomalaiset ovat käyttäneet tuleen vastatessaan suomalaista rynnäkkökivääriä, joten sen voi katsoa saavuttaneen *combat proven* -statuksen viimeistään 2000-luvulla, vaikka itse kokemus on syntynyt ihmisille.

7.2. Jatkotutkimusaiheita

Alla on esitetty neljä teoreettista jatkotutkimusaihetta, jotka ovat tulkiasteveteraanikäsitteen teoreettinen jatkokehittely, tulikasteveteraaneille suunnattu kyselytutkimus ja heidän henkilökohtaiset teemahaastattelut, Ukrainassa tulikaste- ja taistelukokemusta keränneiden suomalaisten teemahaastattelut ja tulikasteveteraanien laatimien opetuspakettien analyyttinen arviointi.

T1. Tulikasteveteraani -käsitteen rinnakkaiskäsitteiden jatkokehittely

Ensimmäinen ja tärkein teoreettinen jatkotutkimusaihe on tässä tutkimuksessa määritellyn tulikasteveteraani-käsitteen tarkempi ja yksityiskohtaisempi jatkokehittely sota-, yhteiskunta-, hallinto- ja oikeustieteellisesti. Nykyinen kriisinhallintaveteraani-käsite ei yksinään tule riittämään kuvailemaan riittävän erottelevasti ja jäsentyneesti 2000-luvun veteraaniutta eikä seuraavan vuosikymmenen aikana mahdollisesti syntyvää veteraaniutta.

Samanaikaisesti kun talvi-, jatko- ja Lapin sodan veteraanisukupolvien edustajat poistuvat keskuudestamme, syntyy mahdollisesti uusia veteraaneja Naton kenttätehtävistä, koulutustehtävistä ja esikuntatehtävistä. Jokaisen kokemus on kokijalleen ja hänen läheisilleen arvokas, mutta se ei poissulje tarvetta erilaisten käsitteellisten klusterien muodostamiselle. *Tulikasteveteraani*, *rintamaveteraani* ja *taisteluveteraani* -käsitteet on ensin määriteltävä teoreettisesti niin yksityiskohtaisesti, että käsitteeseen voi tukeutua myös käytännöllisissä kehittämistoimenpiteissä.

Käsitteen määrittelyn tueksi voisi laatia yksityiskohtaisen maavertailun, jossa perehdytään hallinnon tutkimuksen kontekstissa valittujen kohdemaiden lainsäädäntötyöhön veteraanikäsitteiden osalta. Päättökysymyksenä kyseisessä julkisessa tutkimuksessa voisi olla: millaisia veteraanistatuksia Naton jäsenmailla nykyisin on, ja miten veteraanikäsitteet ovat historiallisesti kyseisissä maissa kehittyneet?

T2. Tulikasteveteraaneille kohdennettu kyselytutkimus ja heidän henkilökohtaiset teemahaastattelunsa.

Toinen keskeinen jatkotutkimusaihe voisi tukeutua talvi-, jatko- ja Lapin sotien veteraanien kokemuksiin ja käsityksiä kartoittaneiden tutkimuksen metodologiaan. Tutkimuksen mahdollistamiseksi tulisi ensin tunnistaa ja tunnustaa tulikasteveteraanit, kuten toimenpidesuosituksessa P1 esitetään (ks. alla).

Tämän jälkeen tulikasteveteraaneille voisi kohdistaa Puolustusvoimien mahdollisesti myöntämällä tutkimusluvalla kyselytutkimuksen (n= 500–1 000), aivan samoin kuten Tanninen (2000) on raportoinut tapahtuneen sotiemme veteraanien osalta. Tuolloin kyselytutkimuksen laajuus oli 1 600 vastaajaa. Tämän lisäksi kukin tulikasteveteraani tulisi haastatella vapaaehtoisuus pohjalta henkilökohtaisella teema- tai syvähaastattelulla. Koska on ilmeistä, että aineistonkeruu edellyttäisi useita satoja henkilökohtaisia haastatteluita, olisi tarkoituksenmukaista, että aineiston kerääjiä olisi riittävästi ja se tapahtuisi resurssitietoisesti kuten aikanaan kadettien kanssa.

Olisi välttämätöntä, että aineistonkeruu suoritettaisiin johdetusti, kuten aiempien veteraanitutkimuksen osalta kadettikurssi 83. ja kadettikurssi 84. tekivät. Aineistonkeruun laadun varmentamiseksi tulisi aineistonkeruussa huomioida Tannisen esittämät havainnot, kouluttaa kadetit tai oppilasupseerit haastattelun ja peruslitteroinnin toteutukseen, sekä hyödyntää kyseiseen aineistonkeruuseen osallistuneiden kadettien kokemuksia. Yhden tai kahden kadettikurssin toteuttama aineistonkeruu ja litterointi mahdollistaisivat myös kadettien itsenäisen ammatti-identiteettinsä reflektointia. Tutkimus edellyttäisi myös purkukeskustelujen organisointia kadeteille itselleen ja psykososiaaliseen tuen resursointia haastatelluille.

T3. Ukrainassa tulikaste- ja taistelukokemusta keränneiden suomalaisten teemahaastattelut

Kolmas relevantti jatkotutkimusaihe käsittelee sekä tulikaste- ja taisteluveteraanien kokemuksen tutkimusta. Olisi kuitenkin tarkoituksenmukaista pyrkiä koostamaan aineistoa Ukrainan sodan kokemuksista siten, että aineistonkeruu huomioi suomalaisen kontekstin. Tällöin olisi tarkoituksenmukaista tutkia Ukrainaan vapaaehtoisina lähteneiden Suomen kansalaisten tulikaste -ja taistelu- ja rintamakokemuksia ääritilanteiden ja johtamisen näkökulmasta. Osa heistä on antanut haastatteluita tätä kirjoitettaessa tiedotusvälineiden edustajille, osa internetin keskustelupalstoilla, mutta osa heistä ei ole kommentoinut osallisuuttaan lainkaan. Vaikka kyseinen informanttijoukko ei täytäkään kriisinhallintaveteraanin statusta, sillä he eivät edusta toimissaan Puolustusvoimia tai virallisesti Suomea, tosiasiassa heille kertyy puolustusvalmiuden näkökulmasta arvokasta kokemusta, mutta myös taistelustressiä.

Oman haasteensa tilanteeseen tuo haastateltavien tavoittaminen ja heidän mahdollinen osallistumishalukkuutensa. Tarkoituksenmukaista olisi laatia erilaisissa tiedotusvälineissä julkaistava yleinen tutkimuskutsu, joihin halukkaat voisivat osallistua. Erityisen tärkeää olisi tutkimuseettisesti varmistua siitä, että haastateltavan lähdesuojaa kunnioitetaan ja toisaalta olisi pyrittävä varmistamaan, että haastatelluksi ilmoittautuneilla tosiasiaa on sellaista kokemusta mitä he väittävät olevan.

Tutkimus edellyttäisi myös avointen lähteen tiedustelua tapahtumakulkujen varmentamiseksi. Tutkimus edellyttäisi tutkimuseettistä ennakoarviointia, erityisesti informanttien mahdollisen taistelustressin vuoksi.

T4. Tulikasteveteraanien laatimien opetuspakettien analyttinen arviointi

Neljäs suoraan tutkimusaineistoon perustuva aihe jatkotutkimukselle on haastateltavien laatimien opetuspakettien ja erilaisten kuva- ja ääninauhoitteiden analyttinen tarkastelu ja vertailu. Useat haastateltavat kertoivat pitäneensä erilaisia opetustilaisuuksia varusmiehille, reserviläisille ja palkatulle henkilöstölle, mutta heidän käyttämäänsä aineistoa ei ole yleisesti saatavilla, vaan se on tulikasteveteraanien hallussa. Aineistoon perehtyminen nimenomaisesti taistelukosketuksen johtamisen ja taistelijan toimintakyvyn näkökulmasta sotatieteellisesti mahdollistaisi valmiiksi jäsenettyjen kokonaisuuden objektiivisen tarkastelun ja vertaamisen virallisiin ohjesääntöihin, kuten voimassa olevaan Kouluttajan ja Johtamisen käsikirjoihin. Samassa kontekstissa olisi mahdollista tarkastella referenssinä myös Poliisiammattikorkeakoulun ja Poliisin käyttöönsä laatimia tulikastekokemuksen opetuspaketteja sekä Puolustusvoimien tuoreita Tulikaste ja Taistelukenttä -verkkosisältöjä. Tutkimus voisi olla luonteeltaan laadullista ja loppuraportti voisi olla pääosin julkinen.

7.3. Käytännöllisiä toimenpidesuosituksia puolustushallinnolle

Alla on esitetty neljä käytännöllistä toimenpidesuosituksia Suomen puolustushallinnolle, jotka ovat 1) tulikasteveteraanien työn tunnustaminen, rekisteröinti ja hallinnollisen prosessin luominen tulikastetunnuksen myöntämiseksi, 2) tulikasteveteraanien kokemusten systemaattinen hyödyntäminen oppivan organisaation lähtökohdista, 3) koulutuksen autenttisuuden lisääminen ja yliholhoavuuden vähentäminen turvallisuudesta tinkimättä sekä 4) sotatieteellisen johtamisopetuksen suunnan kirkastaminen.

P1. Tulikasteveteraanien työn tunnustaminen, rekisteröinti ja hallinnollisen prosessin luominen tulikastetunnuksen myöntämiseksi

Ensimmäinen suositus tämän tutkimusprosessin pohjalta on hallintotieteellinen. Suomalaisen yhteiskunnan tulisi luoda poliittisella päätöksellään suomalaisen yhteiskunnan käyttöön virallinen tulikasteveteraani-status. Käsitteen tulisi kattaa kaikkien ministeriöiden, kuten ulkoministeriön, puolustusministeriön, sisäministeriön ja niiden johtamisen virastojen palvelustehtävissä todistettavasti tulikasteensa saaneet Suomen kansalaiset.

Määritelmän alkuhetki tulisi viedä vuoteen 1956 saakka, jolloin Suomi lähetti ensimmäiset rauhanturvaajansa Suezille, eikä sen loppuhetkeä ei ole tarkoituksenmukaista määrittää. Tämä käsitteenmäärittely mahdollistaisi sotilaiden lisäksi esimerkiksi kriisipesäkkeissä turvamiehenä toimineiden tai poliisitehtävissä tulituksen kohteeksi joutuneen poliisin kokemuksen tunnustamisen yhteiskunnan silmissä. Tunnustus tulisi myöntää myös palvelustehtävissä menehtyneille.

Tulikastekokemuksen määrittely tapahtuisi objektiivisin kriteerein. Määrittelyssä tulisi hyödyntää tämän tutkimuksen taulukko 2:ssa esitettyjä eri asteisten ääritilanteiden määrittelyä ensimmäisen asteen uhkatilanteesta neljännen asteen uhkatilanteeseen, taannoisen eduskunnan säätämän *Rintamasotilastunnustuksen* (772/1969) tavoin. Kokemuksen näkökulmasta vuosien 1939–1945 kokemuksista aikanaan myönnetyn rintamapalvelutunnuksen tai 2000-luvulla taistelukosketuksen ulkomailla tai kotimaassa kokeneen tulisi saada yhteiskunnalta tasavertainen tunnustus. Rauhanturvatehtävien tai sotilaallisiin kriisinhallintatehtäviin edellytettävä vapaaehtoisuus ei voi olla poissulkeva kriteeri, sillä myöskään *rintamatunnuksen* saamista ei poissulkenut sotilaan vapaaehtoisuus.

Tunnuksen vakiinnuttamiseksi on luotava erillinen tunnus (vrt. tammenlehvä) tai erillinen mitali, joka on täysin erillinen operaatiokohtaisesta tai muista ansiomitaleista. Tunnustuksen edellytyksenä ei voisi olla yksinomaan palvelus ministeriöiden ulkomaan tehtävissä tai Puolustusvoimien tehtävässä, vaan saman tulikastetunnuksen piiriin olisi saatava myös esimerkiksi poliisi.

Tunnuksen edellyttämän lainsäädäntötyön jälkeen on jaettava tunnukset seuraavassa järjestyksessä: 1) kaatuneelle tulikasteveteraanille *post mortem*, 2) haavoittuneelle tulikasteveteraanille, 3a) tulikasteen Puolustusvoimien palveluksessa kokeneelle reserviläiselle, 3b) tulikasteen Puolustusvoimien palveluksessa kokeneelle ammattisotilaille, 3c) tulikasteen kokeneelle muulle virkamiehelle kuten poliisille, joka olisi joutunut tulikasteeseen valtioneuvoston kanslian (VNK) tai tasavallan presidentin kanslian (TPK) alaisessa henkilöturvaamisen tehtävässä.

Tulikasteveteraanirekisterin vastuulliseksi pitäjäksi tulisi asettaa esimerkiksi puolustusministeriö, ja kutakin osarekisteriä ja tietoa todistettavasta *osallistumista taisteluihin* ylläpitäisi kukin kolmesta vastuuministeriöstä, VNK ja TPK. Yksityisyyden suojan vuoksi henkilötiedot tulisi saattaa turvakiellon piiriin, minkä vuoksi minkäänlaisia listoja ei julkaistaisi medialle.

Jotta lainsäädännöllinen valmistelu olisi myös sodankestävä, tulisi siihen jättää asettamatta aikarajoitus. *Tulikastetunnus* voitaisiin myöntää riippumatta siitä, millä vuosikymmenellä tulikaste on tapahtunut. Myöntämisen tulisi perustua yksilö- tai ryhmäanomukseen, jonka kukin hakija on omakätisellä allekirjoituksellaan vahvistanut sähköisesti tai kirjallisesti. Myöntämisen voisi toteuttaa joko puolustusministeri kootusti tai kukin vastuuministeri valituskelpoisella päätöksellä. Tulikasteveteraanien työn tunnustaminen mahdollistaisi myös aineistonkeruun organistorisista lähtökohdista.

P2. Tulikasteveteraanien kokemusten systemaattinen hyödyntäminen oppivan organisaation lähtökohdista

Toinen käytännöllinen toimenpidesuositus koskee ensisijaisesti Puolustusvoimia ja puolustushallintoa. Tässä tutkimuksessa ilmenneiden seikkojen valossa on ilmeistä, että tulikasteveteraanit ovat keksineet ja kehitelleet useita sotilaallisia innovaatiota, jotka on jääneet dokumentoimatta tai jotka eivät ole päätyneet muokattunakaan osaksi Puolustusvoimien palkatun henkilöstön tai varusmiesten koulutusta. Innovaatiot ovat saattaneet jäädä hiljaiseksi tiedoksi, joka haastateltavien mukaan on vaarassa kadota, kun tulikasteveteraanit siirtyvät toisiin tehtäviin tai eroavat aikanaan vakinaisesta palveluksesta.

Tulikastekokemuksen hyödyntämiseksi on tarkoituksenmukaista kartoittaa tulikasteveteraanit aselajeittain ja toimialoittain. Kokoamalla yhteen vaikkapa ilmatulenjohtajana tai tulenjohtajana toimineet henkilöt voidaan heiltä koostaa haastattelemalla keskeiset erityispiirteet, jotka on syytä huomioida varusmiesten, reserviläisten ja palkatun henkilöstön koulutuksessa. Vaikka Ukrainan sotakokemukset ovat nekin arvokkaita, on vielä arvokkaampaa ja tehokkaampaa Puolustusvoimille, jos suomalaisten tulikasteveteraanien ääni saadaan kuuluviin. Ne tulikasteveteraanit, jotka tuntevat toimialansa tai aselajinsa ohjesäännöt läpikotaisin ja ovat kokeneet taistelun, voivat myös omalla kokemuksellaan vahvistaa sellaisia tekijöitä, joista muuten ollaan vaarassa luopua, kuten toimenpidesuositus P3:ssa esitetään.

Fokusryhmähaastattelujen tai lomakehaastattelujen pohjalta uusien käsikirjojen tai ohjesääntöjen kirjoittamistyössä on pyrittävä hyödyntämään veteraanikokemusta. Lisäksi niiden pohjalta on laadittava tieteelliset raportit, vähintään yksi kustakin aselajista, ja esimerkiksi pimeätoiminnasta omansa. Samalla luotaisiin pysyvät käytänteet taistelukokemusten proaktiiviseksi ja systemaattiseksi dokumentoinniksi ja mahdollistamaan sotilaalliset innovaatiot ja keksintöilmoitukset (vrt. Niemelä & Nikkarila 2022). Aineistonkeruun monipuolistamiseksi on mahdollista perehtyä tarkemmin kirjoitettuihin taisteluraportteihin ja mahdollisesti vaativissa kriisinhallintaoperaatioissa ylläpidettyihin sotapäiväkirjoihin.

Lisäksi tehtävän jälkeinen tekninen purkukeskustelu tulisi integroida kiinteäksi osaksi sotilasjoukon toimintaa jo pelkästään kansallisen puolustuksen lähtökohdista. Tätä hyvää käytännettä käytetään joissakin joukoissa, mutta toimintatapamallin laajentaminen kaikkien joukkojen käyttöön mahdollistaisi entistä systemaattisemman toiminnan kehittämisen. Teknisen purkukeskustelun rakenne voisi noudattaa Naton parhaiden käytänteiden Lessons Learned -prosessia (taulukko 10) (Joint Analysis & Lessons Learned Centre, 2022, ss. 12, 57).

Taulukko 10. Esimerkki sotilasjoukon teknisen purkukeskustelun rakenteesta (mukaien JALLC 2022).

Alkuperäinen rakenne	Käännös	Toteutustapa
Observation	Havainto: tapahtumakulun tiivis kerronta eri näkökulmista	Jokainen tilaisuuteen osallistuja kertoo vuorollaan yhden havainnon, jotka kirjataan ylös. Kierroksen aloittaa sotilasarvoltaan nuorin ja päättää vanhin.
Discussion	Keskustelu: kontekstin ja seurannaisvaikutusten tunnistaminen	Puheenjohtajana toimiva johtaja päättää 1-3 keskeistä keskustelun alle otettavaa aihetta.
Conclusion	Johtopäätös: juurisyyn tunnistaminen	Johtaja tekee päätöksen, mitkä asiat säilytetään, muutetaan, otetaan seurantaan tai raportoidaan.
Recommendation	Suositus: ratkaisukeinien esitys organisaatiolle	Johtajan määrittämä kirjuri dokumentoi keskustelun ja laatii havaintolomakkeet sovituisista aiheista.

P3. Koulutuksen autenttisuuden lisääminen ja yliholhoavuuden vähentäminen turvallisuudesta tinkimättä

Koska sotilaspedagogiikalle keskeistä on, että ”*opetus, harjoittelu sekä käytänteet mahdollistavat ja tukevat tavoiteltua ammatillista toimintaa monimutkaisissa, arvaamattomissa ja myös kansainvälisissä toimintaympäristöissä*” (Paananen, 2015, s. 17), on näin pyrittävä toimimaan myös tulikasteeseen valmentamisessa.

Ensiksi on arvioitava kriittisesti ammattisotilaan, reserviläisen ja varusmiesten koulutuksen ”taistelunkaltaisuuden” osuus ja paikannettava koulutukselliset puutteet ja varmistettava, että tulikasteveteraanien raportoimat hyvät käytänteet ja innovaatiot (ks. s. 104) aidosti jalkautuvat johdonmukaisesti käyttöön.

Esimerkiksi on pyrittävä varmistamaan se, että jokainen ajoneuvoilla liikkuva sotilasjoukko kykenee taistelukentällä, mahdollisesti tulen alla hankkimaan riittävän tuliylivoiman ja tekemään ajoneuvon jälleen liikuntakykyiseksi. Tähän koulutukseen ei voi vastata kuljettajakoulutus, vaan joukkokohtainen tai koulutushaarakohtainen koulutus. Renkaan vaihtaminen kenttätöoloissa, pimeässä, ei ole helppoa, mutta se on huomattavasti helpompaa tulikasteessa, jos ryhmä on sen edes kerran tehnyt koulutusympäristössä, jossa vihollinen ei ammu kohti tappaakseen.

Tätä autenttisuutta on jo pyritty lisäämään ja palauttamana koulutukseen, esimerkiksi suojelujoukkojen taisteluainekoulutuksen (Live Agent Training) -hankkeessa. Eräät suomalaisammattisotilaat, -reserviläiset ja -varusmiehet ovat harjoitelleet Porin prikaatissa viime vuosien ajan todistusvoimaista (forensiivista) operatiivista näytteenottoa, tunnistamista ja dekontaminointia kloorisariinilla ja sinappikaasulla noudattaen täysimääräisesti kaikkia kansainvälisen ja kansallisen oikeussäätelyn velvoitteita. Koulutustapahtumasta on suora siirtovaikutus taistelukentälle. Koulutus ei ole suunnattu kaikille, mutta se on kriittinen osa esimerkiksi Suojelun erikoisosaston osaamisprofiilia.

Eräs esimerkki, joka osoittaa koulutuksen erkaantumisen autenttisuudesta, ovat nykyaikaisten ampumaratojen kehittyneet maalilajejärjestelyt. Aiempina vuosikymmeninä varusmiesosasto miehitetyistä näyttösuojasta käsin näytti pitkävartisella taululla ampuvalle varusmiesosastolle osumien laatua. Kun käytänteestä luovuttiin koulutusta tehostettaessa, menetettiin samalla myös autenttinen kokemus olla tulituksen kohteena ja kokemus välittömästä kuolemanvaarasta. Olisi tarkoituksenmukaista luoda turvalliset käytänteet suomalaiselle sotilasjoukolle siten, että joukko kerrallaan menee valvotusti miehitettyyn näyttösuojaan muutamaksi minuutiksi siten, että heidän yläpuolellaan oleviin maaleihin ammutaan. Tällöin sotilaalla olisi mahdollisuus sopeutua tulikastetilanteessa tulituksen kohteeksi joutuessaan *déjà vu* (kokenut tämän aiemmin) -ajatusmalliin tukeutuen. Miltä laukaukset tai kimmokkeet kuulostavat, minne valojuovat iskeytyvät? Kokemuksellisuutta tulisi tukea taitelijan mieli ja keho -ohjelman mukaisilla harjoitteilla, joissa kokemus voidaan purkaa, ja se vahvistaisi yksilöiden ja joukon resilienssiä. Toteutus olisi mahdollista suunnitella turvalliseksi valmistavan koulutuksen, jatkuvan viestiyhteyden ja riittävän pienten valvottavien joukkojen muodostamisen avulla.

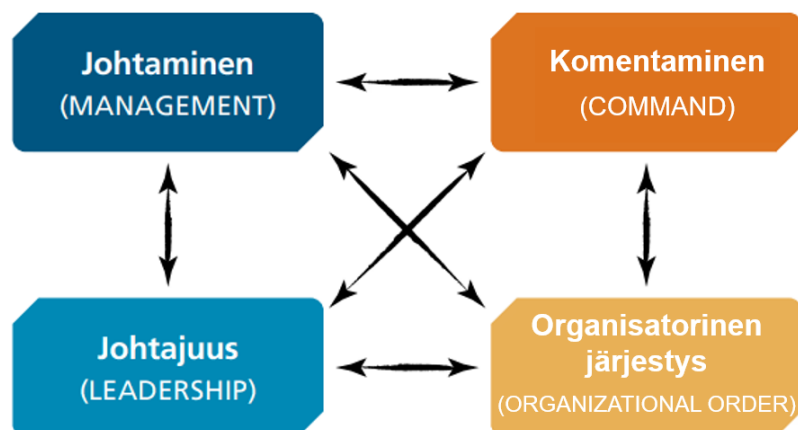
P4. Sotatieteellisen johtamisopetuksen suunnan kirkastaminen

Viimeisenä käytännöllisenä jatkotoimenpidesuosituksena on sotilasjohtamisen tutkimuksen ja opetuksen teemojen suunnan kirkastaminen ja uudelleenjäsentäminen. Suomalaisten sotatieteiden näkökulmasta 2000-luvun johtamisen opinnot on keskittyneet leimallisesti ensin *syväjohtamisen mallille* (Nissinen 2001) ja tämän jälkeen *johtamisen nelikentän* (Huhtinen, 2006b, s. 45). varaan. Syväjohtamisen malli yhdistää syvän oppimisen ja johtamiskäyttäytymisen kehittämisen painottaen ihmisten johtamista. Nelikenttä puolestaan liittyy ihmisten johtamisen tai johtajuuden osaksi kokonaisuutta, jonka muut osatekijät ovat asioiden johtaminen, organisaatiokulttuuri ja -rakenne. Molemmista teoreettisista malleista näyttää puuttuvan Grintin (2008) ja Kingin (2019) komentamisen *commanding*-käsite. Toisaalta viime vuosina Maanpuolustuskorkeakouluun linkittyneissä opinnäytteissä on tukeuduttu *commanding*-käsitteeseen (ks. Tuominen, 2019; Virtaharju 2016). Command-käsite

on integroitu managementin ja leadershipin rinnalle Ison-Britannian puolustusministeriön puolustushaararajat ylittävässä CLM-ohjelmassaan (Ison-Britannian puolustusministeriö, 2018).

Maanpuolustuskorkeakoulun johtamisen tutkimus sai kansainväliseltä arviointiryhmältä kehittämissuosituksen, jonka mukaan johtamistutkimuksen tulisi pyrkiä linkittymään enemmän toisten tutkimusalueiden kanssa keskittyen erityisesti tulevaisuuden tutkimuksen ja opettamisen prosessien osalta (Maanpuolustuskorkeakoulu, 2022, s. 19).

Johtamisen tutkimusta ja ennen kaikkea opetusta voisi jäsentää jatkossa viisiulotteisen mallin avulla (kuva 8). Uusi nelikenttämalli pohjatuusi johtamisen nelikenttään (Huhtinen, 2006b, s. 45), ks. myös Johtajan käsikirja 2022 (Puolustusvoimat, 2022, s. 18). Ehdotus lisäisi siihen ääritilannejohtamisen (command) elementin. Ehdotuksessa ei kuitenkaan luovuta sen olemassa olevista ulottuvuuksista ja piirteistä, vaan organisaatorakenne ja -kulttuuri integroidaan yhteen *organisatoriseksi järjestykseksi*. Uusi malli luo edellytykset tulevaisuuden sotilasjohtajalle jäsentää johtamisen erilaisia ulottuvuuksia nykyistä kokonaisvaltaisemmin asemoimalla ääritilannejohtamisen asioiden ja ihmisten johtamisen rinnalle.

Kuva 8. Ehdotus sotilasjohtamisen nelikentäksi uudistamiseksi (mukaillen Huhtinen 2006b, 45).

Uudistettu teoreettinen malli mahdollistaisi läpileikkaavan tulokulman sotilasjohtamiseen huomioiden myös perinteiset hallinnolliset ja tutkimukselliset vastuujaoit sotataidon ja johtamisen tieteenalojen välillä. Sotataidon ytimessä ei ole varaa jättää tutkimatta, opetamatta ja oppimatta komentamista ja komentajuutta – jotka ulottuvat partionjohtajasta aina Puolustusvoimien johtamiseen saakka. Edelleen johtaminen nähtäisiin tavoitteellisena vuorovaikutuksena, mutta taistelun edellyttämä johtaminen saisi oman käsitteensä ja muodostuisi itsenäiseksi tutkimuksen sekä oppimisen kohteeksi. Samalla se loisi käsitteellisen rajapinnan suomalaisen sotilasjohtamisen tutkimuksen ja muiden Nato-liittolaismaiden johtamistutkimuksen välille.

7.4. Luotettavuusarviointi ja tutkimusaiheen sensitiivisyys

Tieteellisen tutkimuksen luotettavuutta arvioidaan perinteisesti reliabiliteetin ja validiteetin kautta. Reliabiliteetti liitetään usein määrälliseen tutkimukseen, se mittaa käytetyn mittarin tilanteesta riippumattonta johdonmukaisuutta ja sen käyttö on ongelmallista laadullisessa tutkimuksessa, sillä se pohjautuu uskomukseen siitä, että tuloksia on mahdollista yleistää. (Rantapelkonen & Koistinen, 2016, s. 101.) Sitä vastoin laadullisessa tutkimuksessa on käytetty tutkijaprofiilin avoimuutta (Virtanen, 2006, s. 196) sekä sisäisen validiteetin ja ulkoisen validiteetin käsitteitä (Eskola & Suoranta, 2005, s. 213). Tutkijaprofiili tarkoittaa mahdollisimman avointa kuvausta tutkimuskohteen ja tutkijan välisestä suhteesta. Sisäinen validiteetti osoittaa tutkijan tieteellisen otteen ja tieteenalansa hallinnan voimakkuutta ja ulkoinen validiteetti tarkoittaa empirian, tulkintojen ja johtopäätösten välistä suhdetta. (Virtanen, 2006, s. 198.)

Tutkijaprofiilin avoimuus

Tämän tutkimuksen aihepiirin valintaan liittyy tutkijan kohtaamia vuorovaikutustilanteita ja yksi havainto. Ensiksi alustava aihe hahmottui käynnissä olevan tutkijan sotatieteellisen väitöskirjatutkimuksen myötä, joka keskittyy suomalaisen palkatun henkilöstön motivaatioon palveluilla sotilaallisissa kriisinhallinta- ja kansainvälisissä tehtävissä. Informantteja tavoitelllessani kesällä 2021 kuulin kertomuksen eräältä suomalaiselta erikoisjoukkosotilaalta *viimeisestä palveluksesta*, jonka taistelussa kaatunut sotilas tekee perhelleen. Kuolemantapausta varten on valmisteltu ja ohjeistettu suunnitelmallinen toimintatamalli, joka käynnistyy asianosaisen kaatumisesta. Vastuun toimeenpiteistä kantavat taistelutoverit.

Toimintakulttuurissa esimies vie omaiselle kuolinviestin, joku toinen toimittaa ennakkoon kirjoitetut kirjeet omaisille, kolmas tukee asianmukaisissa hautausjärjestelyissä. Kuolemaan valmistautuminen oli viety uudelle tasolle. Tämä tapaus herätti tutkijan pohtimaan oman kuolemaan valmistautumisen tasoa: onko kaikki voitava tehty sotaan ja taisteluun valmistautumisen osalta? Kriisinhallintaoperaation valmistautuessa laadittu pöytälaatikossa odottava ”*Toiveeni*” -kirje ei ollutkaan enää kymmenen vuoden jälkeen relevantti.

Toinen tutkijan ajatteluun vaikuttanut vuorovaikutustilanne oli tulikasteveteraanien koruttomat kertomukset heidän tulikasteistaan. Tulikasteveteraani H kertoi ääritilannekokemuksistaan ja haavoittumisestaan kaunistelematta hänen toimiessaan tutkijan kanssa yhdessä rotaatiokouluttajana Porin prikaatin Kriisinhallintakeskuksessa 2012. Tuo kertomus jätti tutkijaan pysyvän jäljen, joka palasi toistuvasti mieliin tutkimusaiheita pohdittaessa. Myös tulikasteveteraani S korosti pitämässään oppitunnissa perustaistelumenetelmien tärkeyttä kokemuksiinsa peilaten varusmiesten kouluttamisessa. Seuraava veteraanikohtaaminen tulikasteveteraani, poliisi A:n, kanssa herätti myös pohtimaan mistä ammattisotilaan identiteetissä on lopulta kysymys. Vielä vuonna 2020 tutkijan kuulemat eräiden TEPO-poliisien elävät kuvaukset edellisestä ”keikasta” ja ”kohteesta” kuvasivat äärimmäisyyksien maailmaa. Näiden tuoreehkojen veteraanikohtaamisten lisäksi tutkija on itse päässyt lähestymään ensimmäisen asteen ääritilanteita kotimaassa tapahtuneiden tavanomaisten ja tavanomaisesta poikkeavien virka-aputehtävien ja kriisinhallintakomennuksen aikaisten räjähteiden raivaamisen osalta.

Vuorovaikutustilanteiden lisäksi tutkijan ja aihepiirin suhteen vaikutti subjektiivinen havainto siitä, että nykyammattisotilailta ja -varusmiehiltä puuttuvat turvalliset koulutuskokemukset olla *tulen alla*. Vielä 90-luvulla asepalveluksensa suorittaneet ovat kokeneet miltä tuntuu olla miehitetyssä näyttösuojassa ampumaradoilla, kun yläpuolella oleviin maalitauluihin ammutaan. 2000-luvulle tultaessa Puolustusvoimien ampumaratojen ja -taulujen tekniikka oli siinä määrin kehittynyt, ettei taulun kääntäjille enää ollut tarvetta. Samassa yhteydessä kuitenkin menettiin myös joko tietoisesti tai tiedostamatta merkityksellinen kokemus, jossa henkilö pääsee taustavallin taakse turvallisesti kokemaan, kun luodit viheltävät tai napsuvat hänen yläpuoleltaan. Autenttinen kokemus jää saamatta.

Voidaan todeta, että tutkijalla oli tarve syventää omaa ymmärrystään suomalaisten tulikasteveteraanien kokemusmaailmasta avoimen tieteen keinoin. Mainittujen perusajatusten pohjalta alkuperäisenä ajatuksena oli tarkastella tutkimuksessa nimenomaisesti taistelussa vammautuneiden kriisinhallintaveteraanien kokemuksia taistelutilanteesta ja tulikasteesta. Varsin nopeasti alustavan perehtymisen jälkeen näkökulmaa laajennettiin koskemaan myös vammoitta taistelukokemuksista selvinneitä ja toisaalta rajattiin koskemaan välitöntä taistelukosketusta. *Extreme context* -teoreettinen viitekehys tuli mukaan heti alkuhetkestä, kiitos Johtamisen ja sotilaspedagogiikan sotilaallisen kriisinhallinnan apulaisprofessorin.

Tässä tutkimuksessa tutkijalla voi katsoa olleen pääsääntöisesti niin kutsuttua sisäpiirin näkökulma. Sisäpiirin näkökulma toteutuu perinteisesti laadullisessa tutkimuksessa, kun tutkija asemoinut itsensä lähelle tutkimuskohdetta ja henkilökohtaisesti suorassa vuorovaikutuksessa informanttien kanssa (Bumbuc, 2022, ss. 135–136). Luottamuksellisen ja avoimen vuorovaikutuksen on katsottu syntyneen luontevasti veteraanien välille (Flores, 2018, s. 9). Tutkija on kriisinhallintaveteraani aivan kuten informantitkin. Lisäksi tutkija tunsi viisi (5/7) informanttia entuudestaan, sillä tutkija oli työskennellyt rotaatiokouluttajana yhdessä haastatteluun valittujen kanssa Porin prikaatin Kriisinhallintakeskuksessa toistuvasti 2010-luvulla. Täyttä sisäpiirin näkökulmaa tutkija ei kyennyt saavuttamaan, sillä tutkijalla ei ollut omakohtaista taistelukokemusta, eikä näin ollen tutkijalla ollut mahdollisuutta samaistua tulikasteveteraanien kokemuksiin.

Ulkoisen validiteetti

Tässä tutkimuksessa ulkoista validiteettia tulee arvioida kolmesta eri näkökulmasta, jotka ovat aineistonkeruun toteutus, aineiston tulkinta ja aineiston pohjalta tehdyt johtopäätökset. Erityinen validiteetin arvioinnin panopiste on luotu aineistonkeruun toteutukseen, sillä haastattelun kohteena olevista tapahtumista oli kulunut jo lukuisia vuosia.

Tutkimuksen alkuvaiheessa oli tarkoituksena suorittaa aineistonkeruu fokusryhmähaastatteluina ja hyödyntää stimuloivaa materiaalia. Puhelimitse suoritettua pilottihaastattelun myötä ilmeni, että fokusryhmähaastattelu saattaisi asettaa tulikasteveteraanit kiusalliseen tilanteeseen tilanteiden vertaamisesta ja estää välttämättömän luottamuksellisen ja turvallisen haastatteluilmapiiirin syntymistä. Stimuloivan materiaalin sijasta tarjottiin haastattelutilanteessa informantin käyttöön paperia ja kynä, taistelutapahtumien visualisoimiseksi. Myös tutkimuksen ainoassa etähaastattelussa informantin oli mahdollista piirtää käyttäen tietokonepohjaisen keskusteluohjelman piirtosovellusta.

Tapahtumien visualisoinnin voi katsoa helpottaneen tapahtumien selostamista tutkijalle helpottaen tutkijan ymmärrystä. Toisaalta karttapiirros satoi tapahtumat fyysiseen todellisuuteen, kiinnittäen kerronnan konkreettisiin tapahtumiin, kiviaitoihin, pipoihin, heinäkasoihin ja savupatsaisiin. Tutkimuksen tulosten kannalta oli oleellista saada luotua johtamiskontekstin syvälinen ja yksityiskohtainen kuva, jotta tutkija voisi rakentaa merkityksiä informanttien esittämien seikkojen merkitysten ymmärtämiseksi.

Informanttien muistamisen mahdolliset vinoumat voivat vaikuttaa ja vääristää tuloksia, kuten sanonta ”aika kultaa muistot” antaa ymmärtää. Toisaalta muisti ja mieli voi vahvistaa erittäin tarkasti muutamien sekuntien ja minuuttien aikaiset toiminnot, etenkin kun muistikytköksiä on vahvistettu virallisissa (defusing, debriefing) sekä epävirallisissa keskusteluissa. Muistisidos voi olla vahvistunut keskustelujen aikana, mutta yksilöhaastatteluissa tutkijalla ei ole ollut mahdollisuutta vahvistaa tai kumota informantin muistikuvia. Tämä jätti haastatteluaineiston hieman epätäydellisemmäksi kokonaisuudeksi kuin olisi käynyt veteraanien ryhmähaastatteluissa.

Haastatteluaineistoa analysoidessa esiin nousi kolmekymmentä analyysiyksikköä, jotka käsitelivät ilmenneitä muistamisen rajoitteita. Rajoitteet voidaan esittää kolmen pääteeman avulla: haastattelutilanteeseen liittyvät olosuhdetekijät, informanttien osallistumisen tapa, muisteltava ääritapahtuma.

Haastattelutilanteeseen liittyvät olosuhdetekijät -teema sisältää haasteltavien kuvaukset siitä, kuinka muistikuvat tarkentuivat haastattelun edetessä ja haastateltavat korjasivat päivämääriin, henkilöstömääriin ja kansallisuuksiin liittyviä aiempia sanomisiaan. Haastateltujen edetessä ja syventyessä informantin alitajunnasta nousi esiin unohdettuja muistoja. Mahdollisesti myös piirtämisen mahdollisuus ja tutkijan heittäytyminen juuri kyseisen informantin tarinan kuuntelemiseen ovat edesauttaneet todennäköisesti informanttia jäsentämään omaa kokemustaan ja nostaneet esiin unohdettuja muistoja.

”hauskaahan näitä on... huomaa nyt ite kun näitä vähän kertailikin... että tosi paljon nousee mieliin semmosia asioita mitä ei oo miettinyt moneen vuoteen... siis niinku semmosia hauskoja... siis semmosia yksityiskohtia... että tossa tapahtu se pikkutyttö oli katsomassa ja tämmösiä... mut ne oli niinku ihan hauskoja... että tä oli jopa ihan virkistävää... et nyt...niinku silleen... että ei oo pitkään aikaan näistä puhunu... että se on painunu... vähän sinne taka-alalle” (Niilo, NI145)

Informanttien osallistumisen tapa -teema osoitti, että informantit halusivat useita kertoja puhua niin kutstutusti *off-the-record* tai *pöytäkirjan ulkopuolelta*. Kutenkin uudelleen kysyttäessä litteroidun aineiston nähtyään, informantit totesivat, ettei juuri kyseisessä lausunnossa ollut lainkaan sensitiivisyyttä. Kaikki informantit olivat vapaaehtoisia, mutta kertoivat myös tuntevansa sellaisia tulikasteveteraaneja, jotka eivät välttämättä olisi lainkaan valmiita puhumaan kokemuksistaan tutkijalle. Toisaalta informantit osoittivat tutkijan näkökulmasta poikkeuksellista avoimuutta haastattelutilanteessa ja pyrkivät välittämään kokemuksensa mahdollisimman luotettavana korostamalla erikseen, milloin kyseessä oli fakta tai oletus tai unohdus.

”mulla oli yks mielessä, mut hän on jollain tavalla... kokemu... jonkulaisten trauman... että on ehkä parempi olla kaivamatta” (Eeli, EE184)

”niin helvetisti unohtanu jo näitä... ja sit... tää [tulikaste] on niinku jääny sillain... pisin... tää oli niin pitkään... tää on jääny sillain... mieleen” (Emil, E35)

Kolmas muistamiseen vaikuttava tekijä oli ääritapahtuman ajallinen etäisyys (proximity). Tulikasteesta oli kulunut vuosia, jopa toista vuosikymmentä, eikä kaikki muistikuvat olleet tarkkoja. Informantti saattoi muistaa tarkasti nimet, paikannimet ja sääolosuhteet, mutta päivämäärien tai taistelun voittamisen kannalta epärelevanttien tekijöiden (kuten laadittiinko tapahtumasta taisteluraportti) ei ollut välttämättä tarkkaa muistikuvaa. Lisäksi muistot ovat voineet sekoittua samankaltaisiin tapahtumakulkuihin. Pääosin informanttien kokemista taisteluista oli kuitenkin olemassa turvaluokiteltu tapahtumaraportti ja niiden lisäksi epävirallisia video- tai ääninauhoitteita, joita ei käytetty tässä tutkimuksessa.

”Tutkija: ooksä kirjottanut näistä mitään muistelmia?”

Rasmus: ... en... mulla on aina välillä... ennen ne muisti... ja kuvitteli että ne muistaa lopun elämää... ja nyt niinku toikin muistu mieleen... että mä oon tehnyt niinku kuulustelua siellä” (Rasmus, RA118)

”siitä ekasta en oo ihan varma, siitähän toki ilmoitettiin... tocciin mutta en tiä mitä sen jälkeen... on tapahtunut ku... mut niinku kansallinen vanhin ja tocci ja nämä oli tietosia näistä kaikesta kolmesta... tästä kyseisestä kylästä noin siellä 10km päässä oli toinen kylä... ja tuota me oltiin menossa sinne kylään tekemään jotain... en nyt muista tarkalleen mikä se meidän tehtävä tarkalleen oli” (Elias EL32)

Tutkimushaastattelun aikana havaitsin, että osa kriisinhallintaveteraanien käyttämistä käsitteistä kuulosti etäisesti tutulta, mutta ne olivat unohtuneet viime vuosien saatossa. Edellisestä tuliylläkkökoulutuksen järjestämisestä oli kulunut jo puolenkymmentä vuotta ja sanat kuten *tuliylläkkökoulu*, *taistelupelastaminen*, *tappaminen* olivat korvautuneet sisäsiisteillä sotatieteellisillä käsitteillä kuten *deterrenssi*, *dikotomia* ja *didaktiikka*.

Ulkoista validiteettia tarkastellessa on syytä tarkastella myös empirian, tulkinnan ja johtopäätösten välistä suhdetta. Tutkimusprosessi eteni syklisesti esiyymmärryksestä kohti syvempiä itseymmärryksen tasoja. Luotettavuuden varmentamiseksi tutkimusraporttia laadittaessa pääluvussa 5 on esitetty ainoastaan empiriasta esiin nousevat tulokset. Analyysiprosessin kulku on esitetty eksplisiittisesti alaluvussa 4.3. ja analyysiprosessin aikana tutkija pidättäytyi lukemasta aiheeseen liittyvää teoriakirjallisuutta. Vasta analyysiprosessin päätyttyä tutkija perehtyi jälleen teoriakirjallisuuteen sekä lähdeluettelossakin mainittuihin autettintisiin kaunokirjallisiin kuvauksiin. Jotta päättelyketju olisi avoin, on vasta pääluvussa 6 tarkasteltu tutkimustulosten ja aiemman tutkimuksen välisiä yhteyksiä ja merkityksiä.

Kuten Latomaa (2012, ss. 311–312) toteaa, ei tutkija itsekään ole psyykkisten defensiensä ulottumattomissa. Tässä tutkimuksessa tutkija pyrki lähestymään sinänsä subjektiivisena pitämäänsä ilmiötä ensin jäsentämällä koettujen taistelukokemusten määrää ja toisaalta tukeutumalla esiymmärryksensä mukaisiin fenomenografisiin lähtökohtiin. Vasta seminaarissa saamansa ohjauksen myötä tutkija kykeni irtaantumaan fenomenografisesta tutkimusperinteestä. Tällöin kyettiin tunnistamaan erityisesti kokemustutkimukseen liittyvät epävarmuustekijöitä, mikä puolestaan vapautti syventymään aineistolähtöisesti haastateltavien *kokemuksiin*. Tämä ei tietenkään poistanut tutkijan oman mentaalisen tulkinnan rajoitteita, mutta toisaalta se mahdollisesti loi edellytykset erottaa omat tulkinnat haastateltavien tulkinnoista ja merkityksistä.

Sisäinen validiteetti

Sisäisen validiteetin näkökulmasta suomalaisten rauhanturvaamisen ja taistelukokemuksen yhdistämiseen liittyy useita eettisyys- ja sensitiivisyysnäkökulmia. Aivan ensimmäisenä tuli toteuttaa alustava tutkimuseettinen arvio siitä, onko tarvetta muodolliselle tutkimuseettiselle ennakoarviolle tai mahdollisesti informanteilla haaastattelun jälkeiselle psykososiaaliselle tuelle. Tutkimusta voitiin kuitenkin Maanpuolustuskorkeakoulun nykyohjeistuksen valossa lähestyä ilman erityistä tutkimuslupaa. Sensitiivisyyden näkökulmasta tutkimusaihe yhdistää ulkopoliittisesti latautunutta ideaalia rauhanturvaamisen ajattelutapaa (peacekeeping mindset) (vrt. Pesu 2022, s. 473) ja toisaalta julkisuuslain suojaamaa tietoa, joka koskee operaatioturvallisuutta, yksityisyyden suojaa ja Puolustusvoimien maineenhallintaa.

Johtamisen tieteenalan näkökulmasta aihepiiri oli kuitenkin houkutteleva. Tutkimuksessa tarjoutui mahdollisuus tarkastella autenttisia tulikastetapauksia kokemusasiantuntijoiden avulla. Tutkimusaihe yhdisti sotatieteellistä teoria- ja käytäntöparadigmaa sekä yhdisti viimeaikaisen johtamisteoreettisen sotatieteellisen keskustelun sotataidon ytimeen – taisteluun, käyttäen kuitenkin johtamistutkimukselle tavanomaisia käsitteitä. Tutkimusaihe edellytti tulikasteveteraani ja toisaalta ääritilannejohtamiseen liittyvä käsitteen määrittelyä, mikä puolestaan edellytti laaja-alaisempaa perehtymistä suomalaisen rintamatunnus-käsitteeseen sekä kansainvälisesti sotilasjohtamisessa käytettävään command-käsitteeseen.

Keskeistä kuitenkin sisäiselle validiteetille ovat rajoitteet, jotka liittyvät tutkijan asemaan Puolustusvoimien ammattisotilaana. Niin kuin mikään tiede, ei myöskään sotatiede voi olla arvovapaata. Läpi tutkimuksen tutkija koki velvollisuudekseen suojata sekä operaatioturvallisuutta että tulikasteveteraanien yksityisyyttä. Velvoittava lainsäädännöllinen vaatimus koski sellaista suojattavaa tietoa, jonka ”*oikeudeton paljastuminen tai oikeudeton käyttö voi aiheuttaa vahinkoa tiedonhallintalain 18 §:n 1 momentissa tarkoitettulle suojattavalle edulle...kuten...maanpuolustukselle, poikkeusoloihin varautumiselle, kansainvälisille suhteille, rikosten torjunnalle, yleiselle turvallisuudelle tai valtion- ja kansantalouden toimivuudelle taikka muulla niihin rinnastettavalla tavalla Suomen turvallisuudelle*”. (VN asetus asiakirjojen turvallisuusluokittelusta valtiosäädännössä 1101/2019; Laki julkisen hallinnon tiedonhallinnasta 906/2019). Ammattisotilaan velvollisuus on olla valmis sotaan, jos pidäke joskus pettäisi. On välttämätöntä näin ollen myös suojata kaikki tulikasteveteraanien taistelutekniset innovaatiot, joita he toivat esiin haastatteluissaan.

Johtamisessa on aina kyse kontekstista, jossa avoimimmankin yhteiskunnan suuri yleisö määrittelee tietyt asiat tabuiksi, eikä halua niistä kuulla. Suuri yleisö ei tunnista Jaspersin (ks. alaluku 3.3) määrittämää *rajatilannetta*, vaan on ummistanut sodan realiteetilta silmänsä. Vaikka osa Ukrainan sodan taistelupaikoista on lähempänä Helsinkiä kuin Bryssel tai Utsjoki, on arkipäivässä helppo sulkea halutessaan silmänsä taistelukentän verenvuodatukselta, kauhulta ja kuolemalta. Ammattisotilaan tai Puolustusvoimien näkökulmasta tosiasioiden poissulkeminen olisi kuitenkin tietoista itsepetosta.

Taistelukokemuksessa on kyse arkipäiväisestä asiasta; taistelussa yleensä ammutaan, tapetaan, haavoitutaan ja kuollaan ja siitäkin pitää voida puhua. Kyse on myös ammattikunnan hiljaisesta tiedosta, sotilaan eettisestä pohdinnasta ja itserefelketiosta: kykenisinkö juuri minä ampumaan taistelussa tappavasti? Tuskin ilman välttämätöntä vihollistaistelijan toiseuttamista. Esimerkiksi Wales (2023, s. 321) kuvaa pohtineensa sotaan liittyviä moraalikysymyksiä, toiseuttamista ja erillistämistä. Hän kertoo kirjassa olleensa pahoillaan lähinnä sen vuoksi, mitä *hän ei ollut tehnyt ja niiden taistelutoverien puolesta, joita ei ollut voinut auttaa*, mutta tämä asia ei ole toistaiseksi noussut yhteiskunnalliseen keskusteluun Suomessa. Juuri tämän vuoksi aihetta on lähestyttävä systemaattisesti, objektiivisuuteen pyrkien ja sotatieteellisesti.

Lopuksi, tappamisen ja surmaamisen diskurssi on puolustushallinnollisessa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa ollut rajoittunutta. Julkisuudessa kohahdutti tilanne, jossa prinssi Harry kertoi avoimesti surmaamiensa vihollistaistelijoiden määrän. Teoksessa on kuvailtu myös ensimmäistä taistelua tukikohdassa ja ensimmäistä partioidessa kohdattua terroriräjähdettä. Hänen kokemasta tulikasteesta on videotallenne, samoin kuin jokaisesta helikopterilla tehdystä iskusta. Videoita katsottiin tukikohdassa tehtävästä palaamisen jälkeen, mahdollisesti osana *teknistä purkukeskustelua*. (Wales, 2023, ss. 212–213, 319.) Kaatuneiden lukumäärän mainitseminen on tulkittu sensitiiviseksi, mutta toisaalta tarkka-ampuja Simo Häyhän tiedetään tappaneen yli viisisataa vihollistaistelijaa. Tulikasteveteraanille ei kuitenkaan ole relevanttia, kuinka monta vihollistaistelijaa on tehtävän aikana surmattu, vaan siitä onko tehtävä suoritettu ja onhan omilta tappioilta säästyty.

Tässä tutkimuksessa haastateltujen tulikasteveteraanien inhimillinen pelko leimautua sotahulluksi, tappajaksi tai taistelukokemuksella ylpeilijäksi ilmentää ihmisen perusluonnetta pelätä jotakin. Siis veteraanit, jotka olivat asettaneet itsensä kuolemanvaaraan palvelustehtävässään osana Puolustusvoimia, pelkäsivät, että heidän tekojaan ei sotilasyhteisö tai yhteiskunta hyväksyisi. Siis se sama yhteiskunta, joka poliittisella päätöksellään lähetti heidät edustamaan Suomea sotilaalliseen kriisinhallintaoperaatioon. Yhteiskunnan antaman tehtävän täyttäminen voi edellyttää äärikontekstissa sotilaalta kykyä tappaa vihollistaistelija. Muun muassa juuri sitä on clausewitziläinen *politiikan jatkaminen toisin keinoin*.

LÄHTEET

- Ahtola, A. (2019). *Tappamisen diskurssit Puolustusvoimissa*. Yleisesikuntaupseerikurssin diplomityö. Maanpuolustuskorkeakoulu. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos. <https://www.doria.fi/handle/10024/172767> [Viitattu 26.6.2023].
- Aikko, J. (2010). *Muutosmatka sotilaaksi. Sotilaan kasvu kovissa olosuhteissa ja siihen vaikuttaminen sotilaskoulutuksessa*. Maanpuolustuskorkeakoulu. Täydennyskoulutus- ja kehittämiskeskus. Julkaisusarja 1. Tutkimuksia 1/2010.
- Alahuhta, M. (2017). *Johtajuus. Kirkas suunta ja ihmisten voima*. Docenco.
- Alasuutari, P. (2011). *Laadullinen tutkimus 2.0*. Vastapaino.
- Aunola, A. (2006). *Henkinen hyvinvointi pinnalla pelastustoimessa* -artikkeli teoksessa *Palopäällystölehti 3/2006*. https://issuu.com/palopaallysto/docs/palopa_a_allysto_lehti-3_2016/12. [Viitattu 2.8.2023]
- Bershidsky, L. (2018). *Putin's Goals in Syria Went Beyond Saving Assad* (Op-ed). The Moscow Times.
- Boucht, J. (2020). *Poliisin voimakeinojen käyttö: suomalaisen oikeuden oppikirja*. Poliisiammattikorkeakoulun julkaisuja. Oppikirjat. Poliisiammattikorkeakoulu.
- Bumbuc, Ş. (2022). *On the use of qualitative reserach methodology in the military organization*. International Conference KNOWLEDGE-BASED ORGANIZATION. Vol. XXVIII. No 2. 2022. file:///M:/On_the_Use_of_Qualitative_Research_Methodology_in_.pdf. [Viitattu 2.8.2023]
- Clausewitz, C. v. (1989). *On War*. Transl. Michael, H. & Peter, P. Princeton University Press, Princeton (NJ).
- Clausewitz, C. v. (1998). *Sodankäynnistä*. Kääntänyt Eskelinen, H. and Pickert, W. and Ritter von Schramm, W (editors.). Art House.
- Clausewitz, C. v. (2023). *Zweites Kapitel: Zweck und Mittel im Kriege im Über die Natur des Krieges*. <https://www.clausewitz.com/readings/Compare/VomKriege1832/Book1Ch02VK.htm> [Viitattu 10.4.2023].
- Crawford, N. C. (2018). *Human Cost of the Post-9/11 Wars: Lethality and the Need for Transparency*. Watson Institute. International & Public Affarist. Brown University.
- Eskola, J.;& Suoranta, J. (2005). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino, Gummerus.
- Fisher, K.;Hutchings, K.;& Sarros, J. C. (2010). *The "Bright" and "Shadow" Aspects of In Extremis Leadership*. *Military Psychology*, 22, S89-S116. <http://dx.doi.org/10.1080/08995601003644346>

- Flores, D. (2018). *Standing in the Middle: Insider/Outsider Positionality While Conducting Qualitative Research With Opposing Military Veteran Political Groups*. SAGE. Research methods cases. <http://dx.doi.org/10.4135/9781526437181>.
- Gaidarli [Гайдарли], Г. С. (2022). *Дисертація розмінування території і об'єктів інженерними підрозділами збройних сил України у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки (1992–2018)*. Національний університет оборони України. Національний університет оборони України [National Defense University of Ukraine].
- Gerasimov, V. (2016). “*Based on the Experience of Syria*” [in Russian]. *Voyenno-promyshlennyy kuryer*, March 9, 2016. http://vpk-news.ru/sites/default/files/pdf/VPK_09_624.pdf [Viitattu 2.8.2023]
- Giles, K. (2017). *Assessing Russia’s reorganized and rearmed military*. Carnegie Endowment for International Peace 2017. http://carnegieendowment.org/files/5.4.2017_Keir_Giles_RussiaMilitary.pdf [Viitattu 2.8.2023]
- Global Security. (2023). *US Forces Order of Battle in Iraq* https://www.globalsecurity.org/military/ops/iraq_orbat.htm [Viitattu 30.7.2023].
- Glover, J. (2008). *Ihmisyys – 1900-luvun moraalihistoria*. Otavan Kirjapaino Oy: Helsinki.
- Grint, K. (2005). *Leadership: Limits and possibilities*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire & New York: Palgrave Macmillan.
- Grint, K. (2008). *Wicked problems and clumsy solutions: The role of leadership*. *The New Public Leadership Challenge*, 1, 169-186.
- Grossman, D. (2007). *On Combat - The Psychology and Physiology of Deadly Conflict in War and in Peace*. PPCT Research Publication. Second edition. Originally published in 2004.
- Hanén, T. (2017). *Yllätysten edessä : kompleksisuusteoreettinen tulkinta yllättävien ja dynaamisten tilanteiden johtamisesta*. Maanpuolustuskorkeakoulu. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos. Akateeminen väitöskirja. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-25-2870-7>.
- Hannah, S. T., Uhl-Bien, M., Avolio, B. J., & Cavarretta, F. L. (2009). *A framework for examining leadership in extreme contexts*. *The Leadership Quarterly*, 20, 897–919.
- Hanska, J. (2018). *Maasota 2030+ : sodan kuvan ennakointi* -artikkeli teokessa Rantapelkonen, J. (toim.) 2018. *Tuleva sota – Tulevaisuuden sodan tulevaisuus*. Helsinki : Edita. Maanpuolustuskorkeakoulu. Keuruu : Otavan Kirjapaino Oy, 2018. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-25-3017-5> [Viitattu 10.4.2023].

- Havi, G. (2010). *The Afghanistan Mission's Benefits for Estonia*. *Baltic Security and Defence Review*, 12, 159-165.
- Hhrnčiar, M. (2019). *Tactical Variables - A tool for Mission analysis*. International Conference Knowledge-based organization. Vol. XXV. No 1. 2019.
<https://sciendo.com/downloadpdf/journals/kbo/25/1/article-p86.pdf>
- Hirsijärvi, S. & Hurme, H. (2004). *Tutkimushaastattelu - teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Yliopistopaino Helsinki.
- Hofstede, G., Hofstede, M. & Minkov, M. (2010). *Software of the mind. Cultures and Organizations. Intercultural Cooperation and Its Importance for Survival*. Third edition. Originally published in 1991.
- Holenweger, M. (2017). *Introduction* -article in Holenweger, Michael; J., Michael K., Kernic, F. (editors). *Leadership in Extreme Situations*. Springer Nature, Switzerland.
- Holma, H. (2011). *Vertaistukea rauhanturvaajalle* -artikkeli teoksessa Leskinen, J. (toim.) *Rauhanturvaajien psykososiaalinen hyvinvointi*. Käyttäytymistieteiden laitos, Julkaisusarja 1. No ?/2011. Edita Prima Oy: Helsinki.
https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/74161/Leskinen-Rauhanturvaajien_psykososiaalinen_hyvinvointi.pdf
- Huhtinen, A-M. (2006a). *Sotilasjohtaja laadullisessa ja eettisessä tutkimusotteessa* -artikkeli teoksessa Huhtinen, A-M (toim.) *Sotilasjohtamisen tiedon kohteet*. Maanpuolustuskorkeakoulu. Johtamisen laitos. Julkaisusarja 2, Artikkelikokoelmat n:o 16, 2006.
- Huhtinen, A-M. (2006b). *Sotilasjohtamisen toimintaympäristöt* -artikkeli teoksessa Huhtinen, A-M & Toiskallio, J. (toim.) *Maanpuolustuskorkeakoulu -kehittyvä sotatieteellinen yliopisto*. Professori Mikko Viitasalon juhlaKirja. Helsinki: Edita Prima Oy. 38-63.
- Huhtinen, A.-M. (2002). *Sotilasjohtamisen tutkimus* -artikkeli teoksessa Huhtinen, A-M. (toim.). 2002. *Sotilasjohtamisen tutkimuksen tieteenfilosofiset perustet ja menetelmät*. Maanpuolustuskorkeakoulu. Johtamisen laitos. Julkaisusarja 2. Artikkelikokoelmat N:o 9.
- Huotilainen, M. & Moisala, M. (2019). *Keskittymiskyvyn elvytysopas*. Tuuma.
- Iivonen, P. (2019). *Venäjän ja Iranin yhteistoiminta Syrian sodassa*. Maanpuolustuskorkeakoulu. Sotataidon laitos. Yleisesikuntaupseerikurssin dilpomityö. .
- Inquiry Committee. (2016). *The Report of the Iraq Inquiry. The independent Iraq Inquiry examines the UK's involvement in Iraq from 2001 to 2009*.
<https://www.gov.uk/government/publications/the-report-of-the-iraq-inquiry>

- Iso-Britannian puolustusministeriö. (2018). *CLM policy handbook*. Ministry of Defence. Version 5.4.
https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/423488/CLM_policy_handbook.pdf [Viitattu 2.8.2023]
- Isosomppi, M.; & Leskinen, J. (2011). *Rauhanturvaajien psykososiaalinen hyvinvointi* -artikkeli teoksessa Leskinen, J. (toim.) *Rauhanturvaajien psykososiaalinen hyvinvointi*. Käyttäytymistieteiden laitos, Julkaisusarja 1. No ?/2011. Edita Prima Oy: Helsinki. https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/74161/Leskinen-Rauhanturvaajien_psykososiaalinen_hyvinvointi.pdf
- Jaspers, K. (2005). *Johdatus filosofiaan*. Suomentanut Kallio, S. Saksankielinen alkuperäisteos: *Einführung in die Philosophie* (1953). R. Piper & Co. Verlag, München. Otava, Keuruu.
- Johnson, D. E. (2018). *Shared Problems: The Lessons of AirLand Battle and the 31 Initiatives for Multi-Domain Battle*. Rand Corporation.
https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/perspectives/PE300/PE301/RAND_PE301.pdf
- Joint Analysis & Lessons Learned Centre. (2022). *The Nato Lessons Learned Handbook*. Fourth edition June 2022. https://www.jallc.nato.int/download_file/view/1616/466
- Kajava, L. (2013). *Afganistanin konfliktin maajoukkojen taktisen toiminnan kokemuksia*. Maanpuolustuskorkeakoulu. Taktiikan laitos. Esiupseerikurssin tutkielma. Käyttö rajoitettu TL IV.
- Kannisto, P. (1997). *Suolatut säkeet - Suomen ja suomalaisten diskursiivien mutoutuminen 1600-luvulta Topeliukseen*. Tampereen yliopisto. Akateeminen väitöskirja. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä. https://www.academia.edu/2921653/Suolatut_Säkeet
- Karlsson, J. (2021). *Itseorganisaatio johtajuuden ilmentymänä kompleksisessä kriisinhallintatoimintaympäristössä : johtajien havainnot Afganistanissa vuosina 2009-2013*. Maanpuolustuskorkeakoulu. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos. Yleisesikuntaupseerikurssin diplomityö. <https://www.doria.fi/handle/10024/182261>
- Kilpinen, A. (2007). *Jääkärien elämäntyö – itsenäisyyden puolesta* -artikkeli lehdessä *Kylkirauta* 4/2007. https://kylkirauta.fi/wp-content/uploads/2020/01/kr4_07.pdf
- King, A. (2019). *Command - The Twenty-First-Century General*. Cambridge University Press.
- Kivimäki, V. (2013). *Murtuneet mielet*. Taistelu suomalaissotilaiden hermoista 1939-1945. WSOY.
- Kolditz, T. A. (2006). *Research in In Extremis Settings. Expanding the Critique of 'Why They Fight'*. *Armed Forces & Society*. Volume 32 Number 4. July 2006.

- Kondratenko, D.; & Karula, K. (2019). *Lahingukogemuste roll sõjaväelise juhi arendamisel* in Ganina, Svetlana ja Saumets (toim.) (2019). See aitab elus läbi lüüa! Kvüõa iv õppemetoodiline konverents. Kaitseväge ühendatud õppeasutused.
https://www.kvak.ee/wp-content/uploads/2019/02/2019_teeside-kogumik.pdf
- Kosonen, J.; Tallberg, T.; & Harala, P. (2017). *Maanpuolustustahto ja taistelutahto suomalaisessa asevelvollisuusarmeijassa* -artikkeli teoksessa. Tallberg, T., Ojajärvi, A. & Laukkanen, T. (toim.). 2017. Puolustuslinjalla. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura Verkkojulkaisuja 122. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 197, Kenttä.
- Kurko, M. (2012). "No, se oli nyt sitten se,se mistä ollaan puhuttu... se iieedee" -artikkeli teoksessa Rantapelkonen, J. (toim.) Taistelukentällä - Suomalaisupseerien kokemuksia Afganistanissa. Maanpuolustuskorkeakoulu. Taktiikan laitos. 155–164.
- Kärävä, S. (2001). *Nuoria johtajia taisteluvastuussa* -artikkeli teoksessa Upseeriliitto (2001). Tulikoe - ihmisten johtaminen sodan ja rauhan aikana. 95–123.
- Lalu, P. (2014). *Syvää vai pelkästään tiheää? Neuvostoliittolaisen ja venäläisen sotataidollisen ajattelun lähtökohdat, kehittyminen, soveltaminen käytäntöön ja nykytilanne. Näkökulmana 1920- ja 1930-luvun syvän taistelun ja operaation opit.* Maanpuolustuskorkeakoulu. Taktiikan laitos. Julkaisusarja 1 Nro 3/2014. Akateeminen väitöskirja.
- Lamminen, T. (2015). *Turvallisuutta tulenkäytöllä : mekanisoidun jääkäripataljoonan tulenkäyttö sotilaallisessa kriisinhallinnassa.* Maanpuolustuskorkeakoulu. Sotataidon laitos. Pro gradu -opinnäytetyö. Käyttö rajoitettu TL IV.
- Larsson, G., Bartone, P. T., Bos-Bakx, M., Danielsson, E., Jelusic, L., Johansson, E., Wachowicz, M. (2006). *Leader Development in Natural Context: A Grounded Theory Approach to Discovering How Military Leaders Grow.* Military Psychology, 18, 69–81. https://doi.org/10.1207/s15327876mp1803s_6
- Leppälä, T. (2014). *Hyvinkään ampumistapaus* -artikkeli teoksessa Ukkonen, M. (toim.) (2014). Äärikäyttäytyminen. Miten kohdataan? Miten johdetaan? Maanpuolustuskorkeakoulun Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos, Poliisiammattikorkeakoulu, Kadettikunta ry & Suomen reserviupseeriliitto ry. Julkaisusarja 2 - Artikkelikokoelmat 12 (2014).
- Leskinen, J. (2011). *Rauhanturvaajien psykososiaalinen hyvinvointi* -artikkeli teoksessa Leskinen, J. (toim.) (2011). Rauhanturvaajien psykososiaalinen hyvinvointi. Käyttäytymistieteiden laitos, Julkaisusarja 1. No 2/2011. Edita Prima Oy: Helsinki. https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/74161/Leskinen-Rauhanturvaajien_psykososiaalinen_hyvinvointi.pdf

- Leskinen, J. (2018). *Stressi tukee eloonjäämistä* -artikkeli teoksessa Leskinen, J. (toim.) (2011). *Sotilaspsykologia maanpuolustuksen tukena*. Puolustusvoimien tutkimuslaitos. Julkaisuja 9. Juvenes Print: Tampere.
- Leskinen, J., Isosomppi, M., Sinkko, R., Nyman, M. & Laukkala, T. (2011). *Rauhanturvaajien psykososiaalisen tuen tarve - tutkimuksen toteutus ja tulokset* -artikkeli teoksessa Leskinen, J. (toim.) *Rauhanturvaajien psykososiaalinen hyvinvointi*. Käyttäytymistieteiden laitos, Julkaisusarja 1. No ?/2011. Edita Prima Oy: Helsinki. https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/74161/Leskinen-Rauhanturvaajien_psykososiaalinen_hyvinvointi.pdf.
- Lindgren, G. (2001). *Miksi me taistelimme?* -artikkeli teoksessa Upseeriliitto (2001) *Tulikoe - ihmisten johtaminen sodan ja rauhan aikana*, 95–123.
- Lindholm, J. (2012). *Taistelu Maimanasta* -artikkeli teoksessa Rantapelkonen, Jari (toim.) *Taistelukentällä - Suomalaisupseerien kokemuksia Afganistanissa*. Maanpuolustuskorkeakoulu. Taktiikan laitos., 127–141.
- Linna, V. (2000). *Sotaromaani. Tuntemattoman sotilaan käsikirjoitus*. Alkuperäinen julkaisu 1954. Väinö Linnan oikeudenomistajat 2000, Yrjö Varpio, Yrjö A. Jäntin oikeudenomistajat. WS Bookwell Oy, Juva.
- Luomanen, J. (2010). *Straussilainen grounded theory -menetelmä* -artikkeli teoksessa Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. (toim.) (2010) *Haastattelun analyysi*. Vastapaino, Tallinna.
- Maanpuolustuskorkeakoulu. (2022). *Research Evaluation Report : Finnish National Defence University, 2020–2021*. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-25-3193-6> .
- Maanpuolustuskorkeakoulu. (2023). *Strategia 2020-2025*. Maanpuolustuskorkeakoulu. Verkkosivut. <https://maanpuolustuskorkeakoulu.fi/strategia> [Viitattu 15.7.2023].
- Marttinen, T.;& Varha, I. (2020). *Mekanisoitujen joukkojen harjoittaminen - niin sodit kuin harjoittelet* -artikkeli teoksessa Huhtamalla, T. & Mäkitalo, J. (toim.) *Taisteluosaston hyökkäyksen nopea toimeenpano*. Maanpuolustuskorkeakoulu. Sotataidon laitos. Julkaisusarja 2. Tutkimusselosteita nro 8.
- Metsämuuronen, J. (2000). *Laadullisen tutkimuksen perusteet* -luku teoksessa Metsämuuronen, J. (toim.) (2000) *Laadullisen tutkimuksen käsikirja*. 1. laitos, 1. painos. Gummerus kirjapaino, Jyväskylä.
- Moilanen, A. (2014). *Suomalaisjoukkojen saldo Afganistanissa: 65 henkeä uhkaavaa tilannetta* -artikkeli. Yle Uutiset. A-studio. <https://yle.fi/a/3-7692429> [Viitattu 26.6.2023].
- Muraja, T. (2014). *Sotilaana Afganistanissa*. Tammi, Helsinki.

- Mustaluoto, S. (2023). *Kontakti! Erikoisjoukkojen sotilaina Afganistanissa*. Gummerus, Helsinki.
- Mustasilta, K., Karjalainen, T. & Stewart, M. (2022). *Suomi Afganistanissa 2001–2021. Vakauttamisesta ulko- ja turvallisuuspoliittisten suhteiden vaalimiseen*. Suomen ulkopoliittisen instituutin julkaisuja. 72/2022. https://www.fiia.fi/wp-content/uploads/2022/12/fiia-report-72_suomi-afganistanissa-2001-2021_katariina-mustasilta-et-al..pdf [Viitattu 26.6.2023].
- Mäkinen, J. (2014). *Nuoren suomalaisen sotilaan kokema taistelu- ja operaatiostressi vaativassa kriisinhallintaoperaatiossa*. Maanpuolustuskorkeakoulu. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos. Pro gradu- tutkielma. TL IV: Käyttö rajoitettu. Diaarinumero SM803.
- Mäkitalo, J. (2019). *Räjähtävää voimaa I*. Suomalaisen pioneeritaktiikan kehittyminen itsenäisyyden aikana. Maanpuolustuskorkeakoulu. Julkaisusarja 1: tutkimuksia nro 34.
- Niiniluoto, I. (2002). *Johdatus tieteenfilosofiaan. Käsitteen- ja teorianmuodostus*. Kolmas painos. Alkuperäisteos 1980. Otava, Keuruu.
- Niemelä, J-P & Nikkarila, J-P. (2022). Sotilaallisten innovaatioiden avulla aloitetoiminnan reaktiivisuudesta kohti proaktiivisuutta -artikkeli teoksessa Tiede ja Ase. Vol 2022. Nro 80. sivut 108–135. <https://journal.fi/ta/issue/view/9670/1961> [Viitattu 2.8.2023]
- Nissinen, V. (2001). *Military leadership. A Critical Constructivist Approach to Conceptualizing, Modeling and Measuring Military Leadership in the Finnish Defence Forces*. Finnish National Defence College. Department of Management and Leadership. Publication Series 1. Research Reports N:o 20. Academic Dissertation.
- Nissinen, V.;& Leskinen, J. (2018). *Sotilasjohtamisen psykologiset näkökulmat* - artikkeli teoksessa Leskinen, J. (toim.) (2018). *Sotilaspsykologia maanpuolustuksen tukena*. Puolustusvoimien julkaisuja. 9.
- Nivalainen, P. (2015). *Johtajuus monikansallisessa kriisinhallintaoperaatiossa*. Maanpuolustuskorkeakoulu. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos. Pro gradu-opinnäytetyö. Käyttö rajoitettu TL IV.
- O'Hanlon, M. E. (2015). *Introduction: Historical, Strategic, and Technological Context*. Teoksessa *The Future of Land Warfare*. Brookings Institution Press. <http://www.jstor.org/stable/10.7864/j.ctt1657tx9.4> [Viitattu 2.8.2023]
- Onnettomuustutkintakeskus. (2017). *Reserviläisen kuolema Säkylässä 27.10.2016*. Tutkintaselostus 16/2017. Tutkinnan tunnus: Y2016-04 https://www.turvallisuustutkinta.fi/material/attachments/otkes/tutkintaselostukset/fi/muutonnettomuudet/2016/C8SJP3XWR/Y2016-04_Sakyla.pdf [Viitattu 2.8.2023]

- Paananen, S. (2015). *Toimintakyvystä toiminnan tutkimukseen* -artikkeli teoksessa Aunala, A. (toim.): *Toimintakyky turvallisuuden johtamisessa*. . Maanpuolustuskorkeakoulu. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos. Julkaisusarja 2: Artikkelikokoelmat No. 16 (2015).
- Padan, C. (2017). *Constructing "Crisis Events" in Military Contexts - An Israeli Perspective* - article in Holenweger, Michael; J., Michael K., Kernic, F. (editors). *Leadership in Extreme Situations*. Springer Nature, Switzerland.
- Palma, R. A., Sameiro, M. L. & de Souza, M. A. (2017). *Leadeship in Extreme Conditions and Under Sever Stress: Case Study Analysis* -article in Holenweger, Michael; J., Michael K., Kernic, F. (editors). *Leadership in Extreme Situations*. Springer Nature, Switzerland.
- Parker, C. & Scott, A. (2019). *Snowball Sampling*. SAGE Research Methods Foundations.
- Pesu, J. (2020). *Suomi, rauhanturvaaminen ja kylmä sota 1956–1990 : Rauhanturvaaminen osana Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa sekä YK-politiikkaa*. Akateeminen väitöskirja. Turun yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja 501.
- Phrases.org.uk. (2023). -fraasisanasto. <https://www.phrases.org.uk/meanings/baptism-of-fire.html> [Viitattu 26.6.2023].
- Pihlajanmaa, A. (2022). *Sodan perusolemus näkökulmana sodan kuvaan* -artikkeli teoksessa. Palokangas, M. (toim.) 2022. *Sodan usvaa*. Julkaisusarja. 2, Tutkimuslustoita. Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotataidon laitos.
- Pipping, K. (1978). *Komppania pienoisyhteiskuntana: sosiologisia havaintoja suomalaisesta rintamayksiköstä 1941-1944*. Ruotsinkielinen alkuteos *Kompaniet som sãmähälle - Iakttagelser i ett finskt frontförband 1941–1944* (Acta Academiae Aboensis, Humaniora XVI.1). 1946. Suomentanut Vilén, H.. Kustannusosakeyhtiö Otava:Helsinki.
- Pollock, T. (2015). *Toimintakyvystä toiminnan tutkimukseen* -artikkeli teoksessa Aki Aunala (toim.): *Toimintakyky turvallisuuden johtamisessa*. Maanpuolustuskorkeakoulu. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos. Julkaisusarja 2: Artikkelikokoelmat No. 16 (2015).
- Ponteva, M. (2001). *Sotilasjohtaja ja taistelureaktiot* -artikkeli teoksessa. Upseeriliitto (2001) *Tulikoe - ihmisten johtaminen sodan ja rauhan aikana*, 133-146.
- Porin prikaati. (2023). *Rauhanturvaajan käsikirja 2023. Tietoa kriisinhallintatehtäviin lähtevälle ja hänen läheisilleen*. Julkaisusarja: Porin prikaatin Kriisinhallintakeskuksen julkaisuja.

- Pulkka, A.-T. & Hollanti, J. (2022). *Sotilasjohtaja taistelussa*. Maanpuolustuskorkeakoulu. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos. Julkaisusarja 2: Tutkimuselosteita nro 6.
- Puolustusministeriö. (2015). *Kansallinen kriisinhallinnan veteraaniohjelma; toteutuminen 2013-2014 sekä toimenpiteet ja tavoitteet vuosille 2015-2019*.
- Puolustusvoimat. (2020). *Sotilaan käsikirja*
<https://puolustusvoimat.fi/documents/1948673/2258487/Sotilaan+käsikirja+2020/>
 [Viitattu 2.8.2023]
- Puolustusvoimat. (2022). *Johtajan käsikirja*.
https://puolustusvoimat.fi/documents/1948673/105354831/PEVIESTOS_JOHT_KK_2022.pdf
- Puolustusvoimat. (2023). *Rauhanturvaajaksi – Koulutukseen valituille* -verkkosivusto.
<https://puolustusvoimat.fi/rauhanturvaajaksi/koulutukseen-valituille> [Viitattu 18.3.2023].
- Pääesikunta. (2022). *Pääesikunnan operatiivinen osasto*. Puolustusvoimien verkkosivut
www.puolustusvoimat.fi/tietoa-meista/paaesikunta/operatiivinen-osasto [Viitattu 30.6.2022].
- Rantapelkonen, J. (2012). *Kolme päiväkirjasivua Afganistanin sodan arjesta: itsemurhaiskusta luottamuskysymykseen* -artikkeli teoksessa. Rantapelkonen, J. (toim.) *Taistelukentällä - Suomalaisupseerien kokemuksia Afganistanissa*. Maanpuolustuskorkeakoulu. Taktiikan laitos.
- Rantapelkonen, J. & Koistinen, L. (2016). *Pohdintoja sotatieteellisistä käsitteistä*. Maanpuolustuskorkeakoulu. Sotataidon laitos. Julkaisusarja 2. Tutkimuselosteita nro 1.
- Runeberg, J. L. (1945). *Vänrikki Stoolin tarinat*. Suomentanut Paavo Cajander. 43 painos. Alkuperäisteokset julkaistu vuosina 1848 ja 1860. Kustannusosakeyhtiö Otavan kirjapaino, Helsinki.
- Sakko, T. (2019). *Rauhanturvaajien kokemuksia psykososiaalisesta tuesta kriisinhallintaoperaation aikana*. Opinnäytetyö. Hämeen ammattikorkeakoulu.
<https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2019090418154> [Viitattu 2.8.2023]
- Sandelin, P. (2012). *Narratiivinen lähestymistapa terveystieteiden opiskelijoiden ja terveydenhuollon työntekijöiden kokemuksellisten kertomusten tutkimisessa* -artikkeli teoksessa Kiviniemi, L., Koivisto, K., Latomaa, T., Merilehto, M., Sandelin, P. & Suorsa, T. (toim.) (2012). *Kokemuksen tutkimus III - Teoria, käytäntö, tutkija*. Juvenes Print, Tampere.
- Security, G. (2023). *U.S. Forces Order of Battle in Iraq*
https://www.globalsecurity.org/military/ops/iraq_orbat.htm [Viitattu 30.7.2023].

- Serfati, C. (2020). *Frankreichs militärischer Machthebel und die "europäische Verteidigung"* -article in Solty, I., Serfati, C. & Dellheim, J. (2020). Sicherheitspolitik contra Sicherheit zur Symbiose von Rüstung und Industrie in der Europäischen Union. MANUSKRIPTE – Neue Folge wird herausgegeben von der Rosa-Luxemburg-Stiftung und erscheint unregelmäßig. TEXT-ARBEIT, Berlin.
- Stevellink, S., Mark, K., Fear, N. & Choi, J. (2018). *Post-traumatic growth in the military: a systematic review accepted*. Occupational and environmental medicine, 75. <https://doi.org/10.1136/oemed-2018-105166>
- Streng, M. (2021). *Tehtävätaktiikka osana puolustusvoimien kulttuuria ja johtamisen käytänteitä*. Maanpuolustuskorkeakoulu. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos. Yleisesikuntaupseerikurssin diplomityö.
- Sutela, O. (2021). *Tehtäväjohtaminen ohjesäännöissä – toiminnanvapaus johtajan delegoimalla toimivallalla*. Maanpuolustuskorkeakoulu. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos. Yleisesikuntaupseerikurssin diplomityö. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021110353627>.
- Sweeney, P. J. (2010). *Do Soldiers Reevaluate Trust in Their Leaders Prior to Combat Operations?* -article in Military Psychology, 22:(Suppl. 1) 70–88, 2010.
- Säämänen, J. (2011). *Sotakokemusten hyödyntäminen merivoimien operaatiotaidon ja taktiikan kehittämisessä*. Tiede ja ase Vol 69 (2011), 69, 206–234.
- Tanninen, J.-P. (2000). *Taistelunjohtajan johtamiskäyttäytyminen Suomen sodissa 1939-1945*. Maanpuolustuskorkeakoulu. Kadettitutkielma.
- Tilander, H. (2009). *Tiivistelmä* -artikkeli teoksessa Tilander, H. (2009). Sotakorkeakoulu suomalaisen sotataidon kehittäjänä. Maanpuolustuskorkeakoulun perinneyhdistys. Siltala.
- Tingsgård, T., Frühling, M. & Runqvist, V. (2017). *Sverige i Afghanistan 2002–2014*. Statens Offentliga Utredningar. 2017:16.
- Tomforde, M. (2017). *Cultural Dimensions of Violence in the Military* -article in Holenweger, Michael; J., Michael K., Kernic, F. (editors). Leadership in Extreme Situations. Springer Nature, Switzerland.
- Tuominen, J. (2019). *Yksin vastuussa, yhdessä verkostoissa – Joukko-osaston komentajien käsityksiä komentajuuden rakentumisesta nyt ja tulevaisuudessa*. Maanpuolustuskorkeakoulu. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos. Yleisesikuntaupseerikurssin diplomityö. Käyttö rajoitettu TL IV.
- Tähtinen, J. (2022). *Sodan usvaa hälventämässä – sodan kuvan käsitteet keskustelun keskiössä* -artikkeli teoksessa. Palokangas, M. (toim.) 2022. Sodan usvaa. Julkaisusarja. 2, Tutkimuslauseita. Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotataidon laitos.

- US.Army, D. t. (2021). *Wear and Appearance of Army Uniforms and Insignia*. Army regulation 670-1. https://armypubs.army.mil/epubs/DR_pubs/DR_a/ARN30302-AR_670-1-000-WEB-1.pdf [Viitattu 2.8.2023]
- Vainio, J. & Mäkitalo, J. (2013). *Valkeasaassa läpimurto – Jalkaväkirykmentti 1 jatkosodassa*. Docendo Oy.
- Valtioneuvosto. (2009). *Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2009*. Valtioneuvoston selonteko. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 11/2009. <https://vnk.fi/julkaisu?pubid=3738> [Viitattu 2.8.2023]
- Valtioneuvosto. (2012). *Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2012*. Valtioneuvoston selonteko. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5/2012. <https://vnk.fi/julkaisu?pubid=2203> [Viitattu 2.8.2023]
- Valtioneuvosto. (2017). *Valtioneuvoston puolustusselonteko*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5/2017. https://www.defmin.fi/files/3683/J05_2017_VN_puolustusselonteko_Su_PLM.pdf [Viitattu 2.8.2023]
- Valtioneuvosto. (2021). *Valtioneuvoston puolustusselonteko*. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:78. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163405> [Viitattu 2.8.2023]
- Valtioneuvosto. (2022). *Hallituksen esitys eduskunnalle Pohjois-Atlantin sopimuksen sekä Pohjois-Atlantin liiton, kansallisten edustajien ja kansainvälisen henkilöstön asemasta tehdyn sopimuksen hyväksymiseksi ja voimaan saattamiseksi*. HE315/2022. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Sivut/HE_315+2022.aspx. [Viitattu 2.8.2023]
- Valtioneuvosto. (2023). *Vahva ja välittävä Suomi. Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma* 20.6.2023. Valtioneuvoston julkaisuja 2023:58. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-763-8>. [Viitattu 2.8.2023]
- Vasara, A. (2020). *Tehtävätaktiikka - toimintafilosofia vai toimintamalli?* -artikkeli teoksessa Huhtamella, T ja Mäkitalo, J (toim.) Taisteluosaston hyökkäyksen nopea toimeenpano. Maanpuolustuskorkeakoulu. Sotataidon laitos. Julkaisusarja 2. Tutkimuslustoja nro 8.
- Viron puolustusministeriö. (2012). *Policy regarding veterans of the Defence Forces and the Defence League*.
- Virtaharju, J. (2016). *Making Leadership - Performances, Practices, and Positions that construct Leadership*. Academic Dissertation. Finland: Aalto University.
- Virtaharju, J. (2018). *Luento sotatieteiden maisterikursille Maanpuolustuskorkeakoulussa 8.1.2018*. Luentomateriaali tutkijan hallussa.

- Virtanen, J. (2006). *Fenomenologia laadullisen tutkimuksen lähtökohtana* -artikkeli teoksessa Metsämuuronen, J. (toim.) (2006) *Laadullisen tutkimuksen käsikirja*. Gummerus: Jyväskylä.
- Wales, H. (2023). *Varamies*. Suomentaneet Immonen, A., Kankaanpää, J. & Kivi, J. Englanninkielinen alkuperäisteos: Spare (2023). Otava, Keuruu.
- White House. (2023). *U.S. Withdrawal from Afghanistan*. <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2023/04/US-Withdrawal-from-Afghanistan.pdf> [Viitattu 2.8.2023].
- Yhdistyneet kansakunnat. (2023). *Peacekeeping 101*. <https://betterworldcampaign.org/un-peacekeeping> [Viitattu 13.7.2023].
- Haastatteluaineisto. (2023). Aineisto tutkijan hallussa. Salassa pidettävä. Julkisuuslaki (621/1999) 24.1. 10k ja 20k.

LIITTEET

LIITTEET	157
Liite 1. Tulikastekäsitteet.	158
Liite 2A. Taulukon 4 laskentaperuseet.	159
Liite 2B. Taulukon 4 lähteet.	160
Liite 2C. Kahden 2. ja 3. asteen ääritapahtuman analyysi.	161
Liite 3. Teemahaastattelun runko.....	162
Liite 4. Analyysiyksiköiden määrällinen tarkastelu.	163

Liite 1. Tulikastekäsitteet.

Taulukko. Tulikastekäsitteen rinnakkaiskäsitteistöä.

kieli	käsite	rinnakkaiskäsitteitä
suomi	tulikaste	sotakokemus, taistelukokemus, taistelukosketus, tulikoe
ruotsi	dop av eld, elldop	stridskontakt
norja	dåp av ild	stridskontakt, såret/drept i aksjon
tanska	dåb ved ild	tropper i kontakt, combat kontakt
viro	tuleristimine	langenud, haavatud, sõdur, veteran, võitluspuudutus, lahingukogemus,
englanti	baptism of fire baptism by fire baptism with fire	first time in battle, first combat experience, battle-proven, combat-proven, being under fire, first field experience, first fighting experience, combat contact, troops in contact (TIC), human costs, wounded in action (WIA), killed in action (KIA)
saksa	die Feuertaufe	mann unter Feuer, Afghanistan, Bundeswehr, Kampfberührung, Kampferfahrung, Bluttauf, lässigkeiten, Tot, Verwundet, Gefallene,
ranska	le baptême du fer	Les pertes militaires françaises en Afghanistan, contact de combat, veteran, expérience de combat, toucher de combat
ukraina	бойове хрещення	перша участь у бою (ensimmäinen osallistuminen taisteluun), бойовий дотик (taistelukosketus) солдат (sotilas) ветеран (veteraani)
venäjä	боевое крещение, афганистан	tulikaste/sotakaste/taistelukaste (suom.)

Liite 2A. Taulukon 4 laskentaperuseet.

Bayesin teoreema soveltuu käytettäväksi vain tapauksissa tai tapahtumaketjuilla, jotka ovat aidosti keskenään riippuvaisia. Tässä tutkimuksessa esitetty arvio tulikastettujen sotilaiden kokonaismäärästä on kuitenkin tehty toisistaan riippumattomilla suureilla, jotta edes alustava arvio on kyetty laatimaan julkisten lähteiden perusteella. Menetelmällä on kyetty muodostamaan jonkinlainen arvio suureesta (eli minkä tahansa maan tulikasteen saaneiden sotilaiden määrä), josta ei muuten ole saatavissa relevanttia tietoa. Arvio perustuu suomalaisten ja ruotsalaisten tulikasteveteraanien taistelukosketusten määrän ja taisteluissa kaatuneiden ja haavoittuneiden määrän suhteeseen. Vertailun joukot ovat palvelleet uhkatason näkökulmasta eri alueilla ja toisaalta aikaikkuna kattaa toisilla mailla vain 8 vuotta ja toisilla 18 vuotta.

Laskelma oli kahdeksanvaiheinen.

- 1) Selvitettiin taistelukosketusten (TIC) määrä Suomen ja Ruotsin puolustusvoimien osalta. Suomalaisten ja ruotsalaisten taistelukosketuksien määrä oli raportoitu julkisesti ja niiden keskiarvoa käytetään laskentaperusteena.
- 2) Selvitettiin taisteluissa kaatuneiden (KIA) ja haavoittuneiden (WIA) lukumäärät Suomen ja Ruotsin osalta.
- 3) Arvioitiin kunkin tulikasteen osallistujamäärä. Tutkijan arvion operaatioalueella liikkeellä olevan sotilasjoukon henkilöstövahvuus on keskimäärin 8 henkilöä. Sen vuoksi tulikasteensa saaneiden lukumäärä on noin kahdeksankertainen taisteluiden lukumäärään nähden. Lukumäärä voisi olla isompikin, mutta toisaalta sama henkilöstö on todennäköisesti osallistunut useampaan perättäiseen taistelukosketukseen ollessaan jo tulikastettu.
- 4) Määritettiin haavoittuneiden suhteellinen osuus p^{wia} suhteessa käytyjen taisteluiden määrään Suomen ja Ruotsin puolustusvoimien osalta. $p^{wia} = 0,202$.

$$p^{wia} = \left(\frac{WIA^{Suomi}}{TIC} + \frac{WIA^{Ruotsi}}{TIC} \right) / 2, \quad (\text{Yhtälö 1})$$

- 5) Määritettiin kaatuneiden (KIA) ja haavoittuneiden (WIA) lukumäärä tutkittavien maiden osalta.
- 6) Määritettiin taistelukosketuksien määrä tutkittavien maiden osalta.

$$TIC(n)^{country} = p^{wia} * WIA(n)^{nationality} \quad (\text{Yhtälö 2})$$

- 7) Määritettiin tulikastetun henkilöstön määrä tutkittavien maiden osalta.

$$\text{Tulikastettujen määrä}(n) = TIC(n)^{nationality} * 8 \quad (\text{Yhtälö 3})$$

- 8) Verrattiin saatua lukemia saatavilla olevaan tietoon saksalaisten tulikastettujen lukumääristä (Tomforde, 2017).

Liite 2B. Taulukon 4 lähteet.

Maa	Lähde
Suomi	Puolustusministeriö. (2022). Puolustusministeriön Afganistan-selvitys. http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-663-115-1 [Viitattu 15.7.2023] Moilanen, A. (2014). <i>Suomalaisjoukkojen saldo Afganistanissa: 65 henkeä uhkaavaa tilannetta</i> -artikkeli. Yle Uutiset. A-studio. https://yle.fi/a/3-7692429 [15.7.2023].
Ruotsi	Tingsgård, T.;Frühling, M.;& Runqvist, V. (2017:16). <i>Sverige i Afghanistan 2002-2014</i> . Statens Offentliga Utredningar.
Norja	Bjerkan, G.; Iversen, P.; Asak, H.; Pillgram-Larsen, J. & Rolandsen, B-Å. (2012). <i>Krig er alvor – sårede og falne norske soldater i Afghanistan</i> . Tidsskriftet. Den Norske Legeforening. https://tidsskriftet.no/2012/05/originalartikkel/krig-er-alvor-sarede-og-falne-norske-soldater-i-afghanistan [Viitattu 15.7.2023] Utenriksdepartementet og Forsvarsdepartementet. (2016). <i>En god alliert – Norge i Afghanistan 2001–2014</i> . Norges offentlige utredninger 2016: 8. [15.7.2023]
Tanska	Udenrigsministeriet og Forsvarsministeriet. (2010). <i>Danmark i Afghanistan - hvorfor, hvordan og hvor længe?</i> https://www.fmn.dk/da/nyheder/2010/2010/danmark-i-afghanistan---hvorfor-hvordan-og-hvor-lange/ [15.7.2023]
Viro	Nagel, R.; Pihlak, A. & Tragel, T. (2019). <i>Eesti kaitsevälasi on välisoperatsioonidel hukkunud 12, viga on saanud 126</i> . Delfi. https://www.delfi.ee/artikkel/86971019/kaart-eesti-kaitsevaelasi-on-valisoperatsioonidel-hukkunud-12-viga-on-saanud-126 [Viitattu 15.7.2023] Eesti Katisevagi. (2023). <i>Meie ei unusta. Au teenistuses langenud kaitseväelastele!</i> https://mil.ee/veteran/meie-ei-unusta/ [Viitattu 15.7.2023]
Saksa	Tomforde, M. (2017). Cultural Dimensions of Violence in the Military -article in. Holewenweger, Jager & Kernic (edits.) <i>Leadership in Extreme Situations</i> . Bundeswehr. (2023). <i>Todesfälle in der Bundeswehr</i> . https://www.bundeswehr.de/de/ueber-die-bundeswehr/gedenken-tote-bundeswehr/todesfaelle-bundeswehr [Viitattu 15.7.2023] Aachener Friedensmagazin (2023). <i>Die deutschen Toten des Afghanistankrieges</i> . http://www.aixpaix.de/afghanistan/deutsche_tote.html [Viitattu 15.7.2023]
Ranska	Commission des Affaires étrangères, de la Défense et des Forces armées. (2012). <i>Rapport. N° 670</i> . https://www.senat.fr/rap/111-670/111-6701.pdf [Viitattu 16.7.2023]
Iso-Britannia	House of Commons Library. (2021). <i>Afghanistan statistics: UK deaths, casualties, mission costs and refugees</i> . Research Briefing. https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-9298/ [Viitattu 15.7.2023] Coi, Giovanna. (2021). <i>The war in Afghanistan — by the numbers</i> . Politico. https://www.politico.eu/article/war-afghanistan-numbers-costs-taliban-migration-europe-refugees/ [Viitattu 15.7.2023]
Yhdysvallat	Crawford, N. (2018). <i>Human Cost of the Post-9/11 Wars: Lethality and the Need for Transparency</i> . https://watson.brown.edu/costsofwar/papers/2018/human-cost-post-911-wars-lethality-and-need-transparency [Viitattu 15.7.2023]

Liite 2C. Kahden 2. ja 3. asteen ääritapahtuman analyysi.Tapauksen yleiskuvaus (Tapaus Shemegan)

Kuvaus:	Itsemurharäjähdeisku kahta ajoneuvoa vastaan
Tapaus:	Tilannejohtaja majuri Mikko + varajohtaja
Aika:	18.06.2009
Kesto:	3 tuntia (klo 8.41- 11.30)
Vahvuus:	6
Haavoittuneet:	0
Kaatuneet:	0
Suomalaisia:	6

Tapauksen yleiskuvaus (Tapaus Maimana)

Kuvaus:	Väkivaltainen mielenosoitus tukikohtaa vasten
Tapaus:	Tilannejohtaja everstiluutnantti Jari
Aika:	07.02.2006
Kesto:	4,5 tuntia (klo 10.10- 14.41) + vakauttamisvaihe 1,5h (14.41-16.00)
Vahvuus:	34
Haavoittuneet:	2
Kaatuneet:	0
Suomalaisia:	10

Liite 3. Teemahaastattelun runko

Kapteeni Jussi-Pekka Niemelän yleisesikuntaupseerikurssin diplomityön haastatteluteemat

Haastateltavalle

Tämä tutkimus käsittelee suomalaisten kriisinhallintaveteraanien tulikaste- ja taistelukokemuksia sotilaallisissa kriisinhallintaoperaatioissa 2000-luvulla. Haastatteluihin on pyritty valitsemaan taustaltaan erilaisia vapaaehtoisia ammattisotilaita ja reserviläisiä, jotka ovat toimineet ääritilanteessa.

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää millaisia havaintoihin perustuvia kokemuksia ja käsityksiä suomalaisveteraaneilla on tulikasteesta ja taistelusta ääritilannejohtamisen (leadership in extreme context) näkökulmasta. Tässä tutkimuksessa tulikasteeksi on rajattu tilanne, jossa suomalainen tai monikansallinen joukko on joutunut sotilaallisessa kriisinhallintaoperaatioissa tulituksen kohteeksi, suomalainen on joutunut hengenvaaraan ja joukko on vastannut tulitukseen erilaisin asejärjestelmin. Tavoitteena on ymmärtää tulikasteeseen ja taistelukosketukseen liittyviä yksilön käsityksiä nimenomaan suomalaisen kriisinhallintaveteraanin näkökulmasta.

Annettuja vastauksia käsitellään luottamuksellisesti ja nimettömänä. Kerättävä aineisto luokitellaan turvaluokkaan 4 TL IV, haastatteluaineisto analysoidaan huolellisesti, haastateltavat nimetään pseudonyymeillä ja sen pohjalta laadittava opinnäytetyö on suojaustasoltaan JULKINEN. Haastateltava saa perehtyä tutkimusraportissa oleviin vastauksiinsa ennen sen palauttamista, jotta varmistutaan että haastateltavan yksityisyyden suoja säilyy mahdollisimman hyvin.

Haasteltava voi missä tahansa vaiheessa tutkimusprosessia vetäytyä osallistumisesta, jolloin aineisto muuttuu hyödyntämiskieltoon ja hävitetään asianmukaisesti. Haastateltavalla on myös oikeus jättää vastaamatta kysymykseen ja nostaa esiin vapaasti teemoihin liittyviä asioita. Haastattelun arvioitu kesto on noin 40-60 minuuttia.

Lisätietoa tutkimuksesta antaa:

*Kapteeni Jussi-Pekka Niemelä
jussi-pekka.niemela (at) mil.fi*

Haastatteluteemat

A. Tulikastekokemus

Miten juuri sinusta tuli tulikasteveteraani?

B. Tulikastetta edeltävät toimenpiteet

Miten olit valmistautunut kohtaamaan tulikasteen? Miten sinut oli valmennettu ja koulutettu kohtaamaan tulikastetilanne?

C. Tulikaste tai -kasteet johtamisen näkökulmasta

Miten tapahtumat etenivät, millaista johtamista ilmeni?

D. Tulikasteen välittömät jälkitoimet

Miten tulikastekokemuksen taistelutekniikkaan ja taktiikkaan liittyvät havainnot purettiin?

E. Tulikastekokemusten hyödyntämisestä

Miten juuri sinun tulikastekokemustasi on hyödynnetty operaation aikana tai jälkeen?

Liite 4. Analyysiyksiköiden määrällinen tarkastelu.

Pääkategoria	Teema	Lukumäärä (n=1033)
1. Ajallinen ulottuvuus	1.1. Valmistautuminen**	-
	1.2. Ääritapahtuma	156
	1.3. Jälkitoimet**	-
2. Seuraukset	2.1. Yksilölliset seuraukset	82
	2.2 Joukkokohtaiset organisatoriset seuraukset	93
	2.3. Organisatoriset seuraukset kotimaassa	87
4. Läheisyys*	4.1. Fyysinen etäisyys	-
	4.2. Sosiopsykologinen etäisyys	-
	4.3. Psyykkinen läheisyys ja tiimit	-
5. Uhkan muoto	5.1. Fyysinen uhka	32
	5.2. Sosiopsykologinen uhka	47
	5.3. Materiaalinen uhka	5
6. Commanding	6. Commanding	181
7. Management	7.1. Management (valmistautuminen)	203
	7.2. Management (jälkitoimet)	62
8. Leadership	8. Leadership	55
9. Kokemustutkimuksen rajoitteet	9. Kokemustutkimuksen rajoitteet	30

*Hannah ym. (2009) -mallin seuraukset -kategorian tulokset raportoitiin seurauksissa.

** 1.1. Valmistautuminen ja jälkitoimet -kategorioiden tulokset raportoitiin osana managementia 7.1. ja 7.2.